

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BØRSEN

EN FREMSTILLING I BILLEDER OG TEXT AF
KØBENHAVNS BØRSBYGNINGS HISTORIE
1619—1915

AF

JOHANNES WERNER

OVERRETSSAGFØRER

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS DAGBLADET BØRSEN

H. H. THIELES BOGTRYKKERI

1915

Børsbygningen 1915. Efter Fotografi.

FORORD

NOGEN samlet Fremstilling af Børsbygningens Historie foreligger ikke. Foruden de mere spredte Bemærkninger, der findes i vore historiske Værker, er Børsens Historie i større Træk kun gengivet i G. F. Lassens: Bidrag til Børsens Historie i de første Halvhundrede Aar (1858) og i Th. Greens: Børsen i København (1898) — Bøger der tilmed er udsolgte i Boghandlen.

Det er derfor ikke til at undres over, at der hos de Børssøgende kun er saare ringe historisk Kendskab til den Bygning, som nu i Aarhundreder har været Centret for den danske Handel. At det dog ikke skyldes manglende Interesse, fik jeg Vidnesbyrd om, da jeg for 2 Aar siden holdt nogle Foredrag om Børsen, idet jeg da fra flere Sider blev opfordret til at udgive disse i Trykken. Dette opmuntrede mig til yderligere at fordybe mig i Emnet, og Resultatet af mine Undersøgelser foreligger nu i nærværende Skrift.

Det er skrevet for Grosserer-Societetets Medlemmer og tager særlig Sigte paa selve Børsbygningen. En populær Fremstilling af dennes Historie nødvendiggør imidlertid Henvisninger dels til Handlens Udvikling dels til Grosserernes og navnlig til Grosserer-Societetets Historie. For Tiden fra 1817 har jeg dog søgt at indskrænke disse Henvisninger til det mindst mulige under Hensyn

til det af Komiteen paatænkte Værk om Grosserer-Societetets Historie i Anledning af dets 100 Aars Jubilæum. Ej heller har jeg indladt mig paa en nærmere Fremstilling af de til Børsen knyttede Institutioner og de for dem gældende Reglementer, idet Oplysninger herom vil findes i den samtidig hermed udkommende Børshaandbog.

Under Udarbejdelsen har jeg fra mange Sider mødt megen Imødekommen og god Assistance, hvorfor jeg bringer min bedste Tak. En ganske særlig Tak retter jeg til Grosserer-Societetets Komite, hvis Medlemmer har givet mig deres Støtte til Udgivelsen, der finder Sted til Fordel for Fondet til Børsens kunstneriske Udsmykning.

KJØBENHAVN i November 1915

JOHANNES WERNER

BØRSEN i København er bygget af Christian den Fjerde. Selv tog den daadrige Konge Initiativet til dens Opførelse, valgte Stedet for dens Beliggenhed, planlagde dens Indretning og bestemte dens Udstyr. Af Kongens egenhændige Breve ses det, at han beskæftigede sig med Bygningen til de mindste Detailler og personlig forordnede, hvorledes alt skulde være. Børsen staar derfor ikke blot som en Prøve paa Christian IV's Bygningsstil, men som et Minde om Kongen selv, et talende Vidnesbyrd om dennes virksomme Interesse for Hovedstaden og dens Handelsliv.

København 1587. Efter Theatrum Urbium.

INDLEDNING

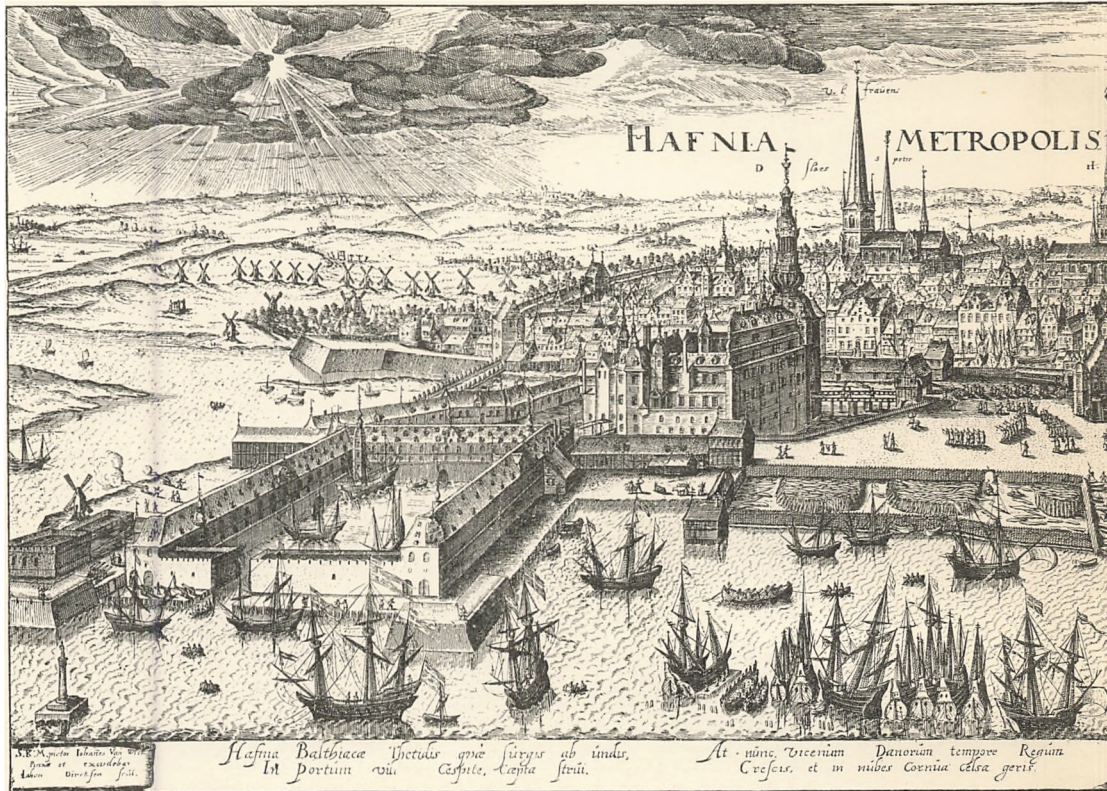
DA CHRISTIAN IV tiltraadte Regeringen, var København kun en lille By. Dens Indbyggerantal var ikke stort over 25,000, dens Omfang ringe: Vesterport laa saaledes ud for Vestergade, Østerport udfor Østergade, og Fæstningsgravene gik indenfor Gothersgade forbi Østerport, ned over Kirkepladsen syd for Holmens Kirke — den daværende Ankersmedie. Hvor Havnen nu ligger, løb den brede Strøm mellem Amager og København uden Læ og helt aaben mod Nord. Den egentlige Havn, hvor i hvert Fald alle mindre Skibe maatte søge hen, var Strømmen mellem Slotsholmen og Byen — ved Gammelstrand og Ved Stranden.

Som et Led i sine ærgærrige Planer tragtede imidlertid Kongen efter at gøre København — Hovedstaden og Kongesædet — til en *Storstad*. Med aabent Øje for Byens gunstige Beliggenhed og med en levende Interesse for de borgerlige Erhverv søgte han Midlerne hertil ved Ophjælpen af Handel og Skibsfart: København skulde være et *Handelscentrum* — en Stabelstad ikke blot for Nord- og Østersøens, men ogsaa for Nordhavets Rigdomme, for Indiens, Chinas og Afrikas Produkter. Kendt er det, hvorledes Kongen udrustede forskellige Ekspeditioner, derunder Jens Muncks til de arktiske Egne og Ove Gieddes til Ostindien, og at han selv participerede i og virksomt understøttede den Række Handels-Kompagnier, der dannedes: saaledes det islandske, det grønlandske, det ostindiske, det vestindiske og det østersøiske Kompagni. Paa enhver Maade søgte Kongen dernæst at opmuntre den private Handel, og han stod ikke blot i livlig Forretningsforbindelse, men ogsaa i personlig Rapport til flere af Datidens Handelsmænd, der under de for dem saa gunstige Forhold ikke alene erhvervede store Formuer og nød betydelig Anseelse, men tillige beklædte vigtige offentlige Hverv. Nævnes kan saaledes Købmændene: Mikkell Wibe, Thomas Lorck, Johannes Braem, Nikkel Kok, Rasmus Jensen Hellekande, Simon Surbæk, Baltser Condevin, Hans Nansen og Henrik Müller, der sammen med adskillige andre Storhandlende udgjorde Stammen i det selvbevidste og virksomme Borgerskab, som i lange Tider gav Hovedstaden sit Præg.

Kun i ringe Grad var dog denne forberedt paa at modtage og huse det rige Handelsliv, som saa pludselig rejste sig. Fæstningsværkerne syntes ligesom at hindre enhver Udvidelse, og i den tæt bebyggede By fandtes hverken tidssvarende Boder eller rummelige Købmandsgaarde, end-sige store Købmands-Lavshuse eller Haller saaledes som i Fastlandets Byer, hvor Næringslivet havde haft en roligere Udvikling.

Men ogsaa her viste Christian IV sig som Foregangsmanden; hans rastløse Aand tillod ham ikke at lade Købmandsstanden selv kæmpe sig frem og skabe de ydre Rammer for sit Virkefelt. »Og er det just dette, som man hos denne store Regent mest maa admirere: thi hvad han selv inventerede exequerede han selv«, siger Ludvig Holberg i sin Danmarks Riges Historie. Til sin egen og Hovedstadens Forherligelse vilde Kongen rejse Handelen en Bygning, der ikke stod tilbage for nogen af Hansestædernes og de nederlandske Søstæders Samlingspladser.

Han kaldte den med den fra Udlandet hentede Benævnelse »Børsen«.

Vnrteget.

Tøjhuset.

Vesterport.
Proviantgaarden.

Slottet.

Frue Kirke.
Kgl. Majestæts Vedhave.

Hellig.

Hvor interesseret Kongen var for Børsen, ser man af hans stadige Omtale af den som »sin« eller »vor beurs«, og lige op til vor Tid bar Bygningen ogsaa Navnet »den kongelige Børs« eller »Hans Majestæts Børs«. Sit nære og personlige Forhold til denne Bygning viste Kongen yderligere derved, at han ikke fordrede af Rigsraadet, at dette af Rigets Finanser skulde erstatte ham de store Bekostninger, han havde haft ved den.

Kongen søgte dernæst at fremme Byens Liv ved at *udvide* Staden, han byggede Rosenborg og Nyboder udenfor Voldene og planlagde St. Annæ Kvartererne og Forlængelsen af Østervold i Flugt med Nørrevold ud til det nye Kastel.

Han opførte Christianshavn paa inddæmmede Arealer og paabegyndte de store Opfyldninger paa Københavnersiden ud mod den nuværende Toldbod, hvilke Opfyldninger i Forbindelse med den senere Inddæmning paa Amagersiden skabte den udmærkede Havn, som Hovedstaden har. Han opfyldte sluttelig store Strækninger paa Østsiden af Slotsholmen, hvor han byggede Tøjhuset, Proviantgaarden og Børsen.

Men ikke mindre virkede Kongen for Hovedstadens *Forskønnelse*. Den skulde ej heller i

Skønhed staa tilbage for de fremmede Handelsbyer. Baade Rosenborg og flere andre Bygninger opførtes i Renaissancens herlige Stil, og Byen højnedes med prægtige Spir, saaledes Kongeborgen, Raadhuset, Frue Kirke, Rosenborg og ikke mindst *Børsen*.

Af alle de Bygninger, som Kongen har rejst er vel næppe nogen interessantere, næppe nogen mere karakteristisk for Kongens hele Væren og Virken end denne sidstnævnte Bygning — »denne meget berømmelige store og lange Bygning, med udhugne Sten, kostelig udi Billedværk muret og overalt med Bly tækket«, saaledes som den beskrives at Datiden.

efter J. van Wick's Delineation.

St. Nikolai Kirke.
Holmens Kirke.

Østerport.

Reberbanen.
Bremerholm.

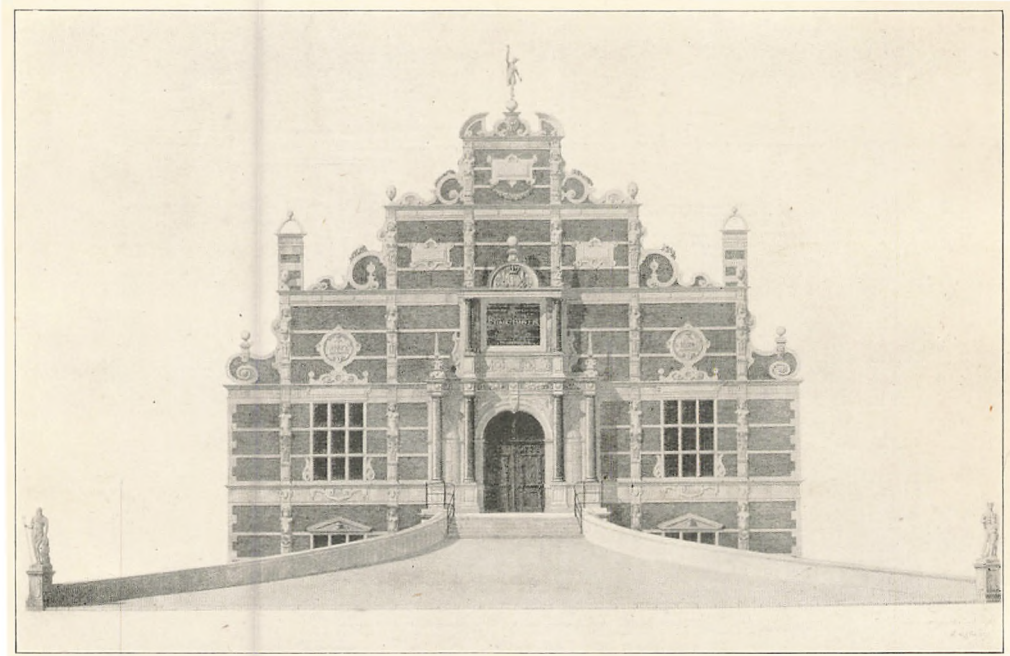
Alene ved sin Størrelse røber den sin Bygherres Dristighed. Den maaler 204 Alen 18 Tommer i Længden og 33 Alen 20 Tommer i Bredden og har saaledes en bebygget Grundflade af 7054 Kvadratalen, ca. $\frac{1}{2}$ Td. Land. Og denne Bygning blev bygget til Børs for en By, der da ikke var stort større end nu en af vore middelstore Købstæder!

I sit Ydre er den typisk for den Stil, som med et populært Navn kaldes »Christian IV's Stil«, i hvilken vi ser de danske Former for Renaissancens Arkitektur, saaledes som den er kommen hertil fra Nederlandene og Tyskland og derefter har udviklet sig under vore hjemlige Forhold. Nærmest slutter den sig til den nederlandske Renaissance med dennes hyppige Anvendelse af de brændte — lyse — Façadesten, medens Sandstenen tjener dels som det dekorative Element, dels som det almindelige Materiale til Vinduernes og Dørenes Indfatning. De Bygningshaandværkere, som Christian IV indkaldte her til Landet, var ogsaa saa godt som alle af nederlandsk Afstamning.

Flere Omstændigheder — derunder de klimatiske og historiske Forhold — bidrog imidlertid til at give *vore* borgerlige Renaissancebygninger et særligt Præg. Man mærker saaledes i dem det nordligere Klima. Her kendtes ikke det rige Gade- og Markedsliv, som udfoldede sig i de

tyske og hollandske Byer, og som ganske naturligt efterhaanden gav Husene og det hele Bybillede dets »lystige« Karakter: den enkelte Borger søgte med Flid at give sit Hus noget ejendommeligt og individuelt, ligesom paa Trods undgik han det regelmæssige og de store Flader.

Hos os var Forholdet et andet. København havde lige saa lidt som de danske Købstæder Traditioner med Hensyn til Byggemaade og Byggeinteresse. Fra den lille og forholdsvis uanselige By med lave og tarvelige Huse blev København under Christian IV en virkelig Hovedstad, og samtidig fik Borgerskabet ogsaa Modet og Evnen til at træde frem. Ser vi nu paa de Huse, som

H. C. Ambergs Opmaaling af Børsens vestre Gavl med Rekonstruktion af Rampen.

Borgerne opførte — saaledes Borgmester Mathias Hansens og Rentemester Henrik Müllers Vaaninger — finder vi dem solidt byggede, i hele deres Arkitektur tilkendegivende sig som Huse for Hjemmene, værnende mod Kulden og Indblik udefra. Man undgik som Regel Karnapper og Udbygninger — de lige Façader var det almindelige. Den kunstneriske Stil fik sit Udtryk i de høje Spids-Gavle, i den symetriske Anordning og i gode Proportioner mellem Bygningens enkelte Dele.

Naar man kan fremhæve en særlig Stil, skyldes det dog navnlig den Omstændighed, at hele Byggeriet ligesom koncentrerede sig om den enkelte: *Kongen*. Han var Sjælen i hele den rige Byggeperiode, der opstod: fra ham udgik Initiativet og Eksemplet. Praktisk anlagt og kunstnerisk interesseret forstod han at iagttage og at lære af sine dygtige fremmede Bygmestre, og fra det ene Byggeforetagende til det andet sporer vi Udvikling og større Erfaring. Man behøver saaledes kun at sammenligne Gavlene, der spiller en saa stor Rolle ved hans saavel som overhovedet ved Renaissancens Bygninger: talrige er hans og hans Bygmestres forskellige Løsninger paa dette Felt, ingen dog bedre end Børsens Kviste og Endegavle. Disses rytmiske Volut-Forbindelser, deres og Façadernes gennemførte horizontale og vertikale Inddelinger viser en Sikkerhed og arkitektonisk Dygtighed, som enhver maa beundre.

Fortræffelig er Symmetrien gennemført i Børsbygningen uden at give Plads for det ked-sommelige. Med stor Smag er Gavlene og de lange Façader smykkede med et rigt Billedhuggerarbejde, der falder saa fortræffeligt sammen med Bygningens Konstruktion. Hvilken Opfindsom-

hed og Fantasi ligger der ikke i de talrige Karyatider, alle forskellige, men dog harmonerende saa godt med hverandre!

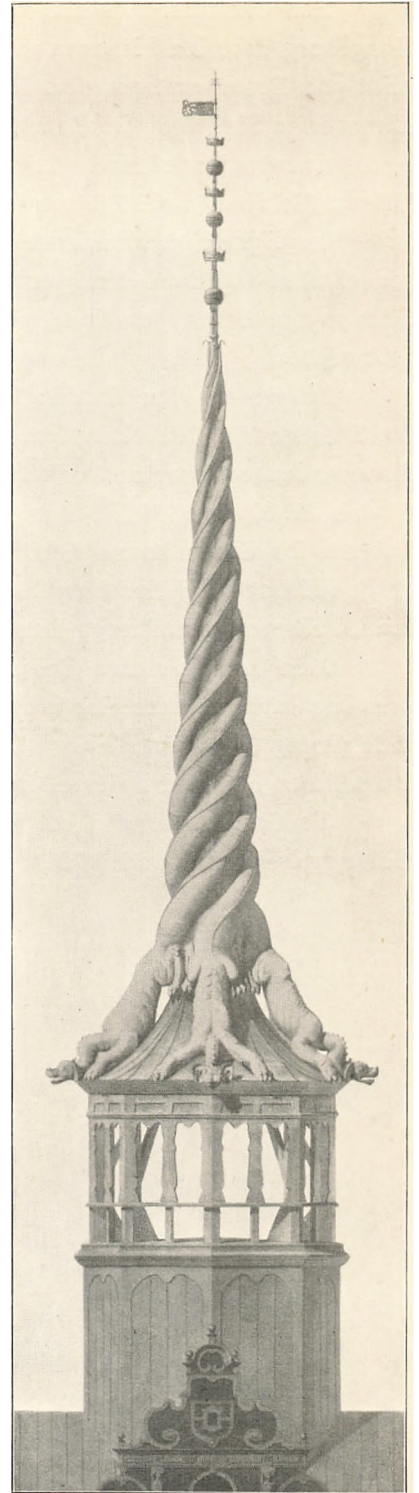
Udmærket er Bygningen karakteriseret. Ved hele sin noget massive Konstruktion forkynder den sig som *Borgerstandens* Hus og Stedet for dens Forsamlinger; det slotslignende eller vaaningsagtige ligger den fjernt. De tvende Gavlfigurer: Merkur og Neptun symboliserede yderligere Bygningens Formaal.

Ikke mindst karakteristisk er dog Taarnet med det slanke Spir: De fire Lindorme, der former Spiret med deres sammenslyngede Haler, vogter over Bygningens Rigdomme og spejder aarvaagent efter Bytte mod alle Verdenshjørner. At dette Spir har vakt Datidens største Beundring, siger sig selv; det stod som en Aabenbaring fra Æventyrets Land, fra Østens Riger, som Ove Gieddes Skibe saa Aar i Forvejen havde gæstet. »Taarnet især er af en egen Indretning, som vel er værd at distiguere«, skriver Thurah. Ja! Hvor ofte har dette Spir med dets rige Fantasi og dets geniale Anvendelse af »det snoede Motiv« ikke inspireret senere Tidens Kunstnere!

Fortrinlig er Pladsen valgt! Hvor Rampen nu ligger, var den kongelige Vedhave; Kystlinien gik omtrent dør, hvor Reposen paa Vestgavlen nu findes. Hvor Børsen blev lagt var det aabne Vand. Kongen opførte da Dæmningen med Kanal og Bolværk ogsaa paa den søndre Side. Han opnaede ved denne Dæmning at nærme Staden til de opfyldte Arealer paa Christianshavn; han skabte dernæst Læ i selve Havnen, og paa den anden Side gjorde han det ved Kanal anlægene muligt for Skibene at kunne lægge an baade ved Børsens Nord- og Sydside og losse til Pakrummene dør. Den sikredes endelig ved denne sin isolerede Beliggenhed mod Brandfare, noget Kongen havde et aabent Øje for. Og lykkelig er ogsaa herved vor Bys herligste Bygning bleven forskaonet for de mægtige Brande, som har hærget Staden.

Det er ofte fremhævet, hvorledes Christian IV forstod at *placere* sine Bygninger, saa at de laa frit og i deres Fremtræden svarede til Landskabet og de øvrige Omgivelser, som t. Eks. Frederiksborg Slot og Rosenborg. Børsen blev i saa Henseende ej heller Stedbarn; endog i udpræget Grad viste han den sin kongelige Bevaagenhed ved at lægge den ligeoverfor Slottet, fra hvis Kongefløj han daglig har haft Bygningen for Øje under dens Opførelse.

Men ikke mindre har Børsen selv nydt godt af denne sin Beliggenhed. Endnu i 1674 beretter den hollandske Købmand Abraham van der Meersch, hvordan man fra Børsen kunde se den svenske Kyst, ja endog Landskrona og Malmø. Og hvilken Udsigt havde Børsen dernæst ikke til Slotspladsen — i lange Tider Hovedstadens største aabne Plads — over mod Slottet og Staden!

H. C. Ambergs Tegning af Børsens Taarn og Spir.

Paa Christian IV's Tid var Slotspladsen dog mere begrænset end nu, idet selve den gamle Kongeborg ikke laa frit, men var omgivet af en bred Borggrav. Over denne førte en Bro til Slottet; midt paa Broen omtrent dér, hvor nu Kong Frederik VII's Rytterstatue staar, fandtes Porthuset. Ligeoverfor Slottet og imellem Højbro og Holmens Bro laa derhos Renteriet, hvor Rentemesteren og de øverste Renteskrivere havde Kontor i øverste Etage, medens der var Toldbod i den nederste. Efter at Toldboden c. 1619 var henlagt til den senere Holmens Kirke og derefter til udfor Knippelsbro, blev Bygningens nederste Etage ombygget til Brug for Kancelliet. Da Frederik IV ombyggede Slottet lod han den gamle Bygning nedrive, for at skabe Udsigt fra Slottet til »Stranden«. Slotsgraven tilkastedes først paa Christian VI's Tid samtidig med at det nye Christiansborg Slot rejstes.

Mange og rige Minder for Børsen knytter sig til Slotspladsen, ligefra Arvehyldingen den 18. Oktober 1660, da Kong Frederik III, støttende sig til Kjøbenhavns Borgerskab og dets Fører, Købmanden og Borgmesteren Hans Nansen, dér hyldedes som den enevældige Arvekonge — og til den 21. Marts 1848, da Borgerrepræsentationens og Grosserer-Societetets Formand L. N. Hvidt i Spidsen for Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse og det store Folketog henvendte sig til Kong Frederik VII paa Christiansborg Slot om Dannelsen af det nye Ministerium, der kunde »redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed«.

Men mange andre Episoder paa Slotspladsen har Børsen været Vidne til i Løbet af de svundne Aarhundreder; for blot at nævne af de brogede Billeder saa afvekslende Scener som Hentrettelser og Festfyrværkerier, Folkeoptøjer og fyrstelige Optog, Slotspladsens Afspærring og de brandlidte Kamperen dér efter den store Brand 1795.

To Gange har den set Kongeborgen blive nedbrudt, to Gange har den overværet Slottets Ødelæggelse ved Brand (1794 og 1884).

Slotspladsen med Børsen. Efter Radering c. 1760.

KAPITEL I

I December 1617 afsluttede Kong Christian den Fjerde Kontrakt med Ingeniøren Johan Semb om Anlægget af Christianshavn; den 15. April 1619 lovede han enhver, der havde indtaget en Grund der, Skøde paa denne og forskellige Friheder paa Vilkaar af, at Terrainet, der da laa delvis under Vand, opfyldtes, og at en god Købmandsbygning opførtes derpaa.

I Aarene 1618—1620 arbejdedes der paa Børsdæmningen og Knippelsbro eller, som den den Gang kaldtes, »Amagerbro« eller »den lange Bro«, under hvilken Kongen 1633 lod lægge en Blyrørs Ledning, der førte Drikkevand fra Peblingesøen til Christianshavn. Om hele dette Broanlæg beretter Resen, 1685, »at det blev anset at være umueligt og en forgiefves idret, efterdi steden var saa ubequem og den stride strand med saa stor magt rende derneden under, men Hans Majestets fornuft og skarpsindighed brød igiennem det altsammen, saa at hand fick sit forset lykkelig frem og broen blef sicker og tryk nok for dennem, som forsigteligen begifve sig derofver; thi at der i stor storm og blæst eller anden ulyckelig tilfald, undertiden Heste, undertiden Kudske ere veldt derudofver ned i stranden, er mere enten folkenes uforsigtighed eller Guds forborgene domme, der og kand ramme en paa den faste jord, end som broen at tilskrifve«.

1618—19 har Kongen været beskæftiget med Planerne vedrørende *Børsbygningen*.

Det Spørgsmaal turde her være nærliggende: har Kongen og hans Bygmester ved Udarbejdelsen af disse Planer haft en eller flere Bygninger af lignende Art for Øje?

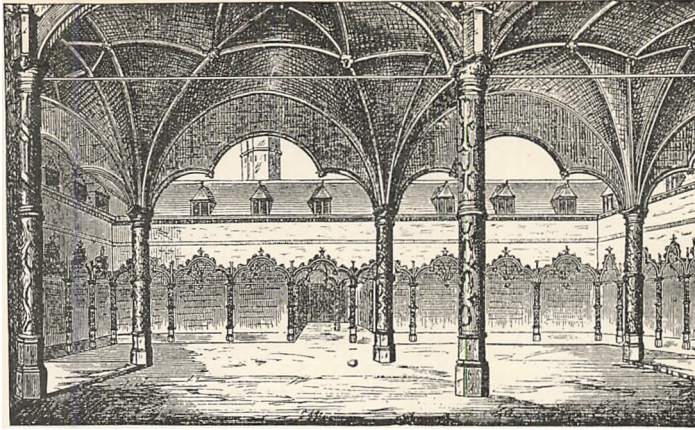
I sin *Kjøbenhavns Beskrivelse* (1783) siger Nikolai Jonge: »Det er ellers mærkværdigt, at denne Bygning har været opført i Staden Calmar i Sverrig. Men da Kong Christian den Fjerde havde indtaget Calmar Aar 1611, lod han samme Bygning opbyrde og føre Taarnet og alle Steen-Billederne over til Kjøbenhavn, hvor man brugte dem alle sammen til Børsens Bygning at opføre«.

Denne Fortælling, der er taget fra *Thurahs Hafnia hodierna* (1748), er imidlertid ganske uhistorisk. Slottet i Calmar — det maa vel være dette, der sigtes til — blev ganske vist medtaget en Del under Belejringen, men intet Steds hverken fra dansk eller svensk Side foreligger Oplysninger, om at Christian IV med Forsæt skulde have molesteret Slottet eller ladet noget af dette nedbyrde og bortføre. Hverken Børsens Taarn eller dens Stenhuggerarbejder har forøvrigt i Stil og Udstyr noget til fælles med det gamle svenske Slot og dettes Arkitektur.

Nej! skal man søge Forbillederne til Børsen maa man vende Blikket mod Syd.

I Italien havde allerede i Oldtiden de Handlende deres Markedspladser og Forsamlingssteder. Om disses Størrelse og om det Forretningsliv, der dengang eksisterede, faar man et Indtryk fra Ruinerne af de romerske Basilicaer med deres mægtige overdækkede Haller: Basilica Julia, Basilica Ulpia og Basilica Constantiniana. Med en samlet Gulvflade af c. 5500 Kvadratmeter har sidstnævnte Oldtidsbørs været langt større end nogen af Nutidens Børssale.

For Middelalderens Vedkommen- de har man kun nærmere Oplysnin- ger om egentlige Børsbygninger fra Midten af det 16de Aarhundrede. Nav- net Børs (bourse) mener man stam- mer fra Brügge, hvor de forskellige Nationers Handels- hævdes det dog, at Betegnelsen Børs forekommer endnu tidligere i Antwerpen nemlig om en der- værende Markedsplads.

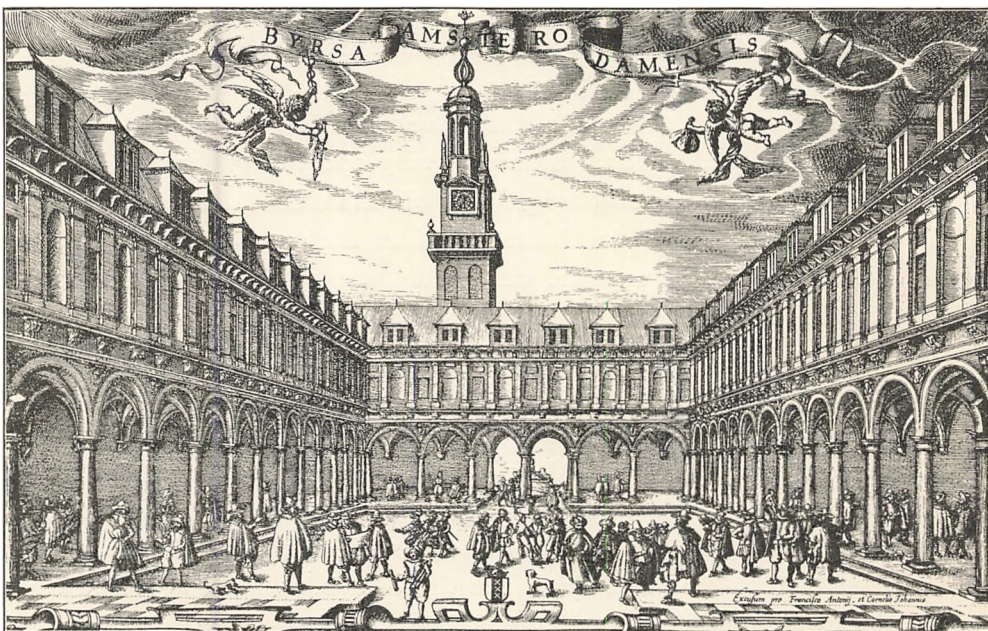

Børsen i Antwerpen.

Af Børsbygninger, som findes nærmere beskrevet, skal her nævnes Børserne i Antwerpen (1531), Toulouse (1548), Paris (1563), Genua (1570—1596), London (1566), Hamborg (1583) og Am- sterdam (1608). Saa godt som alle disse var indrettede med store aabne af Buegange omgivne Gaarde, der tjente som Forsamlingspladser.

Denne Indretning passede jo imidlertid ikke til vort Klima og ganske naturligt har derfor Christian IV nærmest søgt Forbillederne for sin Børs i de tyske og nederlandske Raadhuse, som for en stor Del tillige rummede Varehaller og Magasiner.

For flere Aar siden stod Forfatteren til nærværende Værk udfør Børsen i Samtale med en tysk Dame, og der faldt da fra denne en Ytring »hvor Deres Børs minder mig om Raadhuset i Em- den« — en Yttring, som ikke skyldtes kunsthistoriske Studier men det rent umiddelbare Indtryk. At der laa noget bag ved dette skulde Forfatteren sande, da han kort efter besøgte den gamle paa borgerlige Renaissancebygninger saa rige frisiske By.

Børsen i Amsterdam. Efter Kobberstik.

mænd havde ind- rettet særlige Stand- kvarterer: Lombar- derne saaledes i og udenfor Mægler- og Bankfirmaet ter Bourse's (van der Bourse's) Ejendom, paa hvis Façade Slægtens Vaaben: 3 Pengepunge (bur- sæe) var afbildet. Fra anden Side

Ganske vist findes der mange Forskelligheder mellem de tvende Bygninger. Emdens Raadhus er saaledes kun c. 62 Alen langt; noget ganske for sig er ogsaa dets Taarn, Portalen med Gennemkørslen og den med et omløbende Galleri indrettede 3die Etage. Endelig er Raadhusets Hoved-façade helt opbygget i Bentheimer Sandsten og uden de Pilastre, som i saa rig Grad smykker Børsen.

Men paa den anden Side frembyder Emdens Raadhus med sin Regelmæssighed, sin Anordning af de 2 underste Etager, specielt med sin lange uafbrudte Række af høje Vinduer paa 1ste Sal og sine Døre og Vinduer i Stuen visse Tilknytningspunkter til Børsen i Kjøbenhavn, saa at man føler, at disse ikke skyldes Tilfældigheder.

Raadhuset i Emden. Efter Fotografi.

Ligheden bliver forøvrigt mere afgørende, naar man tænker sig begge Bygningerne uden Taarn og Spir og samtidig Børsen med afvalmet Tag og uden de høje Kviste — en Tanke, som er saa meget mere naturlig, som den, efter hvad der er oplyst, falder sammen med de oprindelige Bygningsudkast.

Bygningerne er ikke samtidige, idet Raadhuset i Emden allerede var opført af Byens Borger-skab i Aarene 1574—76, da Emden som den fri Rigsstad stod i sin fulde Udvikling. Endnu paa Christian IV's Tid og under Tredivaarskrigen var den en driftig Handels- og Havneby, der blandt andet var i livlig Handelsforbindelse med de nordiske Lande; mange er saaledes de Ladninger af Sten og andre Byggematerialer, der over Emden førtes til Kronborg og de kongelige Slotte. Ogsaa for diplomatiske Forhandlinger var Emden et Samlingssted. Det var saaledes her, at Kansleren Christian Friis og Jonas Charisius — Christian IV's udmærkede Raadgiver i Handels- og Statssager i Aaret 1600 mødtes med Dronningen af Englands Udsendinge for at søge en Ordning angaaende Englændernes Beføjelser med Hensyn til at drive Fiskeri under Island og Norge. Alt dette forklarer dog ikke fyldestgørende Forbindelsen mellem det Emdener Raadhus og Christian IV's Børs — en Forbindelse, som ogsaa viser sig at være af særlig personlig Art. Det er nemlig nu oplyst, at den Mester Laurens fra Antwerpen, som Emdens Kæmnerregnskaber atter og atter nævner som Murmester ved denne Stads Raadhus, er identisk med LORENZ (Laurens, Laureys, Laurids)

STEENWINKEL, Stamfaderen til den berømte danske Kunstner- og Kunsthaandværkerslægt STEENWINKEL og Bedstefaderen til de 2 Brødre Laurids og Hans STEENWINKEL, hvis Navne er saa nøje knyttet til Børsen. Fra Antwerpen over Emden til Danmark og dennes Hovedstad gaar saaledes Familiens Historie og med denne dens Medlemmers kunstneriske Udøven.

Steenwinkel (van Steenwinckel) var et i nederlandske Kunsthaandværkerkredse kendt Navn. Maleren Peter van Steenwinkel valgtes saaledes 1550 til Dekan for St. Lucasgildet i Antwerpen. I samme By var Lorenz Steenwinkels Fader, Willem Steenwinkel, beskæftiget som Steenhugger. 1540 ser vi Lorenz Steenwinkel viet i Jacobskirken i Antwerpen, 1544 møder vi ham som Husejer i samme By. Det lader sig ikke oplyse, hvorvidt han har haft Beskæftigelse ved Opførelsen af Raadhuset dør (1561—64) — hos dettes udmærkede Arkitekt Cornelis Floris, hvem vi herhjemme ogsaa kender som Billedhugger fra hans Gravmonument over Christian III i Roskilde Domkirke — sikkert er det i alt Fald, at Antwerpens prægtige Raadhus har inspireret Lorenz Steenwinkels Bygninger derunder først og fremmest Raadhuset i Emden.

Formentligt i 1567, det Aar da Hertugen af Alba besatte Antwerpen, drog Mester Lorenz til Emden, der var kendt som et politisk Fristed og en By med store Byggeforetagender. Meget snart fik han hør en betydelig Virksomhed og blev »stadt-muermeister«. Sin største Anseelse naaede han dog som det derværende Raadhus' Bygmester. At han ikke blot har været Entreprenøren, men at han ogsaa har givet Tegningen til dette fremgaar bl. a. af følgende Bemærkning i Byens Regnskaber den 7. Februar 1574: »M. Laurens Muermeister geschenket voer ein Conterfeitungh oder Patron des Nyen Raithuses thein gulden tho ein vorehrungh.« Den 27. Juli 1577 takkede han »voer goede betalinghe« af alt Raadhuset vedrørende. 1585 afgik han ved Døden i Emden.

Af hans Sønner havde Hans og Willem Steenwinkel arbejdet under ham ved Raadhusets Opførelse; lige indtil medio 1577 viser Kæmnerregnskaberne, at der har været udbetalt dem Arbejds-løn herfor. At Hans Steenwinkel allerede da havde en mere betroet Stilling og benyttedes som Arkitekt, ser man af Regnskabet d. 12. Juni 1574: »Laurens Soene Hans voer ein patron von die torn und trappe tho trecken geschenkt ein princendaler.« Det skal dog bemærkes, at det ikke blev ham, der kom til at levere det endelige Udkast til Raadhusets kendte Taarn. Magistraten besluttede sig nemlig til at opføre dette af Træ efter Mester Marten Arens v. Delfts Tegning.

I Aaret 1577—78 drog Anton van Opbergen, hvem Kong Frederik II havde antaget som Bygmester ved Kronborg Slot, til Nederlandene for at hverve prøvede Stenhuggere og Murmestre. Ikke mindre end 31 Haandværkere siges at være draget herop ved denne Lejlighed, og blandt disse træffer vi ogsaa Hans og Willem Steenwinkel, der fra 1778 fik Beskæftigelse paa Kronborg. Hurtig gjorde Hans Steenwinkel eller, som han almindeligvis kaldtes, MESTER HANS VAN EMDEN, sig bemærket. 1582 blev han udnævnt til kgl. Bygmester og en Række større og selvstændige Arbejder blev ham overdraget saaledes ved Kronborg, Frederiksborg Slot, St. Petri og Slangstrup Kirker. Ofte opholdt han sig ovre paa Hveen hos Tycho Brahe, hos hvem han studerede, samtidig med at han assisterede denne som Tegner og Arkitekt. I sin astronomia omtaler Tycho Brahe ham som: »den herlige Kunstner, der i alt hvad han udførte, udmærkede sig fremfor alle andre«. Ikke mindst bekendt blev Hans Steenwinkel d. æ. forøvrigt som ledende Arkitekt og Ingeniør ved Kongens Befæstningsanlæg i Varberg, Baahus, Aggershus og Halmstad. Han døde 1601 og ligger begravet i Halmstads Kirke. Alle hans Sønner skulde blive Kunstnere. Af disse nævner vi her kun de 2 Billedhuggere og Arkitekter: den ældre Lorenz eller, som han kaldtes, LAURIDS og HANS — Hans Steenwinkel den yngre —. Begge disse Sønner var i Lære hos Faderen og gennemgik saaledes en udmærket Forskole.

Efter Faderens Død var de i nogen Tid i Tjeneste hos dennes Efterfølger ved Befæstnings-

anlægene i Halmstad — den senere kgl. Bygmester Willum Cornelisz. Derefter 1602—1610 faldt deres Vandreaar. Om disse vides egentlig kun det, at Hans — hvilket formentlig ogsaa har været Tilfældet for Laurids Vedkommende — har arbejdet hos den udmærkede Arkitekt, Amsterdams »Stads Billedhugger og Bygmester«, Henrik de Keyser, der blandt saa mange andre kendte Bygninger har opført (1608—1611) den derværende Børs. Andetsteds er oplyst den betydelige Indflydelse, de Keyser har udøvet paa sine Elever — en Indflydelse, som ogsaa gør sig gældende i Brødrene Steenwinkels Bygningsværker. Dette gælder ikke mindst Anvendelsen og Udførelsen af det dekorative Stenhuggeri og Billedhuggerarbejde, hvormed de Keyseres Værksteder var særlig beskæftigede. Selv fra Danmark havde disse gentagne Gange Bestillinger derunder til Frederiksborg Slot.

Som erfarne og berejste Kunstnere og Kunsthaandværkere vendte herefter Brødrene Steenwinkel tilbage til Landet, og det varede ej heller længe, før Kongen tog dem i sin Tjeneste. Det synes som om Brødrene ved flere Lejligheder har samvirket med hinanden; det skulde i alt Fald falde i den yngre Broders Lod at fuldføre og supplere flere af den ældre Broders Arbejder.

Dette gælder saaledes Børsen. Den første Entrepriskontrakt angaaende denne har Kongen saaledes sluttet med Laurids Steenwinkel, de følgende med Broderen Hans. At ogsaa de oprindelige Tegninger til Bygningen — Afridsene — er gjort af een — i saa Fald Laurids — eller af begge Brødrene er aldeles utvivlsomt. I særlig Grad var Kongen henvist til at søge deres Assistance, og i udpræget Grad vidner Bygningen om Traditionerne fra de Keyseres Værksteder og den Steenwinkel'ske Familie. Tidligere er omtalt dennes Forbindelse med det Emdener Raadhus; hertil kan føjes, at ogsaa dettes Taarn, hvad Dr. Beckett har henledt Opmærksomheden paa, synes at have inspireret Bygmesteren af Helligaandskirken Taarn, hvilket tilskrives Hans Steenwinkel d. æ. Naar man har anført, at Tøjhuset i Danzig og Børsen i København i saa meget minder om hinanden, falder dette ej heller udenfor Familien Steenwinkels Traditioner. Tøjhuset er nemlig opført af Hans Steenwinkel d. ældres første Læremester her i Landet Anton van Opbergen — Kronborgs Bygmester — der efterat have forladt Christian IV's Tjeneste 1595 tog Ophold i Danzig, hvor han blev Stadsbygmester.

Laurids Steenwinkels Kunstnerbane skulde kun være kort; allerede 1619 afgik han ved Døden midt under store kongelige Bestillinger. Hans Steenwinkel d. y. skulde derimod tjene den byggelystne Christian IV lige indtil 1639. Paa det over ham rejste Epitafium i St. Nikolai Kirke satte hans Enke følgende oplysende Indskrift:

»Dette Epitaphium hafver Erlig oc Gudfrøctige Qvinde Trine Willom Hybers Daatter S. Hans von Steenwinkels efterleverske med hendes kiere Børen ladet bekoste hendes Salig Husbonde, Erlig oc Welfornemme oc *Kunstrige* Hans von Steenwinckel forrige Kongl. Mayst. General Architect og Bygmester til Ære oc Kircken til Zirat, som hør i Staden er Barnefødt Anno 1587 St. Hans Dag og Saligen i Herren hensofved Anno 1639 den 6. Augusti. Gud Giffue hannem en glædelig Opstandelse.«

Kunstrig kaldes han hør og med Rette: den udmærkede Billedhugger saavel i Sten som i Alabast og Vox, den habile Maler, endelig den erfarne Arkitekt og Tegner. I høj Grad nød han Christian IV's Bevaagenhed. 10. December 1619 udnævntes han til Bygmester og Tilsynsmand over alle Kongens Bygninger: han skulde »gøre og forfærdige Ridsninger og Anordninger paa Bygninger«, naar og hvor Kongen befalede og have flittigt Tilsyn med Bygnings- og Stenhuggerarbejdet; han skulde ogsaa besigtige gamle og nye Bygninger, som skulde forbedres og anlægges, hvortil Kongen vilde forsyne ham med Pas paa de fornødne Heste og Vogne. Han fik derfor aarlig 400 Kourant Daler.

For dette Beløb kunde han imidlertid ikke føre sin store Husholdning; ligesom Datidens

andre Kunstnere drev han selvstændig praktisk Virksomhed ved Siden af sit Embede. Hofinaleren Karel van Mander havde saaledes Gæstgiveri i sin Gaard paa Østergade; Hans Steenvinkel har vel væsentlig tjent sit Udkomme som Bygningsentreprenør for Kongen. Tillige var han større Ejendomsbesidder: 1628 omtales hans Hus i Silkegade; 1632 erholdt han kgl. Skøde paa Ejendommen Hjørnet af Silkegade og Pilestræde og paa et stort Grundstykke mellem Proviandgaarden og Børsen.

Om Hans Steenwinkel d. y. som kgl. General-Arkitekt og Bygmester har været en ligesaa god Arbejdsleder som Arkitekt og Tegner, kan man mulig nære nogen Tvivl om efter Kongens Skrivelse af 17. Oktober 1640 til Rentemesteren Jørgen Lind angaaende Gageringen af Lenert Blasius, som efter Hans Steenwinkels Død var bleven udnævnt til hans Efterfølger. Det hedder her: »den nye Bygmesters Bestilling skal gøres paa 600 Daler, og omendskiønt Besoldningen løber højere end den forrige, og *han Intet kan tegne saa vel*, saa kan han dog bedre staa Værket for end som den forrige.« At forestaa de kongelige Byggearbejder har forøvrigt næppe været nogen let Sag, lunefuld og impulsiv som Christian IV var. Ofte har det sikkert ogsaa knebet med at erholde de fornødne Materialier, vanskeligere endnu var det til Tider at faa de kontante Penge.

I hvilken Grad Hans Steenwinkel dog har nydt Kongens Tillid, ser man bedst af det Antal betydelige Arbejder, der i Aarenes Løb lagdes i hans Haand, saaledes paa Frederiksborg og Kronborg, ved Christian IV's Gravkapel i Roskilde, Kirken i Christiansstad, Valdemars Slot paa Taasinge og endelig ved Børsen, hvis ledende Arkitekt han var, ligefra Arbejdet paa denne blev paabegyndt.

Den ovenfor omtalte Kontrakt om selve Bygningen, er Kontrakten af 4. Maj 1619 med Hans Steenwinkels Broder Laurids Steenwinkel om Portalen til Børsen, samt med denne og Hermann Rollefinck i Forening om det øvrige Sandstensarbejde:

»Christian den Fierde

G. A. V. at Vi naadigst haver ladet fortinge med nærværende Brevviser, Laurids Steenvinkel, Steenhugger, at skulle hugge Portalet paa Børsen, som her for Vor Kiøbsted Kiøbenhavn skal opbygges, efter den Afrids han Os derpaa underdanigst leveret haver. Og have Vi naadigst bevilget fornævnte Laurids Steenvinkel, for fornævnte Portal at hugge, (dog istedetfor de tvende Billeder skal være tvende Piller) til Arbejdsløn at mue bekomme Eet Hundrede Rigsdaler, enhver til 5 slette Mark. Desligeste haver Vi og naadigst med fornævnte Laurids Steenvinkel og Hermann Rollefinck, Steenhuggere, alt det andet Steenhugger-Værk, hvis af Steen skal til fornævnte Børs hugges og forfærdiges, fortinge ladet, og dennem for hver af de store Vinduer med deres Frontespitse, Architrave, Lister og hvad i deres Begreb forfattes, bevilget at mue bekomme 15 Rigsdaler, for hver Terme med Lister og Architrave derudi begreben 16 Rigsdaler, for hver af de mellemste Vinduer med deres Frontespitse, Architrave, Lister og hvad som i deres Begreb forfattes, 7 Rigsdaler, og for de underste Vinduer i Hvælvingen, med Alt hvis i dennem befattes, 4 Rigsdaler. For Resten, som er Dørene paa Kielderne, Hiørnestykkerne, Trapperne, de Architraver og Lister som ere ikke ud i Vinduerne, Portalet og Termerne begreben, ville Vi at de, efter den sædvanlige Taxt, deres Betaling og Arbejdsløn mue bekomme. Og skal de ikke maae tilskrive Os nogen Bekostning, med Steen at vende eller nogen anden Bekostning, paa fornævnte Arbejde i nogen Maader. Hvilke fornævnte Penge og Arbejdsløn, eftersom Arbejdet gaar for sig, dennem af Vore Rentemestre maae gives og fornøies — Hafniæ 4de Mai 1619«.

Det skulde imidlertid ikke forundes Laurids Steenwinkel at udføre Arbejdet; han døde nemlig samme Aar, og Hans Steenwinkel indtraadte da i hans Sted i Kontrakten.

1619 paabegyndtes Udgravningen af Grunden og Fundamenteringen, hvilket var forbundet med store Vanskeligheder, da Dæmningen var forholdsvis smal og næppe endnu havde sat sig. Vi ser af Kongens Skrivelse fra Skanderborg af 28. December 1619 til Universitetet i Kjøbenhavn, Kapitlet i Roskilde, Lensmanden Kay Rantzau og Mogens Pachs og af Skrivelse den følgende Dag til Forstanderen for Wartou, hvorledes deres Bønder og Tjenere i Kjøbenhavns og Roskilde Amter blev udkommanderede til at skaffe og køre Sten til Børsen.

To Møller, en »stor Hestemølle« og en »liden Haandmølle«, tjente til at pumpe Vandet op. Trods alle Forsigtighedsregler blev dog Dæmningen en Gang gennembrudt, og en stor Del af Arbejdet maatte da gøres om.

Selve Opførelsen af Bygningen paabegyndtes 1620. Denne kan man følge gennem de fra det gamle Rentekammer-Arkiv beroende Regnskaber, der har dannet Grundlaget for G. F. Lassens interessante: »Bidrag til Børsens Historie i de første Halvhundrede Aar«.

Det fremgaar af disse Regnskaber, at Kongen selv har leveret Hovedmaterialerne, derunder de til Gavlene og Façaderne anvendte hollandske Mursten, de gullandske og ølandske Fliser og de til Portalen anvendte toskanske Marmorsøjler. De Haandværkerne anviste Beløb gælder derfor som Regel kun Arbejdslønnen.

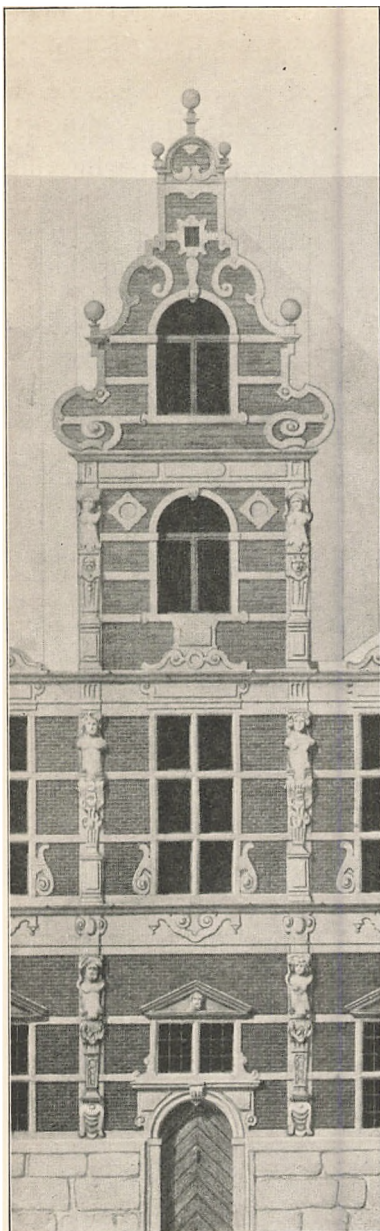
Ligesom Materialerne var af første Sort, blev ogsaa de mest ansete Haandværkere knyttede til Bygningen: Tømremestrene Vidt Kragen — Mester Fit, som han kaldtes af sine Svende — og Just Zeug, Murermesteren Morten Weichardt, og for Billed- og Stenhuggerarbejdets Vedkommende, foruden Hans og Laurids Steenwinkel, Stenhuggerne Hermann Rollefinck og Geert Backmann.

1621—23 opførtes Kampestenssoklerne, Murene og Tagværket; 1622 sluttedes Kontrakt med Vidt Kragen om Tømmerværket.

Med Murermesteren Morten Weichardt sluttede Kongen Kontrakt »at han paa hans egen Bekostning, saa og med hans egne Svende og Folk, skal af Grunden opmure den nye Børs ved den nye Amagerbro her for Slottet, med Fundament at lægge, og det med alsomstørste Flid at fuldfærdiggjøre, saavidt Muurscheden udkræver, efter den Skabelon og Afridsning hannem paa Kongelig Magistråts Vegne overanvorfet er; hvorfor Kongelig Majestæt naadigst haver lovet og til sagt hannem 2600 Rdlr. Courant, efterhaanden som Arbejdet fanger Fremgang til . . .«

1623 var Ydermurene med deres Sandstensudsmykninger færdige og Bygningen under Tag, og man kunde nu danne sig et Skøn over, hvorledes den vilde tage sig ud. Den har øjensynlig langt fra tilfredsstillet Bygherren, hvilket er forstaaeligt nok; thi trods dens rige Sidefaçader maa den med sin forholdsvis ringe Højde, sine lange ensformige, mod Gavlene afvalmede Tage have gjort et tungt og trykket Indtryk. Dette har dog kun ansporet Bygherrens Energi og Raadsnærhed, som fik sit Udslag i Anbringelsen af de tvende høje Gavle mod Øst og Vest, af Rampen ud mod Slotspladsen, af de mange slanke Kviste og Smaakarnapper og endelig af Taarnet med Spiret. Det var nu en Gang noget egent for Renaissancens Bygmestre, at de langt fra altid fulgte den vedtagne Tegning. Paa mange af den Tids Bygninger ser vi saaledes, hvorledes Inspiration og praktisk Sans har føjet noget til og sat nyt paa under Arbejdets Gang — ofte netop det, der gav den paagældende Bygning dens fornøjelige Præg. Det ejendommelige ved Børsen er imidlertid, at den i sin endelige Skikkelse — trods denne sin Tilblivelsesmaade — ikke giver Indtrykket af, at noget er sat til. Paa den beundringsværdigste Maade udtænkte og udførte Bygherren og Bygmesterne de mange Tilføjelser og Omændringer saaledes, at de, saa langt fra at forstyrre, netop væsentlig bidrog til at give Børsen det Helhedspræg af Harmoni og Symmetri, som er saa karakteristisk for den.

Endnu vidner Tagværket om disse Kongens Omforandringer. Vi genfinder saaledes de

Efter H. C. Ambergs Opmaaling af Børsens
nordre Façade

Spidsen paa Børsen at ophugge«, ligesom Hermann Rollefincck og Geert Backmann blev sat i Gang med Kvistene. Allerede den 30. Juli 1624 havde Vidt Kragen opsat »3 store Gavle, 8 smaa Gavle samt 74 Tagvinduer«.

Samme Aar byggedes den prægtige Vestgavl op i Højde med Tagryggen; samtidig er Rampen ogsaa opført, idet Regnskaberne angiver, hvad der er forbrugt »baade i Grundvolden og paa de tvende *Arme* paa den vestre Ende paa Børsen«.

Det ses derhos, at Skiferdækker Valentin Picker i Aaret 1624 beklædte Taget med Bly.

1625 maa Spiret have været rejst, thi i August Maaned modtog »Poussereren« Ludvig Heideritter, der havde gjort de 4 Drager, de sidste Penge af de 600 Rdl., som var ham tilsagt for dette Arbejde.

»For 3 Kroner, 3 Knapper og 1 Fløj, han har forgyldt med sit eget Guld og opsat paa Børsen«, d. v. s. paa Spirets Hjelms tang, erholdt Anders Nielsen 83 Rdl. 32 Sk.

Skraabjælker, der har baaret Valmen i Vest; vi ser, hvorledes Spærene paa Midten af Taget er blevne overskaarne for at give Plads for Taarnet. Uvilkaarlig tænker man paa de tekniske Vanskeligheder, Bygmesteren her har haft at kæmpe med; Taarnet lod sig jo ikke, saaledes som Bygningen alt var opført, fundere fra Grunden; det maatte herefter anbringes paa et mægtigt Hængeværk af særlig Konstruktion, der kunde bære Taarnets svære Vægt.

I Skrivelse af 1. November 1623 fra Frederiksborg gav Kongen Kansleren Christian Friis følgende Ordre med Hensyn til Børsen: »Hans Steenwinkel skal tilholdes, at han færdiggør det Afrids til Portalet for Børsen«. Og han tilføjer:

»Naar de Kramboder paa Børsen bliver fortinget, da vil derhos tillige tænkes paa Beslag til Døre og Slagvinduer, saa og de underste Vinduer paa Børsen, hvilke skal være af Tømmer, og lige med Kramboderne fortinges. De øverste tvende Rader skal gøres med Glas, dog intet til at lukke op.

Skrivestuerne paa begge Ender, om de falder Vidt til, da vil dog Panelingen fortinges, hvilket ogsaa vil skee med Vindeltrappen op til Loftet, saa og den Gang og Skillerum imellem hvert Loft. Item de øverste Lofter.

Og efterdi Børsen ved Nattetide ikke kan lades uden Vagt, da skal agtes, om man paa begge Sider i Opgangen kan faae et lidet Logement, efterdi han dog skal den forandre. Og omendskiønt det ikke i den Ende nu skee kan, som vender imod Slottet, da kan det noksom anordnes i den anden Ende tæt op til Gavlen, saa kan man op ad Gavlen lade føre en Skorsten op, saa at de derudi kunde have en Kakkelovn . . .«

Foruden at vise Kongens Interesse for selv de mindste Detailler vedrørende Bygningen har denne Skrivelse sin særlige Betydning her ved den Ordre, som Hans Steenwinkel fik til at færdiggøre Afridset til Portalen : til den nye Gavl, som Kongen havde bestemt sig for.

Og nu gik det Slag i Slag med de forskellige nye Arbejder.

Den 6. December 1623 blev Vidt Kragen tilsagt »100 Rdl. for

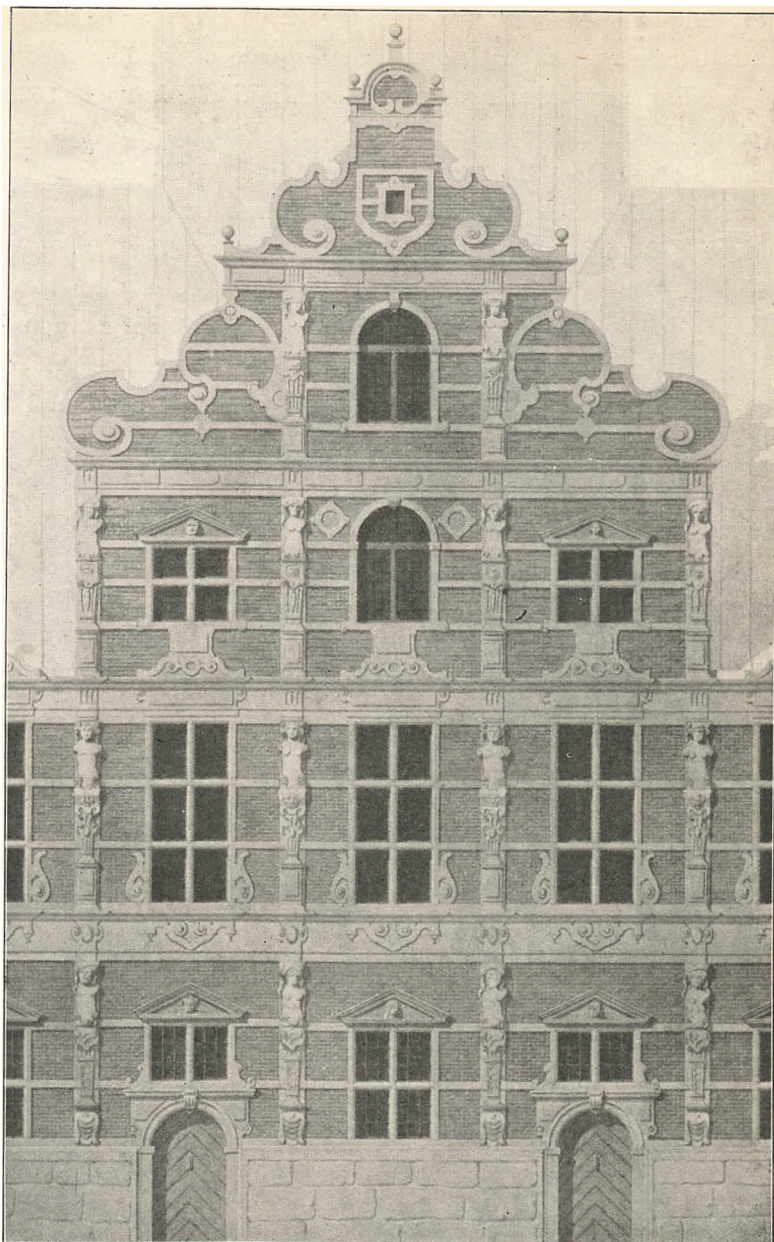
Efter at Taarn og Spir var bleven beklædt med Bly, synes Taarnets Hængeværk at være blevet forstærket, idet Vidt Kragen 1626 er bleven honoreret for en Regning for »Corpussen under Spiret«.

Allerede fra 1623 ses Ruder at være indsatte i Bygningen. Naar Glarmesteren Bertel Johansen den 13. Januar 1626 faar »135 Rdl. 12 Sk. for 310 nye Vinduer 1½ Alen høje, 1 Alen brede er udi Firkant 464 Alen, han af eget Glas, Tin og Bly haver gjort til den nye Børs«, sigtes her til Vindusfagene paa 1ste Sal. Disse var ved Sandstensprosesser inddelte i 6 lige store Rammer. I de 2 nederste af disse var der Træluger til at lukke op, i de 4 øverste faste Vinduer, der ikke var til at aabne, med 4 kantede, klare blyindfattede Smaaruder. Gulvene dækkedes 1624—1627 med Halm og Ler og derefter med Mursten — Skrivestuerne forsynedes dog med ølandske Fliser.

Langs Børsen anlagdes Forlove, paa den søndre Side »udentil med huggen Sten i Kalk og indentil med Murværk«, paa den nordre Side med ølandske Fliser.

Over Indgangsportalen i begge Gavle satte Kongen en Indskrift

paa Latin, der i Oversættelse lyder: »Den almægtige og treenige Gud Fader, Søn og Helligaand, som ved Sønnen Jesu Christi bestandige Mellekomst giver sin Velsignelse, og som beskytter Handel og alt hæderligt Erhverv. Han give, at dette maa blive til Held og Lykke for det danske Rige, Staten og Folket.

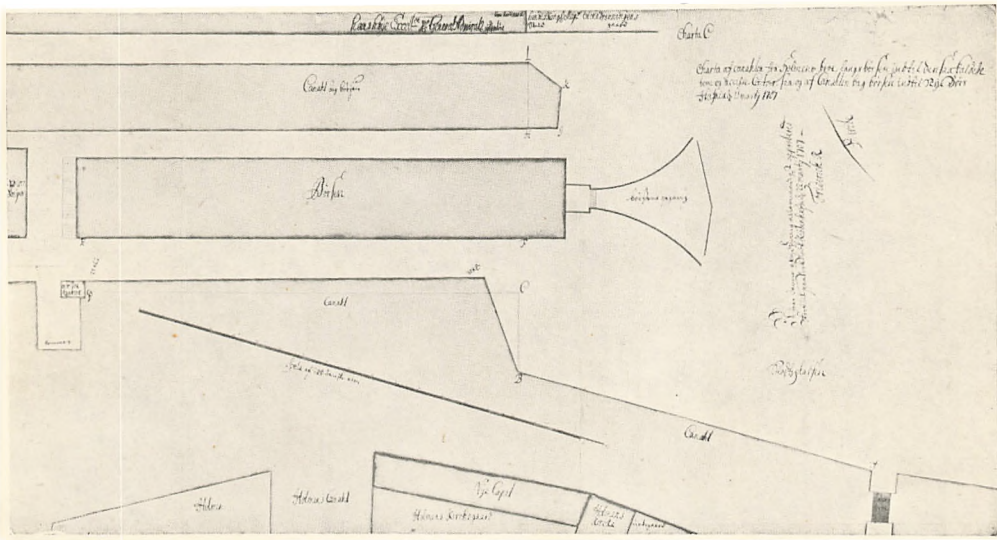
Efter H. C. Ambergs Opmaaling af Børsens nordre Façade.

Christian den Fjerde,

den mægtige Konge af Danmark og Norge, de Vender og Gothers, Fædrelandets udmærkede Fader, den lykkelige Forvalter af Statens Ejendom, har følgende store Kongers berømmelige Exempel og i alvorlig Iver for at forøge sine Lande med rige Handelssteder grundlagt den danske Børs, som du ser her, ikke til Mercurs og Larvernas hemmelige Kunster, men først og fremmest til Guds Ære, dernæst til indbringende Brug for Købere og Sælgere.«

Indskriften paa den vestre Gavl er sat 1624, thi den 30. September samme Aar blev der

Passage, bygget en *Repose* af Sten c. 12 Alen bred og c. 10 Alen lang. Op til denne *Repose* lagdes Rampen, der, efter at være behørigt fundamenteret, dannedes af Jord og afgrænsedes paa Siderne med Stensætninger og Stenbrystværn. Man har ytret Tvivl om, hvorvidt den oprindelige Rampe havde samme Form og Udseende som den nuværende; man har navnlig ment, at den har været smallere, og at dens »Arme« ikke var svungne saa langt ud til Siderne som nu. Denne Antagelse er dog formentlig ubegrundet, og Christian IV bør ogsaa have Æren for at have givet Børsen denne sin lige saa originale som monumentale Opgang. Vi ser saaledes Rampen aftegnet med de udadvendte Arme paa de ældste Grundtegninger, som haves over Slotsholmen, efter at Børsen var bleven bygget, saaledes paa Ingeniøren Olto Heyders »Charta und Grundrids der König. Kauf und Handels Stadt, Kopenhagen 1648«.

Plan over Partiet omkring Børsen 1707. Efter Kort i det kgl. Bibliothek.

Det samme er Tilfældet paa det instruktive og her gengivne »Charta af Canahlen fra Holmens Bro langs Børsen indtil den saakaldte bom og dettes Contoir, saa og af Canahlen bag Børsen indtil Nye Børs. Hafniæ 1707«. Af de paa dette Kort afsatte Maal ser vi, at Rampens største Bredde — den rette Linie mellem Armenes Yderpunkter — da var c. 53 Alen og dens Længde 54 Alen, inklusive Reposen: 64 Alen. Om begge Arme oprindeligt har været lige lange, skal lades usagt. Allerede paa det her nævnte Kort ses den venstre Arm at være kortere (c. 5 Alen) end den højre, hvad naturligvis skyldes Hensyn til Passagen hen mod Børsgraven og Børsens søndre Side. Det maa jo nemlig erindres, at Rampen ved sin Fod var c. 20 Alen bredere end selve Børsbygningen, og at Passagen mellem denne og Graven kun var 9—11½ Alen bred. Til højre Side ud mod »Hukken« ligeoverfor Holmens Kirke var der derimod Plads nok til, at den større Udsvingning kunde bibeholdes.

Der er vel ingen Tvivl om, at Christian IV indrettede Rampen saa bekvem ikke blot for Publikum, som søgte op paa Børsen, men ogsaa for at lette Opkørslen og Opbæringen af Varer til denne.

Hvad nu den østre Opgang angaar, har man fremsat den Hypothese, at Østgavlen skulde have haft en lignende Rampe som Gavlen ud mod Slotspladsen, og til Støtte herfor har man blandt andet henvist til det Side 30 gengivne hollandske Kobberstik »Coppen-Hagen«, der giver et Prospekt af København set fra Christianshavn med Børsen i Forgrunden. Dette Prospekt findes forøvrigt til de yderste Detailler gengivet i flere andre i Udlandet trykte Kobberstik, saaledes i tvende

i Nationalmusæet værende Stik »Coppen-Hagen« med Hendrik Focken's og »Copenhagen« med Jollain's Adresse. Endelig genfinder vi det i Resens Atlas Danicus og i Thurah's Den danske Vetruius III Bind.

De, der har fremsat Formodningen om Rampen paa Østgavlen, maa imidlertid erkende, at denne meget snart efter Opførelsen maa være revet ned eller omforandret. Men hvornaar skulde da det være sket, og hvad skulde have foranlediget dette?

Man har i saa Henseende tænkt sig, at Borgmester Jacob Madsen, samtidig med at Børsen blev ham overladt af Kongen, ogsaa havde faaet overdraget det Stykke af Børsdæmningen, der

Prospekt af København (c. 162

laa øst for Børsen, og at han — den entreprenante Købmand han var — havde fundet, at Rampen fyldte for meget paa den værdifulde Grund; han skulde derefter have sløjft Rampen, samtidig med at han solgte Grunden til Rentemester Henrik Müller.

Denne Antagelse er imidlertid ikke rigtig. Ligesaa lidt som Overdragelsesdokumentet af 17. December 1647 til Jacob Madsen nævner andet som overdraget til ham end selve Børsbygningen, ligesaa lidt viser de Omstændigheder, under hvilke Jacob Madsens Enke senere tilbagegav Kong Frederik III Børsen for den samme Sum, som hendes Ægtefælle i sin Tid havde givet for den, at det, der afleveredes, var noget andet og mindre end det, som Jacob Madsen havde modtaget.

Men dertil kommer, at det nu er oplyst, at *Rentemester* HENRIK MÜLLER har købt Grunden mellem Børsen og Broen direkte af Kongen.

Efter først at have beklædt den indflydelsesrige Post som Kongens Kammerskriver var Henrik Müller 1641 blevet udnævnt til kongelig Majestæts Tolder her for Staden. Ved Siden heraf drev han Købmandsforretning i stor Stil og var navnlig Leverandør til en Række af Kongens Foretagender. Nær knyttet til Corfitz Ulfeldt havde han særlig Lejlighed til at erholde disse Leverancer; til Tider stod han i Forskud med flere Hundred-Tusinde Rigsdaler.

Som Tolder kunde han søge Likvidation for sine Tilgodehavender i de Toldindtægter, han selv oppebar, men desuden ses han i vid Udstrækning at have modtaget i Betaling Grundstykker rundt omkring i Staden, saa at han paa Christian IV's Tid var Byens største Ejendomsbesidder. Blandt de Grunde han saaledes erhvervede sig, var foruden flere Arealer syd for Børsgraven det

her omhandlede Areal, hvorpaa Corfitz Ulfeldt den 28. December 1647 gav ham Adkomstbrev for 1200 Rdl., mod at han forpligtede sig til inden 4 Aar at lade dem bebygge med »god Kiøbsted Bygning og packhuse, saa at di kand tienne til handelens fortsetting och befordring«. Henrik Müller maa imidlertid straks have paabegyndt Bebyggelsen af Grunden, thi paa Otto Heyders Kort af 1648 over København og dens Befæstningsanlæg findes afmærket nærmest Knippelsbro et Pakhus som tilhørende Rentemesteren. Kortet angiver dernæst en Rampe mod Slotspladsen men ingen saadan paa Østgavlen. I det af Hans Annamøller under 17. November 1647 udfærdigede Maalebrev paa den Henrik Müller udlagte Grund er ogsaa angiven, at der løb en Gade langs Østsiden af Børsen.

Idningerne til Christianshavn.

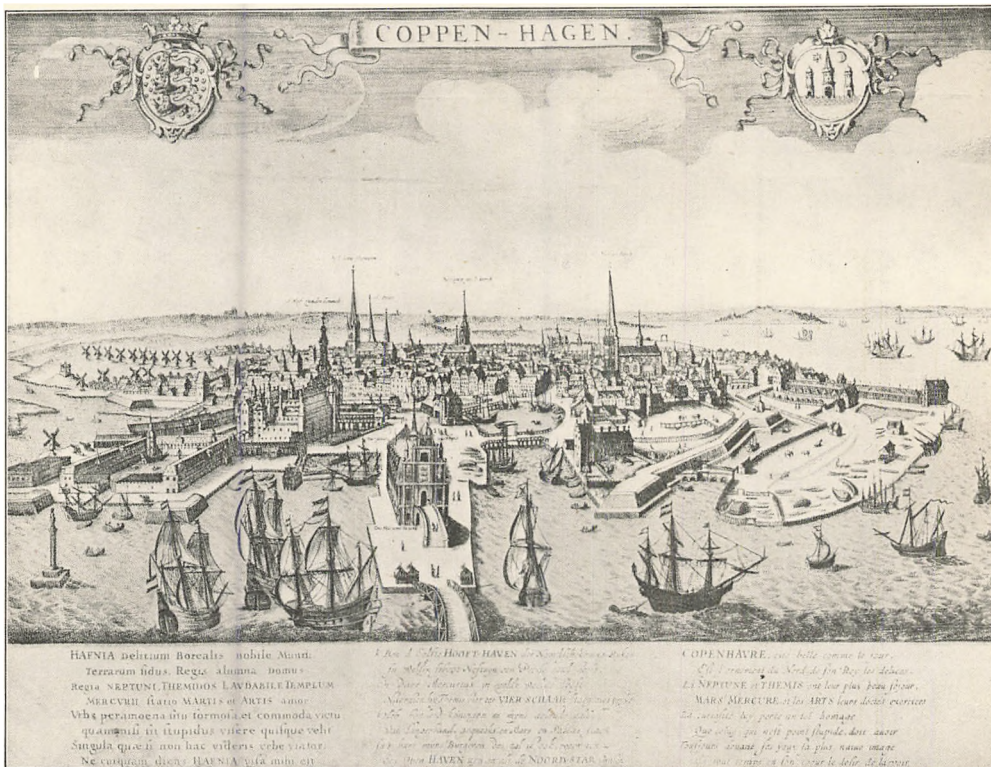
Hvis der har været en Rampe der, maa denne altsaa være fjærnet paa et tidligere Tidspunkt og af Kongen selv. Formodningen taler imidlertid i høj Grad mod, at Christian IV skulde have opført den kostbare og anseelige Rampe for nogle faa Aar efter at tage den ned. Det naturligste er sikkert ogsaa at antage, at den aldrig har eksisteret.

Ganske vist vilde Børsbygningen ved den have naaet sin fulde Symmetri. Men paa den anden Side maa erindres, at der ikke forelaa den samme Anledning til at lægge en saa monumental Opgang ud mod Christianshavn, der da kun var i sin Vorden, som ud mod Slottet og Hovedstaden. Forøvrigt tillod Pladsen paa den forholdsvis smalle Børsdæmning slet ikke Anbringelsen af en stor og bred Rampe i Lighed med Vestgavlens; en saadan vilde fuldstændig have afspærret ikke blot Passagen langs Børsgraven, men ogsaa ad Børsgaden: Byens eneste Færdselsaare til Amager. Men kunde man da ikke tænke sig Vestgavlens Rampe ganske smal saaledes som angivet paa ovennævnte Prospekter?

I saa Tilfælde vilde den imidlertid have tabt sin Karakter og sin arkitektoniske Berettigelse. Og under alle Omstændigheder vilde selv en saadan Rampe med sin Længde have fyldt ganske uforholdsmæssigt paa den for Handel og Skibsfart saa uundværlige Grund.

Man stole nu ej heller for meget paa omtalte Prospekter. Allerede Adressen paa det hør gengivne Stik »Rombout van den Hoeye« vækker vor Mistanke. Denne var »Kaert en Kunstverkooper« i Amsterdam men tillige kendt som Kobberstikker af en Række Blade, der udmærker sig ved deres Upaalidelighed. Man beretter saaledes, at han efter først at have kopieret Haelweghs

ypperlige Kobberstik efter Karl van Manders Rytterbillede af Christian IV har plagieret dette til historiske Blade over Carl I af England og over Oliver Cromwell, idet han blot erstattede Christian IV's Hoved med de andres og rettede i Billedets Baggrund, saa at denne kom til at forestille London og London-bridge i Stedet for Frederiksborg Slot og dettes Omgivelser. Det vil ogsaa ses, at det heromhandlede Prospekt er en Tilsnigelse. Det er en slavisk Kopi af Dirksens ovenfor Side 12—13 gengivne fortræffelige Stik efter Maleren van Wick's Maleri over København c. Aar 1611,

Prospekt af København med Børsen i Forgrunden. Efter Kobberstik af v. d. Hoeye.

alene med den Undtagelse at van den Hoeye har indsat Børsdæmningen og Børsbygningen uden samtidig at tage Hensyn til de mange Forandringer, som Byen er undergaaet siden dette Aar. Upaalideligheden af Prospektet fremgaar forøvrigt bedst af dets Gengivelse af selve Børsbygningen. Alle dens Detailler er urigtige, lige fra Spiret til Gavlen og Gavlfiguren, der forestiller Christian IV.

Man tør herefter nok gaa ud fra, at ej heller Gengivelsen af Rampen har haft noget med Virkeligheden at gøre.

Hvorvidt Rombout van den Hoeye er Mesteren — den første Ophavsmand — til Prospektet, eller om han har taget det fra een af de andre Forlæggere, lader sig ikke oplyse, ligesaa lidt som Aarstallet for disse Prospekters Udgivelse; de formenes at stamme fra Tiden efter 1650. At de trods deres historiske og topografiske Unøjagtigheder kunde kursere hos Publikum skal man ikke undre sig over. Tiden var ikke paa disse Punkter kritisk, hvad Peder Hansen Resens »Atlas Danicus« afgiver det bedste Vidnesbyrd om. Som Overskrift over Prospektet med Børsen skriver han saaledes Aarstallet 1642, med følgende Tilføjelse: »Da Børsen var bygt, dog ingen Bro til Christianshavns Sted gjort«. Som bekendt var denne Bro allerede bygget 1618—19, og forinden Børsen var rejst.

Men hvad siger nu Afregningerne og Rentemesterens Regnskaber, der har givet os saa mange andre Oplysninger om Bygningens Tilblivelse.

Ifølge disse blev Østgavlen først færdiggjort 1640, og rimeligt er det, at Opgangen ogsaa først da har faaet sin endelige Skikkelse, omend en foreløbig Opgang mulig har været etableret forinden. I 1626 synes Østgavlen, at dømme efter Afregningen af 17. Oktober med Tømmermand Jørgen Hansen, at have været afspærret med Plankeværk. Allerede fra Efteraaret 1624 finder vi dog Regnskaber for Materialer »brugt i Grunden under en Pille, som er opmuret paa den østre Ende af Børsen« og til »en Hvælving over samme Pille paa den østre Ende«. 1634 maa der atter være taget fat paa den østre Opgang, thi vi møder fra dette Aar Regnskaber for »Hvælving og Pillerne for den østre Ende af den nye Børs her for Slottet« og for »en Pille, som blev opmuret for Børsen«.

Til andet og mere end en Repose udenfor Hovedindgangen til 1ste Sal paa Østgavlen synes disse Udtryk imidlertid ikke at sigte. Intetsteds tales der om »Arme«, hvormed Regnskaberne for

Udsnit af Prospektet Side 28—29 over København med Knippelsbro, Børsen og Slottet.

Vestgavlens Vedkommende betegner den derværende Rampes udsvungne Fløje, og naar der i 1634 nævnes som anvendt 40,000 Sten og 24 Læster Kalk til »2 Stykker Mur hør for Børsen«, tyder alt paa, at disse Mure er Stensætningerne til at støtte Trappen eller Trapperne op til Reposen paa Østgavlen. Hvorledes disse Trapper har været indrettede, derom oplyser Regnskaberne ikke noget. 1679 omtales et Stakitværk, som blev opsat »ovenpaa Trappen 6 Alen langt og 2¹/₂ Alen højt med Fodstykker, Stolper og Baand af Egetræ, samt Slaaer og Lister paa Stakitterne med Karnis udarbejdet«. I Overslaget af 1695 over Reparationerne af Børsen anføres Trapper med Løb fra Reposen til begge Sider ned langs Gavlen.

At der lige fra Begyndelsen, da Opgangen har været taget i Brug, har været Trapper og ikke nogen Rampe op til den c. 10 Alen brede Repose, synes naturligt at antage. Naar van den Hoeyes og de andre Prospekter forudsætter, at Pladsen mellem Børsen og Knippelsbro i lange Tider har ligget fri og ubenyttet hen, er dette nemlig ikke rigtigt. 5. Oktober 1645 paabød Kongen saaledes, at de Boder, »som ere opbygte mellem Børsen og Amagerbro herefter skal tillukkes om Aftenen, naar der ringes af Børsen, og i hvis Huse herefter der sammesteds nogen Ulykke sker og foraarsages af Drikken, de skal dermed deres foreskrevne Huse, og hvad deri er, have forbrudt«.

Yderligere kan henvises til den Side 28—29 givne Reproduktion af et i det kgl. Bibliothek værende Kobberstik, udgiven af Hugo Allard i Amsterdam. Man lade sig ikke vildlede af den Omstændighed, at Kobberstikket bærer Portrætter af Frederik III og hans Dronning. Prospektet gengiver København paa Christian IV's Tid og stammer, efter alt at dømme, fra et stort Maleri, der desværre er forsvundet, men som maa være malet inden 1628, idet Nikolaj Kirkes Spir, der blæste ned dette Aar, findes paa dette. Baade i malerisk og i historisk Henseende er dette Pro-

spekt af betydelig Interesse og danner et fortræffeligt Supplement til van Wick's Maleri over København fra c. 1611. Man ser Hovedstadens stærke Udvikling siden da, saaledes Havnens Udvildelse, Christianshavns og Bremerholms Bebyggelse. Knippelsbro med dens Vindebro findes ogsaa paa Billedet. Paa den Del af Broen, der ligger nærmest København, ses en stor skurlignende Overbygning af Træ, som benyttedes til Lagre og Boder. Det er formodentlig til disse der sigtes i Frederik III's Ordre af 20. April 1656, hvori Kongen giver Hans Sørensen, der havde paataget sig Broens Vedligeholdelse, Tilladelse til at afskaffe »alle de hytter, som paa Broekarrene grundt ere, formedelst den fare, som ved uagtsom skade, ild og andre tilfælde deraf kand foraarsages«.

Men hvad der hær særlig har sin Interesse er, at Prospektet gengiver Børsbygningen med Rampe ud mod Slotspladsen, men uden nogen saadan paa den østlige Gavl. Lige ud for denne findes derimod et større Skur og det synes, at der paa Maleriets Tid overhovedet ikke her har været nogen ydre Opgang til 1ste Sals Etagen.

Vi forlader hermed Spørgsmaalet om Østgavlens Opgang for et Øjeblik at beskæftige os med Kvistene. Medens der ikke er nogen Tvivl om, at Spidsgavlene paa den nordre Forside ligesom nu bestod af een større 3 Fags Midterkvist med 4 mindre 1 Fags Kviste paa hver Side — samtlige disse byggede op i Højde med Tagryggen — staar man uvis med Hensyn til Kvistene paa Sydsiden.

De nuværende Spidsgavle — den store 3 Fags Midterkvist og de 8 1 Fags Kviste — der i Størrelse og Udstyr ganske svare til dem, der findes paa den nordre Façade — er opførte under Børsens Hovedrestauration i Aarene 1879—84. Da denne Restauration paabegyndtes, var der paa Façaden mod Slotsholmsgaden kun een 1 Fags Kvist ud for Taarnet — og iøvrigt Tagvinduer. I Brandforsikrings Vurderingen af 7. Oktober 1780 nævnes ligeledes kun denne 1 Fags Kvist og derhos 10 Tagvinduer, ligesom Konditionerne for Hovedreparationen 1775—77 alene anfører een Kvist, der forøvrigt ved denne Lejlighed blev genopført. Det samme er Tilfældet i Beskrivelserne til Reparationerne af 1695 og 1702, hvor der nævnes paa den søndre Side »en liden Kvist« og »en liden lige opstaaende Kvist«. 1669 omtales »den søndre Karnap«, hvilket ogsaa synes at forudsætte, at der i alt Fald fra denne Tid kun har været een Udbygning paa det søndre Tag.

Datidens Billeder giver os ikke nogen Beskrivelse af Spørgsmaalet. Af Afbildninger, hvor Børsbygningen ses fra Syd, har vi fra det 17. Aarhundrede kun van den Hoeyes ovenomtalte upaalidelige Kobberstik og Prospekterne af Stormen paa København i Samuel Pufendorfs Værk: *De rebus a Carolo Gustavo gestis*. Paa van den Hoeyes Kobberstik er antydnet en Række ganske smalle spidse Kviste, der ikke naa højere end til Halvdelen af Tagets Højde. I Pufendorfs Værk findes paa de 2 Stormbilleder Børsens søndre Forside udstyret med 2 Rækker mindre Tagkarnapper. Pufendorfs Illustrationer er jo kendte for deres topografiske Nøjagtighed. De ere tegnede under selve Belejringen af den svenske Overgeneral, den udmærkede Arkitekt og Tegner Erik Jønsson Dahlberg, ligesom Pufendorf paa denne Tid opholdt sig i København som Huslærer hos den svenske Gesandt P. J. Coyet. Om man dog — saa løst skitseret som Børsen fremtræder i Prospekternes Baggrund — tør regne med Gengivelsernes Nøjagtighed ogsaa paa dette Punkt turde være et Spørgsmaal. Det skal endelig anføres, at Rach og Egebergs Prospekt 1749 i Nationalmuseet ogsaa kun angiver forskellige mindre Karnapper, men ingen Kviste i Lighed med den nordre Façades.

Af Rentemesterens Afregninger fremgaar det, at Udførelsen af Børsens Kviste har været betroet følgende Haandværkere: Morten Weichardt (Murarbejdet), Hermann Rollefinck og Geert Backmann (Billedhuggerarbejdet) og Vidt Kragen samt Just Zeug (Tømrerarbejdet). »For en Del Gavl til den nye Børs« har Stenhuggerne faaet deres Betaling fra 1623 til den 16. Oktober 1624,

Murmesteren for Tiden 15. Maj 1624 til 18. September s. Aar. Derhos har Vidt Kragen, Tømmermand, i Tiden fra 29. Juni 1624 til 30. Juli s. Aar erhødt 203 Rdl. 32 s. for »3 store Gavle, 8 mindre Gavle og 74 Tagvinduer, han haver ophugget paa den ny Børs«. Fra 12. Oktober s. Aar til 4. Marts 1626 har han hævet 225 Rdl. for »nogle Gavle«, som Afregningerne anfører, at han har gjort og forfærdiget »paa den ene Side« eller »paa den søndre Side af Børsen«. For 4 Gavle »paa den Side udad Børsen til Provianthuset« har Just Zeug, Tømmermand, i Tiden fra 8. December 1625 til 18. Januar 1626 modtaget 133 Rdl. 32 s. Nævnte »Gavle« maa nu sikkert omfatte ogsaa de mindre Karnapper, hvormed Børstagen var saa rigeligt udstyret. Men iøvrigt giver Afregningerne en Formodning om, at den nordre Side med sine 9 murede og med Sandstenspyrdelser forsynede Kviste er bleven færdig allerede i 1624, medens der først det følgende Aar er taget fat paa den søndre Side, og at Kongen dér maaske med Undtagelse af een muret Midterkvist har indskrænket sig til at opføre Karnapper eller Kviste af Tømmer. Det er ej heller unaturligt at antage dette, naar det erindres, at Nordsiden var Hovedfaçaden, der laa ud mod Byen og Slottet, medens den søndre Side ikke havde Genboere, idet der paa den anden Side af Børsgraven og imellem denne og Proviantgaarden, den Gang Børsen byggedes, kun fandtes ubebyggede Grunde. Nogen særlig Anledning til at udstyre den søndre Façade med de kostbare Stenkviste var der saaledes ikke. At Sparsommelighedshensyn ogsaa har gjort sig gældende er sandsynligt, naar man erindrer, at det var i Begyndelsen af 1625 at Christian IV. rustede sig til Krigen.

Gaar man herefter ud fra, at Sydsiden oprindelig kun har baaret tømrede Kviste eller Karnapper, og naar dertil føjes, at det søndre Tag ved Solens Paavirkning var stærkt udsat for Fordærv, vil det bedre kunne forklares, at Kvistene efterhaanden er faldne bort, eftersom Taget i Tidernes Løb bl. a. under Belejringen 1659 er bleven omlagt.

Foruden Østgavlen og Kvistene paa den søndre Façade er der endnu nogle Punkter, hvor man er i Tvivl om Børsens oprindelige Udseende.

Betragter man saaledes Taarnet, synes dette ligesom at mangle noget til at bryde det ensformige i Fladerne nedenfor Taarnaabningerne. Man tør i alt Fald gaa ud fra, at disse oprindelig ikke har været ubeskyttede som nu, eftersom der har været en eller flere Klokker i Taarnet, der daglig rørttes ved Børsens Aabning og Lukning. Paa Heimbachs Arvehyldningsbillede ses ogsaa Taarnet gengivet med en Vægtergang. Denne vækker imidlertid nogen Tvivl, da en saadan hverken findes paa noget andet Billede eller senere omtales. Absolut Garanti frembyder ej heller omtalte Maleri, idet det har flere andre Urigtigheder med Hensyn til Bygningens Detailler; saaledes er Taarnet fremstillet som firkantet, medens det stedse har været ottekantet.

Men formentlig tør man gaa ud fra, at Taarnaabningerne har været beskyttede i alt Fald med en Ballusterrække, hvortil der mulig sigtes i en Afregning af 12. Oktober 1624 med Vidt Kragen, ifølge hvilken denne erhødt 8 Rdl. 32 Sk. »for 100 Piller, han har ladet tilskiere til Spidsen, som Klokkerne skulde hænge udi«.

Dernæst har det Spørgsmaal oftere været rejst, om Børsens Murværk oprindelig har haft rød Farve som nu. Spørgsmaalet vil mange være tilbøjelige til straks at afvise som unaturligt. Det maa imidlertid erindres, at som saa mange ældre Ejendomme har ogsaa flere af Christian IV's andre Bygninger skiftet Farve i Aarenes Løb, saaledes Holmens Kirke ja endog Rosenborg Slot, der er bygget af røde Sten, men dog en Tid lang var overmalet med graa-gul Farve.

Paa de tvende os overleverede Malerier af Arvehyldingen, hvoraf det ene findes paa Rosenborg det andet paa Gavnø, er Børsen graa-gul og efter hvad man har iagttaget under Bygningens seneste Restaurering, maa det ogsaa antages, at dens Façader har været dækkede af gullige »flammede« Sten. Disse er efter Tidens Skik og Brug formentlig straks eller efter kort Tids

Forløb ligesom samtlige Sandstensornamenter bleven overmalede med Oliefarve i Tone og Kulør svarende til Sandstenen. Hvornaar man derefter har erstattet den med rød Farve, lader sig ikke oplyse. Det skal dog bemærkes, at Rach og Egebergs Maleri paa Nationalmusæet af Holmens Kirke med Holmens Bro og Børsen (1749) gengiver denne som værende rød, og rimeligvis har den senere bevaret denne Farve.

Ved den indre Indretning af Børsen har Kongen naturlig tænkt sig denne som *Varebørsen*, Magasinet, hvor Kompagniernes og de driftige inden- og udenlandske Handlendes Varer kunde opbevares og udstilles. Men dernæst har han ogsaa forestillet sig Børsen som det naturlige *Samlingssted* for Købmændene, Rederne og Finansmændene — som det store Omsætningens Sæde. Samtidig med at han lejede Boderne ud, sørgede han derfor for, at der var Plads til de virkelig Børssøgende, ligesom han forordnede Notarers Tilstedeværelse der. Den 24. August 1634 bevilligede Kongen Magister Valentin »notarius paa Børsen« at maatte have den Stue, som var bestemt for Notarialvæsenet, mod at han gav Kongen og Kronen en Femtedel af de Indtægter, der tilfaldt ham i hans Bestilling. Derhos henlagde han 1634 Postmesteriet og Postekspeditionen til Børsen. Til at have Opsyn med denne og oppebære Lejen beskikkede Kongen en *Børsmester*; som saadan nævnes først Iver Jacobsen, senere (1639) Gerhard von Oesede, der for dette sit Hverv og som Postmester oppebar en Gage af 300 Rdl. Ifølge Christian IV's Postforordning af 24. December 1624 skulde Postmesteren være til Stede paa Børsen hver Formiddag fra Kl. 9—10 og hver Eftermiddag fra Kl. 3—4 for at modtage og udlevere Breve. Til andre Tider skulde han »mesten lade sig hjemme befinde og til en Dørtavle lade udhænge en hvid Hest med en blaa Rytter paa«.

I Stueetagen var indrettet to Rækker omtrent lige store Rum, 20 paa hver Side, hvoraf de, der laa ligeoverfor hinanden, stod i indbyrdes Forbindelse, saa at en Lejer kunde faa enten en hel eller en halv Bod. Disse var bestemte til Udsalgssteder og Pakrum for grovere Varer; til hvert Pakrum var der Indgang fra Gaden.

1ste Sal, hvis Gulv var lagt i Sten, var eet stort Lokale, alene med Undtagelse af de 4 Hjørneværelser: Skriverstuerne, der benyttedes af Notarerne og Mæglerne, samt af enkelte Kontorer. Saaledes ses Borgermester og Raad allerede 1634 at have sikret sig 1 Kontor, som de havde lejet »til Byens Fornødenhed«. Ellers anvendtes det mægtige Lokale til Butiker, der laa paa begge Sider af Salens Midterlinie, idet der dog ogsaa indrettedes mindre Boder ved Vinduerne. Naar det anføres, at de Handlende »selv maatte opsætte deres Kramboder«, maa det forstaas saaledes, at de selv maatte anskaffe sig de nødvendige Reoler, Hylde, Borde m. m. Passagen skele ad tvende forholdsvis brede Gange ned gennem hele Salens Længde.

Københavns Handelsstand forstod dog ikke straks at benytte sig af de Chancer, som Børsen gav dem. I »aabent Brev til Kramhandlerne i Kiøbenhavn, Børsen angaaende« dateret 1. Marts 1630 skriver Kongen:

»Christian den Fjerde

Hilse Eder alle Vore kiære tro Undersaatter, Borgere og Indbyggere her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, saa mange som med Kramvarer handler, evendeligen med Gud og Vor Naade. Vider, at eftersom Vi naadigst er tilsinds Børsen her for Slottet med det Første at lade fuldfærdige, og Vi saae helst at Boderne, som derudi bygges skal, blev af Vore egne Undersaatter og Indbyggere her udi Byen besatte, og ikke til andre Vore Undersaatter udenbyes, som sig allerede angivet haver, bortleiel, da bede Vi Eder og ville, at hvo af Eder, som er tilsinds samme Boder at fæste.

I Eder med det Første for os elskelige Frantz Rantzau til Rantzausholm, Vor tro Mand, Raad, Statholder her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn og Befalingsmand paa Vort Land Møen, angiver, han skal Eder samme Boder, paa Vore Vegne, fæste, eftersom billigst kan eragtes.« Og herefter tilføjer Kongen: »Saafremt Ingen af Eder er tilsinds samme Boder at beholde, ere Vi forarsaget dennem til andre Udenbyes at oplade. Herefter I Eder haver at rette.«

Da Købmændene imidlertid holdt sig tilbage, forordnede Kongen den 29. Maj 1631, at alle fremmede og udenlandske Kræmmere, som kom til Byen, *skulde* sælge deres Kram og Varer paa Børsen. Børsen holdtes samtidig aaben fra Kl. 6—11 om Formiddagen, og Kl. 1—8 om Eftermiddagen.

Lejeindtægterne, der i 1631 kun havde udgjort 198 Rdl. var imidlertid stegne i 1634 til 1138 Rdl. 64 Sk., og Børsen var nu bleven Byens store Seværdighed: Datidens Østergade, hvor ikke blot de Handlende, men ogsaa det store Publikum færdedes. Man kunde ogsaa dér finde noget for enhver Smag, fra de simpleste Nødvendighedsartikler til Indiens og Kinas kostbareste Industrigenstande — kendt er ogsaa Børsens Boglader, blandt andre Elzevirernes og Jan Janssens Udsalg af udenlandske Bøger og Billeder. At de gjorde gode Forretninger, ser man af Sofie Brahes Regnskabsbog 1632: »betalt en Hollænder-Bogfører for Bøger efter Registers Lydelse 264 Rdl.«, »Bogfører Elzevir af Holland for Bøger 120 Rdl.«

I »Encomion regni Daniae« beretter Jens Lauridsen Wolff, hvorledes der paa Børsen »findes tilkiøbs mange adskillige Slags dyrebare Varer, som ikke med en to eller 3 Tdr. Skat kan betales«. I sin Rejsebeskrivelse »Ephemerides sive iter Danicum, Svecicum, Polonicum« omtaler Parlamentsadvokat Charles Ogier, der i den franske Gesandts Claude de Mesmes Grev d'Avaux's Følge overværede den udvalgte Prins Bryllup, det store Bilager i København 1634, flere Gange Børsen, som denne ny og prægtige Bygning, hvor allehaande fornemme Folk, ogsaa adelige Fruentimmer samles. Selv Kongen og hans Døtre promenerede der for at gøre Indkøb; i Skrivelse af 4. Juli 1633 til Karen Sehested nævner saaledes Kongen det Tøj, som de kongelige Børn fik paa Børsen — ja, Ogier beretter, hvorledes han ogsaa paa Børsen foruden fremmede Gesandter traf den berømte Mathematiker Longomontanus, med hvem han besaa en »Lykkepotte« (Tombola). At der har været ligefrem Trængsel, ser man af Regnskaberne, hvorefter ikke blot Midterboderne, men endog Pladserne langs Vinduerne var udlejede; ja, en Henrik Due maatte endog tage til Takke med en Plads bag Børsdøren, og herfor erlægge 9 Rdl.

De københavnske Handlende indsaa nu, at de var gaaet deres egen Dør forbi, samt Faren ved at give de Fremmede Indpas, og de supplikerede derfor 1636 Kongen om at ville forbyde de fremmede Kræmmers Haandtering paa Børsen, idet de nu foreslog Kongen at leje dem selv samtlige Boder i Stuen og paa 1ste Sal.

Denne Købmændenes Henvendelse førte til det kongelige »Brev paa Børsen« af 8. November 1636:

»Christian den Fierde.

C. A. V. At eftersom menige Kiøbmænd og Kræmmere her udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn underdanigst hos Os have ladet anholde og været begiærendes, Vi naadigst vilde bevilge dennem

Johannes Braem, f. 1595, d. 1646. Købmand paa Christian IV's Tid. Efter Kobberstik.

Børsen her for Slottet, da have Vi naadigst bevilget fornævnte Kiøbmænd og Kræmmere fornævnte Børs udi tre efterfølgende Aar, beregnet fra Michaelis nu sidst forgangen, og det med efterskrevne Conditioner:

Først, at de skal forskaffe alle Fremmede, som hid hænder at ankomme til Herredage og ellers til andre Forsamlinger, som af Os foreskrives, Boder paa fornævnte Børs, saavidt den kan strække, og det for billig Betaling hver Uge, nemlig to Rdl. in specie af hver Bod.

For det Andet, skal de for Betaling forunde dennem, som bo udi Christianshavn, sex Boder igennem, under og over, af de næste Boder paa fornævnte Børs imod Christianshavn, efter den Afgift at regne, som de Os selv deraf giver.

For det Tredie, skal de unde Børsmesteren den Vaaning, han iboer frit, derimod skal han være forpligtet at lade sig bruge at indkræve af enhver, hvis de af deres Boder udgive skal, dog de fire Mænd at staae for Afgiften, af de Boder gives, som Kræmmerne og Kiøbmændene herudi Byen bruger, og to Mænd for den Afgift, som de af de Boder giver, som Kræmmerne og Kiøbmændene udi fornævnte Christianshavn nyder, efter deres Forpligt.

For det Fierde, skal de ikke tilstede nogen Tappen at holdes under fornævnte Børs, ikke heller Ild og Lys at bruges, uden alene Lys udi Lygte at se til Viin og anden Vare med, ikke heller skal de maae under eller over fornævnte Børs lade lægge Krud, enten udi smaa eller store Tønder, ikke heller Salpeter.

For det Femte, skal alle Farter og Forhandlinger, som imellem Kiøbmænd og Skipper gøres paa fornævnte Børs, paa de Steder dertil forordnet er, skrives af Notario publico, af hvilken Bestilling og stedfornævnte Notarius publicus ikke maa gjøre noget Fremlaan.

For det Siette, skal de holde Boderne paa fornævnte Børs, under og over, ved Hævd og Magt, som de nu forefindes, dog ikke hermed meent, dersom nogen Ulykke paakommer, hvorudi de ikke kan volde. Af hvilken Børs med dens Boder, under og over, de fire Contoirer og det øverste Kornloft undertagendes, som Vi os forbeholden vil have, de aarligen udi fornævnte tre Aar skal give Os to Tusinde Specie-Daler, og dennem erlægge paa Vores Rentekammer, Eet Tusinde Sp. Daler hvert Halvaar, og det første Tusinde Daler til Paaske førstkommendes 1637, og det Andet til Michaelis næstefter; for hvilken Afgift Simon Surbeck, Borgemester her udi fornævnte Kiøbenhavn, Werner Klaumann, Peter Musfeld og Johan Wust, Borgere her samstedts, efter deres Forpligts Indhold til Os overgiven, skal stande. En for Alle og Alle for En, saavidt Kræmmerne herudi fornævnte Kiøbenhavn deraf udi Brug haver; og Jacob Madsen og Michel Koch, Borgere udi Christianshavn, for de sex Boder, under og over igennem, for hvis de Christianshavnerne bruger, være sig Liggere eller hvad Navn de kunde have. Og skal vores Befalingsmænd paa vort Slot Kiøbenhavn Indseende have, at hér paa Slotspladsen, saavel som andre Steder, som under Slottet ere, og paa denne Side Høibro og Holmens Port, ingen saadan Haandtering lides eller tilstedes; saa og tilholde Øvrigheden i Christianshavn, at de flittig Indseende have, at ingen saadanne Liggere eller Kræmmere, paa andre Tider end forbemeldt, udstaae, mod Vore Forordninger, Stadsret og Privilegier, hvilket og Borgemestre og Raad udi Vor Kiøbsted Kiøbenhavn, saavidt deres Byes Frihed sig strækker, iligemaade have i Akt at have, som de ville ansvare og være bekiendt. Forbyndes Alle og Enhver, ihvosomhelst de ere eller være kan, herimod, eftersom forskrevet staar, at gjøre, under Straf som vedbør«.

Indbyrdes fordelte de Handlende Boderne imellem sig — dog ses det, at Kongen greb ind, naar de vilkaarlig vilde udelukke en enkelt fra Deltagelse. En ganske særlig Stilling synes Købmanden Jacob Madsen alt da at have haft, idet han under 18. November 1636 erholdt Tilladelse til at holde Ild i den ham overladte Bod og til at lade tappe Vin og anden Slags Drikke dér.

Fra 1639—42 har Kongen atter selv disponeret over Boderne, hvorefter han sidstnævnte Aar for fem Aar bortlejede hele Børsen under eet til Jacob Madsen — for en Sum af 2000 Rdl. aarlig. 22. Januar 1647 forøgedes Lejen med 300 Rdl. Samtidig med at Jacob Madsen lejede Børsen, ophørte Gerhard von Oesede at være Børsmester og Postmesteriet fraflyttede da Børsen. Der synes ikke at have været rigtig Orden i von Oesedes Regnskaber som Børsmester og hans Løn som Postmester blev derfor tilbageholdt. Da han sluttelig i 1653 havde faaet sin Afsked som Postmester, bestemte en kongelig Resolution, at han skulde tilsvare, hvad han efter 3 Aars Overslag havde haft mindre i Huseleje af Børsens Boder end hans For-gænger.

Christian IV's sidste Aar var prægede af Sorger og haarde Prøvelser. Den sidste Krig Kongen førte — Krigen med Sverrig —, der ved Freden i Brømsebro den 13. August 1645, skilte Danmark af med Øsel, Gotland og Jämteland, og hvorved Halland blev givet den svenske Konge i Pant, havde saaledes fuldstændig forarmet Landet, og hos Rigsraadet fandt han slet ingen Støtte i sine Bestræbelser for at bringe sine og Rigets Finanser paa Fode igen. Under disse fortvivlede Omstændigheder var det, at Corfitz Ulfeldt, der i November 1647 atter havde overtaget Forvaltningen af Kongens Ejendomme, paa dennes Vegne solgte Børsen til en af Hovedkreditorerne, Børsens hidtidige Lejer JACOB MADSEN.

I Holmens Kirke findes et prægtigt og velbevaret Epitafium over denne saa typiske Repræsentant for Datidens Storhandlende, om hvis alsidige Virksomhed forøvrigt Beretninger og Afregninger fra Christian IV's og Frederik III's Tid indeholder saa mange Vidnesbyrd. Vi træffer ham som Christianshavns myndige Borgmester fra 1641—1653 og som den store Ejendoms- og Jordegodsbesidder. Som Købmand og Reder drev han en udstrakt Virksomhed bl. a. paa Middelhavet. I 1637 laante saaledes Kongen ham og Nikkel Kok 2 af sine Skibe til Fragtfart paa Spanien, en Forretning, der dog ikke var uden Risiko, idet 3 af hans Skibe blev opbragte i 1646 af spanske Sørøvere.

Men navnlig gjorde han sig bekendt under Corfitz Ulfeldts Glansperiode som Kronens Entreprenør og Leverandør. Som Entreprenør byggede han saaledes en Del af Nyboder, Kirken Anna rotunda, Tøjhuset og flere andre af Kongens Bygninger; som Leverandør forstrakte han Hofholdningen samt Hæren og Flaaden med alskens Fornødenheder fra Rhinskvin og Humle til Papir, Tovværk, Tømmer og Kugler. Betalingen herfor fik han delvis i Jordegods og gennem Toldoppebørsler. Af de følgende Skrivelser ses det, hvorledes han end ikke veg tilbage for at udruste Krigsskibe eller for selv at deltage i disses Togter.

»Udi Kongelig Majestæts, min allernaadigste Herres, og Rigens Tieneste, haver jeg underdanigst, efter Kongelige Majestæts mundtlige og efter Hr. Rigens Hofmesters skriftlige Begiæring, mig allerunderdanigst paataget, og udi Hast, Nat og Dag, fortsat og udi Værk stillet, imod Vinteren Aar 1644 at udruste og udrede fire Krigsskibe, kaldede det første: Store St. Jacob, det andet: Springende Hiort, det tredie: Forgylde Hiort, og det fjerde: Springende Hind, med deres tilhørende Seil, Redskab, Stykker, Krud, Kugler og anden Krigsgevær, saa og Proviant, og selv

Jacob Madsens Epitafium i Holmens Kirke.

udi egen Person medfulgt, paa det at jeg underdanigst høistbemeldte Kongelige Majestæts og Rigens Hofmesters høie Begjæring kunde efterkomme, at seile med obenbemeldte fire Krydsere udi Beltet til den ombeflydte Ø, kaldes Værøen, og dér, med nogle andre af Hans Kongelige Majestæts egne, dertil forordnede, Skibe fra Middelfart Sund, skulde passe paa trende af Sverriges Kronens egne Skibe, som skulde komme fra Stockholm, og vilde snige sig igiennem Beltet ad Gottenborg. Siden, efter Befaling krydset i Beltet, indtil Vinteren det hindrede at maatte søge Havn; og ere forbemeldte fire Krydsere seilede med alt deres tilhørende Seil, Redskab, Stykker, runde og Knippe-Kugler, Krud og anden Krigsgevær, og deres Udredning af Proviant, Alt paa min egen Eventyr, foruden nogen Forsikkring til mig af Kronen; og haver jeg selv afbetalt alle Capitainer og Underofficerer, og afbetalt alle underhavende Baadsfolk og Soldater, og dennem Alle ladet spise af min egen Proviant, fra den 2den December 1644 indtil den 24de Januar 1645, er een Maaned, tre Uger og fire Dage.

Hver Maaned:

1 Store St. Jacob	900 Rdlr.	er	1703 Rdlr.	2 Ort	4 Sk.
2 Springende Hiort	770	-	er 1457	-	2 - » -
3 Forgyldte Hiort	450	-	er 851	-	3 - 3 ¹ / ₂ -
4 Springende Hind	350	-	er 473	-	» - 20 ¹ / ₂ -
			4486 Rdlr.	» Ort	4 Sk.

Hvis Slags Krud, Fængkrud, Jærnkugler og Lunter, som efter Skibe paa samme Tog er bleven forskudt og medgangen, er altsammen af mit eget, og derfor føres her Kongelige Maiestæt Intet til Afkortning for noget Krud, Kugler eller Lunter.

Datum Christianshavn den 17de Februar 1645.

Jacob Madsen.«

Herpaa gav Corfitz Ulfeldt følgende Indstilling:

»Dette Forskrevne forholder sig saaledes: at Borgemester Jacob Madsen, efter Begjæring til ham, har dette Tog forrettet, som her ommeldes; men efterdi det kunde ikke lykkes, at det fik nogen Effect, saa kan Jacob Madsen ikke den fulde Summa som han pretenderer tillægges, anseendes, havde det bekommet Effect, da skulde han baade havt Anpart udi Byttet, saa og hans billige Betaling for hans derpaa giorte Omkostning. Saa skal hannem derfor nu tillægges for al den Omkostning, han paa dette Tog har giort, 3000 Rdlr., hvilke ham skal af Hans Majestæt og Kronen blive betalte, naar Gud vil, at Riget kommer udi en fredelig Tilstand, og Freden bliver stabileret. Og naar Freden næst Guds Hielp er stabileret, skal han derfor sin Betaling bekomme Aarsdagen derefter, eller og om Betalingen længere, imod Forhaabning forhales dermed, skal hannem gives Rente af denne bemeldte Summa, Sex af Hundrede.

Kiøbenhavn den 20de September 1645.

Corfitz Ulfeldt.«

Selve det Dokument, hvorved Børsen overdroges Jacob Madsen, lyder saaledes:

»Hans Kongelige Maiestæt haver naadigst befalet mig at giøre mit Bedste, at afhænde Børsen, saavidt den udi sig selver er begreben, til nogen af de Kiøbmænd, som hos hans Kongelige Maiestæt haver at fordre for adskillige Leverancer. Da haver jeg samme Børs til under-skedelige udbudt paa de Conditioner, og Ingen fundet, som sig den kunde eller vilde paatage, ej heller saa høit som jeg den haver anslaget, uden Jacob Madsen, Borgemester paa Christianshavn,

med hvilken jeg haver accorderet, paa hans Kongelige Maiestæts Vegne, at han skal samme Huus, Børsen, til sig annamme, nyde, bruge og beholde til Eiendom for sig og sine Arvinger, dog skal han det Huus til den Brug, som det nu bruges, nemlig til en Børs, lade bruge, og iligemaade med de Conditioner sælge og afhænde, om han den sælger. Han skal den efter denne Dag selver holde vedlige som sit eget Gods, og som han tænker deraf at have Gavn, og maa samme Børs til ingen anden Brug bruges, end til en Børs, med mindre hans Kongelige Maiestæt det naadigst særdeles vil tillade og consentere; og skal bemeldte Jacob Madsen give for samme Børs, som den nu forefindes, nemlig det Huus med sin Begreb, 50,000 Rdlr., hvilke 50,000 Rdlr. han sig skal lade afkorte udi hvis Fordring, han hos hans Kongelige Maiestæt haver at fordre for adskillige Leverancer, han til hans Kongelige Maiestæt og Rigens Fornødenhed gjort haver. Desligeste hvis Leie, som af samme Børs skulle udgives fra den Tid, han den haver havt i Leie, maa han sig og lade afkorte udi hvis han for Leverancer haver at fordre, som skal hannem derudi godtgøres, nemlig udi hans Fordringer.

Han haver sig og paataget det store Tøihuus, samt Arkelieværkstedet og Bødkerhuset, at ville lade opbygge efter Contracter, som derom skal opsættes med hannem, dersom han efterhaanden maa paa samme Arbeide bekomme nogen Undsætning af Penge, eftersom man med hannem udi Contracten kunde eens vorde.

Jeg haver og lovet Jacob Madsen, at hannem skal gives paa bemeldte Børs hans Kongelige Maiestæts eget Skiøde, og maa han nu til førstkommende Nytaarsdag straxen til sig annamme samme Børs, og siden derfor selver staae og sørge, som for sit eget Huus og Gods. Alt dette haver jeg hannem paa hans Kongelige Maiestæts Vegne lovet og tilsagt, og skal dette hannem ubrødeligt blive holden.

Frederiksborg den 17ende December 1647.

Corfitz Ulfeldt.«

Fra denne Dag var Børsen saaledes at anse som Jacob Madsens Ejendom.

Om Corfitz Ulfeldt har svigtet sin Konges Tillid ved denne Handel, skal staa usagt, meget taler forøvrigt for, at det har været Christian IV's oprigtige Ønske at faa gjort op med sine Kreditorer inden sin Død. Man erindrer saaledes hans Skrivelse til Rigsraadet (1546): »Men det skal haves sagt, at jeg, som i mange adskillige Maader haver forstrakt Riget med Penge, Sølv og Guld og sat Helbreden til, intet agter at være i uskiftet Bo med Henrik Müller, Hellekande eller de andre Dannemænd.«

Den 28. Februar 1648 døde Kongen paa Rosenborg Slot.

KAPITEL II

FRA ældgammel Tid var Stadens egentlige Handlende delt i tvende Lav, Købmændenes eller, som det ogsaa kaldtes: Klædebo eller Vandtschnidernes Lav og Kræmmernes Lav. Foruden disse dannede Bryggerne og Skipperne, der ogsaa havde en vis omend stærkt begrænset Handelsret, hver sit Lav.

Saaledes som de tvende Hovedlav, Købmændenes og Kræmmernes, havde udviklet sig gennem Aarhundrederne, havde der for deres Handelsbeføjelser dannet sig en Række detaillerede Regler, som det ikke her er Stedet at komme ind paa. Det turde være tilstrækkeligt at nævne, hvorledes Klædebolavet repræsenterede Groshandlerne, Kræmmerlavet nærmest Detailhandlerne.

Sit Navn Klædebo havde Lavet faaet af, at dets Medlemmer handlede med Klæde, hvilket de ligesom Silke, Fløjl, Damask og Sardug forhandlede saavel en gros som en detail — medens de i alle andre Artikler kun solgte en gros. Klædebolavet var, som dets Lavsskraa af 25. Januar 1592 udtrykkelig siger: »det højeste Lav i Staden«; det omfattede Byens største og mest formuende Handlende, og Magistratspersonerne udtoges væsentligst af dets Medlemmer. Klædebolavet var dernæst paa det nøjeste forbundet med »Det danske Kompagni« (det senere kgl. Skydeselskab). I dette dels merkantile, dels — og senere — væsentlig selskabelige Kompagni optoges imidlertid foruden andre gode Borgere ogsaa Kongefamilien og Adelige, og Kompagniet, der havde sit eget Forsamlingshus, blev derfor Stedet, hvor Købmændene stiftede indflydelsesrige Forbindelser.

Under Christian IV's første og glimrende Regeringstid, hvor Handelen fik et hidtil ukendt Opsving, hvor de store Handelskompagnier dannedes, og hvor disse ligesom den enkelte Storkøbmand og Reder udstyredes med særlige Privilegier, var Lavene ikke Tidens Løsen eller stemmende med Kongens Ønsker — ja en Tid lang var endog alle Lav ophævede i Henhold til Reskript af 19. Juni 1613.

Men som i de andre Fag førte Omstændighederne det med sig, at Handelsstanden ansaa det nødvendigt at slutte sig sammen som Korporation. Hertil bidrog sikkert ikke blot Landets Ulykker, Tilbagegangen i hele Erhvervslivet og de talrige Indgreb fra Fremmedes Side, men ogsaa de indre politiske Forhold, under hvilke Borgerskabets Uvilje mod Adelens og Rigsraadets Magt mere og mere kom til Orde.

Efter at Magistraten den 17. Juli 1650 havde ansøgt Frederik III om, at Købmændene, Kræmmerne og Vinhandlerne maatte faa et Lav, gav Kongen Tilladelse til: »et ordentlig velbeskikket Lav eller Zunft at oprette, anordne og stabulere, ligervis som det hos alle andre velfunderede Kiøb- og Handelsstæder i Brug og sædvanlig er«, og under 17. December 1651 erholdt Købmændenes og Kræmmernes fælles Lav Stadfæstelse paa sin Lavsskraa.

Som Inspektør eller Patron for dette Lav fungerede et af Magistratens Medlemmer — den første Patron blev »ærlig, vis, velfornemme og forstandige Mand« Hr. HANS NANSEN, Borgmester. Iøvrigt lededes Lavet af tvende Oldermænd, Overkøbmænd, hver med 2 Lavsbrødre som Bisiddere, idet Købmændene valgte den ene Oldemand, Kræmmerne den anden. Fællesskabet var ikke mere gennemført, end at Købmændene og Kræmmerne kunde samles hver for sig efter Indkaldelse af deres respektive Oldemand. Medlemmerne skulde give Møde efter Tilsigelse; de, der kom for sent, skulde give Bøde.

Intet Medlem maatte være i Maskepi-Handel med nogen, der var udenfor Lavet. Ethvert Indgreb i dettes Rettigheder skulde indberettes og paatales. Intet Lavsmedlem maatte have mere end een aaben Bod med Kram eller andre Varer uden i det Hus, han beboede; det stod ham dog frit for at have saa mange Boder paa *Børsen*, som han vilde, nemlig Kræmmerboderne ovenpaa og Boder med de grove Varer nedenunder. Hvis nogen Lavsbroder fik Varer tilsendt fra fremmede Steder til at sælge mod Provision, skulde han først tilbyde Lavet og Brødrene dem, og siden sælge »in gross« til hvem, der vilde købe, men ikke bruge Høkeri dermed.

Lavsskraaen udsiger saaledes: »Paa det at fremmede Folk, naar de her til Staden med deris Varer ankommer, kan vide kiøbmænd och kræmmere at antræffe saa og kiøbmænd och kræmmere sig selv indbyrdis, som med hver andre have at forrette, cragtes gavnligt, at lavsbrødrene hver dag tvende gange holde deres *børstid* og forsamling paa Slotspladsen, nemlig om Formiddag fra 10 til 11 og Eftermiddag, om Sommeren fra 5 til 6 og om Vinteren fra 3 til 4 Klokkeslet«.

Vi træffer saaledes her for første Gang forordnet en »*Børstid*«, ligesom man i Lavsskraaen ogsaa finder *Mæglere* omtalt. Disse — een eller 2 gode Mænd — skulde udvælges af Oldermændene og have et aarligt »salarium, indtil Gud vil handelen tiltager, saa at han af hans courtage og mæglerpenge kan sig opholde, eller nogen, som dertil er bequem, uden løn betiene vil«.

Havde Hovedstaden lidt meget under den almindelige Nødstilstand, som Christian IV's seneste Regeringsaar havde skabt, skulde den imidlertid under Kong Frederik III blive stedt under en endnu haardere Prøve, en Prøve som den imidlertid bestod med Glans.

Efter at den svenske Konge Karl Gustav i Februar 1658 havde foretaget sin første Landgang paa Sjælland og truet Kjøbenhavn, kom han igen samme Aar i August, og nu skulde Byen udholde en Belejring, der varede næsten 2 Aar. Først den 2. Juli 1660 aabnedes atter Stadens Porte og først den 30. Oktober aftakkedes det væbnede Borgerskab.

»Alt Borgerskabet, ligesom de var brugt i denne Tid, med Trommer og flyvende Faner, med Feltskærer og alt Tilhørende, stillede sig paa Volden hver paa sin Post, saa og paa Torvet og Raadhuset; derfra marcherede et Kompagni efter andet ned over Gammel Torv om af Raadhuset, ned ad Vimmelskafte over Amagertorv hen paa Slotspladsen, om ad den Løngang fra Kongens Gemak ned af Provianthuset. Det sidste Kompagni og den sidste Fane var Brandmestrene og deres Svende med alle de Instrumenter, som de kunde bære, som de havde brugt i denne Belejring. De kom-

Hans Nansen, f. 1598, d. 1667.

mer ordentlige frem med Hakker, Økser, Læderspande, Baadshager, Hamre og Tænger til de gloende Kugler, saa og med Lygter og andre Instrumenter, med flyvende Faner og Trommer«.

»Der de vare nu alle stillede udi Geled hver for sin Fane, kom Majestæten ud fra Stalden, ridende paa sin Hest, og Feltmarskallen fulgte hannem, og red de runden om alt Folket; siden red de tilbage igen hen for Provianthuset, der havde Feltherren Taksigelse til Borgerskabet paa Kongens Vegne for tro Hjælp i denne Tid. Der den Taksigelse var endt, nejede Hans Majestæt med blottet Hoved og dermed red han fra dem; men Feltherren red langs frem for hvert Kompagni med aaben Hoved og takkede dem alle og red aabenhovedet for alle Mand hen til Stadsporten. Dermed blev Trommen rørt, og Borgerskabet gav 3 Gange Salve. Saa tog Fændriken for hvert Kompagni Flaget af sin Fane og vandt det om Stangen, og gik hver til sin Kaptejn, og fulgte Kaptejnen og Fændriken saa med hver andre efter Trommen hen for Kaptejnens Dør. Siden den Aften gjorde hver Fændrik sine Officerer et Collatz og Gæstebud«.

Saaledes skriver Belejrings Historiegraf og Øjenvidne, Præsten Anders Hjørring.

Det var efter dette Billede at dømme ikke en knækket By, et kuet Borgerskab, som Krigen havde efterladt — men et Borgerskab, der, efter at have vovet Liv og Gods til Fædrelandets og Kongemagtens Frelse, nu saa Fremtiden i Møde med lyse Forventninger. Store og betydningsfulde Begivenheder var der ogsaa sket indenfor Voldene i de 2 forløbne Aar. Ved de af Kongen den 24. Marts 1659 underskrevne Privilegier var København karakteriseret som den fri Rigsstad, som en fri Rigens Stand. Den havde faaet Stabelret og Frihed for Skat og Indkvartering, samt Selvstyre: de 32 Mænds Raad, valgt af Borgerstanden til jævnsides med den kongevalgte Magistrat at varetage Byens Anliggender. Dens Borgere var bleven ligestillede med Adelen i Henseende til Told og Acciser, Adgang til Embeder og Æresposter og til Besiddelse af Jordegods.

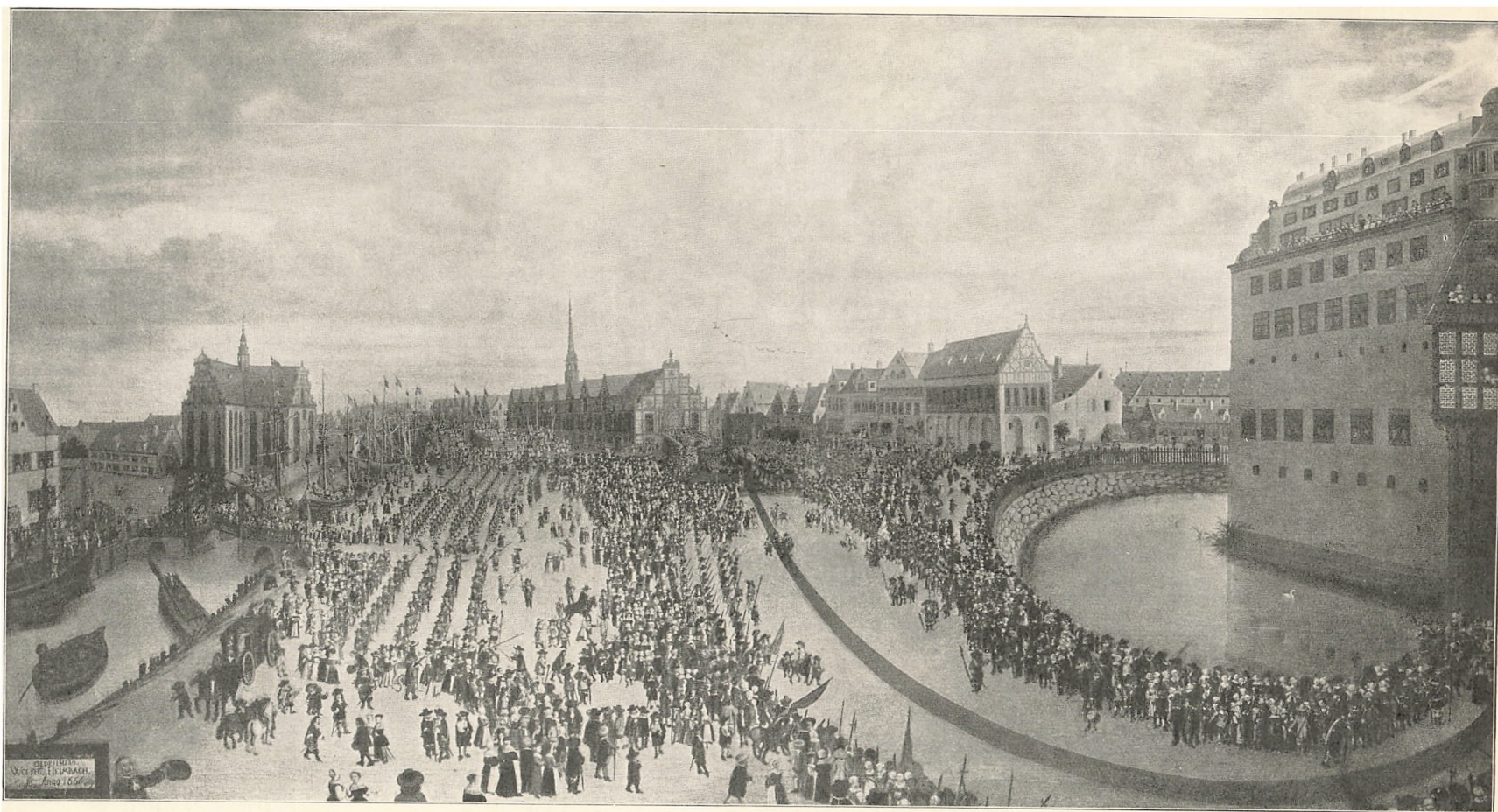
Vel fik Privilegierne aldrig den Udstrækning, som man havde tillagt dem; Forandringen, som kort efter indtraadte i hele Statsforfatningen ved den uindskrænkede Enevældes Indførelse, betog dem den væsentligste Del af deres Forudsætninger. Men Privilegierne og Frederik III's Regeringsaar blev dog af afgørende Betydning for København og dens Borgere: Rigsraadets og Adelsvældens Magt var brudt, Fremtiden laa nu i Kongemagtens og Borgernes egen Haand. Og det skal erkendes: har Hovedstaden vel maattet bære en stor Del af de haarde Byrder, som Landets Nød til forskellige Tider har foraarsaget, har vel Enevælden og Hoffet lagt en Dæmper paa Udfoldelsen af borgerligt Frisind og Energi, da har paa den anden Side Enevældens Konger stadig haft en udpræget Interesse for København. Den blev — som ingen anden Hovedstad — Landets store Akse, ikke blot Sædet for Hoffet og Krigsmagten, men Centret for det aandelige Liv, for Handel, Industri og Skibsfart herhjemme.

Arvehyldingen paa Slotspladsen den 18. Oktober 1660 er gengivet af Maleren Heimbach paa det store Billede »Arvehyldingsbilledet«, som hænger paa Rosenborg.

Vi ser paa dette den kongelige Tribune rejst foran Børsens Rampe. Ligeoverfor staar Borgerskabet under dets Kvarterfaner og Borger-Kaptajner, blandt hvilke vi finder Købmændenes 1ste Oldermænd, Johan Steinkuhl, der i Stormnatten den 11.—12. Februar under Strand Kvarter (Børs-Kvarterets) Fane havde deltaget i den voldsomste Kamp og forsvaret det mest udsatte Punkt: fra Løngangen til Vandkunsten.

Heimbachs Maleri gengiver imidlertid ikke blot den historiske Akt, men giver ogsaa et udmærket Billede af Børsen og dens maleriske Omgivelser.

Vi ser saaledes, at Belejrings har skaanet Børsbygningen. Dog havde den ogsaa maattet yde sit Bidrag til Forsvaret, idet Blyet ifølge Kongens Ordre af 15. Februar 1659 til Peter Kalthoff var skaaret af dens Karnapper, for at der kunde støbes Musket-Kugler deraf.

Kong Frederik III's Hylding som Arvekonge paa Slotspladsen den 18. Oktober 1660. Efter Heimbachs Maleri paa Rosenborg.

Vi ser dernæst, hvorledes hele Partiet syd for Børsen, paa den anden Side af Børsgraven, »bag Børsen« kaldet, er blevet bebygget. Først og nærmest Slottet laa Rentemester Henrik Müllers Boldhus og sammes Værtshus, dernæst Caspar Rollufs 2 grundmurede Vaaningshuse og, efter nogle Tømmerhuse, Feltherre Hans Schacks Gaard; sluttelig yderst ude mod Havnen Sukkerkompagniets Ejendom — nu De danske Sukkerfabrikkers Pakhus. I Grundtaksten for 1689 ses Saltkompagniet at have haft sine Pakhuse op til sidstnævnte Ejendom.

Af disse Bygninger maa navnlig fremhæves det karakteristiske Boldhus, om hvilket Jens Lauridsen Wolf i sin *Encomion regni Daniæ* udtaler, at dets »Lige udi Bygning og Overdel med Skabelon og Maling man neppelig ved af dets Lige at berømme og sige, med en skøn hvalt Kælder under, hvor adskillige Slags Drik der til Kiøbs indlægges kan. Fra Slottet og til dette Boldhus er en Løngang giort for Hs. Majestæt og Dronningen; naar de vil forlyste sig hen at se, hvo der leger, da er der et Sted, hvor de med Lyst kan staa og sig om se«.

Nævnes kan ogsaa som den sidst bevarede af disse karakteristiske Bygninger den gamle Gaard i Nr. 14 i Slotsholmsgade, der først blev nedbrudt 1867, da Christiansgade gennemførtes: den Grønbeckske Ejendom med dens smukke Gaardfaçader, dens Svalegange og rige Træværks-Udstyrelse.

Vi finder »Nybørs« antydet paa Maleriet: Bygningerne mellem Børsen og Amagerbro, om hvilke I. L. Wolf beretter: »Ved enden af Børsen haver H. M. hans kongl. Mayts. tolder udi Kjøbenhavn den plads indtagen til vinde broen (som er over Stranden til Christianshavn) at bygge paa, hvilken store lange Plads han af grunden haver ladet opmure og opsætte paa egen meget store bekostning en meget kostelig anseelig stor og berømmelig bygning med pakhuse foruden paa samme rad og plads andre skønne store anseelige murede kiøbmands huse med kælder under og hver sit tilhørende pakhus ud til kanalen eller havnen, (som) bag samme herlige huse er bygget, at man med skibe og pramme kan der anlægge og dennem udlosse og igen tillade og det med stor behændighed og ringe bekostning eller stor umage«.

Endnu paa Arvehyldingens Tid var selve Børsbygningen i Privatbesiddelse. Efter at Jacob Madsen var død 1653, havde hans Enke Karen Eilertsdatter overtaget sin Ægtefælles Bo og Forretninger, derunder ogsaa Børsen. Ingen af dem erholdt dog det Skøde, som saa højtidelig var bleven dem tilsagt ved Overdragelsesdokumentet af 17. December 1647.

Kort efter Frederik III's Tronbestigelse begyndte Angrebene paa Corfitz Ulfeldts Embedsførelse, ikke mindst hvad angik de store Statsleverancer. I det »aabne Patent af 15. August 1653 om Arrest paa Corfitz Ulfeldts Indkomst og tilstaaendis Geld i Danmark og Norge« anførtes saaledes Salget af Børsen som et af Anklagepunkterne imod ham, idet Undersøgelse bl. a. beordredes, »hvorledes Prisgods og Konfiskationer er tilgaaet, item om Kronens Jorder, Grunde, Møbler, ja Børsen selv, som Herr Corfitz Ulfeldt har bortsolgt, foruden endnu vides eller er fremvist dertil nogen Ordre eller Tilstaaelse«.

For Karen Madsens Vedkommende blev det en Trængselens Tid, idet alle hendes og hendes Mands Leverancer lige fra 1639 blev Genstand for en sikkert ret hensynsløs Revision og kun de Fordringer anerkendte, for hvilke hun kunde fremskaffe skriftlig Legitimation. Efter at hun i 1657 og 1661 indstændig havde bedt om Afregning, ses hendes Mellemværende med Kronen først at være gennemgaaet 1669. Hendes Ret til Børsen blev dog ikke anfægtet, idet der ikke var nogen Tvivl om, at hendes samlede Tilgodehavende langt oversteg de 50,000 Rdl., mod hvis Kvittance Børsen var overdraget hendes Mand, ligesom man maatte anerkende de særlige Fordringer, som Jacob Madsen i sin Tid havde kvitteret i Kompensation mod Børsen. Kun betragtedes hendes Ret til denne ikke som en Ejendomsret, men som en Sikkerheds- og Underpanteret for de

50,000 Rdl. Dette ser vi blandt andet udtrykt i Grundtaksten af 1661 »paa alle Gaarde, Huse og Ejendomme udi Kiøbenhavn, vurderede efter Kongl. Maj.s naadigste Befaling til en matrikuls Efterrettelse«. I denne nævnes Børsbygningen som »Hans Kongl. Majestæts Børs, hvorudaf Kahren sahl. Jacob Madtzen's annammer Lejen«. Det skal her nævnes, at i Forhold til en samlet Skatte-taksation for samtlige Stadens Gaarde, Huse m. m. af c. 600,000 Rdl., var Børsen ansat til 16,000 Rdl., Boldhuset til 2,500 og Rentemester Henrik Müllers 7 Huse »Nybørsen« til 7,000 Rdl.

Det synes, at Karen Madsen ej heller har haft noget imod, at hendes Beføjelser til Børsen præciseredes til kun at være en Panteret, idet Børsbygningen som Ejendom kun forvoldte hende Plager og Omkostninger. I sine Bemærkninger af 16. April 1668 til Rentemestrenes Antegnelser til hendes Regnskaber anførte hun saaledes, at hun siden Krigens Tid havde anvendt 5.911 Rdl. paa Bygningens Vedligeholdelse m. m., medens ikke mindre end 25 Boder og de 3 Kontorer i flere Aar havde staaet ledige og ikke givet nogen Indtægt. Det var hende derfor en Lettelse, da Kongen i 1669 foreslog hende at afstaa sine Rettigheder til Børsen mod i Stedet herfor at erholde udlagt for 50,000 Rdl. forskelligt Jordegods paa Fyn og Langeland samt i Nørre Jylland af *Hartkorn* ialt 2000 Tdr.

Allerede i Juni 1669 maa hun herefter have fratraadt Børsen, idet Kongen paa dette Tidspunkt havde bortlejet til flere Købmænd Kramboder i Stueetagen.

Fuldt saa let synes det ikke at være gaaet med Berigtigelsen af Karen Madsens Adkomst paa det hende udlagte Jordegods.

Efter flere forudgaaende Paamindelser tilskrev Kongen den 7. August 1669 Kommerce-Kollegiet saaledes:

»Vores naadigste Villie og Befaling er, at I til Børsens anbefalede Indløsning lader udlægge det Gods, som Vi af Vores Rigens Admiral, Niels Banner, og Oberjægermester Hanou (Hahn) bekommet havet til Mageskifte, saavidt tilstrække kan, og det Øvrige at udlægge i det endnu beholdne Gods under Børnlum Kloster, saa og Alrø og videre af Vores Gods, som endnu udi Jylland beholden er, indtil 1000 Tdr. Hartkorn, og derpaa fornøden Skiøde lader udfærdige, hvorefter I Eder underdanigst haver at rette«.

Den 8. August ses Rentekammeret at have fremsendt Fortegnelsen af Jordegodset, det ialt var opgjort til 1002 Tdr. $3\frac{2}{3}$ Fdk., »som er fuldeste Vederlag og over alt 2 Tdr. 1 Skp. ungefær, om Kongelig Majestæt naadigst behager, saa at godtgøre, efterdi Godset er vidt distraheret og endeel øde«.

Af det Klage- og Bønskrift af 5. August 1670, som Karen Madsen efter Frederik III's Død rettede til Christian V, fremgaar det imidlertid, at hun endnu ikke havde modtaget Skødet, uagtet det henlaa i Skatkammeret forsynet med kongelig Underskrift og Segl. Hun skrev derfor
»Hvorfor allernaadigste Arve Herre og Konge, jeg fattige gamle bedagede Enke indflyer til Eders Kongelige Majestæt og beder paa det allerunderdanigste Eders Majestæt af højmedfølede Kongl. Clements, Milde og Fromhed allernaadigst ville lade behage en Kongl. Befaling til Eders Majestæts Skatkammer at udstede, at mig samme Kongl. Skiøde mod min underdanigste retmæssige Fordring maatte extraderis«

Samtidig bad hun om atter at erholde Pant i Børsen for sine øvrige Tilgodehavender:

»Og Børsens Hus fremdeles til en Forsikrings Pant igen for 50,000 Rdl. som tilforn maatte vorde assigneret og anvist udi den allernaadigste Betragtning, at samme Børsens Hus, siden Frenden blev sluttet, Bygningen at vedligeholde med Prinsessestyre og Grundskat med andet dertil fornødent, har kostet mig over 7,000 Rdl. og jeg desforuden min underdanigste Betaling saa mange Aar har mistet, saaat Renten forlængst har fortæret Kapitalen, paa det jeg fattige højaldrende Enke

kunde igen tilfredsstille og forsikre mine mange Kreditorer baade her i Landet saavel som udi Holland, Hamborg og andre Steder, saaat jeg kunde dø rolig med en god Samvittighed, hertil jeg Eders Kongl. Majestæts naadigen Hjælp allerunderdanigst forventer, saadan høje Kongl. Naade, Gud allernaadigst Eders Majestæt med det ganske Kongl. Arve Hus rigeligen igen vil belønne og jeg indtil Døden forbliver

Eders Kongl. Majestæts ydmyge Tjenerinde
Karrenn S. Jacob Madtzenns«.

Dette hendes Ønske om paany at erholde Børsen overdraget som Pant blev selvfølgelig ikke efterkommet, og hendes Henvendelse førte kun til, at Kongen henviste hendes Fordringer til fornyet Undersøgelse. Af Paategninger paa de hende vedrørende, i Rigsarkivet beroende Afregninger ses det forøvrigt, at disse saa sent som i 1782 har været forelagt den af Christian V nedsatte store almindelige Undersøgelseskommission. I Mellemtiden var dog Karen Madsen afgaaet ved Døden. Den 24. November 1674 nævnes som hendes Dødsdag.

I Overdragelsesdokumentet til Jacob Madsen af 1647 var det ganske vist stipuleret, at Bygningen skulde bruges til Børs; klart er det imidlertid, at Jacob Madsens og hans Enkes Besiddelsestid ikke blev til Gavn for Bygningen eller for *Børslivet*. At der dog under denne Periode — i alt Fald i adskillige Aar — eksisterede et saadant, derom vidner I. L. Wolfs ovenciterede Beretning.

Af Kongens Bevilling af 24. April 1661 til Caspar Rollufs ses det endog, at en *ny* Virksomhed — Kommishandelen d. v. s. Auktionsforretningerne — havde faaet deres Plads paa Børsen. Disse Auktioner maa imidlertid ikke have haft forventet Tilslutning, thi 1667 maatte Caspar Rollufs forføje sig af Staden formedelst Gæld. Et ubedrageligt Tegn paa Børsens Tilbagegang var forøvrigt omtalte Bevilling, idet det i denne anføres, at den for Børsens Aabning og Lukning paabudte Klokkeringning var gaaet af Brug, hvorfor det bestemtes, at Klokkerne herefter skulde lyde, naar Auktionerne fandt Sted og sluttede.

En Konkurrent havde Børsen iøvrigt ogsaa faaet i det ny af Købmændenes og Kræmmernes Lav ved Stranden (paa Hotel Royals Grund) byggede Lavshus, hvor der ikke blot fandtes Forsamlingssal og Kontorer for Lavet, men ogsaa Kramkammerser, Lofter og Kældre. der væsentlig var indrettede til at udlejes til fremmede Købmænd.

Derhos var der i Tidernes Løb rundt om paa Slotspladsen og umiddelbart op til Børsen — navnlig op mod Rampen — rejst en hel Del Boder, der ikke blot tog Handelen fra Børsen, men ogsaa forvoldte mange andre Ulemper og Ubehageligheder. Om Kvarterets Usikkerhed beretter Anders Hjørring i sin Aarvog for 1668: Saa er der og bleven fundet i dette Aar ved Børsen og over Slotsbroen i Stranden 3 Karle druknede, hvilke menes af Stratenrøvere at være om Aftenen udplyndrede og siden kastede udi Stranden.

Flere saadanne Boder fandtes allerede i Christian IV's Tid — foruden Hestestalde mellem Rampen og Boldhuset omtales saaledes 1642 10 Bagerboder ved Børsen, der tilmed synes at have været beboede. I alt Fald oplyser Byfoged- og Slutterregnskaberne, hvorledes en Bertel Jacobsen den 8. April 1639 »blev parteret og paa 4 Stejler lagt«, fordi han »mørdeligen af Dage tog tvende ungkarle paa Slotspladsen« »saa og med var selvanden en Bager om nattetide i hans bod ved Børsen at formyrde, og hans penge og gods bortstiaalet«. Henrettelsen fandt dog næppe Sted paa Slotspladsen, idet denne var reserveret Henrettelser af mere celeber Art: saaledes har Admiral Galt og Dina Vinhofer maattet lade deres Liv dø.

Trods de Bekostninger, som Karen Madsen paastod at have anvendt paa Børsbygningen, var denne, da den i 1669 afleveredes til Kongen, i en skrækkelig Forfatning. Herfor bærer dog

Karen Madsen ikke hele Skylden. Der kan ikke være nogen Tvivl om, at Børsen havde lidt ikke ringe Skade under Belejringen, da Kongen beordrede Blyet taget af dens Karnapper og mulig ogsaa af Dele af Taget. Det var den 15. Februar 1659, at Ordren hertil blev givet. Først den 27. Juni befalede Kongen Kommissarius over Tøjhuset og Holmen Jens Larsen »de Udskure paa Børsen, som Blyet blev aftagen, igen at tække«; det ses imidlertid af Kongens Skrivelse af 27. Oktober, der fremkom ifølge Karen Madsens Klage, at Ordren endnu ikke var efterkommet. I hele den nævnte Tid har saaledes en stor Del af Børsen staaet uden Tag; og da Karnapperne endelig blev tækkede var det med Skifersten i Stedet for med Bly.

Handelen indenfor Børsens Mure var desuden for en stor Del ophørt og det egentlige Børs-liv udslukt. Under disse Omstændigheder er det forstaaeligt, at Frederik III ikke straks var klar over, hvad han skulde gøre med Bygningen.

I sin Indberetning af 17. Juni 1669 til Kong Carl XI udtalte den svenske Gesandt Gustav Lilliecrona, at Frederik III »havde bestemt den store Børs heri Staden til et Magazin, synes vel noget betænkeligt, dersom Planen bliver sat i Værk«. Denne Tanke maa Kongen dog meget snart have opgivet; den 15. Juli s. A. skrev Gesandten, at Børsen »som i saadan Skynding blev frataget nogle Købmænd for at skulle gøres istand til et *Proviandhus*, bydes paany til Leje dog for den dobbelte Betaling, hvorpaa Kiøbmændene efterat have haft saadan unyttig Bekostning med at flytte ud, ikke vilde indlade sig«. Fra samme Maaned foreligger forøvrigt Afregninger fra Proviantskriver Hans Hansen, der viser, at Kongen havde ladet Børsen underkaste en Reparation, der blandt andet omfattede 37 Gulve i Kramboderne.

Det skulde imidlertid ikke forundes Frederik III, men først hans Søn Christian V at genrejse Børsen og bringe Hovedstaden over den økonomiske Svækkelse efter Krigen. Med Vintappersønnen Rigskansleren Griffenfeldt ved Roret indledede straks den unge Konge den ny Kurs — Reformernes og Landsfaderlighedens Tid, for hvilken det store Kodifikationsarbejde »Christian V's danske Lov« og Rytterstatuen paa Kongens Nytorv staar for os som talende Vidner: Vidner om den almeninteresserede Regent, men ogsaa om den stormægtige selvfølende Monark, der ved sin Stadfæstelse af Københavns Privilegier havde taget det karakteristiske Forbehold: »saavidt det ikke mod vores absolute Dominion, Souverainitet og Arverettigheder befindes at stride«.

Vi ser nu de nye Staddele, St. Anna og Frederiksholms Kvartererne, vokse op og en Række anselige Huse rejse sig. Vi møder en By, hvis Befolkning omtrent fordobler sig i Løbet af en knap Menneskealder, en By, hvor Hoffet og Militæret vel var toneangivende, men hvor paa den anden Side Hovedstadens Erhvervsliv ikke kunde klage over manglende Beskyttelse. Det merkantilistiske Program — med Statens Indgriben og Regulering af Næringsforholdene — blev det ledende, og talrige Forsøg gjordes paa at fremme den stedlige Storindustri, Handel og Skibsfart.

En ny Æra opstod for Kolonier og Handelskompagnier — her skal navnlig fremhæves det ostindiske Kompagni for hvilket Admiral Kort Adeler en Tid lang var Direktør —, og som Resultat af Kongemagtens Bestræbelser, ikke mindst ved Toldlettelser, for at lægge Importen »fra første Haand« over paa Indlandet, finder vi navnlig i Christian V's senere Regeringsaar et stort Opsving i Stadens Skibsfart. Saavel blandt Rederne som blandt Købmændene, af hvilke de fleste havde Skibe eller Skibsparter, var der forøvrigt adskillige Indvandrede, der havde søgt Domicil her, navnlig Franskmand, Nederlændere og Nordtyskere.

Den Omorganisation, der fandt Sted i hele Lavsvæsenet, medførte Ophævelsen af Købmændenes og Kræmmernes Lav, og ved Forordning af 16. April 1681 om »Kommerciens og Negotiens Befordring saa og Vexelretten« søgtes Sondringen mellem *Kiøbmandsskab udi Gros* og *den parti-kulære Handel* gennemført.

Kræmmerne, Detailhandlerne, deltes herefter »efter Varernes Natur« i en Række Lav, for hvilke der gaves særlige Lavsartikler, saaledes for Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet (1688) og for Urte-, Isenkræmmer- og Sukkerbagerlavet (1693). Det ene Lav maatte ikke gøre det andet Indpas i dets specielle Detailnæring; derimod var Groshandel ingen forment. Købmændene, eller som de ogsaa kaldtes Negocianterne en gros — Grossererne, var derimod ikke forbundne til visse bestemte Varer, men havde Ret til at handle, med hvem de lystede. De, saavel som de oktroierede Kompagnier, Skibsrederne eller andre privilegerede Societeter maatte kun sælge i store Partier efter nærmere derfor fastsatte Forskrifter; dog kunde de forbinde deres Engros-Handel med anden Slags Næring, saaledes holde Vinsalg, Kræmmerbod, Bod for grove Varer eller Urtekræmmerbod, men ikke holde flere Boder end 1 Bod i Byen og 1 paa Børsen.

Med Hensyn til Fremmede, som formedelst Traktaterne var handelsberettigede, foreskrev Kommerce-Forordningen, at de maatte købe fremmede Varer og sælge deres egne; de maatte dog kun handle med Landets egne Undersaatter og kun en gros.

Nogen Pligt til at løse Borgerskab havde Grossererne ikke, det var tilstrækkeligt at lade sig indskrive i Raadhusprotokollen. Ej heller var de bundne af Lavs- eller Korporationspligter.

Efter Ophævelsen af det fælles Købmands- og Kræmmerlav havde Købmændene ikke længer deres Lavshus at holde sig til — dette solgtes 1688 ved Auktion til Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet. Allerede i 1681 havde imidlertid Kongen draget Omsorg for, at Købmændene fik deres *Forsamlingsplads paa Børsen*.

Fra Børmesteren Claus Rohweder foreligger derom følgende Skrivelse:

»Efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Anordning, at Kiøbmændene, saavel fremmede Trafiquerende som Indbyggerne, skal have deres Forsamling imellem det Kongelige Commerce-Collegium og det Vestindiske Contoir paa Børsen, da saasom de beretter, at hemeldte Plads falder liden, og Folkene mange, saa have de samtligen ombedet mig, det for velædle og velhaarne Hr. Kammerraad at tilkiendegive, i den Forhaabning at det Vestindiske Contoir maatte forflyttes, som paa den anden Ende paa Børsen igien kunde opsættes, og kunde *saa de Trafiquerende have fri Plads at vedtales, ligesom paa andre Handelsstæder, hvor Børstime holdes*«.

Paa Rentekammerets Vegne svarede herpaa Kammerraad Brandt den 11. Juni 1681:

»Herr Claus Rohweder vilde antage Haandværksfolk til at forflytte dette Contoir, Vinduerne forskaffe Kiøbmændene dem selv efter egen Erbydelse. Det Andet skal udi Børsens Leie godtgjøres«.

Det ses saaledes, at denne Forsamlingsplads — Børssalen — overlodes de Børssøgende uden Vederlag. At den har været indrettet med visse Bekvemmeligheder, fremgaar af Tømrermesterens Regning: »noch 7 neue Bäncke von starcken fyeren Planken gemacht, worauf die Kaufoder Handelsleute sitzen können 9 Rdlr.«

Ved Omtalen af Forsamlingspladsen føres vi tilbage til Børsen selv, som Kongen paa forskellig Maade havde vist sin Omsorg for. Han havde saaledes allerede ved Reskript af 16. Februar 1671 givet den sit officielle Præg ved dèr at installere det nyoprettede Kommerce-Kollegium, hvilket han gav følgende Ordre:

»At i af vores Skatkammer til eder Børsen annammer og af den leje, som deraf særlig kan opbiærges, først den nødvendige Reparation derpaa lader ske, hvorover i med vores Bygmester haver at konferere, at alting tilbørlig og for saa nøie, som betinges kan, vorder forferdiget, saa og til eders Collegio der fornødne Værelser lader afdele. Hvad videre Indkomst deraf kunde komme, haver i os allerunderdanigst at beregne. Herforuden haver i at eftertrage, at *kræmmerne atter paa Børsen* bringes og boderne der sammesteds med profit bortleies«.

Samme Aar beordredes Kramboderne paa Slotspladsen nedlagte, og Krambodsejerne fik herefter Anvisning paa at søge Plads og Lejlighed paa Børsen, ligesom Kongen for at drage Handelen til denne forordnede, at Lejeboder i Byen skulde svare en aarlig Afgift til Børsens Vedligeholdelse. Det synes imidlertid ikke at have frugtet meget: Regnskaberne for 1672 viser saaledes kun en Lejeindtægt af 270 Rdlr. for Kramboderne og 1,273 Rdlr. for Pakrummene.

Sine skuffede Forventninger gav Kongen Udtryk i sin Ordre af 12. December 1677, hvorefter Kommerce-Kollegiet fremtidig aldeles intet havde at befatte sig med Børsens Udleje eller Indkomst, der nu skulde indgaa til Kongens eget Kammer. »I Henseende til denne vor kgl. Residensstads desto større Sirlighed samt Handelens ydermere Nytte og Fremtarv«, erholdt herefter ved Ordre af 12. Februar 1680 de, der inden en vis Tid vilde antage Boder paa Børsen og selv vilde reparere disse, et halvt Aars Frihed for Leje, medens Afgiften af Lejeboder i Staden forøgedes til 12 Rdlr.

1683 fik Kræmmerne Ordre til at føre deres *indførte* Silkevarer op paa Børsen, saaledes at denne havde det eneste Udsalg af disse.

I Lavsartiklerne af 1688 for Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet og af 1693 for Urte- og Isenkræmmerne samt Sukkerbagerne blev det yderligere foreskrevet Kræmmerne, at de »sig Flittig om Dagen paa Børsen paa Ordinaire Børzs Tid lade finde og saa forrette Huis de med Hinanden kand have at handle, og maa de ingen andensteds nogen Forsamling have, uden at Fornødenheden det højt udkræver, da de det Magistraten skal Tilkiende give, som saadan deris Sammenkomst skal for godt Befinde«

Disse forskellige Bestemmelser i Forbindelse med Handelens og Søfartens Opkomst bevirkede, at Børsen og »Børstiden« nu blev saa søgt, at Kongen fandt sig foranlediget til at give nærmere Regler for Børsens Holdelse. Under 22. December 1691 blev det overdraget Assessor Christian Pram og de 2 bekendte Købmænd Villem Edinger og Peter Wielandt at give Forslag til en *Børsordonnans*.

Denne »Børs-ordonnance udi Kiøbenhafn« udkom den 18. Juni 1692 og vedblev at være Reglement for Børsordenen lige indtil 1808. Af denne faar man et tydeligt Indtryk af, hvorledes Livet paa Børsen formede sig:

Købmændenes Forsamlingsplads, der laa lige for Indgangen fra Slotspladsen, var adskilt fra Kræmmerens Boder ved et aabent ganske lavt Stakitværk med tvende Laager, som Købmændene paa egen Bekostning havde indrettet, og saaledes, at der ved den ene Side langs Vinduerne blev etableret en Passage — den saakaldte Spacèr-Gang —, hvor Folk, som af »Kræmmerne vilde købe, deres Gang kunde have, paa det betlere oc andre ledige Personer, saa lunge forsamlingen varer — — kunde udeholdes oc kjøbmændene oc andre skickelige folch rolighed til deres forretning have«.

Børstiden sattes til Klokker 11—12 om Formiddagen. Den forkyndtes ved, at Børsklokken ringede præcis Kl. 11 et halvt Kvarter. Efter denne Tid maatte ingen med Pakker eller andet Gods gaa gennem Forsamlingspladsen. Saa saare Børsklokken hørte op med at ringe, skulde den af Magistraten antagne Børstjener paa tvende Steder lydeligt og uden Betaling oplæse, hvad han blev befalet fra Kollegierne, Magistraten eller Politimesteren. For det, som han derimod oplæste efter Ønske fra Købmændene, Mæglerne, Skipperne eller andre »particuliers«, var han berettiget til at kræve en Betaling for hver Seddel 2 Sk. og for »een færge« 1 Sk.

For at enhver kunde erholde Oplysning om ledige Skibsrum, skulde Skipperne og Færgemændene, nogle Dage før de bortsejlede, ved Børstjeneren lade dette læse og tilkendegive; Børstjeneren udfærdigede dernæst en Seddel derom og slog den op paa den dertil ordinerede Tavle.

Under en Bøde af 4 Rdlr. til Børsens Reparation var det forbudt andre end Børstjeneren at nedtage disse Sedler. Børstjeneren maatte ikke selv gøre Forretning, men henvide Købere og Sælgere til Mæglerne. Disse skulde nøjagtig rette sig efter deres i Forordning af 26. Januar 1684 givne Forskrifter; de maatte saaledes ikke befatte sig med noget Købmandsskab, men »alene Kiøbmændene betiene, saa oc noyes med deres Courtage, som den af Os allernaadigst er tilladt at oppebære«. Notarius Publicus eller i hans Forfald hans Fuldmægtig skulde derhos være til Stede hver Dag i Børstiden. *Det overdroges tvende Købmænd, som »de Trafiquerende selv dertil udnævne«, og hvorefter Indberetning skulde gøres til Kongen, at paase, at »alling paa Børsen i god Orden bliver holdt«.* I paakommende Tilfælde skulde Politimesteren efter Ansøgning skride ind mod Urostifterne.

At dette til Tider har været nødvendigt, ser man af Raadstueprotokollen for 1690, ifølge hvilken Albert Henrik Starmer var tiltalt for at have skældt en vis Hønniche ud, overfaldet og slaaet ham, hvorefter han kastede sin Kaarde paa Gulvet og spurgte »om han havde Lyst til Kaarde eller for Haanden«. Børsordonnansen foreskrev, at Bøder som »Straf for Skiildsord og Slag, som af vred Hu begaaes, imedens Børstimen varer«, skulde anvendes til Forsamlings-salens Reparation.

Medens Kongen saaledes af bedste Evne havde sørget for at fremme det indre Børsliv, havde han i Mellemtiden opgivet selve Administrationen af Børsbygningen, hvilket ogsaa er forstaaeligt nok, idet den medførte idelige Bryderier og ikke gav de forventede Indtægter. Af Børsmesteren Peter Windings Regnskaber fremgaar det saaledes, at Lejen for Aaret 1684—85 havde udgjort: af Pakrummene 1,423 Rdlr., af Kramboderne 473 Rdlr. og diverse 15 Rdlr.

Det skulde nu falde i *Søkvæsthusets* Lod fra 1685 og i de følgende 90 Aar at forvalte Børsbygningen.

Om dette Søkvæsthus siger Christian V i sit Testamente af 15. April 1683: »Saasom i vores kgl. Residensstad Kiøbenhavn er anordnet et Kvæsthus til deres Underhold og Læge, som under Krigstjenesten til Lands og Vands vorder quæstet og tager Skade paa deres Lemmer og Sundhed, da bør vore kongelige Arvesuccessorer at lade sig samme Kvæsthuses Konsevation være angelig«. Paa forskellig Maade havde Kongen ogsaa interesseret sig for dette, blandt andet ved at tillægge det særlige Indtægter. Som et Kuriosum kan anføres, at der i Henhold til Forordningen af 23. Juni 1683 ogsaa blev opsat en Blok paa Børsen til Fordel for de Kvæstede — en Blok, som henstod der, ved Indgangen fra Rampen, lige indtil 1876, da Finansministeriet, der da viste sig at være i Besiddelse af Nøglen til den, for sidste Gang lod den tømme.

Søkvæsthuset besad forholdsvis gode Midler — dets Formue opgjordes 1683 til c. 76,000 Rdlr. — og flere Gange havde Christian V laant Summer hos det. Under 16. Maj 1685 udstedte Kongen i den Anledning til Søkvæsthuset Obligation, stor 25,000 Rdlr., til Sikkerhed for hvilken dette erholdt Pant i Børsbygningen. Samtidig paabød han det at overtage og efterhaanden at indfri tvende Obligationer af 8. Februar 1678 og 11. Maj 1679, hver paa 10,000 Rdlr. à 6 %, til Kammerjunker Vincentz Lerche ligeledes med Pant i Børsen, hvilke Obligationer stammede fra et Tilgodehavende, som Vincentz Lerches Fader Købmanden Peder Pedersen Lerche havde haft hos Frederik III for leveret Proviant og Tømmer. Søkvæsthusets samlede Tilgodehavende kom herefter til at andrage 45,000 Rdlr.

I Forbindelse med denne Transaktion traf Kongen den Ordning, at Søkvæsthuset skulde tage Børsen som *brugeligt Pant* og overtage Administrationen af Bygningen, saaledes at det i Stedet for Renter af Kapitalen skulde oppebære Lejen af Børsen og dermed »være fornøjet, med hvad heller den kan beløbe mindre eller mere end den aarlige Rente«. Dog »ville vi selv allernaadigst Børsens Bygning samt Bolværkerne derom paa vores egen Bekostning lade Vedligeholde«.

I Spidsen for Søkvæsthuset stod den Gang det saakaldte »General-Kommissariat for saa vidt Søetaten vedkommer« — ogsaa kaldet »Søkvæsthusets Deputerede« — under hvilket tvende Raadmænd eller andre gode Borgere fungerede som Direktører eller Forvaltere.

At Søkvæsthusets Styrelse, der saaledes uden egen Skyld havde faaet et meget besværligt Pant paa Halsen, ikke var glad for dette Udslag af Souverainens Arrangementstalent, turde være temmeligt selvfølgerigt. Ganske særlig ubelejlig for Søkvæsthuset var forøvrigt Ordningen netop paa dette Tidspunkt, da det var i Færd med at bygge sit nye store Hospital i Toldbodgade, til hvilket det havde Brug for alle sine Midler. Der var imidlertid intet at stille op overfor den kongelige Villie. Ej heller hjalp det noget, da Styrelsen i 1694 henvendte sig til Kongen og bad ham give Kvæsthuset, som »Eders Kongl. Majestæts højst Salige Herr Faders christmildeste havde begyndt og Eders Kongl. Majt. selv ikke uden højeste berømmelse havde fuldført og stiftet«, et andet Pant og en fast Rente. I de forløbne Aar havde nemlig Søkvæsthuset efter den da gældende Rentefod af 6 % p. a. haft et Underskud paa Pantet af 5362 Rdl. 37 Sk.; Kongen resolverede imidlertid, at det maatte blive ved den eengang truffne Ordning.

Det viste sig snart, hvor uheldig denne var for Børsen: Søkvæsthuset havde jo, bortset fra sin Stilling som Panthaver, ikke den mindste Rapport til Børsen eller nogen Interesse for Børslivet; stadig gav derhos Ordningen Anledning til Kompetencetvistigheder med Hensyn til dets Dispositionsbeføjelser. Og lige saa lidt som Søkvæsthuset, efter en Gang for alle at være blevet fritaget for Vedligeholdelsespligten, havde nogen Foranledning til at koste noget paa Bygningen, lige saa lidt var Kongen eller Rentekammeret særlig tilbøjelig til at bringe Ofre, da disse ikke gav forøgede Indtægter. Hvad Børsbygningen i hele Søkvæsthusets Administrationstid navnlig kom til at savne, var den almindelige Vedligeholdelse; Kongens Instruks af 30. Januar 1694 til Stadsbygmesteren — senere Hofbygmesteren — om een Gang aarlig at tilse og efterse Børsen sammen med de andre »publique Bygninger« blev en Ordre, der vel nok formaliter fulgtes, men som ikke resulterede i den særlig omhyggelige Omsorg, Bygningen i saa udpræget Grad havde nødig.

Med sine rige Sandstensornamenter, sit spinkle Taarn og store Tag var den jo i sig selv baade vanskelig og kostbar at vedligeholde; dette gjaldt ikke mindst Blytaget, der paa Sydsiden var udsat for Solen og ligefrem brændtes op. Dertil kom den stærke Udnyttelse, som Bygningen var underkastet; med sine mange Lejere og store Frekvens var den Genstand for stadig Slid og Overlast. Endelig anvendtes efter gammel Praksis Loftet til Kongens Kornoplag, og det var ofte betydelige Kvanta, der opmagasineredes der — i Lejekontrakten af 13. Marts 1683, hvor Lejen fastsattes til 156 Rdl. 1 M. 8 Sk., kalkuleredes de saaledes til 5000 Tdr. Havre. Disse Kornoplag var til sand Plage og Ødelæggelse for Bygningen ved deres Vægt og Fugtighed, deres Transport og uundgaelige Følge af Rotter.

Da Søkvæsthuset overtog Forvaltningen af Børsen, var den tilmed i meget daarlig Stand.

Allerede i 1677 havde Børsmesteren henledet Opmærksomheden paa Taarnets og Tagets Brøst og paa, at flere af de store hugne Sten var faldne ned. 1680 havde Kommerce-Kollegiet forestillet Kongen: »hvorledes det ikke uden Fortræd kan anse den herlige Bygning Børsen, som nu med tomme Tønder og Snedkerverer i Stedet for Kramvarer er forfyldt«, noget Kongen ogsaa selv erkendte i sin ovenciterede Ordre af 12. Februar s. A., hvori det hedder: »at eftersom vi allernaadigst komme i Erfaring, hvorledes Børsen her i Steden for den Brug, den i Begyndelsen

Blokken paa Børsen.

skal have været destineret til, nu mesten skal være øde, hvorudover end og de fleste Boder sammesteds skal findes at være ledige«

1686 indberetter Søkvæsthusets Styrelse: »I Børsen er ikke et Vindue helt, Kræmmerne behængte dem med Maatter og gamle Pjalter, hvilket vanhælder Huset og giver de Lejende Afsky i Stedet for det skulde være begærligt og behageligt af de handlende«.

Det følgende Aar hedder det: »Paa Børsen er nogle Bjælker nedsunkne, hvorpaa staar et muret Kammer, som i forrige Tider storlig har været belastet, opfyldt med Peber fra Ostindisk Kompagni«.

Om den østre Trappe nævnes samme Aar: »Børstrappens Tømmerværk bør reparerer; der bør lægges en Hud af brede Fliser ovenpaa Hvælvingen, saa at Regnvandet kan have sit Affald og Hvælvingen blive tør; de fattige Folk, der har lejet »de under Værelser«, kunde ellers ikke være tør eller have Varer derinde, uden at de forraadnede af Vand og Vædske«.

Under 12. Oktober 1692 og 14. Oktober 1693 klages der endnu mere indstændigt over Tilstanden: »Taget er ganske brøstfældigt af Blytækkerarbejdet: 3 Tavler Bly er nedtagen, og Taget staar aabent, saa Vandet løber ned i Boderne. Tagvinduerne er aabne: kun 2—3 er der Luger for; Lugerne ved den ene Gavl er vel nye, men er ikke forsynede med Hængsler eller Kroge. Taarnet maa hjælpes med Stivere og Jærnkere, thi det er »viget« over til den ene Side og nogle Steder er Blyet bortstjaalet ved Klokkestolene. Den Udbygning ved søndre Side, som er tækket med Skæversten, er ganske brøstfældig paa Tag, Tømmer og Loft. Rækværket af Mur fortil mod Slotspladsen er mestendels nedfaldet; en Del Trappesten er meget brøstfældige. Trappen for den anden Side af Børsen har mistet et Trin, der er borte, og er ellers saa slet, at man ikke uden Fare kan komme op eller ned. Gulvet ovenpaa (i øverste Etage), hvor Kræmmerne har deres Boder, vil overalt hjælpes, at Købmandsvarerne nedentil kan være forvarede for Sand og anden Uhumskhed, som nedfalder. Nogle Skillerum fattes forneden og maa opsættes med Bindingsværks Mur, Laase fattes paa Dørene. Det kostbare Stenhuggeri er mange Steder ruineret«.

Endelig og efter at Søkvæsthuset i sin Skrivelse af 27. April 1695 til Præsidenten for Rentekammeret Chr. Sigfrid Plessen havde udtalt, at nu *maatte* Børsen reparerer, »saafremt dennes ganske Ruin ikke skal være at befrygte«, blev en Hovedistandsættelse bestemt, og Kontrakt herom afsluttet den 21. Maj 1695 med Handelsmanden Johannes Bache som Hovedentreprenør. Som Tilsynshavende fungerede bl. andre den nye Bygmester Hans Steenwinkel († 1700). Af enkelte Haandværkere, der var beskæftigede ved denne Reparation, kan nævnes: Murmesteren Hans Wiedewelt, Bedstefaderen til den kendte Billedhugger Johannes Wiedewelt, Tømrmesteren Nicolai Fincke og Blytækkeren Søren Jensen. Overslagssummen lød paa 4000 Rdl., men da det havde vist sig umuligt at undersøge Bygningen til Bunds, var det i Kontrakten med Johannes Bache tilføjet, at Kongen vilde være ham naadig, saa at det ikke skulde komme ham til Skade, hvis det paalideligt kunde godtgøres og med hans Ed bekræftes, at Arbejdet havde kostet mere.

Det blev dog kun en mindre Del af Reparationerne, som Johannes Bache kom til at forestaa — væsentlig kun den øverste Del af Taarnet og Taget, thi i Begyndelsen af 1696 afgik han ved Døden. Da hans Enke Maren Bache ikke dristede sig til at fortsætte Entreprisen, blev der afregnet med hende for 2421 Rdl. 4 M. 8 Sk., og den øvrige Reparation blev foreløbig opsat. Sagen optoges paany i 1701, idet Generalkommissariatet for Søetaten i Skrivelse af 29. Juli d. A. forespurgte Hofbygmester I. C. Ernst, om de resterende Reparationer kunde foretages for de Summer, som var angivne i det forrige Overslag. Herpaa maatte imidlertid Ernst give et mistroende Svar, idet Bygningen allerede under den af Johannes Bache paabegyndte Reparation havde vist sig langt mere medtaget, end man havde anet. Navnlig konstateredes det, at Tvær-

skillevæggene i Stueetagen havde begivet sig, og at de var altfor svage til at bære, hvad der fra de øvre Etager hvilede paa dem. Derhos var Endestykkerne paa Bjælkelagene til 1ste Sal og Loft forraadnede, saa at de paa mange Steder ikke mere havde Støtte og Forbindelse med Murene. Vi ser saaledes allerede ved denne Lejlighed de Skavanker, som har forfulgt Bygningen lige op til vor Tid, og som Restaureringen 1695 og de følgende Reparationer i det 18. Aarhundrede kun ufuldstændigt søgte at bøde paa. Man veg saaledes tilbage for at erstatte de forraadnede Bjælker med nye, og man hjalp sig med til Støtte for Bjælkelagene og Tagværket at oprejse en Række Stolper langs Indersiden af Murene, hvilket Stolpeværk man forede med Mursten. Denne Støttevæg findes endnu i Bygningen.

Forøvrigt synes den i 1702 paabegyndte Reparation at have været ret omfattende. Efter at den ved Pl. af 27. Juni 1702 var bleven udbudt i Licitation, blev den overdraget Bygningsinspektør Ernst Brandenburger for en Sum af 11,250 Rdl., hvoraf de 9000 Rdl. udbetaltes ham i 1704, medens Resten først anvistes af Rentekammeret til Udbetaling i 1710, hvilket antyder, at man straks har nærret Tvivl om Arbejdets Forsvarlighed.

Af Reparationen 1695—96 og 1702—04 skal forøvrigt fremhæves:

Murenes ydre Sten var stærkt beskadigede ved Overlast og Forvitring. De bedærvede Sten blev da udtagne og nye indsatte.

Stenhuggerarbejdet udbedredes, »at det som nyt igen kunde ansees«. Dørpillerne i Stuen, der hidtil havde været af gullandsk Sandsten, erstattedes ved denne Lejlighed med Granitpiller.

Sandstensornamenterne præpareredes med Olie, og alt Murværket overmaledes med Oliefarve.

Skillerummene i underste Etage forstærkedes, og Gulvene omlagdes i Børssa'en.

Taarnet stivedes af med nye Bjælker og Fodstykker — dets Tømmerværk blev i det hele gennemgaaet og Spirets Blydække aftaget og erstattet med nyt. Ligeledes blev Taget udbedret — navnlig paa Sydsiden — med nyt Bly; de gamle Blyrender blev nedtagne, og i deres Sted anbragtes Vandrender af Kobber. Det havde nemlig vist sig, at Blyrenderne ikke kunde holdes tætte. Bl. a. anførtes, at »Utøjet (∴ Rotterne) sig der igennem æder for at komme til Renden at drikke«. Vandet fra Taget var derefter løbet ned ad Murenes Indersider.

En ny Trappe opsattes paa den østre Gavl med Løb ned langs denne til begge Sider. Trappetrinene havde Ernst foreslaaet gjort af Egeplanker og ikke af Sten af Hensyn til, at disse let sprang itu og i fugtigt Føre var farlige for de Trafikerende. Under Reposen indrettedes ligesom før Rum til Udlejning. I Forbindelse hermed kan anføres, at Hvælvingen under Reposen paa Vestgavlen nu var bleven aflukket og udlejet til tvende Stenhuggere.

I Johannes Baches Overslag ser vi omtalt en stor Kvist paa Sydsiden, hvilken andetsteds nærmere beskrives som den »store Udbygning, som staar paa dend syndre Side ofver Gaden«. Denne Udbygning var man enig om skulde rives ned og erstattes med »en anden liden Kvist« paa 3 Fag, »saaledes at Kornet der igennem indhidses kan« ∴ af en Kvist i Lighed med Midterkvisten paa Nordsiden.

Har Børsen virkelig i denne sin Forfaldsperiode ogsaa været belemret med Tilbygninger, vil man forundret spørge?

Bekræftelsen herpaa giver nedenstaaende Gengivelse af et Kobberstik, der fremstiller en Sprøjteprøve, som Major Gotfried Fuchs lod anstille paa Slotspladsen den 14. August 1693 for at demonstrere sine nye Slangesprøjter. Paa dette Billede finder vi Børsen udstyret med en stor skurlignende Tilbygning. Den ses at have været anbragt paa nedrammede Træstolper, saaledes at man kunde gaa og køre under den, hvorved den altsaa ikke generede Færdslen paa den

smalle Passage mellem Børsen og Børsgraven. Udbygningen, der var af Træ og med skiferdækket Tag, har utvivlsomt været opført med Ophejsningen af Korn og Varer for Øje.

Samtidig med at Udbygningen fjernedes under Brandenburgers Reparation, er formentlig den omtalte Kvist med sin Vinde opført. I en Skrivelse af 25. Juni 1701 fra Søkvæsthusets Styrelse nævnes forøvrigt ogsaa en Vinde (Hejseværk) mod Nordsiden, »som man skulde tilrette flye, at Kornet kan blive ophidset«.

Major Fuchs Sprøjtebillede giver os — foruden om Udbygningen — een Oplysning til om Børsens Tilstand ved Aaret 1693; Rampen, der oprindeligt havde været belagt med Fliser og

Sprøjteprøve paa Slotspladsen 1693. Efter Radering af F. Wedell.

Brolægning, ses nu at være bleven beplantet. Træerne synes ganske unge paa Billedet; der er saaledes anbragt Stivere op omkring dem.

Endelig ses det, at der tværs over Rampen, ved dennes Fod, er sat Træbomme, der nok tillod Passage for Fodgængere, men hindrede Opkørsel og Opbæring af Varer. Disse Foranstaltninger er naturligt trufne for at skærme Indgangen og Rampen for Overlast, og staar vel ogsaa i Forbindelse med, at Udbygningen opførtes til Ophejsning af Varerne.

Hvor nødvendigt det var at holde Justits, fremgaar af Ordren af 25. November 1673 om at spærre Passagen mellem Børsgraven og Børsen med 2 Slaugbomme for at forhindre uvedkommende Kørsel der. Det havde nemlig vist sig, at Vognmændene og Favnsætterne havde forkørt og opbrudt Stenbroen.

En ikke ringe Uorden forvoldte forøvrigt Boderne, som var opførte i Børsens umiddelbare Nærhed, og hvorfra alskens Sager forhandlede. Saaledes havde Johan Kristof Nebenlaw fra Nürnberg erholdt Tilladelse til fra een af disse Boder at falbyde sine medicinske Varer. 1671 forbød Kongen alle Kramboder paa Slotspladsen og befalede at lade nedbryde de Hestestalde, der var byggede ved Indgangen til Børsen, og rense Pladsen for Urenlighed, idet han forment, at smaa Kramboder bekvemt kunde indrettes dér. 4. Maj 1674 fik Christianshavns Slagtere Lov til at anbringe Udsalgsboder langs Rampen ud mod Holmens Kirke mod at svare en Afgift til Reparationerne af Børsen.

At Boderne ogsaa kunde medføre Brandfare, fik man Erkendelsen af, da der i 1692 i en af Fjælleboderne »ved Uagtsomhed af en Lunte nær havde sket stor Ildsvaade«. Det blev herefter forbudt Lejerne at bruge Ild og Lys i Boderne.

Børsens egen Brandfarlighed var man forøvrigt ganske klar over. Da Købmændene saaledes havde ytret deres Ængstelse ved Kakkellovnen i de af Kommerce-Kollegiet benyttede Lokaler, befalede Kongen den 23. August 1687 Kollegiet, »at de dem fra Børsen sig begive og at Kakkellovnen med sine Rør maatte af det gamle Collegie nedbrydes, for at Kjøbmændene ej deres Vare skulde undse formedelst befrygtende Fare paa Børsen at lade opkomme eller flere af deres Boer søge i Leje«.

1683 udsattes Børsen for en Fare af ret ejendommelig Art. Den 16. Juni dette Aar udbrød der nemlig Ild i det kongelige Laboratorium paa Christianshavn, hvor Granaterne og Fyrkugler til Militæret forfærdigedes. Dette Laboratorium var efter Datidens Beskrivelse »ganske og aldeles med alt det, som var derinde, løst og fast tilligemed Bygningen opfløet (opfløjet) saa aldeles, at end ikke noget af Bygningen kan findes eller ses, hvor den har staaet, og det med et saa fast ubeskriveligt Slag, hvorved Husene her og dér har rystet ikke anderledes, end et Jordskælv havde været for Haanden, ja i mange og temmelig vidt derfra beliggende Huse er Dørene og Vinduerne sprungne ud af Skablerne« Heldigvis var de alt færdige Granater kørt bort Dagen i Forvejen, men ved Explosionen anrettedes dog et regulært Bombardement paa hele Omegnen. Det berettes saaledes, at Fyrboldte var faldne ned »som for Sukker og Salthuset, *item* paa Børsen hist og her samt for Holmens Kirke«. Som ved et Under anrettede dette Bombardement dog ingen større Ulykker.

Købmændenes Segl 1655.

Slotspladsen 1698. Til venstre Kancelliet, tilhøjre Slottet, i Baggrunden Børsen. Efter Tegning. Resen Tab. XXXV.

KAPITEL III

SOM ovenfor omtalt var der i Slutningen af Christian V's Regeringstid en synlig Opkomst i den københavnske Handel.

Aaret efter Christian V's Død trak imidlertid Uvejret atter sammen over København — de engelsk-hollandsk-svenske Flaader forsøgte Bombardementet i Juni 1700, og i August foretog Carl XII Landgang paa Sjælland. Uvejret drev dog lykkelig over, og Hovedstaden havde nu 9 gode Aar. Disse fulgtes imidlertid af store og for dens Erhvervsliv alvorlige Begivenheder: Pesten 1711, der reducerede dens Indbyggerantal fra c. 66,000 til c. 44,000, og den store Brand 1728, der lagde 1670 Huse $\frac{2}{5}$ af Staden i Aske. Derhos havde den langvarige Krigstilstand med Sverige fra November 1709 til Fredsslutningen i Frederiksborg den 3. Juli 1720, selv om den ikke direkte berørte Byen, tynget dens Handel og Skibsfart stærkt. Borgerne havde maattet taale svære Skattepaalæg og Udskrivninger, og de svenske Kaperier havde gjort ikke ringe Skade.

Et Tidernes Tegn ser vi deri, at Antallet af løste Købmands-Borgerskaber faldt stærkt i disse Aar; men navnlig vidner den store Række Falliter og Moratorier i Aarene 1710—1730 om daarlige økonomiske Forhold. Betegnende er det saaledes, at da Urtekræmmer Scharff i 1726 erholdt Bevilling til at være Stadsmægler i København, fik han Ret til at vedblive med sin Handel endnu i 6 Aar, »paa det han imidlertid kunde erfare, ved hvilken af disse tvende Dele han bedst kunde subsistere og saa efter den Tid ved een af Delene alene at forblive«.

Netop denne Uro og Usikkerhed om, hvordan man sad i det, og om hvad Fremtiden vilde bringe, karakteriserer Tiden.

Haabløsheden præger dog ikke denne, snarere kunde man sætte som dens Løsen et »leben und leben lassen«. Lediggang og Betleri tog stærk Overhaand, og 1709 opgives der at være i Staden ikke mindre end 972 Øltappere, Brændevinsbrændere, Udskænkere og Herbergere, c. 20—25% af

samtligte Næringsdrivende med Borgerskab: en Rekord, som ikke senere er slaaet. Og samtidig var Forfængeligheden, Rang- og Pyntesygen fra Hoffet trængt ned til den jævne Middelstand.

Børsen og Børslivet bar naturligvis ogsaa Præget af denne letlevende og paa Omvekslinger saa rige Tid.

Det kneb stærkt for Søkvæsthuset at faa udlejet Kramboderne. Ofte omtales øde Boder, og efter at man havde søgt at drage Lejere, der selv vilde paatage sig Reparationerne, til Huse ved at give dem endog flere Aars Lejefrihed, besluttede man sig fra 1729 til at bortleje Boderne ved Auktion. Det var ikke de bedste Lejere, Kvæsthuset havde haft i denne Tid, og man ser, hvorledes det havde maattet lempe sig ved Indkasseringen af Lejen og finde sig i meget fra Lejernes Side. 1706, da Trappen paa Østgavlen repareredes, fandtes saaledes Underrummene fyldt med fordærvet Fisk, som Kvæsthuset selv maatte skaffe af Vejen.

Livligere gik det imidlertid til paa 1ste Sal. Det berettes, hvorledes fornemme Folk søgte til Børsen i deres Karosser og Portechaiser for at købe Bohave. De nuopdukkede Galanterihandlere forstod at forsyne deres Boder efter Tidens Krav »med adskillige rare og kunstige Senge, Spejle, Skilderier, Stole, Tresurer, Keridoner, Dragkister, Lampetter, Porcelain, Billeder og Dukker« samt med Luksusvarer som Pudder og Essenser.

1720 androg Snedkerne, der gjorde »fint og indlagt Snedker Arbejde« om at faa et Par Boder til at forhandle deres Varer, da Kræmmerne, til hvem de ellers maatte sælge, tog hele Fordele. Endelig træffer vi nu ogsaa »Nürnbergkerne« med deres Godtkøbskram.

At Børsordonnansen havde indført en vis Disciplin paa Børsen, mærker man dog af flere Udtalelser fra den Tid:

I et Forhør 1723 til Bythingsprotokollen refereres saaledes Jacob Meyers Ord til Isak Lazarus: »Du liderlige Kanaille, hvorfor lader Du ikke Manden gaa uattaqueret paa Børsen«, og det samme Udtryk for Respekt for Børsen hører vi i Holbergs »Den 11. Juni« af Henriks Mund, da han skiller Skyldenborg og Lars Andersen i deres Ordstrid: »Ach min Herre Andersen, han røre sig ej, *betænk at det er Børsen vi ere paa*«.

Vil vi have et Billede af Børslivet, da følger vi Holberg ind i Forsamlings salen. »Den rette Børstid forestilles, og føres ud paa Theatrum saa mange, som man kan efterkomme, nogle hælde med Hovedet, andre true, andre klamre, andre ere glade, andre bedrøvede og vride Hænderne«.

At Penge var knappe, høre vi af følgende Ordskifte. Købmanden: »Halvtolvte pro Cento? det er jo jødisk«.

Jøden: »Ja, jeg er og en Jøde; ich will ihm sagen Monsieur. Coursen er 11 og $\frac{1}{4}$; nu maa jeg jo i det ringeste have en Quart for min Umage«.

Naar Holberg tilføjer: »adskillige smaa Drengene kommer ind med Plakater og nye Viser, som de sælger«, ser man deraf, at det allerede paa den Tid ikke var saa let en Sag at holde Børstiden fri for Uvedkommende, og at Interessen for Bynyt ej heller da var ukendt. Paa Forsamlingspladsen blev forøvrigt paa Regeringens og Magistratens Foranledning opslaaet Plakater og Efterretninger af mere almen Interesse — ja Skandalemagerne sneg sig endog til at publicere deres Skandskrifter der. Det omtales saaledes 1716, hvorledes der var bleven opslaaet nogle Smædeskrifter mod Politimesteren J. B. Ernst paa Børsen og Raadhuset, hvilket foranledigede et kgl. Reskript af 27. November 1716, der fordømte disse som meget ukristelige, forargelige og æreskændende Pasquiller og beordrede dem brændt offentlig paa Nytorv af Bøddelen.

Med deres maleriske Dragter lavede de Børssøgende stærkt op paa Forsamlingspladsen. Ved Fdg. af 13. Marts 1683 havde Christian V vel søgt at modvirke den stigende Overdaadighed i Klædedragt: Det blev saaledes foreskrevet, at de 32 Mænd, andre fornemme Negotianter og Han-

delsmænd skulde indskrænke sig til at bære Fløjls-Kjortler og anden ærbar Dragt af Silke, Grovgrøn, Tersenel, Ferandin, Taft og anden slet Silketøj, som gjordes her i Landet, saa og alle Slags ostindiske Silkevarer, som kom hid med Kompagniets Skibe; de maatte derhos bære Pelsværk af Los, Maar og Graaværk og Ringe af 100 Rdrl.s Værdi, medens andre kun maatte bære glatte Ringe. 13. Juni s. A. blev denne Klædedragt dog ogsaa tilladt andre fornemme Folk i Landet, i Særdeleshed Borgerne i København — dog ikke dem, der ernærede sig ved Haandværk eller Høkeri.

De kongelige Forordninger blev imidlertid ikke strengt haandhævede, og ikke mindst fulgte den københavnske Grosserer de vekslende franske Moder. Paa Frederik IV's Tid, c. 1725, ser vi ham saaledes udstyret: glatbarberet med Paryk og Kaarde og den trekantede opbræmmede Hat. Frakken var foroven stramtsiddende med vide udstaaende For- og Bagskøder, Ærmerne havde Opslag, der var kantede med Kniplinger. Frakkens Farve var højst forskellig, lige fra den sorte til den perleagtige; ofte var den overbroderet eller bebræmmed og skrammereret med Guld eller Sølv-Galloner. Dertil kom den elegante Brokades-Vest, Fløjelsbukserne og de lange Silkestrømper. Overfor al denne Pragt forstaar man godt den jydsk Proprietærs Indignation, da han den 11. Juni kom paa Børsen og i Stedet for at opnaa at faa sine Penge »fik ej andet end revne Strømper af Kaarder og Lysespid, som man stak mig i Benene med. Det er mare ingen Børs længer, men en Assemblix eller en Fægteskole. Købmændene udi England skulde føre sig saadan op og komme op og med Kaarder ved Siden paa Børsen«.

Blandt de Børssøgende træffer vi nu ogsaa Jøderne, der allerede da synes at have taget Del i de livlige Penge- og Vekselomsætninger, som Børsen var bleven Centret for.

Christian V's danske Lov 3—20—1 foreskrev: »Ingen Jøde maa sig her i Riget begive eller sig finde lade uden Kongens særdelis Lejdebrev«. 1726 fandtes dog her i København 65 bosiddende jødiske Familier, og i Tiden 1700—1730 var der meddelt 64 Jøder kongelig Tilladelse til at nedsætte sig. De fleste af disse ses at have søgt og opnaaet det saakaldte Jødeprivilegium, der gav Ret til Pengeomsætning, Handel med Juveler, Klæder m. m., andre erholdt dog særlige Næringsadkomster, saaledes ogsaa som Købmænd og Galanterihandlere.

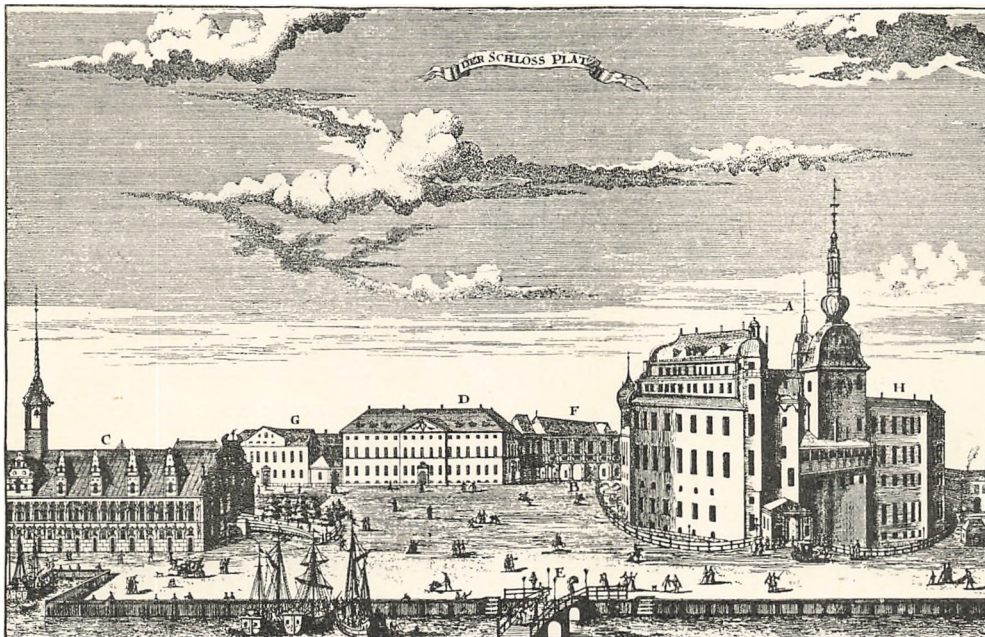
Som Eksempel paa den Ængstelse, de Handlende havde overfor Jøderne, og paa de Vanskeligheder og Fordomme, disse havde at kæmpe med, kan her nævnes Oldermændens Udtalelser, da Jøden Levin Isak Wallich 1725 søgte Optagelse i Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlavet: »man har endnu intet Exempel i den ganske Kristenhed paa, at man har forundt en Jøde en aaben Bod uden alene Monsieur Spejer her i København, som har faaet Privilegium paa at holde en Galanteribod i sit Hus, hvilket strækker sig saa vidt, at han nu ikke alene handler med allehaande Varer men endog med Brokade og rige Veste og sandelig derved har tilføjet de Kristne ikke ringe Skade«. Dog tilføjer Oldermænden efter sin nedsættende Omtale. »vi tale ikke om de gamle Jøder, der have nedsat sig her med kgl. Tilladelse og hidtil ernæret sig med Redelighed«. Det, han ønskede at forebygge, var, at der ikke kom for mange af de nye, »at de ikke skulde drive alle Kristne ud af Staden og fra Huus og Gaard«.

Hvad der ogsaa bidrog til at svække de jødiske Handlendes Position, var deres indbyrdes Stridigheder. Ofte førte de Retssager med hinanden om rene Bagateller: Ifølge Byfogedregnskabet for 1708 kan saaledes nævnes, at Josef Mejr Levin idømtes en Bøde af 3 Lod Sølv, fordi han paa Børsen havde knipset Ruben Fürst paa Næsen.

Vender vi os fra Børsen til dens Omgivelser, da ser vi, at den havde faaet nyt og fornemt Genboskab: den mægtige Kancellibygning, der opførtes 1716—1721, og de tvende Palaiser, Anna Sophie Reventlows Gaard, der 1709 indrettedes af Frederik IV til Bolig for Grevinde Schindel og 1722 overlodes Anna Sophie Reventlow, for 1730 at overgaa til Postamtet, og den Lercheske

Gaard, som Christian V havde skænket Sophie Amalie Moth, hvorefter den overgik til Sønnen Ulrik Christian Gyldenløve og efter dennes Død bl. a. beboedes af Admiral C. C. Gabel.

Knippels og Holmens Bro var begge bleven restaurerede, ligesom Bolværkerne var udbedrede og lagt noget længere ud, hvorved Børsgaden blev gjort bredere. 1730 sattes der i Bolværkerne ved Børsen 20 Stene med Ringe til at fortøje Skibene ved. De forsynedes derhos med Rækværker i Anledning af, at »adskillige Mennesker faldt i Stranden og omkom elendig«. Børsgraven var af Hensyn til Færdslen bleven noget forkortet. 1736—37 blev den lille Corps de Garde mellem Børsen og Postamtet nedrevet, og det samme blev Tilfældet med den tidligere Slotsholms-

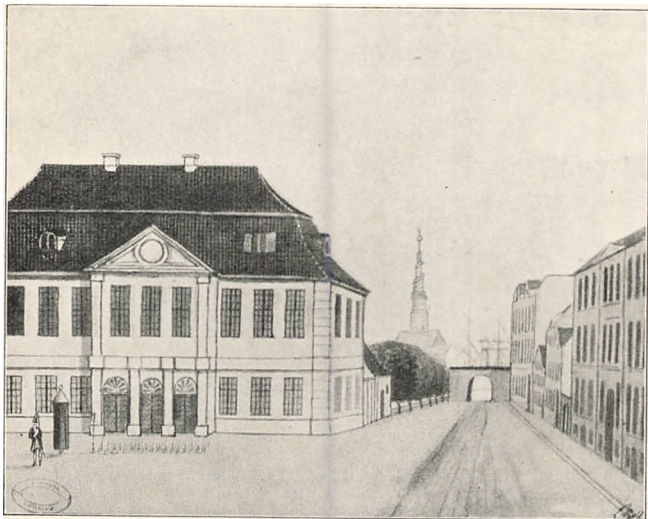
Slots- og Børspladsen c. 1718. Efter Kobberstik.

vagt, der laa mellem Slottet og Højbro, og som paa sine gamle Dage husede, foruden Arrestanter, Consumptionskontorerne — de saakaldte Maleværkskontorer — og den kgl. Skræddersal, hvor de kongelige Liberier forfærdigedes. I disse Bygningers Sted opførtes 1737 efter Brigadier Haussers Tegning paa Corps de Gardes Grund — omtrent ud for Midten af Børsens søndre Façade — den ny Slotsholmsvagt, der ogsaa indrettedes til Maleværkskontorerne og den kongelige Skræddersal. Slotsholmsvagten var en anseelig 2 Etages Bygning 33 Alen \times 12 Alen med en Kolonnade paa Façaden og Mansardtag.

Ovenfor er omtalt de store Ulykker: Pesten og Branden, som havde ramt Hovedstaden under Frederik IV. I første Række havde disse ogsaa for lange Tider mærket Detailhandlerstanden, der desuden var haardt trykket af den Konkurrence, som paaførtes den af Fuskere, Omløbere og de talrige Personer udenfor Lavene, som havde erholdt særlige Privilegier. For Storhandelens Vedkommende føltes Ulykkerne vel som en Lammelse — men dog kun for en Tid. Store var jo Hovedstadens Chancer; begunstiget som den var paa alle Maader overfor Købstæderne og det øvrige Land. I saa Henseende havde Frederik IV fulgt sine Forgængeres Handelspolitik, ja endog i forøget Grad, idet han ved Pl. af 1. Juni 1726 gav København Oplagsretten til de saakaldte 4 Species (Vin, Druebrændevin, Salt og Tobak), der herefter kun maatte indføres

i Landet til og over Hovedstaden — en Ret, der i sin fulde Udstrækning vel kun bestod i 4 Aar, men som selvfølgelig straks gav de københavnske Købmænd store Fordele. Derhos havde Kongen ved Pl. 4. Juli 1726 indført Kreditoplagsretten med Hensyn til 15 af de store Varesorter, hvilken ligeledes ogsaa kun kom København til Gode. Forbudet af 1726 mod al Handel med Hamborg — hvilket Forbud stod ved Magt indtil 1736 — har vel ogsaa bidraget sit til at frigøre den københavnske Handelsstand for dens Afhængighed af denne By. Et Udslag af Virke-trang ser vi ogsaa i Forsøget paa at genrejse den grønlandske Handel — gennem det oktroierede

grønlandske Kompagni — og i Oprettelsen af det første danske Sø-Assurancekompagni, hvis Oktroi var af 20. April 1726.

Slotsholmsvagtens. Efter Tegning i det kgl. Bibliothek.

Hvad Hovedstadens Storhandel trængte til, var fredelige Tider, Ro og Alvor.

Reaktionen, som Holberg saa drastisk beskriver med, at Københavnerne fra at være »lystige som Kalve« nu blev »saa ærbare og alvorlige som gamle Katte«, kom med Kong Christian VI. Hvad man nu end vil sige om dennes Regering, var den for Handelens og Skibsfartens Vedkommende en gunstig Overgangstid til de større Forhold, hvorunder den københavnske Stor-

handel skulde drives i Aarhundredets sidste Halvdel. Som Kongen sagde: »Jeg søger kun mine Undersaatters Lyksalighed, thi gaar det dem vel, gaar det ogsaa mig vel, og *det kan ikke gaa dem vel, uden naar Kommerce og Manufaktur blomstre*«.

Af stor Betydning var saaledes Oprettelsen af Assignations-, Veksel- og Laanebanken — Courantbanken kaldet — vort første virkelige Pengeinstitut, der grundlagdes ved Oktroi 29. Oktober 1736 og i høj Grad bidrog til at lette Pengeomsætningen og negociere Handelen. Nævnes kan ogsaa Genoprettelsen af Kommercekollegiet 1735.

Den 12. April 1732 stiftedes Det kgl. oktroierede danske *asiatiske Kompagni* — den danske Handels Stolthed for lange Tider. Den 15. Juni 1733 erhvervedes St. Croix, og det vestindisk-guineiske Kompagni kom atter paa Fode.

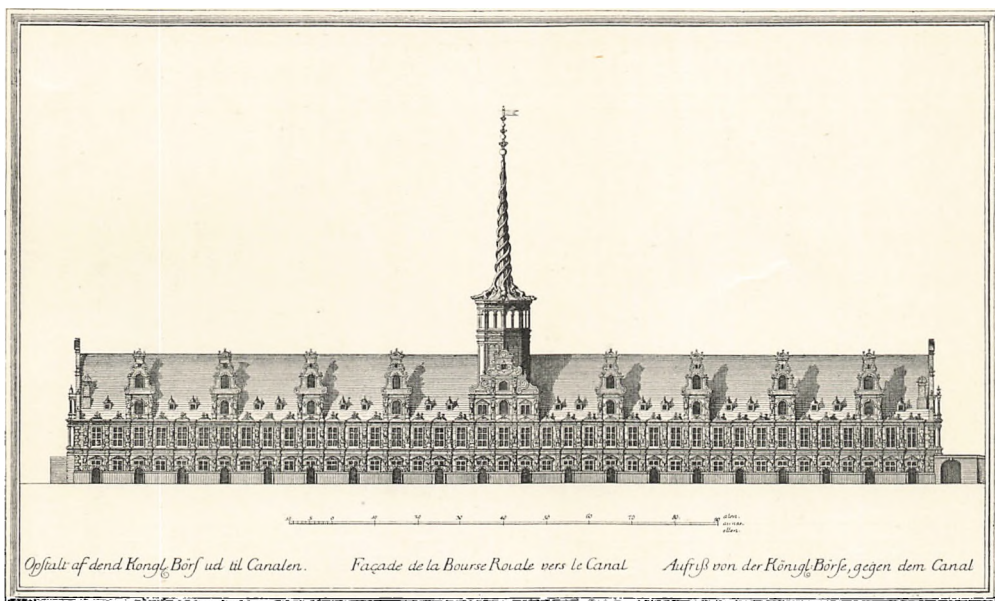
Men samtidig med, at Kompagnierne drev deres Virksomhed, ser vi nu ogsaa større private Handelshuse rejse sig, der saa godt som alle i Forbindelse med deres Handel drev Rederi og Fragtfart. Medens hidtil en stor Del af Koffardiflaaden var bygget andetsteds, anlagdes 1735 det første betydelige danske Skibsbyggeri paa Andreas Bjørns Plads ude paa Christianshavn.

Christian VI er kendt for sin Byggelyst. Den 26. November 1740 holdt Kongen og hans pragtlystne Dronning Sophie Magdalene deres Indtog i det nyopbyggede Christiansborg. Store Beløb var samtidig udgivne til andre Nybygninger og Restaureringer samt til Genopførelsen af flere af de ved Ildsvaaden i 1728 nedbrændte offentlige Bygninger.

I denne Bygge- og Restaureringsperiode blev Børsen i Henhold til kgl. Resolution af 10. December 1744 betænkt med en større Reparation, hvad den ogsaa i høj Grad trængte til.

I sin Indberetning af 30. Marts 1716 udtalte J. C. Ernst, der samme Aar var bleven Generalbygmester, sig om den af Brandenburger i 1702—04 foretagne Reparation: »Jeg havde mindst af

alt ventet, det skulde hænde mig, som mig møder, at der med saa slet, jeg vil ikke sige bedrægligen kunde være overgaaet, som øjensynlig sès«. Og han refererede bl. a., at Blyet var slet, og at Blyrullerne paa Taget, som altid lagdes 8 Tommer over hinanden, her ikkun var lagt med 2 Tommer, hvorved Taget var blevet utæt, saa at Regn og Slud overalt slog igennem. Denne Indberetning ses at være falden den gamle V. von Platen, der i sin Tid som øverste Bygningsmyndighed havde attesteret Brandenburger Arbejde, for Brystet. Han betegnede Kritiken som

Efter Den danske Vetruvius.

afgivet af uforstandige Folk, der dog maatte vide »das solches Durchregen nicht aus faute der Reparation sondern durch die vielfältige Ratzen, die überall das Bley durchfressen, verursacht würde«.

Faktum var imidlertid, at Børsen meget snart atter viste sig brøstfældig — dette gjaldt ikke mindst Taget og Opgangen —, og en Række Efterreparationer blev nødvendig.

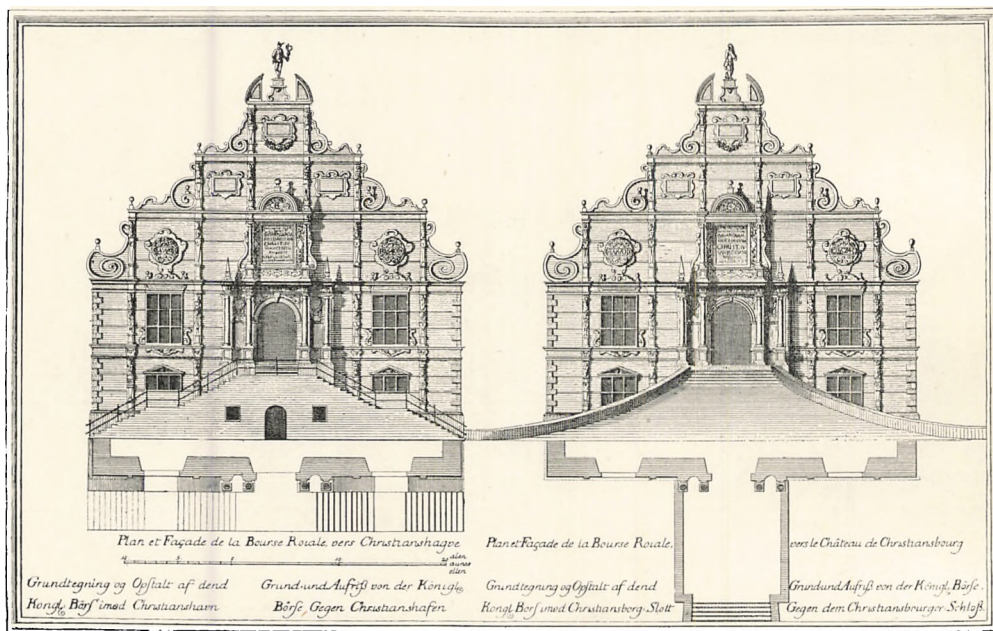
Saaledes havde 1721 Billed- og Stenhuggeren J. D. Gercken istandsat Stenornamenterne, ligesom Taget da blev omlagt. 1728 indberettes af Ernst, at Murene var forfaldne, og at Spiret stod skævt, medens Fløjen med de tre Kroner og Knapperne var i Stykker og saa ilde ud. Saavel dette Aar som i 1730 foretoges yderligere en Del Restaureringer, bl. a. af Rampen paa Vestgavlen, med Hensyn til hvilken det udsiges i en Synsforretning af 1730, at denne atter og atter er repareret, og »at der ingen Bestandighed kan ventes, saalænge for Enden tillades Købmændene deres Pakker at opbringe, og det ikke, som tilforn er sket, fra Midten optages« : ophejses ad Børsens Længdeside. Under 9. Marts 1741 træffer vi Beklagelser fra Bodernes Lejere til Direktionen for Søkvæsthuset angaaende Opgangene: »Vi have og Aarsag ydmygst at hindre dette, at smukke Folk her i Staden (for endel) entholder sig fra Børsen at købe deres Varer, især om Vintertiden, fordi Trappen paa den nordlige Ende og hele Gangen (Rampen) er saa vanskelig at ned- og opstige, fordi Stenene ere saa ujævne, som og at Trappen paa den søndre Ende er saa glat og ikke tilhuggen, at mange befrygter sig for dens Nedgang«.

I en af Købmændene og Børsens Lejere 1744 indgiven Ansøgning omtales Bygningen som forfalden baade paa Tag og Vinduer, Luger og Døre. Regnen faldt endog »hastig« ned i Bogladerne paa 1ste Sal og beskadigede de derværende Lagre. Træerne paa Rampen var gaaede ud, idet Vognmændene, der hentede Korn fra Lofterne, atter havde benyttet og opkørt Rampen.

Endelig mødte ogsaa Grossererne med deres Klager over den stadige Trækvind paa Forsamlingspladsen, »som de fleste af os ikke kan taale«.

Vel androg det Beløb, som i 1745 blev ofret paa Børsens Restaurering, kun 9,342 Rdlr.; efter alt at dømme er dog denne bleven ledet med Indsigt og Forstaaelse. Den forestodes af Hofbygmesteren Nicolai Eigtved, men iøvrigt havde ogsaa Laurids de Thurah som Medlem af Bygningskommissionen sin Andel i den.

Dette sidste fremhæves her, idet de Gengivelser og Opmaalinger af Børsen, som findes i Thurahs store Billedværk »Den danske Vetruvius« I Del, Tavle LIII—LV, og som har dannet

Børsens østre og vestre Gavl. Efter Den danske Vetruvius.

Grundlaget for alle senere Restaureringer af Børsbygningen, stammer fra denne Tid. Vi bemærker saaledes, at Bygningen da havde alle sine Stenforsiringer, de 4 Skorstene, tvende Smaakarnapper mellem hver af de 8 mindre Tagkviste, Frontespicerne over Taggesimsen og de to Figurer Merkur og Neptun paa Spidsen af Gavlene.

Med Hensyn til Rampen turde det have sin Interesse, at Eigtved omend forgæves søgte at faa gennemført, at denne ikke fremtidig beplantedes med Træer. Han ønskede, at den smukke Vestgavl skulde ligge fri.

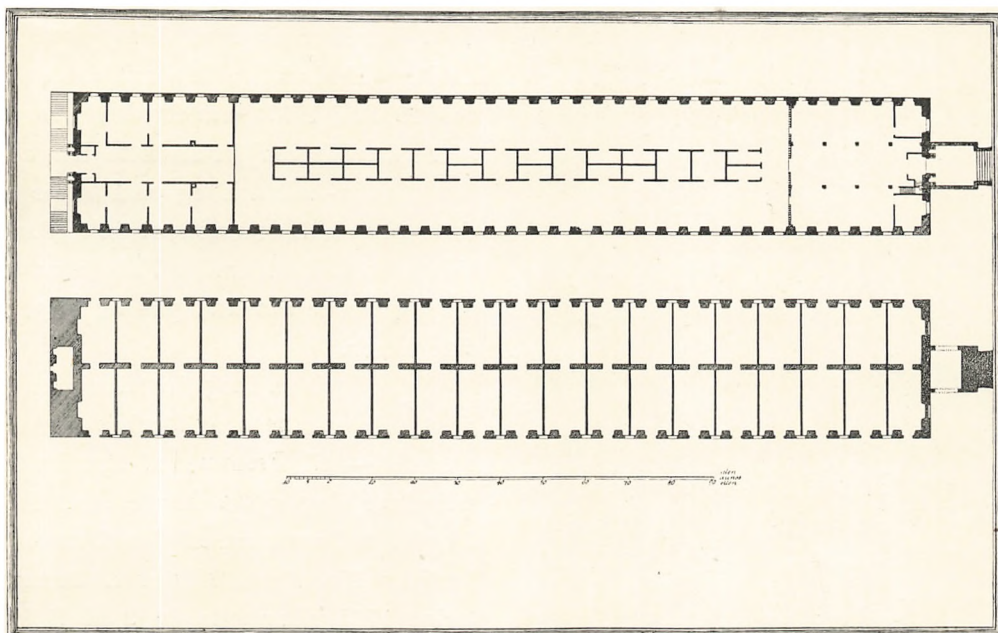
I Teksten til Vetruvius og til Thurahs 2det Billedværk »Hafnia Hodierna« (1748) — jfr. Side 102—107 — omtales, at Stueetagen vedvarende benyttedes til Pakrum, hvor Købmændene falholdt Hør, Hamp, Tjære, Jern og deslige grovere Kram: de nærmest Østgavlen liggende Rum var dog forbeholdt Banken og særlig indrettede for denne med Foranstaltninger mod Indbrud og Brandfare. Saaledes var der indlagt Rør fra Kanalen, for at man i paakommende Tilfælde kunde sætte det ene af Rummene under Vand.

Første Sal var indrettes saaledes:

Lige for Indgangen fra Rampen var en mindre Vestibule, c. 6 × 3 Alen, der førte ind til Købmændenes Forsamlingsaal. I Hjørnerne ud mod Slotspladsen fandtes tvende mindre Værelser, hver med 1 Fag i Gavlen og 1 Fag i Længdesiderne. Den ene af disse Hjørnestuer — til venstre — var overladt Søassurance-Kompagniet, den anden — til højre — benyttedes oprindelig af

Mæglerne; Mægler Chr. Knudsen lejede saaledes denne 1709 for en aarlig Leje af 6 Rdlr. 4 Sk. og mod Kaution af Abraham Kløcker. Senere benyttedes denne Hjørnestue af Grossererne som et særligt Børskontor. Forsamlingspladsen havde 5 Fag til hver Side og var ligesom tidligere kun adskilt fra de bagved liggende Boder ved et Gitterværk, der var forsynet med 3 Døre. Loftet bares af 2 Rækker fritstaaende Kolumner.

Hele Midtpartiet — med 26 Fag til hver Side — optoges af Boderne — saaledes som det vil ses af hosstaaende Grundtegning. Disse Boder omtaler Thurah som »lutter Kram-Boder og Boglader, hvor alt, hvad man ønsker og begierer, holdes fal«. I Pontoppidans »Den danske At-

Børsens 1ste Sal og Stue. Efter Den danske Vetruvius.

las« 1764 nævnes nogle Snese Butikker og Boglader: »Hvem som af adskillige Meubler, Klæder, Zirater, Instrumenter, Korter, Kaaberstykker eller deslige Ting, paa eet Sted vil se en Samling saa stor, at han kand have frit Valg, søger gierne til Børsen«.

I Oktroien for Courantbanken var det forudsat, at Banken skulde henflyttes til Børsen, og at de fornødne Lokalteter skulde indrettes for dem dør. »Hvilken Indretning, naar Maaden der til Os allerunderdanigst foreslaaes, Vi paa Vores egen Bekostning saaledes Allernaadigst vilde lade besørge, at det kand være Børsen til Ziir, og til Sikkerhed og Beqvemmelighed for Bancovæsenet. Og skal det Stæd, hvor Banqven holdes, vorde forsynet med een eller tvende Skildvægter, samt desforuden med fornødne Vægtre om Natten, saavel som og med hvis videre til dens Indretning og Sikkerhed for nødig eragtes kunde; For hvilket alt vi Allernaadigst ville have Omsorg, og iblandt andet, ved Holmens Cheff, og andre Vedkommende lade foranstalte, at det Stæd, hvor Banqven holdes, kunde kommes til Hielp med Holmens Sprøjter, Folk og Brand-Redskab, ifald (det Gud i Naade afvende) Ilds Vaade skulde paakomme, enten i dens Bygninger, eller udi Nærværelsen«.

Den østlige Ende af 1ste Sal blev herefter i 1737—38 adskilt fra den øvrige Del af Børsen og med en Bekostning af 3900 Rdl. indrettet til Brug for Banken. Paa begge Sider af en 8 Alen bred Tværgang, hvortil der var Adgang fra Boderne saavel som fra den østre Trappe, havde Banken her 7 Værelser med 7 Fag saavel mod Børsgade som mod Børsgraven.

I disse Lokaler, hvortil oprindelig Stadsbygmester Banner Mathiesen havde givet Udkast, men hvis senere Indretning Brigadier Hausser ses at have forestaaet, havde Bankens Kommis­ særer deres første Møde den 17. Oktober 1738. Af Bankens Værelser her fremhæves navnlig den store Forsamlingssal, som var betrukket med »Tapeter med Figurer, der vedkomme Handel og Skibsfart«, malede af den kendte Maler og Legatstifter C. P. Getreuer. I 5 af de andre Værelser var Væggene dækkede med malet Voksdug.

Neptunstatuen paa Rampen.

Noget efter maatte Banken imidlertid afstaa de 3 Værelser ud mod Børsgraven til det saa­ kaldte »Almindelige Magazin«, der var stiftet den 22. Juli 1737 [som et yderliggaaende Udslag af Merkantilismen] for at støtte den indenlandske Manufaktur-Industri, og som søgte at fremme dette Formaal dels ved at købe Raastofferne i Udlandet til de hjemlige Fabrikker, dels ved at modtage, give Forskud paa og sælge disses fær­ dige Varer.

Naturligvis bidrog Installeringen af Maga­ zinet, Søassurancen og Banken — navnlig sidst­ nævnte — til Fremme af Børslivet. At Køb­ mændene dog ogsaa havde faaet Interesse for Bygningen, ser man af den Omstændighed, at Andreas Bjørn samtidig med Børsens Restau­ rering 1745 skænkede de 2 af Billedhuggeren Petzholdt modellerede Sandstensfigurer, Neptun og Merkur, der opstilledes paa Rampens Yder­ fløje. Sin Loyalitet overfor Kongehuset gav Bør­ sen ved flere Lejligheder synlige Beviser paa; nævnes kan saaledes dens Illumination i De­ cember 1743 ved det kronprinselige Pars Indtog

i Byen og dens Dekoration ved Christian VI's Begravelse i 1746.

Paa særlig betydningsfuld Maade er forøvrigt Christian VI's Navn knyttet til Børsen og Grosserer-Societetet, nemlig ved *Forordningen om Kommerciem* af 4. August 1742 »til sammes desto bedre Befordring og bestandige Fortgang, samt for god Orden og Skik derved at holde«.

Da denne — i sin Affattelse iøvrigt saa uklare Forordning — indførte betydningsfulde Regler for Storhandelens Ordning og ikke mindst har sin Interesse her, idet den skabte Grund­ laget for *Grosserer-Societetet*, skal den omtales noget nærmere.

For Detailhandelen opretholdt den Lavsvæsenet med den gældende Sondring indenfor de enkelte Kræmmerlav. Den ophævede Detailhandlerens Ret til at handle en gros, begrænsede altsaa Detailhandlerens Næring til Detailhandelen, som skulde udøves fra Bod eller Kælder.

Groshandleren skulde paa den anden Side henholde sig til Handelen en gros. Ethvert Salg en detail og fra Bod eller Kælder blev ham betaget. De Ønsker, som Groshandlerne havde haft om Privilegier og en lovordnet Organisation i Lighed med Kræmmernes Lav, fandt derimod ikke Regeringens Øre. Denne delte vel ganske, som ovenfor anført, de eengang fastslaaede

Theorier om Storindustriens, Storhandelens og Skibsfartens afgørende Betydning for Landets økonomiske Velfærd. Men, medens den protegerede Manufakturerne ved Monopoler, Privilegier, Toldbeskyttelser, Indførselsforbud og paa andre Maader, der paa det føleligste skadede det øvrige Erhvervsliv, saa den Storhandelens Trivsel i, at der gaves saa mange som mulig Adgang til at udøve den. Den søgte saaledes at opmuntre fremmede Købmænd til at nedsætte sig her ved at give dem betydelige Lettelser, ja endog de kongelige Betjente admitteredes Adgang til at udøve Handelsvirksomhed.

Forordningen udtaler saaledes straks i sin § 1: »*Alle maa* eje bruge og have Skibe og Skibsparter samt *handle* i stort eller en Gros med hvad Varer dem lyster uden at være forbunden til visse Slags«.

Og ved Reskript af 27. December 1748 fastsloges det yderligere, at Groshandlerne ikke var pligtige at aflægge Borgered eller at forrette Byens Bestillinger.

Hermed var Groshandelen givet fri — en Frihed, der forøvrigt vedvarede lige indtil 1817, da Anordningen om Handelsberettigelse af 23. April s. A. foreskrev, at der ogsaa skulde vindes Borgerskab paa Grosserernes Handelsret, hvor ikke særlige Omstændigheder talte for en Undtagelse.

Een Betingelse stillede Kommerceforordningen af 1742 dog Engros-Handleren; han skulde lade de Varer, han handlede med, *komme fra første Haand*, »og intet Oplag skulde forundes paa nogen Slags Varer uden paa dem alene, som med *indenlandske Skibe* fra første Haand vorde indbragte«. — Men iøvrigt gav Forordningen Groshandleren »fuldkommen Frihed, uden nogen Slags Tvang eller indbyrdes Forbindtlighed sin Handel for sig selv at drive ligesom han vil«.

Men iøvrigt gav Forordningen Groshandleren »fuldkommen Frihed, uden nogen Slags Tvang eller indbyrdes Forbindtlighed sin Handel for sig selv at drive ligesom han vil«.

For dog at imødekomme Stadens egentlige Groshandlere noget overfor deres ovenfor omtalte Ønsker med Hensyn til Særrettigheder og Organisation opstillede Forordningen en særlig Klasse indenfor Groshandlerens større Kreds: *de virkelig indskrevne Groshandlere*, de fremtidige Bærere af Storhandelen herhjemme.

For at blive virkelig *indskreven* Grosserer fordreredes ifølge Forordningens § 11, at Vedkommende ejede Skibe og Skibsparter samt, at de Paagældende havde vundet Borgerskab som saadan eller, forsaavidt de ikke egentlig var Borgere, at de var oplærte ved Købmandsskab og vedligeholdt Kontorer og udenlandsk Korrespondance.

Disse indskrevne Grosserere fik den Forret fremfor de andre Groshandlere, at de maatte sælge i mindre Kvanta end disse (mindste Værdi for ubenævnte Varer saaledes 20 Rdl. mod 50 Rdl.).

Merkurstatuen paa Rampen.

Derhos udtalte § 11:

»Saadanne indskrevne Groshandlere maa mellem sig selv udvælge en Formand og 2 Ældste, som de i paakommende Tilfælde kunde henholde sig til; og maa Formanden, som bør have deres Navne optegnede, lade dem samtligen saavel som alle, der paa hvert Sted handler en Gros, som ham godt synes, tilsige, paa Børsen, i sit Huus eller andensteds at møde, for enten at fremsælle det, som er til Handelens Bedste, eller og i andre Tilfælde med dem at overlægge«.

Da Kommerceforordningen udkom, fandtes der ifølge Københavns Raadstues Borgerskabs-Protokol 73 indskrevne som en Groshandlende, nemlig 29 Købmænd, 2 Negotianter og 42 Groshandlere. Af disse var der adskillige, der tillige havde Borgerskab paa anden Næring, saaledes 7 Hørkræmmere, 1 Brygger, 2 Isenkræmmere, 11 Vintappere og 5 Lærredskræmmere, hvilke ifølge Kommerceforordningens Overgangsbestemmelse bevarede deres Ret til baade at handle en gros og en detail — en Forret, der stak de andre Grosserere stærkt i Øjnene, og som de for-gæves søgte at faa ophævet.

Allerede den 27. August 1742 anmodede Københavns Magistrat de »Velædle og Velbyrdige samt Høie og Høifornemme Herrer Negotianter en Gros« om i Henhold til Kommerceforordningen at udvælge Formand og 2 Ældste.

I Henhold hertil holdt ifølge *Københavns Grossereres Protokol, begyndt den 31. August 1742*, Grossererne deres første Møde nævnte Dag i Sø-Assurance-Kompagniets Lokale paa Børsen.

Mødt var 15 Grosserere, nemlig: Hans Hendrich Beck, Andreas Bjørn, Oluf Blach, P. Bortman, Søren G. Elsegaard, Michael Fabritius & Wewer, C. H. Gustmeyer, Joost van Hemert, Johan P. Issenberg, Søren Jørgensen, Jens Gregersen Klitgaard, Daniel Lindeman og Rasmus Sternberg.

Disse valgte til Formand Nicolai Burmester og til de tvende Ældste Oluf Blach og J. G. Klitgaard.

Adskillige Genvordigheder meldte sig imidlertid straks for den nye Institution. Formanden undskyldte sig saaledes og frasagde sig Hvervet; det blev herefter de 2 Ældste, der i de følgende Aar indtil 1746 ledede Formandsskabet.

Forordningens Indførelse af Næringsfrihed for Groshandelen syntes derhos at medføre en væsentlig Fare for Institutionen, hvis oprindelige Stab af Medlemmer jo kun var ringe; det saa ud, som om slet ingen fandt sig beføjet til at løse Borgerskab eller lade sig indskrive som virkelig Grosserer efter Forordningens § 11.

Efter Magistratens Borgerskabsprotokoller ses der saaledes i de 3 Aar 1743—1745 for Engros-Handelens Vedkommende kun at være løst 2 Borgerskaber; disse var tilmed ikke Grosserer- men Købmandsborgerskaber, der kun var meddelte, »forsaavidt de ej stride mod de kgl. Forordninger«.

Den 27. Januar 1746 blev der af Grosserernes »Generalforsamling«, der afholdtes i Bankens Lokaler paa Børsen, og som kun havde samlet ialt 13 Medlemmer, valgt nyt Formandsskab, nemlig som Formand Gregorius Klauman og som Ældste Hans Munch og Andreas Bjørn.

Til dette Formandsskab indgav den ansete Købmand Frederik Holmsted, der tilmed var *Borgmester*, samme Aar Ansøgning om at blive indtegnet som Grosserer og om at erholde Attest til Løsning af Borgerskab som Grosserer. *Han* — og det maa vel antages Magistraten med ham — var saaledes gaaet ud fra, at Indskrivningen skulde ske hos Formandsskabet. Dette misforstod imidlertid Situationen, idet det i Skrivelse af 22. April s. A. henstillede til ham at indtegne sig hos Magistraten under Paaberaabelse af, »at de ikke sees at have nogen Autorisation til saadan Indtegnning at forrette«.

Forholdet ordnede sig imidlertid gennem Praksis saaledes, at den, der ønskede at indskrives

som Grosserer, først ansøgte Formandsskabet om den fornødne Attest, der i Almindelighed gik ud paa, at Vedkommende ejede Skibe eller Skibsparter og var oplært ved Handelen og udenlandsk Korrespondance. Med denne Attest henvendte den Paagældende sig herefter til Magistraten om Borgerskab, der som Regel kun meddeltes, naar Attesten var fyldestgørende.

De Borgerskaber, der udstedtes fra 1742, lød alle paa »Grosserer«. Af saadanne Borgerskaber løstes:

1746—1750	15
1751—1760	27
1761—1770	31
1771—1780	36
1781—1790	44.

Tallet er ikke imponerende, men paa den anden Side omfatter det Stadens betydeligste Handlende.

Nævnes kan det her, at J. P. Suhr, der i 1753 som Hørkræmmer havde søgt om at blive Grosserer, hvilket Formandsskabet bestemt havde modsat sig, saalænge han drev Krambod, i 1767 lod sig indskrive som Grosserer. Dette skete kun mod, at han opgav sin Detailhandel og aabne Bod, hvoraf fremgaar, hvilken Vægt man paa dette Tidspunkt tillagde Grossererborgerskabet. Dette havde Niels Ryberg erhvervet 1753, Fr. de Coninck, J. L. Zinn og Andreas Bodenhoff 1765.

Vi ser nu ogsaa, hvorledes Grossererne mere og mere træder i Forgrunden. De nævnes som Stand — *uofficielt* træffer vi denne betegnet som »Grosserersocietetet«.

Som det vil erindres af Kommerceforordningens § 11, havde det imidlertid ikke været Regeringens Tanke at skabe noget egentligt Societet med Særrettigheder, end ikke en Forening, der kunde optræde udadtil eller samle Medlemmerne. Det, Forordningens § 11 indstiftede, var kun et *Formandsskab* (Formanden og de ældste), et Raad, som Grossererne og Autoriteterne kunde »henholde sig til«. De indskrevne Grossere havde overfor dette kun Valgretten, men iøvrigt var det Formandsskabet, der havde Bestemmelsen, om og hvorvidt den vilde forelægge noget til Deliberation. Ej heller havde Grossererne — udover Valgretten — særlige indbyrdes Rettigheder eller Forpligtelser. Noget Kontingent var ikke forudsat, et særligt Sekretariat eksisterede ikke. Grossererne havde end ikke nogen Mødepligt, lige saa lidt som Formandsskabet havde nogen Myndighed overfor dem.

At samle Grossererne under disse Forhold var naturligvis ikke altid let for Formandsskabet. Langt fra alle gav Møde ved de indkaldte »Generalforsamlinger«, dog ses det, at der stadig har været en trofast Stab af de betydeligste Handelsfirmaer, der sluttede sig sammen om Formandsskabet. Dette søgte ogsaa til enhver Tid ikke blot Samraad med Kollegerne, men gjorde dem delagtige i alle vigtigere Ekspeditioner og lod ogsaa disse udgaa med deres Medunderskrift. Ganske naturligt betragtede Grossererne herefter Formandsskabet som deres Ordfører og sig selv som en Korporation — hvortil ogsaa bidrog, at saa mange Forhold knyttede dem til hverandre til Forfølgelse af fælles Interesse, det være sig saavel i Opgangens som i Nedgangens Tider.

Den Disciplin, som ogsaa i vore Dage karakteriserer Grossererstanden, baade indenfor dens Forretninger og dens Foreninger, fornægtede sig ej heller her i Forholdet til Formandsskabet, og trods dettes i højeste Grad ulovbestemte Stilling og Grosserernes Mangel paa Lyst til at give Møde under Samlingerne, ses der at have hersket almindelig Tillid til og Respekt for dette fra Grosserernes Side. Formandsskabet beklædtes paa den anden Side ogsaa af Standens bedste og mest anerkendte Mænd.

Under disse Omstændigheder blev *Formanden og de Ældste*, Formandskabet for de københavnske Grosserere, en Institution, der erhvervede sig en vis Anseelse og Position.

Allerede i sit første Møde den 31. August 1742 havde det haft til Behandling en Betænkning til Magistraten og Ober-Admiralitetets-Kollegiet angaaende et af dette til Kongen stillet Forslag om de saakaldte Apprentisser (Sølærlinge), og det fremgaar af de af Formandskabet omhyggelig førte Kopibøger, hvorledes Regeringen og Magistraten mere og mere benyttede sig af dettes Sagkyndighed og ved at forelægge det Sager af større merkantil Interesse til Betænkning respekterede det som et — omend i saa Henseende ulovbestemt — konsultativt Handelskammer. Ikke mindre Betydning fik Formandskabet ved sine Indstillinger og Betænkninger angaaende Konsulatsforhold og ved sin responderende Virksomhed, gennem hvilken det præciserede den danske Handelsret og dermed skabte Grundlaget for Nutidens saa talrige Love paa dette Omraade. Det første Responsum afgaves den 10. September 1757.

Scene ved Børsen. Efter Eckersbergs Linearperspektiven.

Formanden og de Ældste — og Grossererne med dem — saa fra Begyndelsen ganske naturligt deres første og væsentligste Opgaver i at værne om de egentlige Grossereres Næringsrettigheder og at paapege de Farer herfor, som Kommerceforordningen kunde foranledige. I saa Henseende havde man jo navnlig Opmærksomheden henvendt paa den vide Adgang til Handelsberettigelse en gros, som Forordningen etablerede.

I sin første Henvendelse af 24. September 1742 til Magistraten paapegede saaledes Formandskabet, hvorledes Forordningen var egnet til at skabe et Handelsproletariat, der uden at besidde Fagkundskab og uden at bære Borger-Byrder vilde fortrænge den gamle solide Handlende, »saaat Handelsborgernes Tal med Tiden vilde henfalde til Intet«.

Formandskabet henstillede derfor bl. a., at Ret til at drive Engros-Handel ubetinget gjordes afhængig af, at Vedkommende ejede Skib eller Skibsparter af en vis Mindsteværdi, og at Retten — i alt Fald for dem, der ikke var egentlige Borgere — yderligere betingedes af, at de dokumenterede at have gennemgaaet en Læretid ved Handelen.

Paa denne sin Henvendelse fik imidlertid Formandskabet det lidet trøsterige Svar (3½ Aar efter) fra Kommerce-Kollegiet, »at man sig derudi ikke videre kunde indlade, men Vedkommende maatte sig allerhøjest bemeldte Forordning efterretteligholde«.

Frugtesløse var ogsaa de senere gentagne Forsøg paa at formaa Regeringen til nærmere at præcisere Kommerceforordningen og beskytte Grossererne i deres Handel og Organisation — Forsøg, der gav sig Udslag i en Række forskellige Forslag til Reformen, som svingede fra Gros- og Detailhandelens ubetingede Sondring, med Lavstvæng og Privilegier for et Grosserer-Societet og dettes Medlemmer, til fuldstændig Næringsfrihed — med Mellemandpunkter som at Grossererne skulde have Ret til den aabne Bod ligesom Detailhandlerne, eller at man skulde vende tilbage til den gamle Tilstand ifølge Forordningen af 16. April 1681.

Regeringen lod sig imidlertid ikke bøje, og paa et givet Tidspunkt synes det, som om Formandskabet var blevet træt. Efter at det yderligere havde oplevet den Skuffelse, at den af Heinr. Carl Schimmelmänn oprindelig udkastede Plan om Oprettelsen af en Frihavn i København med de til denne Plan knyttede store Fordele for dennes Handelsstand, var bleven skrinlagt,

besluttede Formandsskabet, Peter Borre, Niels Ryberg og Peter Fenger, sig til i November 1772 at nedlægge deres Hverv, hvorefter man meddelte Magistraten dette med Tilføjelse af, at Grosserernes Valgforsamling samtidig havde vedtaget ikke med det første at udvælge Formand og Ældste, »siden hverken disse eller deres Forgængere havde kunnet udrette noget til at bringe Engros-Handelen i Orden eller faa Forordningen af 1742 bragt til Udførelse«.

At Magistraten imidlertid ikke underkendte deres Hverv, ser man af dens Svarskrivelse af 30. s. M.: »... men da vi formode, at de højtærede og gode Herrer selv indseer, at det især i disse Tider, da der visselig angaaende Handelen kan forefalde adskilligt at overveje, er højst fornøden, at der er Formand og Ældste for Grossererne paa det man i forefaldende Ting kan have nogle Visse at adressere sig til og erholde Oplysninger af, saa paatvivle vi ikke, men gøre os forvissede om, at de højtærede og gode Herrer vedblive indtil videre at være Formand og Ældste for denne Stads Grosserere«.

Borre og Fenger lod sig herefter bevæge til at blive som Ældste; i Rybergs Sted valgtes Chr. Hansen som Formand.

Og Klagerne forstummede. Den københavnske Grosserer skulde faa andet at tænke paa end Detailhandlerens Naalestik eller Stridighederne med Mæglerne og Pramsætterne, som havde optaget en stor Del af Formandsskabets første Tid. Der kom

nu Tider — uanede Tider for dansk Storhandel og Fragtfart — hvor den danske Handel under den amerikanske Frihedskrig og Revolutionskrigene førtes ind paa Verdensmarkedet, og hvor de største Opgaver syntes at smile den driftige Købmand i Møde.

Forsmagen paa de gyldne Tider havde dog den københavnske Grosserer allerede prøvet, Erfaringerne havde han alt indhøstet under Frederik V og dennes Udenrigsminister Johan Hartvig Ernst Bernstorff.

I Kommercekollegiets Skrivelse af 21. Februar 1754 havde Bernstorff givet Formanden og de Ældste et afslaaende Svar paa et af de ovennævnte Forslag, »men i Fald de til Handelens Forbedring og Nytte kunde foreslaa et andet og bekvemmere Middel, saa ville vi søge samme efter Omstændighederne at understøtte og befordre«. Og han holdt sit Ord, omend det blev ham selv, der gennem sin Handels- og Udenrigspolitik kom til at anvise de nye Veje.

Det skyldes saaledes de Traktater, der fra Statens Side under Bernstorff og hans Forgængere var indgaaede med Tyrkiet, Neapel, Genua og de afrikanske Sørøverstater, at der nu opstod en levende og meget indbringende dansk Handel og Fragtfart paa Middelhavet. 1754 overtog Staten det vestindisk-guineiske Kompagnis Aktier med dets Aktiver og Passiver. Samtidig blev Handelen paa Vestindien givet fri, hvilket naturligt medførte et stort Opsving af Handelen paa Kolonierne. Mindre heldigt gik det de tvende med saa store Forventninger stiftede Kompagnier: det afrikanske og det almindelige Handelskompagni; det asiatiske Kompagni havde derimod sine store Dage, hvad dets Gave til Kong Frederik V: Rytterstatuen paa Amalienborg Plads — der alt i alt omsat i Nutidens Mønt kostede Kompagniet c. 3 Millioner Kroner — tilstrækkelig vidner om.

Niels Ryberg, f. 1725, d. 1804.

Naar undtages dette Selskab var det forøvrigt navnlig den københavnske Grosserer og Reder, der tog Fordelene under Syvaarskrigen (1756—1763), under hvilken Bernstorff forstod at bevare Danmarks Neutralitet og støttede Handel og Søfart ved et udmærket Efterretningsvæsen og ved Konvojer, da de fremmede Kaperier begyndte at tage Overhaand.

Større endnu skulde Opsvinget dog blive i den »anden glimrende Handelsperiode« (c. 1775—1783) under den engelsk-amerikanske Krig, hvor Danmarks af Andreas Peter Bernstorff gennemførte Neutralitet yderligere beskyttedes ved dets Tiltrædelse 1780 af det »væbnede Neutralitetsforbund«. Hvad der karakteriserede denne Periode, var imidlertid ikke blot Statens Udenrigspolitik under disse saa urolige Forhold, men dens direkte Deltagelse i Handel og Skibsfart og i, hvad der stod disse Næringsveje nær.

Johan Hartvig Ernst Bernstorff, f. 1712, d. 1772.

1773 havde Kongen købt Aktierne i Courantbanken, som dermed gik over til at blive et kgl. Pengeinstitut, gennem hvilket Regeringen ogsaa kunde negociere de store Handelsforetagender. Med store Privilegier og Tilskud beskyttede Kongen dernæst et nydannet vestindisk Handelsselskab og flere andre Selskaber, saaledes det østersøiske og det guineiske Handelsselskab og Kanalkompagniet. Selv overtog Staten »det almindelige Handelsselskab«s Aktier, og Driften af Hval- og Sælhundefangsten paa Nordhavet, som den senere knyttede til de forenede kgl. Grønlandske, Islandske, Finmarkske og Færøiske Handeler. Endelig overtog Kongen det asiatiske Kompagnis Ejendomme og Lagre i Indien. For egen Reg-

ning lod Overskattedirektionen 1775—79 alene bygge 137 store og mindre Fartøjer.

Sjælen i alle disse Finansoperationer under denne — den Guldbergske — Periode var Skatmesteren, den erfarne Købmand og Banquier, Heinrich Carl Schimmelmann. Var det vel nærmest Statens Interesse, som Schimmelmann havde for Øje, havde dog de københavnske Grosserere ikke Ret til at beklage sig. Alle de af Kongen protegerede Foretagender skabte selvfølgelig et stærkt Liv og Opsving for København, men yderligere fik den private Grosserer den rigeste Lejlighed til at udøve sin Købmandsdygtighed.

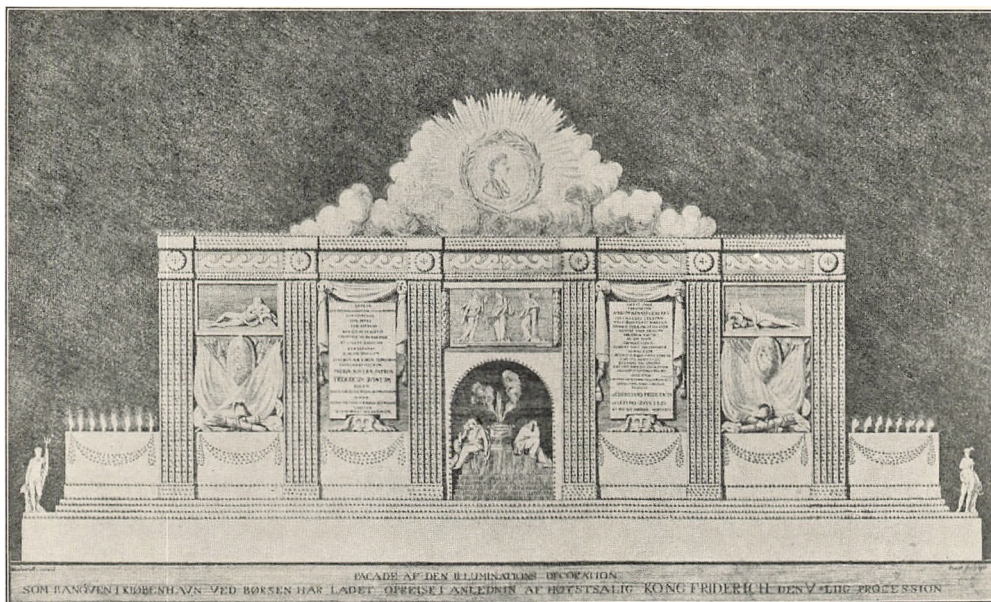
Til Bedste for ham blev den ostindiske Handel — der hidtil havde været forbeholdt det asiatiske Kompagni — frigivet mod en Rekognition til dette. København fik derhos Eneret paa al Handel fra de vestindiske Øer til Europa og blev saaledes Oplagspladsen for hele Sukkerimporten. En mægtig Transithandel skabtes for København, navnlig med vestindiske og asiatiske Produkter, saa mægtig, at Udførslen fra København af disse Varer var mere end 14 Gange saa stor som Stadens øvrige Udførsel. Vil man sammenligne den københavnske Handel med det øvrige Lands, finder man Kulminationspunktet i 1783, da Københavns Udførsel var 10 Gange saa stor som dettes — heri endda ikke medregnet de asiatiske Varer, der udelukkende importeredes og eksporterades fra Hovedstaden. »Børsen er ikke til at kende; der gøres nu flere Forretninger paa een Dag end før paa tre«, skrev Bernstorff allerede i 1778 til Reventlow.

Vi ser ogsaa, hvorledes Tallet af til København indkommende Skibe fra 3,417 i 1773 vokser til 5,020 i 1780 foruden 5 Kinafarere, 9 Ostindiefarere og 127 Vestindiefarere, og hvorledes Tolden for Københavns Vedkommende stiger fra 214,009 Rdl. i 1772 til 731,689 Rdl. i 1783. Hvilke For tjenester der indvandedes, ser man bl. a. af, at det asiatiske Kompagni saa sig i Stand til 1782 at

give 30 %, det vestindiske i 1781 endog 50 % i Dividende til sine Aktionærer, samtidig med at Aktierne paa 100 Rdl. pr. Stk. ved Hjælp af opsparet Overskud forøgedes til 300 Rdl.

Statens udprægede Interesse for Handelen kom ogsaa Børsbygningen til Gode, hvad ogsaa var paa høje Tid; thi længe havde den sukket under fuldstændig Vanrøgt.

Men den Administration, Børsen havde — Søkvesthuset som Bestyrer og de med saare ringe Autoritet udstyrede Børskommissærer som Inspektører — havde det vist sig vanskeligere og vanskeligere at opretholde Ordenen. Som Børskommissær fungerede 1750 Magnus Goldschmidt, der, »efter at have changeret og antaget vores evangeliske Religion«, havde faaet Navnet Fride-

rich Ludvig og Bestillingen som Mægler og Børskommissær, da han, som det hedder i Kongens Resolution af 19. December 1749, ikke havde lært noget Brug af Haandværk og »i Mangel af anden Subsistence maatte vel omsider ikkun blive publice og de fattiges Midler til Last«.

1750 og 1751 skete der Indbrud paa Børsen, hvorefter de gammeldags Træklaase erstatte- des med Taskelaase. 1754 blev Kommandanten, General Numsen beordret til at postere en Skild- vagt bl. a. for at paase, at Rampen ikke molesteredes. Allerede 1736 havde det vist sig nødven- digt at stille »Nattepost« bag Børsen.

End ikke Forsamlingspladsen og Forsamlingens Ro og Fred i Børstiden respekteredes. Saaledes skriver 13. Maj 1759 Formanden og de Ældste til Direktionen for Søkvesthuset: »Paa de Negotierendes Vegne, som frekventere denne Stads Børs, finde vi os anledigede for samme at an- drage, hvorledes den Plads, som egentlig til Beurs er henlagt, Tid efter Tid mere og mere er vorden belemret og opfyldt, dels formedelst at der er bleven opsat paa den bemeldte Negotierende for- undte Børsplads nordre Side 2 Nürnberger Botiquer og dels ved Kræmmere, som have Boder i Leje, opfyldte sammes Plads med Snedker Arbejder, Skærmbredter og Kofferter, saaat ved over- flødig Sammenkomst af Købmænd og Skippere Pladsen bliver altfor trang, men endnu værre er det ved holdende Auktioner og især hvor mere end een holdes paa een og samme Tid, da Liebhave- re næppe kan komme til en Plads at staa paa minder til at høre, hvad passerer, eller gøre Bud«.

Og endnu mere levende er Beskrivelsen i Børskommissær Lyckes Indberetning 1771:

»Pladsen, hvor Børssamling holdes og af de Handlende er bekostet indrettet med derværende

Piller, Stakitværk og Døre foruden Kontoiret, er i det ene Hjørne urettelig optaget af den saakaldte Nürnberger (Galanterikrænimer) og ellers rundt om paa Siderne og ofte langt ud paa Pladsen af Kræmmere besat med Dragkister, Borde og Kufferter, opsatte Sengesteder, store fyldte Uld-sække m. v., ja ofte blive slige Meubler malede der paa Stedet, saa de Forbigaaende er exponeret Skade paa deres Klæder. Ligeledes sker det som oftest just i Børstiden, at Snedkerdreng og Andre, ja Børsens egne Arbejdskarle have deres Gjennemgang med Dragter og Andet, hvorved alle Døre aabnes, saa der maa retireres baade for deres Forbibærende og ligesaa for den igjen-nemstaaende Trækvind. Det er og sket en Tidlang, at en stor Del Artillerister hver Dag tager Gjennemtour midt under Samlingen til stor Ulejlighed, og bliver ej alene Indgangen til Børsen, men endog Pladsen selv opfyldt af adskillige Sælgekoner med Kurve paa Armen, af Soldater og Matroser, af Løsgængere og ledige Personer, af Bettlere og ryggesløse Børn, som driver og springer der omkring hele Tiden, kaster sig ned paa Bænkene, som de Handlende for dem selv har anskaffet, ligger som oftest udstrakt og sover, og ellers, som tidt høres og erfares, søger Lejlighed til at stjæle af Folkes Lommer, og hvad de kan overkomme«.

At Konen, som sad ved Indgangen til Børsen, under saadanne Forhold maatte have Ekstra-Betaling »for hver Middag forinden Samling sker, at affeje og aflørre Bænkene« og »feje Gulvet hvor Børn og slette Folk har siddet eller staaet med Nøddeskaller, Æbleskrællinger etc.«, forundrer ikke.

Formandsskabet og Grossererne var selvfølgelig meget utilfredse med disse Forhold; Formandsskabet havde imidlertid hverken Competence eller særlige Midler til at raade Bod paa Ulemperne. Dog ses det i November 1771 at have rettet en Henstilling til de indskrevne Grosserere om godvillig hver at erlægge 3 Rdlr., hvorved man kunde refundere Børskommissæren nogle Udlæg, han havde haft, saaledes til »4 Bænke med Ryg og Side Stykker ved Pillerne at staa«, idet det overflødige skulde anvendes »til Vinduer i Stedet for Luger paa Købmandspladsen, hvorved denne i de mørke Dage baade blev lysere og de Handlende exponeredes ikke for meget enten Trækvind eller Kulde«. Samtidig rettede Formandsskabet ogsaa en Anmodning til de andre Handlende, som frekventerede Børsen, om af egen god Vilje ogsaa »at anlægge en Gave« »for ved Hjælp heraf at kunne gøre Forsamlingspladsen lysere og zierligere«. I disse sine Henstillinger anførte Formandsskabet udtrykkelig, at omtalte Tilskud kun skulde være en Gang for alle, idet Raadstueplakat af 11. s. M. efter Struensees Ordre havde indført en Afgift af de paa Børsen holdte Auktioner, der skulde anvendes til Ansættelse af en Mand, der kunde holde Opsigt og Orden paa Købmandsskabets Forsamlingsplads og iøvrigt til dennes Vedligeholdelse og Rengøring.

Selve Bygningen var paa dette Tidspunkt ogsaa i en sørgelig Forfatning. Samtidig med at Børsens Gavle i 1756 var bleven reparerede, havde Kongen haft under Overvejelse at omlægge Taget med *Kobber*, da Blytækket stadig viste sig utæt. Dette blev dog opgivet paa Grund af dets Kostbarhed, og en Del af Taget blev herefter 1757 dækket med Jernblikplader, hvortil Kongen ved Resolution af 31. Januar 1758 anviste 3,165 Rdlr. 17 Sk. med Forpligtelse for Blikkenslagerne til i 20 Aar at vedligeholde den saaledes dækkede Del, som Kongen dog hvert 6 eller 8 Aar efter befindendes Formodenhed paany med Oliefarve for egen Regning vilde lade overstryge«. Men herudover ses der ikke at være anvendt noget af Betydning paa Bygningen. I Aarene 1762—1774 androg saaledes Reparationsomkostningerne ialt 1,657 Rdlr. 36 Sk., altsaa c. 127 Rdlr. 50 Sk. pr. Aar — ja i 2 Aar var der kun ofret 5 Rdlr. paa Bygningens Vedligeholdelse.

Det er derfor ikke at undres over, at Børsbygningen 1774 beskrives som »sin Undergang nær«. Bankens Bogholder Olivarius skrev dette Aar: »at man snart ikke veed der at være tør. Man vover sine Ben ved at gaa over Bræddegulvet, og Trappen for Enden af Bygningen til Chri-

stianshavn er meget bedærvet og mange Steder borte, saaledes at Rækværket er ganske løst«. Kræmmerne og Boghandlerne fordrede Erstatning og Nedsættelse af Lejen, da Støv og Skarn faldt ned over deres Varer og ødelagde dem. Børsspiret var nemlig, da det truede med at falde, blevet nedtaget af Hoftømremester Vollmeister og Blytækker Schneider i September 1772 og Aabningen kun dækket med Brædder.

Under disse Omstændigheder indsaa man, at ikke blot en Hovedreparation men en fuldstændig Omændring af Tilsynet med Børsen var paatrængende nødvendig.

Børsindtægterne var ogsaa gaaet stærkt ned. I 1775 androg disse ialt kun 2,344 Rdlr. 48 Sk. — derunder 72 Rdlr. i Afgift af Lejeboder i Henhold til Fr. 12. Februar 1680. Af Lejefortegnelsen for dette Aar ses, at ligesom Købmændenes Forsamlingsplads vedblivende var overladt de Negotierende og Skipperne uden Afgift, svarede ej heller Mæglerne Leje af det dem ifg. General-Kommissariatets Resolution af 2. Maj 1720 forbeholdte Rum.

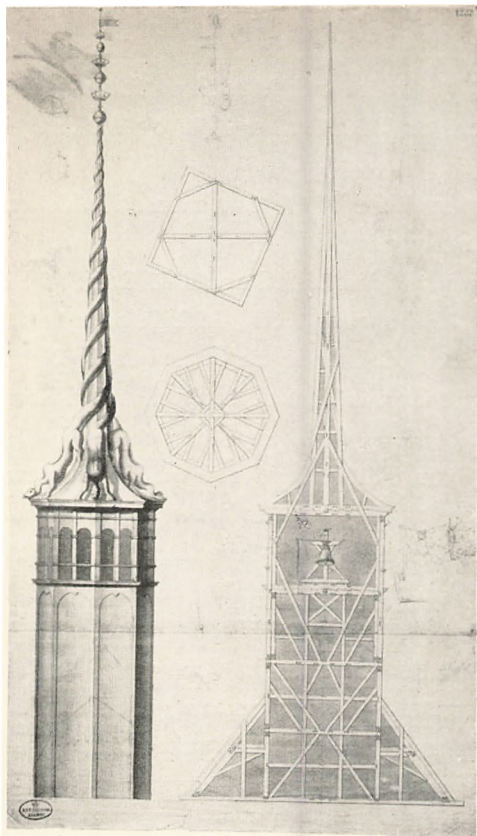
Der forhandlede derfor med Søkvæsthusets Styrelse om dettes Opgivelse af sin Panteret og Administration. Efter langvarige Forhandlinger herom ligefra 1766 maatte det nu give Afkald paa det Beløb udover de oprindelige 45,000 Rdlr., som det forment at have Krav paa, idet det gennem sin Administration ikke paa langt nær havde opnaaet Forrentning af sin Kapital; Courantbanken indbetalte derpaa i Henhold til Overenskomst af 11. Juni 1775 de 45,000 Rdlr. til Søkvæsthuset og indtraadte herefter i dettes Rettigheder som Panthaver. Da Bankens Direktion imidlertid med Rette ikke følte sig tilfreds med sin Stilling som »Usufructuarius«, men ønskede fuld Dispositionsret over Børsbygningen, formaaede den Kongen til at give Banken Skøde paa denne. Dette skal være dateret den 18. Juni 1778.

Imidlertid havde Kongen afholdt den uundgaaelige Hovedreparation. Angaaende Principerne for samme rejste der sig snart paa flere Hovedpunkter væsentlig Meningsforskel mellem den kongelige Bygningsdirektions Medlemmer: Paa den ene Side stod Ingeniørkaptajn H. E. Peymann, Justitsraad Agerskov og Arkitekten Caspar Frederik Harsdorff, — paa den anden Side Hofbygmester Anthon og Bygningskommissær Dajon.

Anthon ønskede saaledes Spiret erstattet med en Kuppel. Harsdorff og hans Kolleger nedlagde imidlertid den bestemteste Indsigelse herimod, »da Taarnet og Spiret ikke alene svarer til det hele af Bygningen og dens emblematiske Komposition, men passer tillige saa nøje dermed, at det for sit væsentlige Forhold med Bygningens Bestemmelse kan anses som en Zirat og Raritet i sin Slags af den nordiske Mythologi«.

Aaret derefter (1772) udtalte de yderligere, »at en Kuppel er saa uegentlig med Bygningen, at intet Vanzirligere og med Smagen mere stridende derpaa kunde opføres«, og det lykkedes dem da ogsaa at føre Spiret gennem. Ogsaa med Hensyn til Taarnets Fundering var der Uenighed. Medens Harsdorff mente, at Taarnet godt kunde hvile paa et solidt »Hæng og Spræng-Verk omhyggeligt forbundet med Sparværker«, ansaa Anthon det for nødvendigt, at det blev bygget paa et fra Grunden opført Murværk. Striden endte med et Kompromis, hvorefter Taarnets Tømmerbasis støttedes af 4 svære Piller af Tømmer.

Den 30. Juni 1775 afholdtes Licitationerne over Arbejderne paa Taarnet med Spiret og paa den øvrige Bygning. De første tilsloges Hoftømremester Boye Junge for 15,000 Rdlr., de sidste Bygningsinspektør Conradi for samme Sum. Erindres maa dog her, at der leveredes Entreprenøren den fornødne gullandske Sandsten til Stenhugger- og Billedhugger-Arbejderne, ligesom de for det nye Bly erholdt Kompensation i det nedtagne Bly. Den 20. Juni 1777 opsattes Fløjen paa Spiret under de traditionelle Ceremonier og med en poetisk Oration af Jacob Landtman. Ved Regnskabsafregningen viste det sig, at Reparationerne ialt havde andraget 35,776 Rdl. imod som

Gl. Tegning af Børsens Taarn og Spir. Nationalmuseet.

oprindelig kalkuleret 24,138 Rdl., i hvilken Anledning Kongen tilkendegav sit alvorligste Mishag og forsikrede Bygningsbetjentene, at hvis de atter tilsidesatte de behørlige Tilsyn, »de uvægerlig selv skulde afholde Omkostningerne ud over Overslaget«.

Reparationen omfattede foruden en fuldstændig Genopførelse af Taarnet og Spiret kun Bygningens Ydre. Det indre Mur- og Tømmerværk forblev saaledes urørt, ligesom der ej heller ved denne Lejlighed skete nogen Restauration af de enkelte Lokaler.

Nævnes kan det her, at Bygningsdirektionen havde foreslaaet helt at borttage Træerne paa Rampen, hvilket Bankens Direktion dog modsatte sig.

Licitationsbetingelserne, som var affattede af Bygningsdirektionen, har forøvrigt Krav paa særlig Interesse, idet vi gennem dem har den første udførligere Beskrivelse af Bygningen. Sammenholder man denne Beskrivelse med Afbildninger fra Vetruvius, kan vi danne os et ret paalideligt Billede af Børsbygningens Udseende paa dette Tidspunkt.

Det ses af Konditionernes stadige Gentagelse: »som den før har været«, at Bygningsdirektionen har søgt at fastholde Bygningens gamle Stil, men selvfølgelig har det dem givne Paalæg om at vise den største Spar-

sommelighed ikke kunnet undlade at sætte sine Mærker.

Vi savner saaledes nu den ene Figur paa Østgavlen.

Murværket blev overalt efterret og udbedret med Niwaa Mursten, udspækket og hvidtet og derefter anstrøget med brunrød Farve samt afpenslet med hvide Fuger. Af de større Murarbejder skal fremhæves Nedrivningen og Genopførelsen af Vestgavlens og den nordre store Midterkvists Overdel.

Alle Sandstensornamenter og Billedhugger-Arbejderne — derunder 90 antike Hoveder, 220 Stykker Thermer med tilhørende Postamenter, de tvende Figurer paa Rampen samt Statuen paa Vestgavlen — blev eftergaaede, og hvor de ikke lod sig udbedre, blev de erstattede med nye »ligesaa zierlige og i alle Maader som de gamle«. Af Thermerne blev dog kun 10 og af Hovederne ligeledes kun 10 fuldtud erstattede med nye. De andre blev reparerede ved, at det forraadnede og udtærede udhuggedes, i hvis Sted nyt indsattes og befæstedes med »fornødne Dybler og stærk Ildkit«.

Samtlige Sandstensarbejder ligesom ogsaa Kampestenssokkelen og Stensætningerne paa Rampen overmaledes 3 Gange med god Olie-Farve i Sten-Kulør. Forinden var Sandstenen overstrøget med kogt Linolie.

I Stueetagen var Pakhusdørene forsynede med Faldluger foroven og Springlaase; Vinduerne over Dørene var indrettede med Træluger. De mellem Dørene værende firdelte større Vinduer, der var sikrede med sortmalede Jernstænger, havde ligesom de bdelte større Vinduer paa 1ste Sal forneden Luger, foroven blyindfattede Ruder.

Alt det ydre Træværk, saaledes Døre, Luger og Trærammer, var malet med graa Olie-Farve — Dørene i de tvende Portaler alene undtagen: disse var rødmalede og stafferede med hvide Lister.

Taget, Tagrenderne og Kvistene blev belagt med Bly — med Undtagelse af 11 Fag, der var lagt med Jærnblik. Kvistenes Vanger dækkedes dog kun med Skifersten.

Taarnet med Spir og Fløjstang opførtes i samme Højde og Dimensioner som tidligere: Højden af selve Taarnet fra Børsloftets Gulv til Taget var 16 Alen og derfra til Taarnets øverste Gesims 12 Alen, altsaa ialt 28 Alen; Højden af Spiret 30 Alen og af Fløjstangen 9 Alen. Fra Jorden androg den fulde Højde 88 Alen. Taarnet saavel som Spiret var belagt med Bly.

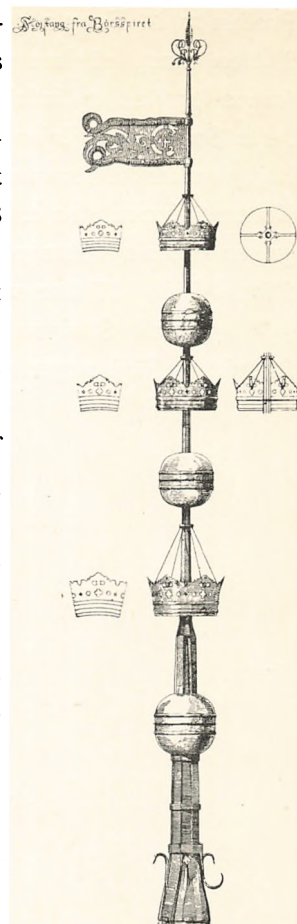
Som ovenfor omtalt støttede man Loftet og det Tømmerværk, hvorpaa Taarnet hvilede, med 4 Piller fundamenterede fra Grunden.

Fundamenteringen etableredes ved, at der paa stærk Pilotage af Pæleværk opførtes fra 3 Alen »under Horizonten« 4 Sandstensfundamenter, $1\frac{1}{2}$ Alen i Kvadrat og tre Alen høje. Paa hvert af disse Fundamenter anbragtes først en Sokkel af Sandsten $1\frac{1}{2}$ Alen høj og derpaa et Granitfodstykke. Paa disse Fundamenter lagdes et svært Bjælkelag, der saavel paa langs som paa tværs blev indstukket i og forbandtes med Bygningens Side- og Tværmure. Paa dette Bjælkelag og over hver af Stensoklerne opførtes 4 Piller af Tømmer til Børselagen og ovenpaa disse atter 4 Piller af Tømmer til Loftet. I begge Etager blev de 4 Piller forbundne med Planke og Jernankre. Endelig afstivedes Loftet yderligere med nye svære pommerske Bjælker.

Det ottekantede Taarn indrettedes med 3 Lofter. Paa det øverste af disse — i »Durchsichten« med dennes 16 høje Lysninger — anbragtes Klokkestolen med Børsens gamle Klokke. I Jonges Beskrivelse af København 1783 omtales, hvorledes der fra Taarnets Klokke hang et langt Reb ned til Gaden, i hvilket den ved Midten af Børsen posterede Skildvagt trak og slog hver Times Fuldslag, saa snart Byens Klokker rørttes.

Om Spiret hedder det i Konditionerne, »at det opreises med Hielmstang af Pommerske Bielker Baand og Riegler af dito Pahlholter (alt som meldt) med det fornødne Antal af sterke Jern Ankere, Bolter, Ringe og Klamre forsynet og befestiget. Strax over Durchsichten anbringes 4re Drager, hvis Legemer billedhuggermæssig efter de gamle Spiirs afbrokne Støkker og i alle Maader som det forrige af Pommerske Bielker 18 tomme tykke i forfærdiges, udarbejdes og behørigen fastgjøres, hvis 4re Svandse snoes op omkring den hele Spidse til forbeskrevne Høyde; bemeldte 4re Svandse forfærdiges af Lægter skaarne af Pommerske Spær fastnaglede paa Skiver af 3tomme Plankeer af dito Bielker som derefter overalt med gode gullandske Bræder vorder beklædt og forskallet alt med fornødne sterke Søm fastslagen og befestiget. I dette forbeskrevne Spiirs Midte anbringes og en Hielmstang af Jern med sine Fiere behørigen forsynet alt af Længde og Tykkelse og Skikkelse som den gamle, der paa den Kong. Civil Etats Material Gaard er beliggende og der kan tages i Øyesyn, hvilken Hielmstang ligeledes med sterke Jern Ankere, Ringe, Bolte, Klamre og Søm forsvarligen fastgjøres . . .«

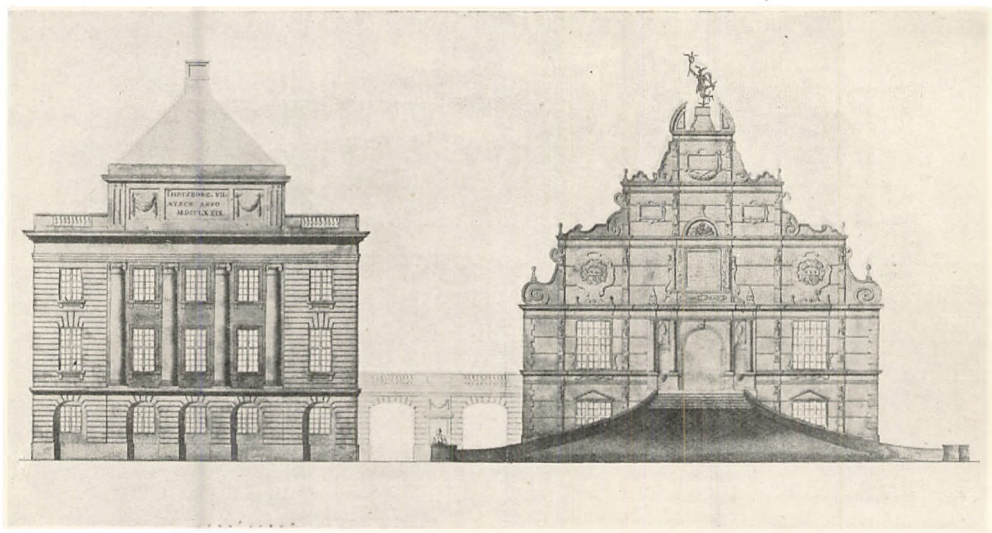
Man tør saaledes gaa ud fra, at den nye Fløjstang, der endnu den Dag i Dag pryder Spiret og bærer Aarstallet 1776, er en tro Kopi af den ældre, som Christian IV havde opsat. Det kan her anføres, at da Fløjstangen i 1893 forsynedes med Lynafleder, blev den nærmere undersøgt og aftegnet, og i Tidsskrift for Kunstindustri 1894 gav herefter Børsens daværende Arkitekt,

Skizze 14.
Børsens Føjstang.

Professor L. Fenger en nærmere Beskrivelse af den, hvoraf kan fremhæves: Den er af Jærn, 9 Alen lang, ottekantet indtil Fløjen, forneden 4 Tommer, øverst $1\frac{3}{4}$ Tomme tyk — derefter fortsættes den cylindrisk og ender med en spiralformig Snoning og 5 til Stangen svejtsede dobbelte Snirkler. Fløjen er af gennembrudt Kobber, 1 Linie tyk, $1\frac{1}{2}$ Alen lang og 17 Tommer høj, forstærket foroven og forneden med 2 indtil $1\frac{5}{8}$ Tomme brede og indtil $\frac{1}{4}$ Tomme tykke Kobberskinner, der er fæstnede til Stangen ved tvende Malmbøsninger. Paa det Sted, hvor disse griber omkring Stangen, var ved Professor Fengers Undersøgelse dennes Tykkelse $1\frac{1}{2}$ Tomme — Sliddet i de 117 Aar viste sig kun at andrage 3—4 Linier.

Nedad Stangen er anbragt skiftevis 3 Kongekroner og 3 Kugler — alle ligesom Fløjen forgyldte. Fløjstangen er forbunden med Spirets Tømmerstok, den saakaldte Konge, ved 4 c. 3 Alen

Udkast (1779) til Bankbygningens Anbringelse nord for Børsen.

lange til Stangen svejtsede Flige, der griber ned over Stokken og er fastgjorte til denne ved 3 ottekantede Jernringe, som fra oven er drevne ned mod Spirets voksende Tykkelse. Saavel fra Tegningens som fra Konstruktionens Side er denne Fløjstang et fortræffeligt Arbejde, værdigt at bære Christian IV's i Fløjen udskaarne kongelige Navneciffer.

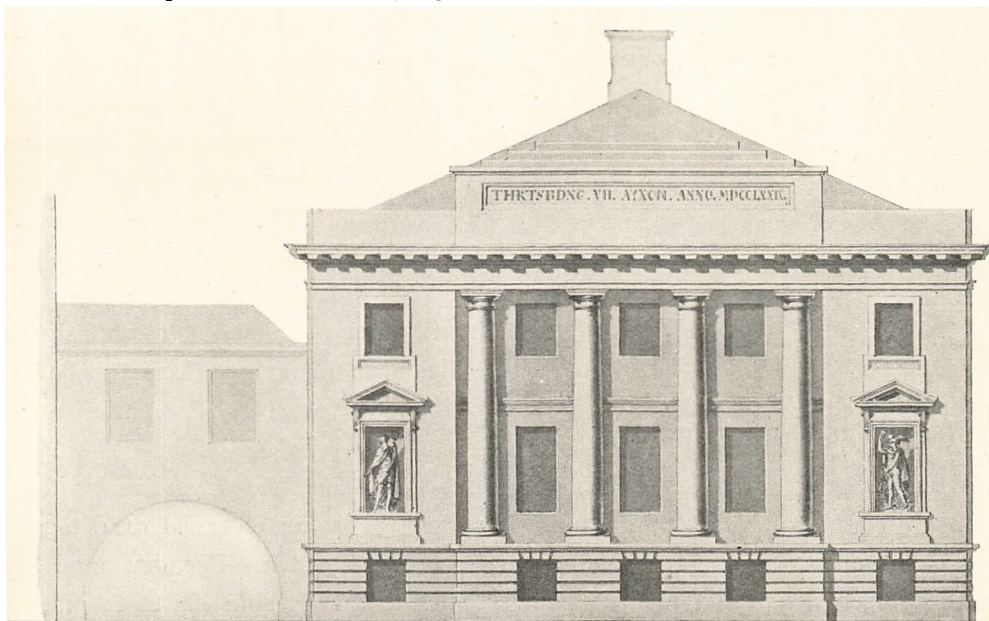
Børsbygningen, der hidtil ikke havde været brandforsikret, blev ifg. Vurdering af 7. Oktober 1780 takseret til 95,000 Rdl., deraf 15,000 Rdl. for Taarnet. I Vurderingsforretningen omtales bl. a., at der ud mod Slotsholmsgade fandtes 1 Kvist med 1 Fag og 10 Tagvinduer, at de 4 Kælderrum, der benyttedes af Banken, var hvælvede, og at Indgangen fra Christianshavns-Siden bestod af en til begge Sider nedgaaende Trappe med 4 Løb og 3 Reposer alt af Sandsten og med Jerngelændere. Af Beskrivelsen af Bygningens Indre fremhæves, at Loftet og Gesimserne i Børssalen var beklædt med høvlede malede Brædder.

Som ovenfor nævnt omfattede den store Hovedreparation kun Bygningens Ydre. Efter at Courantbanken var bleven Ejer af Børsen, var det imidlertid naturligt, at dens Direktion tænkte paa en bedre Indretning af Bankens egne Lokaler. Disse var lidet tidssvarende, i høj Grad brandfarlige og smaa i Forhold til den stærkt forøgede Virksomhed. I sin Indstilling af 27. Maj 1785 til Overbankdirektionen beretter Direktørerne, »hvorledes de næsten ved hver Samling med Gysen tænker paa den Forvirring, det vilde medføre for Staten, om Bankens Værelser, saa indskrænkede som de ere, skulde — hvad Gud forbyde — ved uheldig Ildsvaade overfaldes, da i det Værelse,

hvor Forsamlingerne holdes, de Kister og Skabe staa, hvorudi saavel Hypothekerne som Hovedkassen med Bankosedlerne bevares, begge Dele til Beløb af circa 14 Millioner«.

Yderligere anføres, hvorledes Stemplingen af alle de nye Pengesedler og Aftællingen af Skillemønterne ofte maatte foretages sammesteds ved Lys til langt ud paa Natten.

Man udarbejdede derpaa Overslag og Planer gaaende ud paa at udvide Lokalerne og at sikre disse mod Brandfare og Indbrud ved Forstærkning af samtlige Ydermure og ved Opførelsen af en solid Brandmur, der kunde adskille Bankens Lokaler fra den øvrige Del af Børsbygningen. Tanken herom blev dog opgivet — Hensynet til, at Bodernes Antal derved vilde indskrænkes, ses ogsaa at have spillet en Rolle —, og man kom endelig til Erkendelse af, at det eneste

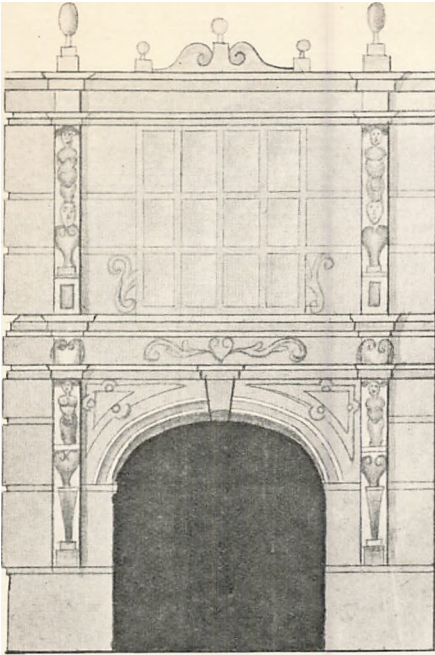
Harsdorffs Udkast (1779) til Bankbygningen syd for Børsen.

rationelle var, at Banken beholdt sin egen Bygning. Ligesaa nødvendigt ansaa man det paa den anden Side for at være, at den nye Bankbygning kom til at ligge i Børsens umiddelbare Nærhed. Det maa jo erindres, at Courantbanken var Hovedstadens eneste Bank, og at hele den store Pengeomsætning — Valuta-, Veksel- og Aktieomsætningen — foregik paa Børsen: Bank og Børs var saaledes uadskillelige.

Det synes ikke, at man har prøvet Muligheden af at lægge Banken over paa den anden Side Christiansgade, hvor nu Privatbanken har sin store Bygning. Derimod overvejede man at inddrage Slotsholmsvagtten til Bankens Brug, men i Skrivelse af 6. April 1779 maatte Harsdorff meddele, at den ikke var tjenlig hertil. Striden kom herefter til at staa om, hvorvidt den skulde anbringes nord for Børsen — i »Hukken« overfor Holmens Kirke —, eller syd for Børsen — mellem denne og Kancellibygningerne foran den derværende Slotsholmsvagt.

Forgæves advarede General Huth mod det sidstnævnte Sted; han anførte, hvor uheldigt den paatænkte Bygning vilde komme til at ligge for Færdslen, og spaaede, hvorledes den stærke Trafik til Christianshavn vilde gøre Slotsholmsgade til en Hovedgade og nødvendiggøre Anlægget af en ny Bro.

Man valgte alligevel Pladsen foran Slotsholmsvagtten, vel nok fordi man dér lettere kunde skabe en Passage fra Banken over til Børsen. En Disput med Magistraten, der hævdede, at Pladsen tilhørte Kommunen og derfor forlangte Betaling for denne, blev bilagt ved at Kommunen

Et af Harsdorffs Udkast (1785) til Forbindelsesbygningen.

erholdt tilbagebetalt den Brolægningsafgift*, som den havde svaret af Pladsen fra 1778.

At Bankbygningen vilde virke trykkende for Børsen, toges ikke i Betragtning; end mindre Hensyn blev der ved Spørgsmaalet om den nye Bygnings Stil taget til Børsens karakteristiske Arkitektur. Renaissance var den Gang i Miskredit og Klassicismen var nu bleven Tidens Løsen. Lige saa lidt som C. F. Harsdorff ved sit i sig selv saa skønne Gravkapel ved Roskilde Domkirke for Christian VI og Frederik V tog Hensyn til Kirkens øvrige Stil, ansaa han det her for en Nødvendighed at danne en arkitektonisk Helhed af de 2 med hinanden saa stærkt forbundne Bygninger. Bankbygningen skulde være »klassisk«, omend den udmærkede Kunstner — i Modsetning til de mange andre — havde et aabent Øje for Børsens arkitektoniske Værd. Vi har jo alt set, at det var ham, der stred for Børsspirets Bibeholdelse, og flere af hans Udkast til Bankbygningen viser i alt Fald Forsøg paa ved Forbindelsesbygningen mellem Banken og Børsen at nærme sig dennes Stil.

Det er saa heldigt, at de forskellige Udkast til Bankbygningen er bevarede nemlig dels i Nationalmusæet dels i Nationalbanken, fra hvis Arkiv de for nylig er fremdragne. Af Udkastene fra 1779 i Nationalmusæet træffer vi saaledes 2 Sæt Tegninger, eftersom man ønskede Banken lagt nord eller syd for Børsen. Disse Sæt Tegninger, gengivne Side 76 og 77, viser os Bygningen projekteret med en høj Kælderetage i Rustik, en Hovedetage, en lavere 2den Sal og et højt afvalmet Tag belagt med sortglacerede Teglsten. Façaden mod Slotsholmen udfør de tvende Etager var prydet med 4 Søjler. Den svære Taggesims bar en Attika. Bygningen tænkte opført helt af Sten med Hvælvinger over alle Etager; selv Taget var konstrueret som een stor Overmuring. Alle ornamentale Prydelser var af Sandsten, idet det iøvrigt var Forudsætningen, at Façaderne skulde fremtræde i graa Farve.

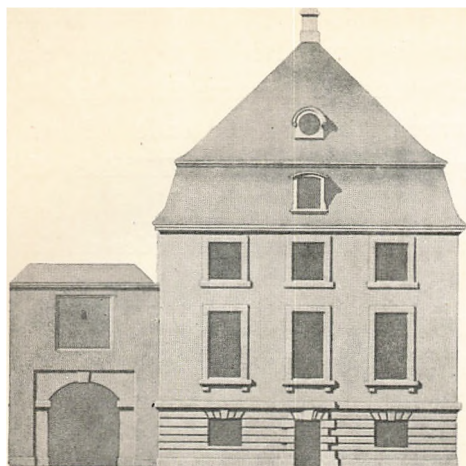
Resultatet blev imidlertid ikke det, som Harsdorff havde tænkt sig. Hans Udkast blev lagt til Side, og først 1785 toges Sagen atter op.

Men Forholdene havde da ændret sig i væsentlig Grad. 1780 havde Bernstorff faaet sin Afsked, 1782 var H. C. Schimmelmann afgaaet ved Døden, og med Freden i Versailles var den gyldne Tid forbi. Det store Verdensmarked aabnedes atter for den almægtige udenlandske Konkurrence, og den københavnske Grosserer stod ganske uforberedt overfor denne med sine nu næsten uafsættelige Varebeholdninger og sine forfaldne Veksler.

I Oktober 1782 androg det ansete Handelshus Joost v. Hemert Banken om et Nødlaan paa 80,000 Rdl., og dermed ser vi Begyndelsen til den store Krise, som vilde have haft de mest uberegnelige Følger for den københavnske Handelsstand, hvis ikke Guldberg — sin Handelspolitik tro — havde ladet Banken og Finanserne træde til for at holde de nødlidende Firmaer og Kompagnier oppe. »I denne for Handelen og Staten højst vanskelige Tid maa gode Handelshuse understøttes, om end Seddelstokken derved for en kort Tid skulde formeres«, udsiges i den kgl. Kabinettsordre af 28. Marts 1783.

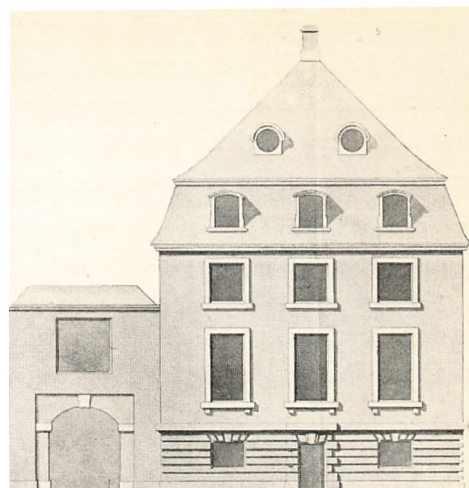
I Overensstemmelse hermed ydede Banken og Skatkammeret de københavnske Grosserere i 1783 ekstraordinære Forstærkninger til et Beløb af over 2 Millioner Rigsdaler.

* 461 Rdl. 4 M. 14 Sk.

Harsdorffs Udkast (1785) til Bankbygningen.

Da Guldberg efter det første Statsraad, hvori Kronprins Frederik deltog, den 15. April 1784 erholdt sin Afsked, var Krisen vel overstaet, men de nævnte Laan, de andre store Tilskud til Kompagnierne og Indkøb af disses Aktier for at opretholde Kurserne havde selvfølgelig lammet saavel

Harsdorffs Udkast (1785) til Bankbygningen.

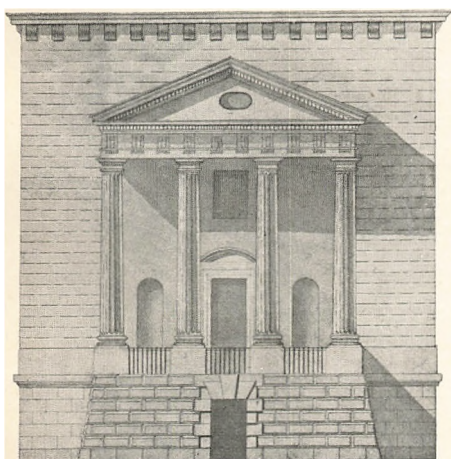
de i Forvejen saa stærkt medtagne Finanser som Banken, hvis Seddelmængde fra 1779 til 1784 var steget fra 6 $\frac{1}{2}$ til 15 $\frac{1}{4}$ Million Rdl.

Da Planerne om Bankbygningen atter kom frem i 1784—85, var derfor Sparsommelighedens Aand den raadende. Forordn. af 20. Januar 1783 mod Overdaadighed staar som et Udtryk herfor, og i Overensstemmelse hermed skulde Banken i sit Ydre ikke tale Pragtens og Rigdommens men Nøjsomhedens Sprog.

Harsdorff indsendte nu nye Tegninger og Overslag, ifølge hvilke Omkostningerne ved Bankens Opførelse sluttelig reduceredes fra c. 50,000 Rdl. til c. 28,000 Rdl. Et sidste fortvivlet Forsøg fra Harsdorffs Side paa at give Façaden mod Slotspladsen en rigere Udsmykning med »en Dekoration«, hvilken vilde fordyre Projektet med c. 5000 Rdl., fandt ikke Paaskønnelse hos Overdirektionen, der udtalte: »Façaden og Dekorationen uforuden, som samme hverken ville tjene Bygningen til mere Sikkerhed eller Styrke men alene til Anseelse og Zirat«.

Endelig approberedes med en Del Ændringer Harsdorffs Tegning — uden »Dekorationen« — ved kgl. Resolution af 10. August 1785, i hvilken det dog overdroges Professor Meyn at have Tilsynet med Opførelsen, »da Justitsraad Harsdorff som har forfærdiget Tegningerne og Overslaget formedels hans svage Helbred har ønsket at maatte forskaanes for dette Tilsyn«.

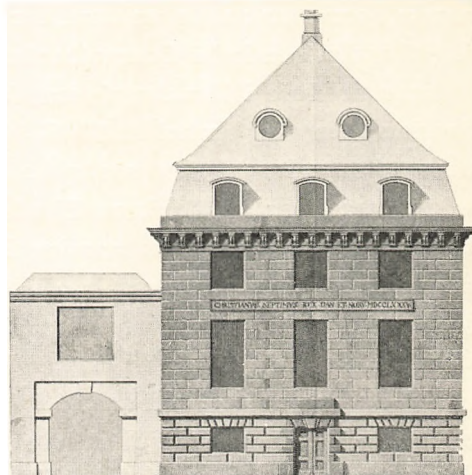
Mon ikke ogsaa Harsdorff er bleven ked og led af Sagen efter alle de Omændringer, som

Harsdorffs Udkast (1785) til »Dekorationen« paa Bankbygningens Facade mod Slotspladsen.

hans Planer havde været Genstand for? Og mon han ikke har forudset, hvor uheldigt den i sit ydre Udstyr saa stærkt reducerede Bygning vilde virke i Forhold til sine Omgivelser?

Det ses forøvrigt af Overdirektionens Indstilling af 13. Juni 1786, at der paa Basis af Harsdorffs Udkast

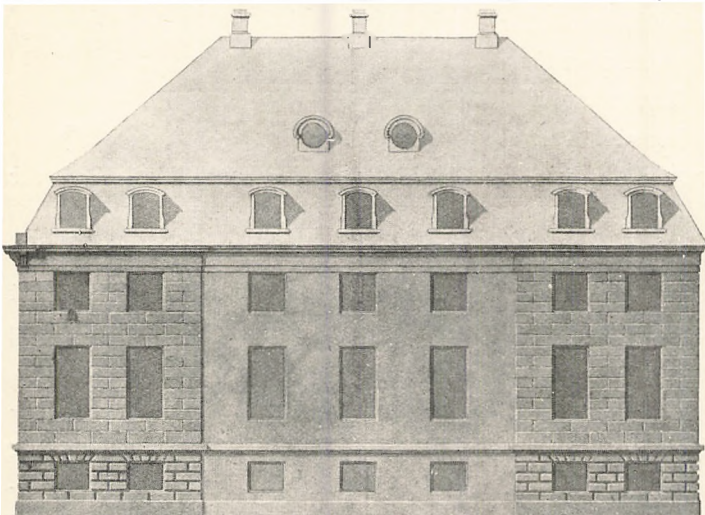

Det endelige af Meyn rendrede Udkast til Bankbygningens Facade mod Slotspladsen.

blev udfærdiget nye Tegninger og Overslag af Meyn. Dennes Overslag lød paa en Merudgift af 12,443 Rdl. Ved Udgravningen af Grunden var man stødt paa de gamle Bolværker, som det havde kostet en Del at fjerne; dertil var kommen Ekstraudgiften til en stærkere Pilotering, til »gewølbede« Kældere, den indvendige Stentrappe og til Forstærkning af Murene; endelig havde man indset, at Façaden dog maatte gives et vist Udstyr: Meyn havde derfor faaet Tilladelse til at »forzire« den efter et af ham fremsat Forslag.

Bygningen var 22 Alen bred, 45½ Alen lang, og Overgangen til Børsen etableredes ud for dennes 4de Vindue.

Den offentlige Mening har altid været haard overfor Bankbygningen. Naar Kritiken vendte sig mod Arkitekten, er dette dog uretfærdigt; thi i og for sig var hans Bygning — naar henses til

Det endelige af Meyn ændrede Udkast til Bankbygningens Façade mod Kancelliet.

de beskedne Midler, der var stillet til Raadighed — en god Bygning, god i sine Proportioner og i al sin Enkelt-hed ikke uden en vis Værdighed. Hvad man imidlertid ikke kunde forsones sig med, var dens udæskende Beliggenhed, der baade generede Udsigten og Færd-slen, og den Disharmoni, der herskede mellem den og de omgivende Bygninger. Tilmed viste den sig snart alt for lille for Banken og til stor Gêne for Børsen, idet den tog Lys og Luft fra den i Forvejen mørke Børssal.

1787 flyttede Courantbanken ind i den nye Bankbygning.

Dermed indleddes imidlertid ikke nogen ny Æra for Banken. Denne, der tidligere havde været et for Aktionærerne rentabelt Foretagende, indfildredes som Statsbank mere og mere i Finanserne; med den stadig voksende Seddelmængde og indre økonomiske Svækkelse blev dens Virksomhed et fortsat og fortvivlet Forsøg paa at holde sig og sine Sedlers Kurs oppe. Det haabløse heri anerkendtes endelig af Regeringen i 1791. Ved aabent Brev af 16. Februar og Fr. af 24. Juni d. A. oprettedes saaledes som et privat Interessentskab med sin egen Styrelse *Den dansk-norske Speciesbank* i København, der tænktes som Afløser af Courantbanken. Den nye Bank, der foreløbig flyttede ind i Courantbankens gamle Lokaler paa Børsen, medens Courantbanken vedblev at have til Huse i Bankbygningen, funderedes paa 2,400,000 Species og erholdt Ret til at udstede Specie-sedler efter Forholdet 19 til 10 rede Valuta. Samtidig traadte Courantbanken i Likvidation under Bestyrelse af den saakaldte »Courantbankens Realisations-Kommission«, der ogsaa fik Administrationen af Bankens Ejendom *Børsbygningen* overladt. Det var Tanken, at den nye Banks Species-Sedler efterhaanden helt skulde afløse Courantbankens D. C. Sedler, og det bestemtes, at disse sidste under alle Omstændigheder skulde inddrages og kasseres med mindst ¾ Million aarlig. Pari-Kursen for D. C., der oprindeligt havde været sat til 122½, ansattes fra 1795 til 125, idet 125 Daler Courant regnedes til 100 Species.

Under de gunstige Forhold i Halvfemserne synes det virkelig, som om den etablerede Ordning skulde kunne klare Situationen. Til Begyndelsen af 1797 skal der saaledes være inddraget Courantsedler til Beløb af 4½ Million D. C., og Seddelkursen holdt sig med mindre Svingninger omkring Pari.

Efter at Courantbanken i 1787 var flyttet over i den nye Bankbygning, blev nogle af dens Værelser paa Børsen udlejede til den grønlandske Handel og til Handelshuset Ryberg og Co. til Oplag af dets Fabriks-Lærreder og Drejler. Da Speciesbanken oprettedes, fik denne imidlertid overladt de gamle Banklokaler mod, at den selv bekostede Istandsættelsen af disse. Dog gav man det ved Oktroi af 11. Marts 1778 stiftede københavnske Brandassurance-Kompagni Lov til at beholde sine 2 Kontorer der. Oprindeligt havde Kompagniet kun haft eet Værelse, der af Administrationen beskrives som »forhen ikkun et Pakkammer men sildigere paa vores egen Bekostning indrettet til den Afbetjening, hvortil vi deraf os benytte«. I 1788 havde Kompagniet faaet overladt eet Lokale til, og da det andet Løsøre-Assuranceselskab, »Det kgl. octr. alm. Brandassurance-Compagni for Varer og Effekter«, var blevet stiftet ved Oktroi af 4. April 1798, erholdt ogsaa dette et Kontor Dør om Dør med Konkurrenten.

Af Bankens Rum i Stueetagen blev det hvælvede Rum No. 20 udlejet til en Hørkræmmer, der i 1788 erholdt Tilladelse til, at »Gewölben« maatte blive nedtaget.

I en Række af Aar vedblev *Courantbankens Realisations-Kommission* at administrere Børsbygningen, der ved Opgørelsen over Bankens Aktiver var bleven bogført for 45,000 Rdl.

Allerede under den tidligere Direktion ses Banken at være optraadt med en vis Bestemthed overfor Boderne Lejere. Da saaledes Snedkerne trods gentagne Henstillinger vedblev at opfylde Gangene udfor Boderne med deres Salgsvarer, blev de opsagte, og først, efter at de havde lovet Bod og Bedring og underkastet sig et Tilsyn, fik de Lov at blive boende. Under 30. Oktober 1788 havde de tvende Børsvægtere, der forøvrigt lønnedes af Boderne Lejere, faaet deres Instruks. Ifølge denne skulde »Enighed og Kærlighed være deres fælles Øjemed, paa det at de saaledes eenstemmigen med hverandre desto bedre kan opfylde deres Pligter«. Søn- og Helligdage var det dem vel tilladt at gaa i Kirke, dog paa Vilkaar, at den ene gik om Formiddagen, den anden om Eftermiddagen. Hver Søgnedagsaften — en Time før Boderne lukkedes — skulde de indfinde sig og forblive paa Børsen, indtil Boderne var oplukkede. Om Aftenen skulde de »forføje sig begge med deres Hunde — Børshundene — gennem begge Gangene med en god Prygl eller andet Gewehr i Haanden for nøje at efterse, om ikke noget Skarnsmenneske skulde have indsneget sig og forstuet sig paa et eller andet Steds«. Af Instruksen ser man, at Børsen den Gang aabnedes om Morgenen Kl. 8—9 og lukkedes om Eftermiddagen Kl. 4—5, alt efter Aarstiden.

Gl. Vægmaleri fra Børsen. Nu i Raadhusmuseet.

KAPITEL IV

DEN 24. September 1790 holdt Kronprins Frederik og hans Gemalinde Marie deres Indtog i København. Hele Byen var paa Benene og Staden udsmykket paa det prægtigste. Ogsaa Børsen ydede sin Tribut til den almindelige Hyldest ved den af Architect Meyn komponerede udfor Rampen anbragte »Dekoration og Illumination«, der i Chr. Mallings Beskrivelse over Højtidelighederne gøres til Genstand for en nærmere Omtale:

»Dekorationen udfor Børsen, hvis Façade var 42 Al. bred og 22 Al. høj, formerte en paa en stor Sokkel med Balustrader paa hver Side oprejst stor Piedestal med en Hvælving i Midten, hvori var anbragt en Gruppe, forestillende Kjærlighed til Fædrelandet, som Hymen forener med Dyden, og Amor hvilende i Hymens Skød. Paa hver Side af Hvælvingen var placeret Genier, som bekransede det danske og hessiske Vaaben. I Frisen var følgende Indskrift anbragt: Pro Friderico et Maria vota publica. Paa en over Gesimsen anbragt stor huul Kehle med 3 Trin var placeret paa Hjørnerne tvende bronzerede Ørne med Festons, og paa de anførte 3 Trin var oprejst et rundt Alter, hvoromkring saas dansende Nymfer. Hele Dekorationen forestilledes opført af

forskellig kulørt Marmor. Paa Alteret saacs under Indtoget en Røg opstige og om Aftenen en brændende Flamme. Den i Hvælvingen placerede Gruppe blev om Aftenen ved skjulte Lamper oplyst og Resten ved Flambeaux.«

Det var saaledes ikke Revolutionens Aand, der herskede i Kongens København mod Aarhundredets Slutning; og ej heller kan det betragtes som et Udslag af revolutionære Tendenser, naar de københavnske Grosserere i 1791 anbragte den frygiske Hue i deres nystiftede Forenings Segl, eller naar Marseillaisen 1793 blev sunget med Begejstring i Grosserernes Formand, Agent Zinns' Hus i et Selskab for de franske Kommissairer.

Som det oftere er sagt, var i Virkeligheden, da den franske Revolution udbrød, Revolutionen herhjemme allerede fuldbyrdet af den unge Kronprins Frederik og hans udmærkede Raadgivere, der i Forstaaelse af Tidernes friere Rørelser i rette Tid greb ind og gennemførte store og betydningsfulde Reforme. Samtidig med at Borgeren interesseret fulgte Udlandets Frihedsbevægelser, hyldede han Kongetroskaben som den gode Borgers første Pligt; og rent ud rørende var hans Hengivenhed for den unge Regent og den forgudede Andreas Peter Bernstorff.

Men meget havde den københavnske Grosserer ogsaa at takke Regeringen for.

Kommerceforordningen af 1742 havde ganske vist givet Groshandelen fri for alle og enhver men kun indenfor de Grænser, som Regeringen iøvrigt havde sat for Handelsomsætningen. Og mange var de Indskrænkninger, som denne ifølge de merkantilistiske Principer var underkastet. Nævnes skal her blot Forbudet mod Indførslen af Korn fra Udlandet til Danmark og det sønd-

fjeldske Norge, og Toldforordningen, der indeholdt ikke mindre end 150 faktiske Indførselsforbud og 12 Udførselsforbud. Dertil kom Monopolerne og den udstrakte Beskyttelse af de privilegerede Kompagnier.

Samtidig med de store Landboreformer gav nu Regeringen den i 1787 nedsatte Finanskommission til Opgave at undersøge, »om en friere Handel end den, som efter det hidtil antagne System finder Sted, maatte være fordelagtigt for Kongens Stater«, og vi møder herefter de betydningsfulde Frihandelsreformer i Forordningen af 8. Juni 1788 om Kornhandelens og Forordningen af 11. s. M. om Kvæghandelens Frigivelse, Forordningen af 31. Maj 1793 angaaende Kreditoplagets Udvidelse og endelig Toldforordningen af 1. Februar 1797. Dernæst ser vi et fuldstændigt Omslag i Regeringens og Statens Stilling overfor Monopolerne og Kompagnierne.

Handelen paa Island og Finmarken blev fri, og en Række af Handelskompagnierne likviderede ved Statens Intervention ved at denne udløste Aktionærerne. Kun det asiatiske Kompagni bevarede sin gamle Position og sin Eneret paa den kinesiske Handel. For kongelig Regning dreves nu kun den grønlandsk-færøiske Handel og en Tid lang Kaffe-handelen paa Vestindien.

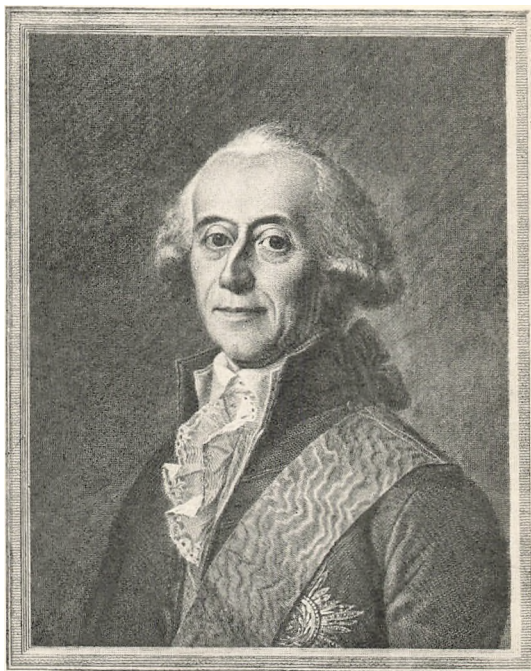
Det blev saaledes særlig den private Handel og da saa godt som udelukkende de københavnske Handelshuse, der under Koalitionskrigene og indtil 1907 nød godt af den ved Landets Neutralitet skabte gunstige Situation. Men Hovedstaden havde ogsaa paa den Tid en Handelsstand, der forstod at vejre og udnytte Chancerne.

Stor Risiko var der imidlertid forbunden med denne Perodes Handel og Skibsfart, udsat som den var for Kaperier og Kondemnationer. I 1798 opgives saaledes c. 100 danske og norske Skibe som opbragte af Spaniere og Franskmænd, 1799 c. 120 Fartøjer som tagne af Englænderne i Løbet af 5 Fjerdingaar. Dertil kom de svære Penge- og Vare-Konjunkturer, som prægede de store Verdensmarkeder og dermed ogsaa Forretningerne herhjemme.

Forstaaeligt er det, at der under saadanne Forhold blev lidt store Tab, navnlig under Handelskrisen i 1799, da denne forplantede sig hertil fra Hamborg. Men disse Tab og ogsaa de Tab, som flere af de københavnske Handelshuse led ved Branden i 1795, da denne lagde 941 af Københavns Ejendomme i Aske, opvejedes dog langt ved de betydelige Avancer, som Storhandelen indvandt i disse Tider.

Navnlig skal fremhæves den udenrigske Handel og Transithandelen med ostindiske, kinesiske og vestindiske Produkter, hvoraf der alene af Sukker i 1804 indførtes til København c. 30 Millioner Pund. Men dernæst viste Tømmer- og Hørkramhandelen, den russiske Forretning og nu ogsaa den indenrigske Handel et betydeligt Opsving. Endnu viste København med sine 327 Skibe, deraf 58 Vestindie- og 40 Ostindiefarere med en samlet Drægtighed af 25,791 Kommerce-Læster, sig ganske overlegen over de andre danske Byer, der tilsammen kun mønstrede 369 Skibe med en Drægtighed af 8975 Kommerce-Læster.

Betydelige Formuer samlede i disse Aar paa Enkeltmands Haand.

Andreas Peter Bernstorff, f. 1735, d. 1797.

Samdrægtighedens Aand prægede dog Grosserernes indbyrdes Forhold. Det var jo den gode Borgers, Oplysningens og Borgerdydens, Klubbernes og Foreningernes Tid, og i Marts 1790 stiftede en Del af Grossererne *Groshandlernes nøjere Forening*, »da intet nyttigt kan udrettes, medmindre vi af og til samles«.

Det bestemtes i Foreningens Vedtægter, at dens Medlemmer skulde møde hver 1ste Mandag i Maaneden om Eftermiddagen Kl. 4—7; for Udeblivelse og for for sildigt Møde fastsattes Bøder paa henholdsvis 2 og 1 Rdl. Desforuden var Medlemmerne pligtige til efter Lodtrækning at møde 4 ad Gangen i de ugentlige Forsamlinger. Medlemskontingentet sattes til 12 Rdl. aarlig. Der ansattes en Sekretær til at føre Protokollen og besørge Resolutionerne udførte; derhos skulde Sekretæren hver Dag møde paa Børsen. Protokollen indrettedes paa Halvpapir, saaledes at vedkommende Medlem kunde indføre paa den ene Side sine Forslag til Behandling i Samlingerne. For at tage Beslutninger skulde der være mindst 5 Medlemmer til Stede foruden Formanden og de Ældste; iøvrigt toges Bestemmelserne efter Stemme flerhed af de Mødte. Da der ikke paa Børsen fandtes passende Lokaler, blev saadanne lejede hos Bankkasserer Lacoppidan paa Købmagergade. I Lovenes § 7 siges udtrykkelig: »Ihvorvel denne Forening er frivillig, saa taler dog Billighed for, at Ingen bør tage Del i de Fordele, som deraf kan flyde, naar han ikke vil bidrage til de Omkostninger, som udfordres. Den altsaa, som ikke undertegner sig til det aarlige billige Indskud, har ingen Ret til at møde i Forsamlingerne.«

Hermed har vi det ad Frivillighedens Vej skabte Grundlag for det senere af *Lougiveren* konstituerede *Grosserer-Societet*, med hvilket Navn Foreningen forøvrigt snart betegnede. 1790 indmeldte 39 Grosserere sig i Foreningen; Aar 1800 talte denne 53 af Byens 79 Grosserere. Til første Formand valgtes I. L. Zinn, til Ældste I. Lauritzen og H. R. Saabye (Ryberg & Co.). Blandt Foreningens Medlemmer turde her være særlig Anledning til at mindes Niels Brock, der ved sit Testamente af 19. Februar 1796 oprettede de to store Skolelegater, som bærer Testators Navn, og som af denne underlagdes Formandens og de Ældstes Administration. Af Testamentets Bestemmelser angaaende disse Legater har det sin Interesse at fremdrage Niels Brocks Tanke om, at i den Grosserer-Skole Bygning, som eventuelt skulde oprettes ifølge Legat A, »kunde og D'Herrer Grosserere have deres Samlings-Sal og behøvende Værelser derved til Bøgers og Dokumenters Bevaring; ligesom Skoleholderen da og, naar det behøves, kunde skrive for dem udi deres Forsamlinger og besørge et Bud til Samlingernes Indbydelse«.

At Foreningen straks har været bestemt paa at haandhæve Lovene, fremgaar af dens Bøger: »Groshandlernes Societets Copie Bog 1790« og »Groshandler-Societetets Cassebog«, ifølge hvilken der i Aarenes Løb tilfaldt Foreningen ikke saa faa Mulkter for Udeblivelse eller for sildigt Møde. Allerede den 3. Maj 1790 maatte saaledes Etatsraad de Coninck og P. Peschier erlægge deres første Bøder.

Blandt »Societetets« mange Opgaver ser vi, hvorledes Formanden og de Ældste som hidtil meddelte Attesterne for Grossererborgerskabernes og Udtalelserne angaaende Mæglerbestallingernes Erhvervelse. I saa Henseende gentog de gamle til Tider ret skarpe Stridigheder mellem Mæglerne og Grossererne sig: medens de første stadig søgte deres egen Kreds begrænset, fandt Grossererne, at det kun var i Handelens Interesse, at der var en større Stab af Mæglere til dens Disposition. Foruden Henstillinger og Betænkninger angaaende kommercielle og handelsretslige Forhold tog »Societetet« ogsaa selvstændig større Sager op til Behandling og Afgørelse. Fremdrages kan her saaledes dets Virksomhed under Krisen 1799, hvor det oprettede »Komiteen til Handelens Tarv«. Denne Komite fik Ret til at udstede Speciesedler, hvormed den ydede Laan til de Handlende mod Varedepot. Disse Komitesedler kom Handelsstanden udmærket til Nytte, og Sagen

var saa godt ordnet, at der, da Krisen var overstaaet og Indfrielsestiden den 1. Oktober 1800 var indtruffet, ikke var lidt noget Tab, men endog indvundet et Overskud af 10,619 D. C., der indgik i »Societetets« Kasse, men hvoraf det dog straks bortskænkede 3000 D. C. til de Fattige og anvendte et Beløb af 4680 Rdl. til en Hædersgave — et mægtigt Sølvservice — til Føreren af Fregat-skibet Freya Kaptajn Peter Greis Krabbe for hans Fortjenester ved Konvoj af danske Handelsskibe.

Fra Tid til anden uddelte Societetet Præmier til almennyttige Formaal, i 1792 saaledes til Kaptajn Jansen for hans Afhandling om Posternes Befordring, i 1793 til Skipper Bødker for hans Model til en Roerskrue. 1809 tegnede Societetet sig for en Præmie paa 2000 Rdl. til Belønning for »hædlig Opdagelse af Steenkul i Sjællands Stift«. Efter Slaget paa Reden den 2. April 1801 indsamledes ved Subskription 11,190 Rdl. til de Kvæstede og dissers Efterladte.

Societetets Kasse administreredes iøvrigt med stor Økonomi: Sekretæren H. Gæde oppebar i Løn 100 D. C., Budet 50 D. C.; Huslejen androg 150 D. C. Af særlige Anskaffelser fra denne Tid kan kun nævnes Kvartudgaven af Schous Forordninger og det hos Signetstikker Jacobsen bestilte Forenings-Segl, som endnu findes i Grosserer-Societetets Komité's Værge og benyttes af dette. 1801 forsvandt den over Foreningens Forhandlinger fra 1790 førte Forhandlingsprotokol, og den er aldrig senere fremkommet. Forgæves undskyldte Sekretær Gæde sig med, at han havde udlaant den til et anset Handelshus, hvis ene Chef endog var een af de Ældste, og at han havde gjort alt, hvad der stod i hans Magt for at opspørge Bogen. Forgæves gik den største Del af Grossererne i Forbøn for ham. Det hjalp dog ikke noget; han blev i den Anledning afskediget af Formandskabet og Fuldmægtig Lund valgtes til hans Efterfølger. 1807 efterfulgtes Lund af Sekretær Kofoed.

Det skal her bemærkes, at med Undtagelse af nævnte Protokol (fra 1790—1801) findes i Børsens Arkiv samtlige de af Formandskabet og senere af Komiteen førte Forhandlingsprotokoller og Copibøger fra 1742 til Dato tilligemed indgaaede Breve af Betydning.

Nævnes skal ogsaa Societetets Virksomhed med Hensyn til Noteringen af Vekselkurserne. Medens Hamborgs Børs forlængst havde organiseret sin officielle Kursnotering, havde man i København ingen anden officiel Kursangivelse end den, som var paalagt Børskommissæren at indgive til Politikammeret samtidig med de trykte Vare-Priskuranter hver Fredag Eftermiddag eller, naar Posten ej saa betimeligt fremkom, næste Lørdag. Denne Kursangivelse blev tilmed forsumt; saaledes ses Reskr. af 2. Marts 1764 at have indskærpet den for den daværende Børskommissær Rasmus Lycke, der ganske havde negligeret den. Primitiv og aldeles utilfredsstillende som denne Ordning var, udgav Banken og de større Handelshuse deres egne Kurssedler saavel over Vexel- som over Aktiekurserne til Vejledning for deres Kunder. Der var vel dengang ikke saa mange Aktieselskaber som nu, men i de Aktier, der forelaa omkring Aarene 1770—1784, saaledes i det asiatiske Co., det vestindiske Co., Østersø og Kanal Co., Brandassurance og Søassurance Compagnierne, var der en meget livlig Omsætning. Ogsaa dengang havde Børsen sine Leveringsforretninger paa Tid, sin Baisse, sit Krav paa Friaktier, sine Terminsagenter. Da de »in publico røulerende Kurssedler var af forskelligt Indhold« og ofte gav Anledning til Klager og Processer, søgte Regeringen ved Reskript af 27. Februar 1787 at etablere en officiel Notering af Vekselkurserne, en Notering, der sattes af et Udvalg af dertil vatgte Grosserere, hvoraf mindst 2 skiftevis skulde være til Stede paa Børsen de paagældende Dage, og overfor hvem Vekselmæglerne

Grosserer I L. Zinn, f. 1734, d. 1802.

var pligtige at angive de Summer og Kurser, til hvilke de havde solgt og købt. Den 11. December 1789 autoriseredes den første officielle Kursbog. Ordningen gennemførtes dog ikke uden Vanskeligheder, hvortil navnlig de ofte stærkt springende Kurser og den til Tider sparsomme Beholdning af Veksler bidrog. Under 10. September 1799 fandt »Grosserer-Societetets Forsamling« sig foranlediget til at bekendtgøre, at den havde besluttet, at Kursen fremtidig noteredes »saaledes som den virkelig ved Køb og Salg bestemmes«. Kursen var Middelkursen efter de Opgaver, som Mæglerne opgav for de af dem afsluttede Køb og Salg.

Ganske naturligt beskæftigede den nystiftede Grosserer-Forening sig ogsaa med Forsamlingspladsen, hvor den daglige Børstid holdtes. Betegnende for Forholdene, men ogsaa for Grosserernes vaagnende Pretentioner med Hensyn til Børsen, er Foreningens Skrivelse af 7. Marts 1791 til Bankens Kommissærer:

»Kiøbmændenes Forsamlings Plads paa Børsen er ved Donation i den Kongelig aller-naadigst meddeelt Børsordonnance af 18 Juny 1692 skienket og overladt til de Handlende for der at have deres Samlings Plads i Børstiden med videre, saaledes som vore Forgængere samme Plads have ladet indhegne og med et Rækværk adskille fra den øvrige Del af Børsen undtagen den til-lige anbefalede Giennemgang. Da vi nu i Følge bemeldte allernaadigste *Donnation* tror os beret-tigede som *Ejere* af den saaledes indhegnede Børsforsamlingsplads og det befindes at Nürnbergger Herr Veith paa denne Børsforsamlingsplads har en Boutique af Nürnbergger Kram, hvoraf, som vi fornemmer han udbetaler aarlig Leje til den Kongelige Bank, saa er det vi herved ærbødigt tage os den Frihed hos de Herrer Banckcommissairer, at udbede os denne Plads, som Hr. Veith haver til Leie, restitueret, eller og at Hr. Veith bliver henviist til Grossererne, paa det vi efter Omstændighederne kunde benytte os deraf til Handelens Fremme almindelige Brug og Nytte, hvorpaa vi ere os de Herrer Banckcommissairers Svar udbedende.«

Den 23. April s. A. svarede Banken:

»I Anledning af de høitærede Herrers til Banken indkomne Promemoria af 7ende Marz sidstledes, hvorudi de ytre den Formening, at Kiøbmændenes Forsamlingsplads paa Børsen skal ved Donation af 18. Juni 1692 være skienked og overladt de Handlende, hvorefter det synes, som de paa Grund af deres forment Ejendoms Ret troer sig berettigede til den af Nürnbergger Veithes Boutique gaaende aarlige Leje, have vi nøie igiennemlæst bemeldte Børsordonnance, men maa tilstaa at vi ikke finde mindste Spoer til nogen Donation, alene en Tilladelse, at Kiøb-mændene maa den Plads, hvor de deres Forsamling holde med et Stakitværk og to Døre paa deres egen Bekostning lade indelukke, saaledes som Ordonnantsens 1. § videre forklarer, og følgelig, at ingen antagelig Grund kan være for deres Pretension paa Leien, men omend saa var, vilde det dog være forgieves nu at reclamere en Rettighed, som nesten et halvt Seculum har været upaatalt, thi siden 1741 den 13. Sept. har den ommeldte Nürnbergger Boutique været i Martin Veithes og Familiens Hænder, og for den deraf saavel som af alle Børsens Boder gaaende Leie har Banken fuldkommen Hiemmel i det Cessions Dokument af 11. Juni 1776, hvorved Børsens Bygning med alle dets Immulumenter er samme af Sø-Kvæsthuset Direktionen overdraget. Vi er imidlertid fuldkommen tilbøielige til at vise de Herrer Grosserere al mulig Føielighed i Henseende denne ved Nürnbergboutiquens Indretning optagne Plads, og vilde derfor, saafremt Kiøbmændenes Forsamlings Plads skulde behøve en Udvidelse, og de Herrer Grosserere deraf vilde svare den samme aarlige Leie, som Ignatius Veith nu betaler paa nærmere forventende Efterretning, lade Veith Boden opsiges, skønt vi ere forsikrede, det vilde være de gode Herre lige-som os hel ømfindtlig at rykke Manden ud fra et Sted, hvor han finder Næring og Levebrød.«

Man blev herefter endelig fri for »Nürnbergeren«, og ogsaa paa anden Maade søgte Bankens Ejere — Courantbankens Kommissærer og, efter at Banken var traadt i Likvidation, dens Realisations-Komité — at imødekomme Grosserernes Ønsker.

Bedre end noget Billede illustrerer »Societetets« Medlemsfortegnelse det daværende Børsliv (1800) med dets stolte Handelshuse og betydelige Foregangsmænd:

Andresen og Schmidt. P. Bache. I. Beck & Compagnie. C. L. Becker. Blachs Enke & Co. Niels Brock. Andr. Buntzen. P. C. Bügel & Co. Brødrene Cantor. Christensens Sønner & Harboe. Andr. Collstrop. De Coninck & Co. Cramer og Sønner. Joseph Nathan David. Carl Ludv. Drewsen. Duntzfeldt & Comp. Fabritius og Wewer. C. F. Fiedler. C. F. Friderici. H. Friis. Frølich & Co. Konsul Gustmeier. H. Staal Hagen. N. Brock Hansen. von Hemert & Co. Marcus Goth. Holm. Rabe Holm & Compagnie. R. Kirketerp. G. A. Kyhn. L. Larsen. Jens Lauritzen. C. L. Lütken. Mariboe. David Amsel Meyer og Trier. P. Møller. I. Noor. H. Neergaard. G. D. v. d. Pahlen. I. Perch. Pierre Peschier. Jeppe Prætorius. Joh. Willh. Rathje. Ryberg & Co. Johan Schartau. Selby og ter Borch. R. I. Selmer. Joh. P. Suhr og Søn. Søbøtker & Comp. Knud Tang. Christian Thomsen. Tutein & Co. H. Wassard. Joh. Lud. Frid. Zinn.

Foruden disse Societetets Medlemmer anfører derhos Nyerup i sin »Kjøbenhavns Beskrivelse« følgende som Grosserere:

Christian Hansen. Konsul Carl Frid. Busky. Thomas Potter. Justitsraad Jens Jyde. Godtfried Halkier. Joh. Aug. Bindseil. Chr. Wedege. Christ. Faber Birk. Conrad Dittl. Hofman. Pel. Frid. Becker. Nic. Nissen. Morten Cortsen. Andr. Petersen. Schambach Selboe. Edw. Gram. Dan. Walker. Johan Andersen. F. Tostrup. Joh. D. Vogel. H. Kye. P. Nielsen. R. I. Schiffter. Leiner & Compagnie. N. F. Læssøe. W. A. Rasch. Christoffersen & Compagnie.

Næst efter Grossererne var Mæglerne »Børsens faste Stok«. Medens deres Tal oprindelig kun havde været ringe, havde de glimrende Handelstider i Aarhundredets Slutning skabt en hel Stab af Mæglere, af hvilke flere var baade velhavende og ansete Folk. Vi nævner her, ligeledes efter Nyerups Fortegnelse, Byens 25 Mæglere 1799:

Heinrich Winther. Henrik Jürgensen. Jacob Jacobsen. Jacob Høegh. David Bourgeois. Christian August Hyllested. Jacob Friederich Mejer. Joh. C. T. Wewer. Joh. C. Gandil. Raphael Meldola. Iver C. Winther. Joh. Henr. Howitz. Moses Wessely. N. Schiøtt. Fr. C. Jørgensen. Berend Israel Joachim. H. B. Petresch. H. I. Herløv. B. B. Bull. P. I. Meinertz. O. Berg. Joseph d'Andrade. Simon Hechscher. I. G. Jansen. N. Holten.

Grossererne og Mæglerne var imidlertid ikke de eneste, der fyldte Børssalen. Billedet af Børstiden, saaledes som det formede sig 1790—1800, maa yderligere suppleres med Repræsentanterne for Bankerne, Assuranceselskaberne, det Asiatiske Kompagni og desuden med den store Række af Handlende udenfor Grosserernes Kred, Veksellerere, Skippere, Handelsbetjente og endelig de private Spekulanter. »Riddere og Kammerherrer fyldte Børsen«, anføres saaledes i en af Dattidens Beskrivelser. I de omfattende Vekselomsætninger paa Børsen var forøvrigt Staten selv den største Deltager ikke blot for at dække sit eget Behov, men for at regulere Vekselkursen. Disse Kursoperationer paa Københavns og Hamborgs Børser udøvede Staten dels gennem Bancokontoret dels gennem enkelte københavnske Handelshuse som Ryberg & Co., Blachs Enke & Co. og L. I. Cramer.

Ovenfor er omtalt, hvorledes Auktionsafgifterne ifølge Plakat af 11. November 1771 skulde anvendes til Børskommissærens Lønning og Børssalens Vedligeholdelse og Rengøring. Disse Afgifter udgjorde imidlertid kun smaa Beløb, og Stillingen som Børskommissær var herefter ikke særlig eftertragtet. »Vedkommende tog mod denne Afgift som en liden Lomme Skilling«, hedder

det i en Ansøgning af 1789 fra Formandsskabet, hvori dette, da der i flere Aar end ikke havde været nogen Børskommissær, androg om Tilladelse til i hans Sted at antage en fast Vægter, samtidig med at Formandsskabet paatog sig af Grosserernes partikulære Kasse at tilskyde det manglende, hvis Vægterens Løn og Børspladsens Underhold og Rengøring ikke kunde dækkes af Auktionsafgifterne. Da »Grosserernes nøjere Forening« var dannet, overtog denne disse Rettigheder og Pligter. At den dog ikke ekstravagerede, ser man af Regningen for den Hovedreparation, som den lod foretage med Hensyn til Grosserernes eget Værelse — Kurs-Værelset paa Børsen: den androg kun 12 Rdl. Til »Ziir« for dette Værelse gav Grosserer P. Peschier i 1799 »3 Karter over Ostindien og Begge-Amerika«, hvilket foranledigede Formanden og de Ældste til at sende Giveren følgende, for Tidens Nøjsomhed og Omgangstonen mellem Grossererne karakteristiske Skrivelse:

»Societetet har paalagt os derfor at bevidne Dem dets forbindtligste Tak med Forsikring, at det modtager bemeldte 3 Karter som et Bevis paa Deres ædle Medborgers Hengivenhed og sande Venskab for et Selskab, der ikkun ved saadan Tænkemaade fra ethvert Medlems Side og fuldkomneste indbyrdes Enighed vil blive gavnlig for sig selv og nyttig for det almindelige.«

Man undres nu over, at Datidens Købmandsstand fandt sig i, ja at Handelslivet overhovedet kunde trives under de lidet hyggelige Forhold, som Forsamlingspladsen frembød. Træk og Kulde var de største Gæner, men ogsaa over Børssalens Mørke kunde der med Rette være klaget, navnlig efter at Bankbygningen havde taget en stor Del af Lysningen fra de søndre Vinduer. Det maa imidlertid erindres, at Datidens private Købmand ikke som nu lagde Vægt paa store eller komfortable Forretnings- og Kontorlokaler; ofte stod disse i det mærkeligste Misforhold til de Paa-gældendes elegante Privatboliger. Man fandt sig derfor ogsaa i de primitive Børsforhold og lempede sig efter dem. Eksempelvis kan nævnes, at da Luften i Børssalen i Juni Maaned 1806 blev de Børssøgende for kvælende, søgte de udenfor paa den skyggefulde Rampe og holdt Børs der.

Fredens og Neutralitetens store Vogter Andreas Peter Bernstorff døde den 21. Juni 1797. Hvor vanskeligt det var for hans Efterfølgere at afbalancere Landets neutrale Stilling, fremgaar alene af de to Begivenheder: Fregatten »Freja«s Opbringelse i Kanalen den 25. Juni 1800 og Slaget paa Rheden den 2. April 1801. Dog skulde der forundes Landet endnu nogle Fredens og Vindskibelighedens Aar; ikke mindst i 1805 og i Begyndelsen af 1806 blev der fra København og med den københavnske Flaade drevet en imponerende Handel navnlig med Kolonialvarer.

Men fra medio 1806 nærmede Uvejret sig med ildevarslende Skyer saavel inde- som ude-fra.

I de gode Aar i Halvfemserne havde Staten ganske forsømt at skabe sig det økonomiske Rygstød mod kommende urolige Tider, og de store Rustninger, som disse nødvendiggjorde, havde i den Grad tæret paa Finanserne, at Statsgælden, der 1798 androg 28 Millioner D. C., i 1807 var steget til 42 Millioner, samtidig med at der paa dette Tidspunkt var for over 26 Millioner Courant-Sedler i Cirkulation. Allerede i 1799 havde Speciesbanken faaet en Svækkelse, fra hvilken den ikke senere formaaede at rette sig, idet den havde laant Regeringen en væsentlig Del af sin Sølv-beholdning mod Courant-Sedler og herefter under Krisen viste sig ude af Stand til at fyldestgøre sin Opgave.

Den som Nødhjælp dette Aar etablerede Deposito-Kasse med den gamle under Realisation

værende Courantbank blev nu Statens store Laaneinstitut eller rettere sagt den Kværn, ved Hjælp af hvilken Staten i større og større Omfang maalede nye Courantsedler. Disses Kurs naede 153 i Begyndelsen af 1807.

Idet Bankerne under disse Omstændigheder ikke var i Stand til at negociere den regulære Handel, greb Grosserer-Societetet i December 1806 for anden Gang ind — jfr. Kancelli-Plakat af 12. December 1806 — ved Udstedelsen af Komitesedler til samlet Beløb af 1,300,000 Rdl., og atter

Parti af Slotspladsen med Børsen og Nationalbanken. Efter Tegning af Eckersberg i Kobberstiksamlingen.

denne Gang skulde det lykkes Societetet at gennemføre denne for Handelsstanden betydningsfulde Laanesag. Ved den endelige Opgørelse i 1810 viste det sig saaledes, at den kun havde medført et Underskud af c. 6000 Rdl., uanset de i Mellemtiden indtraadte store Katastrofer.

Den 16. August 1807 havde den engelske Flaade landsat sine Tropper ved Vedbæk, og derefter paafulgte de for Landet saa ulykkelige Begivenheder, der begyndte med Bombardementet af København, Kapitulationen den 7. September og Flaadens Bortførelse, og som endte med Freden i Kiel den 14. Januar 1814 og Tabet af Norge.

Men hvad var der ikke yderligere gaaet tabt?

I Januar Maaned 1813 cirkulerede der i Kongerigerne for $96\frac{1}{2}$ Million Courantsedler, for $33\frac{1}{2}$ Million Skatkammerbeviser og for $11\frac{3}{4}$ Million Assignationsbeviser. Courantsedlens Kurs, der ved de af David Amsel Meyer for Regeringen ledede Finansoperationer endnu ultimo 1811 var holdt i 770, noteredes sidst i December 1812 i 1760 — mod pari 125 — og var saaledes sunket til $\frac{1}{14}$ af sin oprindelige, officielt fastsatte Værdi.

Da opgav Regeringen den fortvivlede Kamp om Kurser og Penge, og den store Lands- og Statsbankerot fik sit Udtryk i Forordningen af 5. Januar 1813 om Forandring i Pengevæsenet:

»Da Statens hidtilværende Pengevæsen er rystet i sit Inderste, saa har Kongen besluttet at bringe Orden og Fasthed deri tilveje, ved at sætte det paa en fast og varig Grundvold.«

De gamle Banker — saaledes ogsaa Speciesbanken — ophævedes, og i Stedet for disse oprettedes Rigsbanken, hvis Styrelse skulde være uafhængig af Finanserne, og som erholdt Eneret paa Udstedelse af Pengesedler. Dens Grundfond dannedes ved Bankhæftelserne, der hvilede som forudprioriterede i al fast Ejendom i Landet med 6 % af vedkommende Ejendoms Værdi. Rigsbankdaleren sattes nu som Mønt-Enhed = $\frac{5}{10}$ af 1 Species (altsaa 200 Rbdl. mod 100 Specier). Ved Siden af Rigsbanksedlernes Navneværdi (N v) bestemtes det, at der for disses Sølvværdi (S v) skulde sættes en officiel Kurs 2 Gange om Aaret, efter hvilken Kurs de skulde modtages blandt andet i de offentlige Betalinger. Sølvværdien sattes første Gang den 1. August 1813 til 375 (mod pari 200).

Alle de i Omløb værende Banksedler og andre Pengerepræsentativer gjordes ved Forordningen indløselige efter en Kurs af 1200 Rdl. D. C. mod pari 200, saa at der for hver 6 Rdl. D. C. gaves 1 Rigsbankdaler. Derhos gav Forordningen Debitorerne ifølge privat Gæld Rentenedsættelser og Moratorier og omskrev den paa Courant lydende private Gæld — være sig med eller uden Pant — fra D. C. til Rigsbankdaler efter en nærmere fastsat Skala, hvis Maksimums- nedskrivning var den siden 10. December 1812 stiftede Gæld, der omskrevs fra hver 100 D. C. til 20 Rdbd.

Der skulde imidlertid gaa lange Tider, inden *Pengevæsenet* erholdt den Fasthed, som Kongen havde tænkt. I 1813 herskede den allerstørste Forvirring paa Pengemarkedet; da naaede de endnu ikke indløste Courantsedler Kursen 15,000 — i længere Tid 12,000. Rigsdaleren var saaledes »ikke een Skilling værd«. Samtidig faldt de nye Rigsbanksedlers Kurs saaledes, at de samme Aar gjordes i Omsætning til 2000 (pari 200). Efter som Fredsudsigterne nærmede sig, bedredes dog Kurserne, og i det sidste Kvartal af 1813 androg de for Courantsedler 7000—3500 og for Rigsbanksedler c. 1000—550. I 1818, da Rigsbanken afløstes af Nationalbanken, stod Rigsbanksedlerne i 315—253, men først den 23. Oktober 1838 naaede de pari.

Ikke mindre Tid skulde hengaa, inden den danske og da navnlig den københavnske *Handel* rejste sig efter det Knæk, som den led under Krigen i disse ulykkelige Aar.

I afmægtig Harme over Englændernes Overfald paa København og deres hensynsløse Rov af vor Orlogsflaade, greb Desparationen Regeringen: haardt skulde sættes mod haardt. Ved Forordningerne af 9. og 14. September 1807 blev Kaperiet sat i System og Beslaglæggelse paabudt for alt, hvad der vedrørte England og Englændere: Personer, Varer, Penge, ja endog Breve. Alle Veksler og Gældsposter, som skyldtes til England, skulde overgives til den danske Stat og tilfalde denne. »Da al Handel og Samkvem med Kongens og Landets Fjender i sig selv er en *Forbrydelse*«, foreskrev Plakat af 30. Oktober 1807 de strengeste Straffe for enhver Forbindelse med, hvad engelsk var.

Forgæves bønfuldt Grosserer-Societetet i Andragende af 3. November Regeringen om ikke at skride til disse rigoristiske Foranstaltninger, forinden man havde forvissat sig om Englands Politik, og om i alt Fald at træffe sine Forholdsregler efter, hvad Opportunitetshensyn maatte tilraade. Kronprinsen var imidlertid ganske ubøjelig og gennemførte sin uforsonlige Krigs- og Afspærringspolitik ganske uden Hensyn til, hvilke Følger den maatte faa for vor Handel og Skibsfart.

Og Følgerne viste sig snart: i 1807 opbragte Englænderne over 600 danske Fartøjer, og i Aarene fra 1807—1814 gik Halvdelen af vor Handelsflaade tabt. Men dertil kom, at den tilbageblevne Flaade ligesom Handelen paa det føleligste blev hindret i sin Bevægelsesfrihed ved Krigen, Afspærringerne og Udførselsforbud — Forhold, som naturligvis yderligere forværredes, da Danmark ogsaa fik Sverrig og Napoleons andre Modstandere til sine Fjender.

Man forstaar den økonomiske og moralske Forvirring, som skabtes under disse fortvivlede

Omstændigheder, hvor Pengevæsenet var aldeles derangeret, hvor Smugleri, Overtrædelser af Statens mange Handelsforbud og endelig Kaperiet greb mere og mere om sig, hvor Dyrtiden knugede hele Befolkningen, og hvor store Vare-Konjunkturer og Svingningerne i Kurserne fristede Høje og Lave til hasarderede Spekulationer.

Kapervæsenet fremhævedes vel nok som en patriotisk Gerning, og visselig tilføjede det Englænderne stor Skade. Hvad der blev kapret af engelske og mistænkelige Skibe og Ladninger, løb op i Summer paa over Hundrede Millioner D. C. og oversteg saaledes maaske nok, hvad Landet direkte havde tabt ved de engelske Opbringelser. Men i det hele og store bragte de dog ikke Landet noget virkeligt Ækvivalent — Kaperpengene var og blev Hasardpenge og delte disses flygtige Lod og fordærvelige Følger.

Under hele denne Demoralisation var Statens Stilling i høj Grad dikteret af, at den selv var engageret i denne. Som den store Partner i Kaperiet begunstigede den dette i videste Omfang. Som Nødlidende og stadig i Bekneb for Penge optog den Laan paa Laan og udstedte Sedler og Anvisninger uden Udsigt til nogensinde at kunne tilbagebetale dem. Selv deltog den i de voveligste Spekulationer ikke blot paa Pengemarkedet, men ogsaa i Varehandelen, hvilke sidste tog deres Begyndelse med, at Staten afkøbte det asiatiske Kompagni dets Varelager, og fortsattes i en Række store Indkøb paa Kredit, der ofte resulterede i, at Staten senere maatte realisere Lagrene à tout prix for at skaffe Penge.

Uagtet Staten saaledes selv gav det daarlige Eksempel, var Regeringen ikke blind for Farerne ved den overhaandtagende Spekulation, og en Række Forordninger udstedtes for at modvirke denne. Flere af disse tilsigtede naturlig i første Linie at dæmme op for den for Staten selv saa skadelige Nedgang i Kurserne, saaledes Forordningerne mod »Agiotagen«. Men ved Siden heraf træffer vi paa en Række Reformers, der virkelig søgte at fæstne og støtte den legitime Handel.

Nævnes skal saaledes *Plakat af 22. December 1808* angaaende Kommerceforordningen, *Forordningen af samme Dato for Mæglerne i Kjøbenhavn* og *Anordningen om Børsens Holdelse*.

Ved førstnævnte Plakat blev det saaledes paabudt, at enhver, som handlede en gros eller drev Negoce mod Skibe og Skibsparter, Varer, Veksler og Handelseffekter uden at tage Borgerkab eller lade sig indskrive som Grosserer, skulde erhverve Attest hos Magistraten til Hjemmel for sin Næringsbrug, og derefter ansættes i Næringssskat lig med andre Handelsberettigede. Fremmede, som her vilde drive Handel, skulde tage fast Bopæl og søge Bevilling paa deres Næring. Dernæst traf Plakaten forskellige Foranstaltninger mod uberettiget Handel.

Ved Mæglerforordningen imødekom Regeringen et længe næret Ønske om en Omordning af Mæglerens Stilling. Navnlig havde Grossererne beklaget sig over, at man ingen faste Regler havde for Courtagens Beregning, og at Mæglerne beskæftigede sig med Handelsforretninger og andre dem uvedkommende Sager.

Gennemkørslen under Forbindelsesbygningen mellem Børsen og Banken.
Efter Tegning i det kgl. Bibliothek.

Da tilmed Magistraten i 1800 havde antaget en Mægler, uagtet Societetet ikke havde anbefalet ham, nedsatte dette en Komite til Udarbejdelsen af en Plan for Mæglervæsenet, og under 3. Juli 1803 fremsendte Formandsskabet et Udkast i saa Henseende til Magistraten, idet man henstillede, at der ikke beskikkedes flere Mæglere, forinden en Ordning var truffen, og at det forhødes Mæglere, der drev uberettiget Virksomhed, at gaa paa Børsen.

Ved Forordn. af 22. December 1808 blev Mæglernes Courtage nu nærmere bestemt. Deres Antagelse betingedes af en Duelighedsprøve for Grosserernes Formand eller en af de Ældste med tilsagte 3 af »Grossererselskabets« Medlemmer. De beskikkedes som hidtil af Magistraten, der havde at antage saa mange, som efter forekommende Omstændigheder betragtedes fornødent; dog maatte ingen forundes Bevilling, førend derom var indhentet »Grossererselskabets« Betænkning, hvilken tillige med den udstedte Bevilling af Magistraten vilde være at indsende til Kommerce-Kollegiet til Meddelelse og Konfirmation. Forinden Mæglerne tiltraadte deres Hverv, skulde de aflægge Ed for Magistraten. De inddeltes i 4 Klasser — Vare-, Veksel-, Skibs- og Assurance-Mæglere. De maatte ikke udøve eller være delagtige i Handels-Speditions-, Veksel- eller Rederi-Forretninger og i Handelsforretninger kun betjene de Handelsberettigede. Deres Virksomhed skulde de udøve personlig. Det paalagdes Mæglerne som en fælles Pligt een Gang hver Uge efter nærmere Overenskomst med Stadens Handlende at besørge en nøjagtig Priskurant udgivet, i hvilken ikke blot de gangbare Varers Priser, men ogsaa Kursen paa Veksler og Speciesmønt samt Diskonto og Aktiers Pris tilligemed Assurancepræmierne skulde anføres, idet det paalagdes Formanden og de Ældste for »Grosserer-Societetet« i Forening med den kgl. Børskommissær at føre Tilsynet med, at disse Priskuranter affattedes paa rette Maade. Mæglerne skulde vekselvis een hver Uge være til Stede paa Børsen fra 12—2 for under Børskommissærens Tilsyn at vaage over, at saavel Mæglerforordningen som Børsanordningen efterlevedes. Enhver Overtrædelse i saa Henseende skulde anmeldes for Børskommissæren.

Sluttelig forudsattes Mæglernes Sammenslutning i en Korporation, der skulde have en Formand med tvende Bisiddere, hvilke vilde være at vælge af Stadens samtlige Mæglere. Valget skulde anmeldes til Grosserer-Societetet og Magistraten. Nærmere Regler gaves endelig for denne »Mæglerkorporationens« Protokoller og Møder.

Den 11. Januar 1809 samledes herefter 24 af Byens 29 Mæglere og valgte til Formand Stadsmægler Jacob Jacobsen og til Bisiddere Major C. A. Hyllested som Varemægler, N. Holten som Vekselmægler og N. J. Krøger som Skibsmægler. Mødetiden sattes til første Mandag i hver Maaned Form. Kl. 10—11. 1818 gik man over til Kvartalsmøder og i 1833 til Aarsmøder. For Udeblivelse sattes en Bøde af 1 Rdl. Kontingentet fastsattes opr. til 4 Rdl. pr. Kvartal; med forskellige Forandringer ansattes det 1834 til sin nuværende Størrelse 2 Kr. aarlig.

Ved Anordningen over Børsens Holdelse afløstes den gamle Børsordnans af 30. Juni 1692.

Børstiden sattes nu til Klokkeren 12—2 — ændret ved Pl. 28. Juli 1835 til Klokkeren 1—2^{1/2}. Det indskærpedes, at »i denne Tid maa Ingen bringe Pakker eller Gods igennem Børssalen, hvor Købmændene holde deres Forsamling, ej heller maa Roligheden forstyrres ved Betlere og uvedkommende Personer«.

Til at føre Opsigt med Børsforretningernes ordentlige Gang og Politiet indenfor Børssalen vilde Kongen beskikke en Børskommissær, der efter en ham givne Instruks skulde vaage over, at intet paa Børsen i Børstiden kunde foregaa, som var stridende mod Anordningerne, samt have Tilsyn med Børsauktionerne og paase, at ingen Uberettigede tilstedtes Adgang til Deltagelse i Børsens Forhandlinger. Skulde nogen vise sig opsætsig mod hans Paabud, vilde Vedkommende blive udvist af Børsen og tiltalt for Politiretten. Til hans Assistance ansattes en Børsbetjent, der

skulde være til Stede i Børstiden og dør være de Handlende, Mæglerne og Skipperne til Tjeneste. Børstjeneren skulde opslaa paa Børstavlen de ham tilstillede offentlige Bekendtgørelser samt hvad der af Købmændene, Mæglerne, Skipperne eller andre Vedkommende til den Hensigt overleveredes ham. Indtægterne ved Børsauktionerne skulde han oppebære og aflevere til Børskommissæren. Børstjeneren maatte ikke modtage Gods til Bortsælgelse — naar nogen henvendte sig til ham desangaaende, skulde han sende Vedkommende til Mæglerne.

Skulde nogen Uorden indløbe, medens Børstiden varede, eller Klammeri med Ord eller Gerning opstaa blandt de Tilstedeværende, da skulde saadant enten af Grossererelskabet's Ældste eller af den Mægler, der efter Mæglerforordningen havde det daglige Tilsyn paa Børsen, anmelde dette for Børskommissæren.

Om Grosserer-Societetet udtalte Anordningen sig ikke. Den forudsatte ganske vist »Grossererelskabet's« Eksistens, men indskrænkede sig til at udtale i § 9: »Hvad som Grosserernes Formand og Ældste herefter maatte anse tjenligt til Kjøbmandsstandens Tarv og Børsens bekvemmere Indretning skal de andrage for Magistraten, som med sin Betænkning indsender Forslaget til Gen. L. Oec. og Commercekollegiet, hvorigennem det skal blive Kongen foredraget til allerhøjeste Bestemmelse«.

En af Overretten den 3. Januar 1814 afsagt Dom giver i flere Henseender karakteristiske Oplysninger om Domstolenes og Formandsskabets Opfattelse af Sidstnævntes Stilling og Competence:

I een af Københavns bekendteste Caféeer havde Landsover- samt Hof- og Stadsrets Prokurator N. C. Bierring — den lille Marat, som han kaldtes — den 3. September 1812 udtalt sig højst nedsættende om Købmandsstanden og dens Forhold under Krigen og blandt andet ytret: »at Købmændene hverken kendte Fædreland eller Ære, naar der var Spørgsmaal om at fortjene Penge; at de burde hænges; og at der ikke fandtes Reb nok at hænge dem i«. Efterat Jean Fred. de Coninck havde givet Indberetning herom til Formandsskabet, anlagde dette — for Grosserer-Societetet her i Staden — Sag mod Bierring. Hvor alvorlig Formandsskabet tog Sagen, fremgaar af dets Skrivelse til Advokat Rottbøll: »omendskiønt vi have den største Føje til at paastaa Æresstraf anvendt paa Herr Overretsprokurator Bierring, saa skulle vi dog i Betragtning af hans uskyldige Familie lade det bero ved at han vorder straffet paa yderste *Formue* dog mod at Deres Velbaarenhed i Deres Procedure angiver Motiverne til denne Skaansel«. Ved Overrettens Dom anerkendtes Formanden og de Ældstes Competence til at paatale disse Fornærmelser mod de danske eller københavnske Handlende, og Bierring blev idømt en Bøde paa 500 Rbdl. Sølv. Værdi, Sagens Omkostninger og Mulkt for unødigt Trætte. At Formandsskabet har været tilfreds med Dommen, ser man af, at det, da Advokat Rottbøll ikke ønskede selv at fastsætte sit Salarium, bad ham modtage 2000 Rbdl.

Nogen Myndighed med Hensyn til Børsen og Forsamlingspladsen tillagdes ej heller Formandsskabet, idet denne lagdes i den kgl. Embedsmand Børskommissærens Haand. Ifølge den ham givne Instruks skulde han paase Priskuranernes og Skibslisternes nøjagtige Udgivelse samt Vekselnoteringsen paa Børsen og forebygge Urigtigheder ved Kursernes Bestemmelse. Han skulde herefter oppebære Børsens Afgifter og aflægge Regnskab samt føre Protokol over, hvad der maatte forefalde af Vigtighed paa Børsen.

Til Børskommissær udnævntes *L. N. Hvidt*. Efter i 1795 at have absolveret theologisk Eksamen med Udmærkelse havde han ved Faderens, Hofagent og Hørkræmmer Niels Nielsen Hvidts pludselige Død i 1798 afbrudt sine Studier og overtaget Faderens gamle Forretning. Som Købmand og som Kaptajn i Borgervæbningen erhvervede han sig et særlig godt Navn, og da han i 1808 saa sig nødsaget til at opgive Forretningen paa Grund af de store Tab, denne

havde lidt i Krigsaaret 1807, gav Societetet ham sin bedste Anbefaling til Embedet som Børskommissær.

I de vanskelige Aar, hvori han bestyrede dette — Aarene 1809—1816 — nød hans Virksomhed den største Anerkendelse. Valget kunde ej heller have været bedre: med Dannelse og Myndighed forbandt han et udpræget Administrationstalent: gennem sin tidligere Virken stod han derhos Handelen og dens Udøvere nær.

Med stor Energi søgte L. N. Hvidt som Børskommissær at skaffe »Børstiden« respekteret, og med en Strenghed, der ikke senere fulgtes, søgte han at værne denne mod »Uvedkommendes« Adgang. Naar Adgang til Forsamlingspladsen i Børstiden nægtedes Handlende, der efter at være gaaet Konkurs ikke havde faaet deres Bo ekstraderet, var dette dog i Overensstemmelse med ældre Traditioner. Ved kgl. Resolution af 28. April 1814 fastsloges, »at Hosekræmmere ikke vare berettigede til at bivaane Børsforhandlingerne«, og samme Aar forbød Børskommissæren samtlige Mægleres Betjente, forsaavidt de ikke var forsynede med Magistratens Konstitution, at indfinde sig paa Børsen i den for Børsforhandlingerne bestemte Tid.

Ikke mindre vaagede han over, at Mæglerne overholdt deres Forpligtelser, saaledes med Hensyn til Opgaver over de ved Auktionen solgte Effekter, samt over de ved dem købte og solgte Varer og Veksler til Brug ved de ugentlige Priskuranter og ved Vekselkursernes Fastsættelse.

I Promemoria af 2. Juni 1809 til Kollegiet undskyldte Mæglerne deres Forsømmelighed med, at i de 21 Maaneder, i hvilke ingen Priskurant havde eksisteret, havde »Varebeholdningerne været faa, Vexellaffairerne næsten rent tilintetgjorte eller i det mindste af den Natur, at man kuns med Modbydelighed kunde befatte sig dermed«. Efterat de imidlertid havde faaet en alvorlig Paamindelse, udkom endelig det første Nummer af Børsens officielle Priskurant (med dansk og tysk Tekst) den 12. Maj 1810. Enhver Mægler havde inden Kl. 3 Fredag Eftermiddag at indberette til den særlige Priskurant-Komité de af ham i Ugens Løb gjorte Forretninger. Tilsynet med Priskurantens nøjagtige Førelse paahvilede ifg. Mæglerforordningen Formanden og de Ældste i Forening med Børskommissæren, og efter dennes Fratræden og Komiteens Oprettelse varetog denne ved 1 af sine Medlemmer Tilsynet.

Som det udtales i Formandsskabets Skrivelse af 22. Marts 1811 til Finans-Kollegiet, havde man ophørt med den officielle Notering af Vekselkurserne, »da al Handel stansede ved Krigen og da Forandringerne i Kurserne vare saa betydelige, at et passende Middeltal ikke kunde sættes«.

Ved Plakat af 2. Maj 1811 gaves der herefter fastere Regler for Veksel-Kursernes Bestemmelse.

Noteringen skulde besørges af en Komite bestaaende af Grosserer-Societetets Formand og Ældste i Forening med Børskommissæren og tvende kyndige og paalidelige Købmænd, som Kommerce-Kollegiet efter den øvrige Komites Forslag skulde udnævne. Til denne Komite skulde Vekselmæglerne hver Børsdag indlevere nøjagtige Fortegnelser over de af dem købte eller solgte udenlandske Veksler og disses Pris. Af disse Fortegnelser havde Komiteen at uddrage ordentlige Middelkurser. Saa ofte der paa en Børsdag ikke i det mindste var købt og solgt for 10,000—12,000 Rdlr. Banco, skulde man lade foregaaende Postdags Kurs blive staaende. De herefter noterede Kurser skulde indføres af Komiteen i en dertil autoriseret Protokol og opslaas paa Kurstavlerne.

Foruden Kurstavlerne var der i Børssalen opsat forskellige andre Tavler til Opslag af offentlige Bekendtgørelser. Paa dertil given Anledning udtalte Kancelli-Skrivelse af 7. November 1815, at Bekendtgørelserne paa Børsen ikke var Censur underkastede, »en anden Sag er det, at Børskommissæren, hvis noget lovstridigt blev forlangt kundgjort paa denne Maade, kunde og burde nægte det«.

Særlig Fortjeneste indlagde L. N. Hvidt sig ved sine Bestræbelser for at forbedre Lokalteterne for de Børssøgende. Forinden disse Foranstaltninger omtales, skal det nævnes, at Brandkommissionen allerede ved en Besigtigelses- og Synsforretning af 8. Oktober 1806, som foretoges af General Peymann og Brandmajor Kirkerup havde henledet Opmærksomheden paa Børsens store Brandfare og henstillet, at den østlige Del adskiltes fra den øvrige Bygning ved en Brandmur. Derhos foreslog Kommissionen en Række andre Foranstaltninger, saaledes at Loftet over den østlige afsondrede Del belagdes med Ler, og at Klokkestolen nedtoges af Taarnet.

14. April 1807 meddelte Overbankdirektionen, at Rentekammeret var blevet anmodet om at foranstalte de foreslaede Indretninger, og 1810 ses der at være anvendt 3701 Rdl. til den omtalte Brandmur.

Samme Aar meddelte L. N. Hvidt Societetet, at der forestod en Forandring og Oppudsning af Børssalen, i hvilken Anledning han forespurgte Societetet, om dette saa sig i Stand til at afholde nogen Udgift hertil. Herpaa svarede imidlertid Societetet, at de Summer, som det i de sidste 8 Aar havde oppebaaret i Henhold til Pl. af 11. November 1771 i Afgift af de paa Børsen afholdte Auktioner ialt kun havde andraget 766 Rdl. 6 Sk., og at »der foruden denne Sum var mere igen udgiven og anvendt saavel til Børssamlingspladsens og til Courskontorets Vedligeholdelse som til Lønning for Børsbudet og Vægteren«.

Dette Svar maatte L. N. Hvidt lade gaa videre til Courantbankens Realisations-Kommission, derfra til Overbankdirektionen og endelig til Rentekammeret, der ikke desto mindre besluttede Børssalens Restaurering og gav Bygningsinspektør Hornbeck Ordre til at foranstalte det i saa Henseende fornødne.

De tvende Kontorer — Søassurancens og Grosserernes Kontor hver paa sin Side af Indgangen bibeholdtes, men ligefor denne indrettedes en Vestibule. Selve Børssalen udvidedes med 2 Fag paa hver Side, hvorved nogle af Boderne blev inddragne. Salens Længde androg herefter 35 Alen; den indrettedes nu endelig som lukket Sal med Døre, ikke blot mod Forstuen, men ogsaa mod de bagved liggende Boder. Loftet bares af 8 fritstaaende Træpiller, men var ikke hævet som i den nuværende Børssal. Den havde ej heller Ovenlys, hvorfor den trods de forholdsviis store Bekostninger — c. 19,000 D. C. —, der anvendtes paa den, gjorde et ret mørkt og ikke særlig festligt Indtryk. Dens væsentligste Prydelse var Historiemaleren Chr. Fædder Høyers store Maleri »Christian IV's Besøg hos Tyge Brahe paa Uranienborg«, eller, som Høyer selv betitlede det: »Christian IV bærer Tyge Brahe allernaadigst med en Guldkæde«. Maleriet var bestilt af L. N. Hvidt og skænkedes af denne 1815 til Grosserer-Societetet »som et Bevis paa den Højagtelse og varme Erkendtlighed for den Velvilje han har fundet hos Handelsstanden i Almindelighed og hos Societetet i Særdeleshed«. I sin Takskrivelse af 20. Juni s. A. meddelte Societetet, at det havde besluttet at forsyne Billedet med følgende Inskription: »Dette Maleri er foræret og opsat af Herr Justitsraad og Børskommissær L. N. Hvidt, Ridder af Dannebrog, i 1815 til Prydelse for Børsen og til Bevis paa sand og varm Hengivenhed for Fædreland og Handelsstanden«. Maleriet opsattes paa Børssalens Bagvæg mellem de 2 Døre, der førte ind til Boderne. Foran Billedet og for at skærme dette var anbragt et lavt Gitterværk. — Billedet hænger nu i Læseværelset.

Paa Afbildningerne af denne Børssal finder man gengivet to af de nu saa moderne Drejedøre eller Korsdøre, som den Gang var noget ganske nyt, og som det lader til, at Datiden var meget optaget af, — først efter at man havde indhentet C. F. Hansens Anbefaling, havde man saaledes dristet sig til at opsætte dem. For Ungdommen var de til stor Fornøjelse; i Kjøbenhavns Skilderi for 13. April 1816 klagedes der imidlertid fra de Børsbesøgendes Side over, at man

»faar Fingrene forklemte i den Mølle, hvori man saa at sige indmales i Templet«. Paa Billederne ser man ogsaa i Forstuen Kagekonen og hendes Bord. Medens Servering paa Børsen iøvrigt ikke var tilladt — forgæves søgte saaledes i 1818 den ogsaa da kendte Konditor Josty at faa Tilladelse til at oprette en Konditorbod — hørte Kagekonen til Børsens gamle Traditioner, ja lige op til vor Tid havde hun endog Lov til at gaa ind i Børssalen i Børstiden med sin Frugtkurv. Foruden Kager og Frugt solgte og udlejede hun Sivsko, en Artikel, hvortil der om Vinteren var god Anvendelse for dem, der skulde sidde i længere Tid i de kolde Lokaler.

Efter at Børssalen var restaureret, bestemtes det ved kgl. Resolution af 9. August 1811, at Overskuddet af Børsauktionerne fremtidig skulde tilfalde Courantbanken — dens Realisations-Komite — som Børsens Ejer til Bestridelse af dennes Vedligeholdelse og Forbedring. For 1810 ses dette Overskud at have andraget 999 Rdl.

Indgangen til Børssalen c. 1850. Efter Triensnit.

Længe havde der været klaget over, at Auktionerne holdtes i Børssalen. De foregik i Salens nordre Side, hvor der var anbragt et stort Auktionsbord; en særlig Indtægt havde Børstjeneren af at udleje Stole og Bænke til de Auktionssøgende. Fra Aarhundredets Begyndelse, da der saa godt som daglig holdtes Auktion i Forsamlingssalen, blev dette saa generende, at man indsaa Nødvendigheden af, at der indrettedes en

særlig Auktionssal, og allerede ved kgl. Reskript af 3. August 1812 var en saadan bleven forordnet. De følgende trykkede Tider fristede imidlertid ikke *Finanskollegiet*, der, efter at Courantbankens Realisations-Komite var opløst, havde overtaget Børsen og Forvaltningen af denne, til Ekstra-Bekostninger. Og yderst vrangent udtaler Kollegiet sig i sin Forestilling af 25. Maj 1813 mod Auktionssalen: »Da Danmarks Handel blomstrede, havde Børsen (Børssalen) kun $\frac{2}{3}$ af sin nuværende Størrelse, og et ikke ringe Rum optoges desuden af en Nürnbergerboutik, og dog holdtes da, ligesom nu baade før og i Børstiden Auktioner i Salen«.

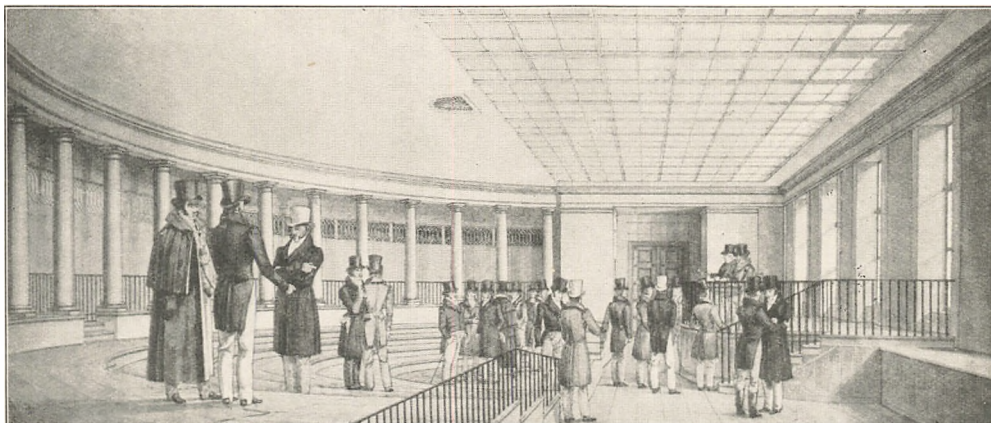
L. N. Hvidt tabte imidlertid ikke herfor Modet, og i sin Betænkning af 11. Marts 1814 anbefalede han Sagen paa det varmeste: I Anledning af, at man havde henstillet til ham at søge en Ordning, der ikke faldt Statskassen til Byrde, udtalte han, at han ikke nærrede Tvivl om, at han hos de Handlende maatte kunne rejse den fornødne Sum, og han foreslog — i Overbevisningen om, at Auktionssalen vilde kunne bære sig, blot ved at Afgifterne af Auktionerne forøgedes ubetydeligt — at der for Omkostningsbeløbet udstedtes en Art Aktie-Beviser, som indenfor en kortere Tid vilde være at forrente og afdrage af Auktionssalens Overskud.

Frederik VI fulgte L. N. Hvidts Indstilling, og ved Resolution af 20. Maj 1814 forordnede Kongen, at det maatte have sit uforandrede Forblivende ved den af ham afgivne allerhøjeste Resolution i Henseende til en Auktionssals Indretning; hvorhos der i samme Resolution udtales de Ord, der varslede om nye Tider for Børsen: »og at der herefter, naar Boutikerne paa Børsen blive ledige ved nuværende Lejers Død eller Opsigelse, skal ingen ny Bortlejning finde Sted, men Pladsen benyttes til Lokaler for saadanne Instituter, som staa i Forbindelse med Handelen, og Boutik-Udsalget saaledes tilsidst aldeles ophøre«. Disse kongelige Ord skulde dog først langt senere blive tagne til Følge.

I Datidens Beskrivelser omtales denne Auktionssal i høje Toner, ja den nævnes atter og atter som et »Kunstværk«.

Det var ogsaa en ret imponerende Sal, c. 35 Alen lang og c. 24 Alen dyb. Den laa bag Børssalen med Indgang fra denne og med 7 Fag ud til Slotsholmsgade; ved at gennembryde Loftet havde man skaffet den Ovenlys. Den var udført af Hofbygmester Hornbeck i Datidens klassiske Stil med amfiteatraliske Pladser og en Række Søjler langs Bagvæggen, der formede sig som en Halvcirkel. Mellem Auktionssalen og Vinduesrækken paa Østsiden indrettedes en c. 5 Alen bred Gang, der forbandt Børssalen med Boderne.

Den 22. September 1816 indviedes det nye Lokale under en voldsom Tilstrømning af Lieb-

Auktionssalen paa Børsen. Efter Akvarel.

havere og Nysgerrige med Auktionen over Tremasteren »Antoinettes« Ladning. Dagen var ogsaa i en anden Henseende en Mærkedag, som det var den første Kinafarer-Ladning, der indkom og solgtes her efter Krigen; ifølge Deuntzers: »Af det asiatiske Kompagnis Historie« udbragtes den til ialt 1,700,000 Rbdl. Enkelte gamle Børsfolk vil endnu kunne mindes disse store Auktioner over Ladninger fra Øst- og Vestindien, som afholdtes i Auktionssalen lige op til 1856; de varede ofte i flere Dage, og de Mødende trakteredes med Portvin og Franskbrød.

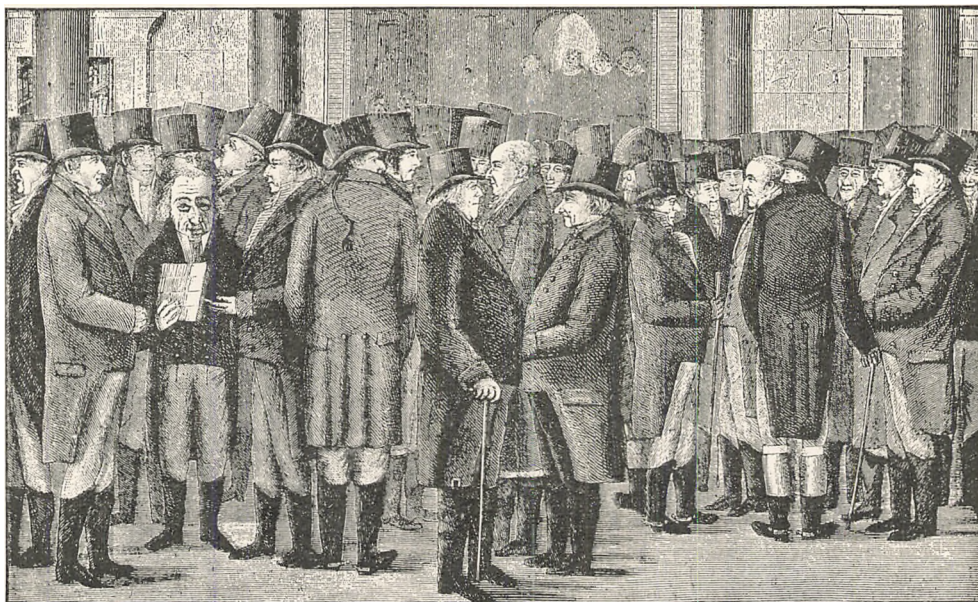
Auktionssalen benyttedes forøvrigt ikke blot til Auktionerne men ogsaa ved særlige Lejligheder til Mødesal.

De Grosserere, som L. N. Hvidt havde formaaet til at tegne sig for Aktier til Auktionssalen, kom ikke til at fortryde dette, thi allerede i 1817 kunde Hvidt meddele Aktionærene, at han havde erholdt Bemyndigelse til at tilbagebetale dem deres Indskud med paaløbne Renter. Men 1817 havde ogsaa været et sjældent stort Auktionsaar. Auktionsafgifterne havde saaledes indbragt 6277 Rbdl. 48 Sk. N. V. = 3348 Rbdl. r. S.

I 1816 tog L. N. Hvidt sin Afsked som Børskommissær, og samme Aar overgik den øverste Børsforvaltning, efter at Finanskollegiet ved Resolution af 9. Februar 1816 var bleven ophævet, til *Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond*.

Ganske naturligt søgte nu Grosserer-Societetet at faa sin Stilling til Børsen og sin egen Organisation præciseret, og i saa Henseende fandt det Støtte hos Kongen og Regeringen. Havde Frederik VI vel ikke altid fulgt Grosserer-Societetets Henstillinger, havde Kongen dog forstaaet at paaskønne den københavnske Grossererstand. Ikke blot havde denne vist en sjælden Hjælp-somhed og Redebonhed til at bringe Ofre i disse for Landet og Hovedstaden saa ulykkelige Aar, men atter og atter havde Regeringen maattet ty til dens Kapital og finansielle Indsigt. Sin sidste

Indsats i Pengekrisen gav Societetet ved efter Regeringens Anmodning og Bemyndigelse at ned-sætte en Komite af sine Medlemmer (Prætorius, P. Friis, Joh. Schartau, Agier, Zinn og J. F. de Coninck) til at emitte rentebærende Kreditbeviser: Komitesedler for indtil 5 Millioner Rbdl. N. V., for hvilke der gaves Sikkerhed i Indtægterne af Domænerne og Stempelafgiften. Som Eksempel paa den febrilske Fart, hvormed der handledes i disse Tider, skal anføres: den 15. Januar 1814 holdt Komiteen sit konstituerende Møde, den 21. s. M. kunde den meddele, at Seddelfabrikationen alt var i Gang, og den 27. i næste Maaned var der udstedt Komitesedler for 3,018,000 Rbdl. N. V. Allerede den 13. Maj s. A. udstedte Finanskollegiet Bekendtgørelse om Komitesedlernes successive

Fra Kjøbenhavns Børs c. 1816. Efter Træsnit.

Inddragning mod kgl. 6 % rentebærende Obligationer, og efter at alle Komitesedlerne var indløste, kunde Seddel-Komiteen den 24. Maj 1822 nedlægge sit Hverv.

For at vise Grosserer-Societetet og Handelsstanden sin Paaskønnelse for sammes Forhold under Krigen, havde Frederik VI udnævnt Societetets Formand og Ældste, Saabye, E. Erichsen og J. Prætorius til virkelige Etatsraader. Ved Anordning og Reskript af 23. April 1817 og Plakat af 10. Februar 1818 gav han dernæst Grosserer-Societetet og Grosserer-Societetets Komite Grundlovene for disse Institutioners fremtidige Virken.

Efter at L. N. Hvidt havde taget sin Afsked, havde Grosserer-Societetet i Skrivelse af 21. Maj 1816 til Kommerce-Kollegiet udtalt, at da de Omstændigheder, der under Krigen foranledigede Ansættelsen af en Børskommissær, var ophørte, var Genbesættelsen af denne Post her-efter ikke nogen Nødvendighed. Societetet mente selv ved sin Formand og Ældste at kunne føre Opsigt med Børsforretningernes ordentlige Gang, ligesom de tilbød selv og ved Børsens og Societetets Tjener at indfordre Auktionspengene og aflægge Regnskab for disse. Herefter resol-verede Kongen under 1. Juni, at Børskommissærens Embede indtil videre kunde lades ubesat. I Skrivelse af 5. Juli fremsatte derpaa Societetet sine Forslag; det meddelte, »at vi indbyrdes havde taget vedbørlig Aftale i Henseende til Tilsynet med Børsforretningernes Afholdelse og Politiet«, og at »om nogen Uorden skulde finde Sted paa en Tid, da vi ikke ere til Stede, ville vi overdrage Tilsynet og Ordens Overholdelse til den Mægler, som efter Mæglerforordningen daglig har jour paa Børsen«. Kommercekollegiet erklærede sig den 23. s. M. enig i Propositionerne

med Undtagelse af, »hvad der er fremsat om at overdrage Politiet indenfor og Tilsynet med Børsforretningerne til den jourhavende Mægler, naar ingen af D'Herrer Formænd var tilstede, hvilket Tilsyn Kollegiet i saa Fald finder passende blev overdraget til een af de Ældste blandt fornævnte Grosserere, til hvem det da ogsaa maatte overdrages at tiltræde den Komite, der sætter Priskuranten, naar ingen af Komiteens Formænd kunne være til Stede«. Dette tog Societetet sig ad notam og meddelte Kollegiet den 25. s. M., at man til det omtalte Hverv havde autoriseret Kommerceraad Rabe Holm, der daglig bivaanede Børsen.

Ved Anordningen angaaende Handelsberettigelse af 23. April 1817 ophævedes den ved Kommerceforordningen gjorte Sondring mellem de virkelig indskrevne Grosserere og de andre Grosserere, og det blev nu som almindelig Regel paabudt, at den, der vilde vinde Handelsret som

1. Cancelliraad Colbjørnsen.	7. Generalkrigsk. v. Smidten.	13. Kirketerp.	19. Etatsraad Erichsen (?)
2. Didrich Tutein.	8. Hofraad Hambro.	14. Capitain Myhlensteth.	20. ?
3. Andreas Nielsen.	9. Collstrup.	15. Tutein.	21. ?
4. Raphael.	10. ?	16. Neldrup.	22. ?
5. Walker.	11. Mægler Hyllested.	17. ?	23. ?
6. Wexelsen.	12. ?	18. Agent Behrens.	24. Wessely.

Grosserer, skulde tage Borgerskab som saadan. Grossererens Pligt til at foreskrive sine Varer fra første Haand ophævedes. Grænsen for Grosserernes Handelsbeføjelse sattes nu til de i Kommerceforordningens § 10 foreskrevne Minimumskvanta — for ubenævnte Varer altsaa 50 Rdl. For at erholde Borgerskab som Grosserer skulde Vedkommende være fuldmyndig samt, jfr. Anordningens § 11:

- a) med Attest fra Grosserer-Societetet i Kjøbenhavn eller paa anden Maade godtgøre, at han enten ejer Skibsparter til et Beløb af 30 Kommerce-Læster, eller besidder en saadan Formue, at han kan være i Stand til at etablere en Groshandel,
- b) have vist et saadant Forhold, at han kan anses værdig til at vinde saadant Borgerskab, hvorm i Kjøbenhavns Grosserer-Societet bør høres, og
- c) have gjort det befalede Indskud i Statskassen.

Dette Indskud blev ved Plakat af 1. Marts 1814 sat til 300 Rbdl.

Dernæst foreskrev Anordningens § 12:

»Ved Grosserer-Societetet i Kjøbenhavn skal forordnes en Comitee, der foruden Formand og Ældste hvilke sidste dog bortfalde, naar de nuværende fratræde, skal bestaa af 12 Medlemmer, hvilke skal iagttage de Pligter, der paaligge hele Societetet, samt afgive de Betænkninger, Erklæringer og Responsa, som Collegierne, Øvrighederne eller Domstolene maatte fordre eller som private Personer maatte forlange i dem vedkommende Retssager. Hvorledes denne Comitee nu og i Fremtiden skal organiseres er bestemt ved Rescript til Magistraten i Kjøbenhavn.«

I dette Reskript af s. D. lyder:

- »§ 1. De, der skulle være Medlemmer af den Komite for Grosserersocietetet i Kjøbenhavn, som omtales i bemeldte Anordnings § 12, skulle vælges første Gang af det nuværende Grosserersocietet, og for Fremtiden skulle samtlige Grosserere for hver vakant Plads foreslaa Tre, af hvilke vort Generaltoldkammer og Kommercekollegium, som desangaaende er tilkjendegivet det Fornødne, efter at have over Forslaget modtaget Komiteens Betænkning, vælger Een. Finder bemeldte vort Kollegium sig ikke foranlediget til at vælge Nogen af de Foreslaaede, bliver Sagen at forelægge Os.
- § 2. Tiden, hvori ethvert Medlem af Komiteen bør vedblive denne Funktion, bestemmes saaledes, at de tvende Ældste ved hvert Aars Begyndelse afgaa. Dog kunne de, naar de dertil ere villige, paany udnævnes, og i dette Tilfælde beholder den paany Valgte sin forrige Plads, men de, hvilke maatte være berettigede til næste Aar at afgaa, tabe ikke derved saadan deres Ret, ligesom den paany Valgte eiheller skal være pligtig til imod sin Villie at vedblive som Medlem af Komiteen længere end i eet Aar.«
- § 3. Til Formand for Grosserersocietetets Komite bør, naar denne Post bliver ledig, herefter af Komiteen foreslaas tre af dens Medlemmer, iblandt hvilke Vort Generaltoldkammer og Kommercekollegium under den i § 1 indeholdte nærmere Bestemmelse vælger Een, som beholder saadan Post, saalænge han vedbliver at være Medlem af Komiteen.«

Endelig foreskrev Plakat 10. Februar 1818: »Det skal gjøres alle Grosserere i vor Residentsstad til Pligt at indtræde i Grosserer-Societetet og at erlægge aarligt et saadant Kontingent, som til Udgifternes Bestridelse findes fornødent efter Grosserer-Komiteens nærmere Bestemmelse.«

Den 28. Maj 1817 indkaldtes Grossererne til Møde og Valg af Medlemmer til Grosserersocietetets Komite. Valgt blev efter foregaaende Ballotation:

I. Harboe. C. L. Becker. J. Schartau. Chr. Thomsen. S. S. Trier. Fr. Tutein. L. N. Hvidt. Smidt. J. F. Zinn. Jean de Coninck. D. Suel. D. Tutein.

Den 21. Juli traadte Komiteens Medlemmer sammen, »hvilke herefter afgjøre og beslutte over det, der forhen i Grosserer-Societetet blev forhandlet«.

Man besluttede at sammenkalde Grosserer-Societetet hvert Fjerdingaar — noget man dog i Praxis ændrede til, efter som Lejlighed dertil gaves — og »bliver da samme generaliter at tilkendegive, hvad der i det forløbne Tidsrum er passeret«.

Dernæst vedtoges det, at Komiteen var beslutningsdygtig, naar $\frac{2}{3}$ eller 10 Medlemmer var til Stede, hvilket Antal ogsaa var tilstrækkeligt til at underskrive alle Komiteens Ekspeditioner.

Iøvrigt fastsattes ikke nogen nærmere Forretningsorden for Komiteen, idet den fulgte det gamle Grosserer-Societets Traditioner.

Blandt disse kan nævnes: Ytringsfriheden og Diskretionspligten. I Societetets Samling den 10. April 1809 var det i saa Henseende vedtaget, »at naar nogen af Selskabets Medlemmer skulde udlade sig i Byen om een eller anden Ytring, der maatte blive tilkendegivet af Medlemmerne i Societetets Forsamlinger og dette overbevises de Vedkommende, bliver de at udelukke af Selskabet«.

Komiteens Møder, der fandt Sted efter Formandens Tilsigelse 1—2 Gange om Maanedn, afholdtes i Madame Sundorphs Hus, paa Hjørnet af Ved Stranden og Boldhusgade, hvor Societetet i 1804 havde lejet sig Lokaler paa 1ste Sal, efter at Lacoppidan havde solgt sin Ejendom paa Købmagergade. Lejen androg 200 Rbd. N. V.

Paa Børsen havde man kun til Raadighed det lille »Grosserernes Værelse« til højre for

Indgangen; et nyt grønt Klædestæppe til Bordet, et Gulvlæppe og en Markise ses at være de eneste Forandringer, man dør etablerede.

Som Sekretær for Komiteen fungerede Kammerraad Nygaard, der oppebar 400 Rdl. R. S. om Aaret; 1825 afløstes han som Sekretær af sin Broder Prokurator Lauritz Nygaard. Som Bud benyttedes Børstjeneren Stormgaard. Endelig lønnede Komiteen ogsaa en Vægter for »Opsyn og Opvartning ved Børsen i Middagsstunden«.

Medlemskontingentet, der i »Grosserernes nøjere Forening« oprindeligt havde været 12 D. C., men som under Krisen i 1813 var fikseret til 36 D. C. eller 6 Rbd. N. V. og i 1814 til 72 D. C. eller 12 Rbd. N. V., sattes af Komiteen i 1818 til 12 Rbd. r. S. og i 1820 til 6 Rbd. r. S.

For Udeblivelse eller for »Kommen for sent« fastsattes en Mulkt af 2 Rbd. r. S. For Udstedelse af Attester til Borgerskabs Løsning oppebar Komiteen ifølge tidligere Vedtagelse af 2. Maj 1814 10 Rbd. N. V.

Ligesom Foreningens (Societetets) Protokoller og Arkiv overgaves Grosserer-Societetets Komite, erholdt dette ogsaa det gamle Societets Kassebeholdning og Formue, nemlig foruden et mindre Beløb i kontante Penge, Værdipapirer for 1000 Rdl. Species, 8700 Rdl. S. V. og 300 Rdl. N. V., hvoraf 4700 Rdl. S. V. var anbragt i Kaper-Obligationer, Resten i Speciesbankens og Finans-Kollegiets-Obligationer.

Komiteen lagde straks Vægt paa at opretholde Børsordenen samt Reglerne for Priskuranternes Affattelse og Kursnoteringens Afholdelse. Under 29. September 1818 tilskrev den saaledes Formanden og Bisidderne for Mæglerkorporationen: »Foranlediget ved indkomne Besværinger maa vi tjenstlig anmode Dem om, at De vil tilholde samtlige Herrer Mæglere til Komiteen, der forfatter Priskuranterne, i rette Tid at indlevere Noter, over hvad de have forhandlet, ligesom og at tilholde Vexelmæglerne betimelig at indkomme med deres lignende Noter til den Komite, der sætter Coursen, da man ellers ser sig nødsaget til at andrage hos Magistraten om de fornødne Tvangsmidler i saa Henseende«.

Komiteen paatalte dernæst forefaldne Uordner i Børssalen. Saaledes blev flere Børssøgende i 1818 tiltalte for Politiretten, hvor de maatte erlægge Bøder paa 50 Rbd. N. V. for Optøjer. Dels ved Opslag, dels ved Skrivelser til Mæglerkorporationen slog Komiteen fast, at det var dennes og kun dennes Medlemmer, der havde at haandhæve Ordenen i Børstiden, og at man angaaende enhver Uorden havde at henvende sig til et af disse. Ved Politiretsdom af 16. Juni 1824 blev dette yderligere bekræftet, idet Mæglerne Herløv og S. S. Hechscher hver idømtes en Bøde af 5 Rdl. »at anvende til Børssalens Fornødenheder«, fordi de havde udvist en Mæglerbetjent og saaledes udøvet »en Funktion, som ikke tilkom dem«. Det skal her bemærkes, at den ovenfor omtalte Stilling som Tilsynshavende, der af Komiteen var tillagt Kommerceraad Rabe Holm, og som denne søgte at faa omdannet til en Art lønnet Børskommissærembede, bortfaldt 1819, idet Komiteen herefter selv overtog Tilsynet.

I sin »Rejse i Skandinavien« udtaler W. Häring om Børsen: »I dens dunkle Haller vandrede de tause mørke Skikkelser af en meget bevægelig Verden — Kjøbmændene — alle med Hatten fast paa Hovedet. Ogsaa dette synes man at have faaet i Arv efter Englænderne«. Ja visselig var Børsherrernes Dragter ikke saa maleriske som paa Holbergs Tid. Parykken, der dog havde holdt sig lige til henimod Aarhundredets Slutning, kendtes nu ikke mere. Kun 2 af de paa ovenstaaende Tegning fra c. 1816 — vort første Børsbillede — gengivne Personer nemlig General-krigskommissær v. Schmidten og Grosserer Andreas Collstrop bærer »Haarpidsk«. Den langskødede Kjole med Sidelommer, Kalvekrydset, de langskafte Støvler og den høje Hat er nu Tidens Dragt. Paa Billedet træffe vi Grossererne Diderich og Fr. Tutein, Hambro, Kirketerp,

Walker, Andreas Nielsen og Justitsraad Wexelsen samt Mæglerne Wessely og Hyllested. Af Repræsentanter for det svundne Aarhundredes store Handelshuse bemærker vi kun Komiteens Formand Erich Erichsen.

Paa et for den københavnske Handel saare kritisk Tidspunkt var det, at Grosserer-Societetets Komite traadte i Virksomhed.

Den før saa blomstrende Handelsby var ganske som lammet: Pakhusene stod tomme, Livet i Havnen var ophørt, Handelsflaaden delvis tilintetgjort, de store Handelsformuer tabte. Det ene Handelshus efter det andet havde maattet standse sin Virksomhed; ikke mindre end 64 Grossererfirmaer gik Fallit i Aarene 1816—1820, og medens Tallet paa kontingentydende Grosserere i 1818 udgjorde 230, sank det det følgende Aar til 191. Sørgelige var ogsaa Fremtidsudsigterne for den københavnske Groshandel. Efter Verdensfreden blev den i den store Konkurrence om den oversøiske Handel som Spurven i Tranedans, sit betydelige norske Marked tabte den, og de Begunstigelser, der havde støttet Hovedstadens Handel paa Købstædernes og Landets Bekostning, var for en stor Del ophævede eller blev hævede i Løbet af de følgende Aar. Dette gjaldt saaledes Eneretten paa Kolonial- og Sukkerimporten og Begunstigelsen som Stemplingsstedet for importerede Manufakturvarer. Yderligere umuliggjorde Told-

Grosserer Erich Erichsen, f. 1752, d. 1837.

paalæg og da navnlig Øresundstolden Hovedstadens før saa betydelige Transithandel og førte denne lige i Armene paa Hamborg, der i en lang Aarrække skulde komme til at dominere den danske Handel. Hvor trange Tider København maatte gennemgaa, ser man bedst af dens Folketal, der fra 100,000 i Aaret 1800 kun steg til 120,000 i 1840, medens Landets Folketal forøgedes med $\frac{2}{5}$ og Købstædernes med $\frac{3}{5}$. Omkring 1840 var Drægtigheden af den københavnske Handelsflaade kun halv saa stor som omkring 1800, medens Provinsernes var stegen til det dobbelte.

Under disse vanskelige Aar, hvor Storhedsdrømmene maatte lægges til Side, og hvor det navnlig gjaldt om at søge Handelen lettet for dens trykkende Baand og koncentrere denne om den indenrigs Handel samt Eksporten af Landets egne Produkter og Importen af dets Forbrugsvarer, udførte Grosserer-Societetets Komite et stort og energisk Arbejde.

Standsfølelsen fik ogsaa sit Udslag i disse Aar ved Oprettelsen af Grosserer-Societetets Understøttelsesfond, der stiftedes i 1831 paa Foranledning af C. J. Hambro & Søn, P. C. Knutzon og C. Rønnenkamp, og som i de forløbne 83 Aar har udrettet overmaade meget godt. Blandt de oprindelige Bidragydere til Fondet, der Aar for Aar gennem den lange forløbne Tid har støttet dette, finder vi endnu enkelte Firmaer som Hambro & Søn og Moses & Søn G. Melchior.

Som Formand for Komiteen fungerede 1817—1833 Erich Erichsen, 1833—1842 Fr. Tutein og fra 1842 L. N. Hvidt.

Ovenfor er omtalt, hvorledes Regeringen ved Reskriptet af 23. April 1817 havde forbeholdt Administrationen det endelige Valg af Komiteens Medlemmer samt af dennes Formand. Uagtet Societetets Indstillinger i saa Henseende stedse var fulgte, tilfredsstillende denne Ordning ganske naturligt hverken dette eller Komiteen.

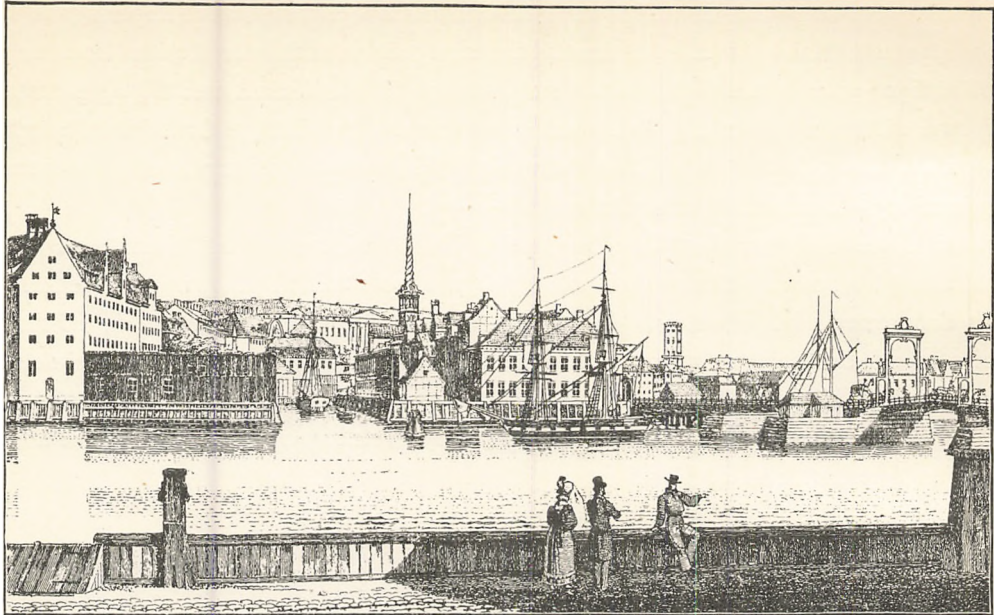
I sit Andragende af 14. Februar 1842 til Kommercekollegiet udtalte Komiteen saaledes:

»Disse Bestemmelser, som paa den Tid var i fuldkommen Harmoni med Regeringens Tendens til at have sin styrende Haand i alle de Institutioner og Samfund, der kunde komme i Berøring med det Offentlige og at overlade saa lidet som muligt til Medlemmernes fri og selvstændige Bestemmelse, synes ikke at lade sig forbinde med de mere forskellige Grundsætninger, som i det sidste Decennium har gjort sig gældende navnlig i Henseende til Organisationen baade af Provisialstænderne og Kommunerepræsentationen — —«.

Gennem disse Ord mærkes den borgerlige Frihedsbevægelse og Komiteens Selvfølelse; i Regeringens imødekommende Svar — den kongelige Resolution af 6. April samme Aar, hvorefter »det tillades Grossererne i Kjøbenhavn for Fremtiden selv at vælge Medlemmerne af deres Komite, og at Komiteens Medlemmer selv vælge Komiteens Formand, dog at Grosserersocietetets Komite, hvergang et Valg til Medlem af Komiteen eller til Formand for samme er sket, derom har at meddele Generaltoldkammer og Kommercekollegiet Underretning«, — ser vi det bedste Vidnesbyrd om Regeringens Anerkendelse af Komiteens Virksomhed.

Børsen og Nationalbanken.

Udsigt fra Christianshavn c. 1830. Efter Radering af J. Holm.

KAPITEL V

I 1816 var Forvaltningen af Børsbygningen overgaaet til Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond.

Ved Plakat af 18. December samme Aar forhøjedes Afgifterne af Børsauktionerne for at skabe Dækning af Udgifterne til den nye Auktionsaal. Blandt disse Udgifter var ogsaa Lønnen til Børstjeneren, der ansattes af Direktionen, og som foruden de ham med Børsordenen paalagte Hverv havde at sørge for Auktions- og Børssalens Vedligeholdelse og Rengøring.

I de første Aar bistod Komiteen Statsgældsdirktionen med at opkræve omtalte Afgifter, men fra 1823 blev Auktionsafgifterne direkte indbetalt til Direktionen af Auktionsforvalteren, medens Børstjeneren aflagde Regnskabet for Udgifterne vedrørende Auktions- og Børssalen.

Hvad Børsvægterne angik, vedblev Forholdet at være det, at de lønnedes af Bodlejerne; dog forbeholdt Statsgældsdirktionen sig den endelige Ansættelse af dem. Foruden at have Tilsyn med Børsbygningen om Natten og paa Søn- og Helligdage, paahvilede det dem blandt andet at »forfriske Luften« og at sørge for Gangenes Rengøring. Som Tegn paa deres Bestalling bar de et Skilt paa Brystet.

Udlejningen af Boderne, ligesom Lejens Indkassering skete ved Statsgældsdirktionens Foranstaltning. Af dennes Indstilling af 1. April 1829 fremgaar det, at Lejen i 14 Aar vederlagsfrit var besørget opkrævet af Kammerraad og Bankkasserer Bøving, i hvilken Anledning der tilstodes hans Enke en Gratifikation en Gang for alle af 1200 Rdl.

At det var forbundet med ikke ringe Besvær at indkræve Lejeafgifterne, fremgaar saavel af denne Indstilling som af de senere Regnskaber over Afgifterne, som efter Bøvings Tid direkte indgik til Statsgældsdirktoratet. Aller og atter ser man, at resterende Lejeafgifter maatte anmeldes i de paagældende Bodlejeres Konkursboer. Regnskaberne for Tiden 1816 til 1830 viser,

at den aarlige Leje af Boderne og de andre udlejede Lokaler i Stuen og paa 1ste Sal gennemsnitlig androg c. 4000 Rdl.

Kramboderne i Stuen optoges saa godt som helt af Hørkræmmere. Til Oplysning om Udlejningen og Handelen paa 1ste Sal skal anføres fra Lejefortegnelsen af 1824 foruden Speciesbanken, hvis Likvidationsbestyrelse vedblev at have Kontorer dér til 1828, og de to Løsøre-Brandassuranceselskaber, samt De private Assurandører, der oprindeligt kun havde faaet et Hjørne af Børssalen til sin Disposition men senere erholdt en af de nærmeste Boder til Kontor, følgende *Lejere*:

Mægler Swane, Boghandlerne N. Colding, Steen, H. D. Ludwig, I. H. Schubothe, O. Hegelunds Enke og L. Thiesen, Silke- og Klædekræmmerne Richters Enke, S. Korfitsen, Madam Bruun, Major P. Th. Hoyer, Inspektør Volchers Enke, Glas- og Traadhandler Wallebye, Glashandler Meltzers Enke, Handelsmand H. Jensen og endelig Interessenterne i Møbelhandelen paa Børsen. Det var saaledes vedblivende Boghandlere og Snedkere, der særlig havde til Huse paa Børsen. Blandt Boghandlerne skal fremhæves den Schubothske Boghandel, der først 1856 forlod Børsen, efter at den Mummiske Boghandel, som Johan Heinrich Schubothe overtog i 1794, havde haft sin Lade paa Børsen i langt over 100 Aar. I Bladet »Dagen« berettes, hvorledes Schubothe, da han den 10. Maj 1825 havde været 50 Aar ved Boghandelen og i den Tid næsten daglig var kommen paa Børsen, nævnte Dag blev indbudt til en Fest, som Børsens Handlende gav til Ære for ham. Man saaledes i Brandassurance-Kompagniets Lokaler, der i den Anledning var smykket med Billeder, og hans Pris lød højt i bunden og ubunden Stil.

Børsmedaillen 1824.

I Dagspressen var Grosserer-Societetets Komite gentagne Gange bleven opfordret til at mindes Børsens 200 Aars Jubilæum 1824; ja »Københavns Skilderi« fremsatte endog et detaillert Program for en saadan Fest, der skulde afholdes i Børssalen og afsluttes med et Bal der. Komiteen fandt imidlertid ikke, at Tiderne opmuntrede dertil, og den indskrænkede sig til at lade slaa en Medaille i Anledning af Jubilæet. Denne Medaille, der er gjort af C. A. Muhle, bærer paa Forsiden i Relief Christian IV's Portræt; paa Bagsiden ses Merkur og Neptun at lægge en Krans paa et Mindealter, der bærer Kongens Navnetræk og et Billede af Børsens Vestportal. Medaillen har følgende Inskription: »To Secler svandt — end staar Kong Christians Børs 1824«, og »Han stod som Helt ved højen Mast — Af Havets Skjød min Borg han rejste.« Omtrent samtidig erhvervede Komiteen det Maleri af Christian IV, som findes i Formandsværelset og er gengivet ovenfor Side 8.

Ganske i Stil med Medaillens hyperloyale Text finder vi Lejlighedsdigteren I. Garbrechts Poem i Anledning af Børsjubilæet, af hvilket vi gengiver det sidste Vers:

Gid Danmarks Snekker smykke
 Selv fjærnet fremmed Strand
 Og bringe Held og Lykke
 Igen til Danmarks Land.
 Hør, Christian! vore Bønner
 Mod Himlens Bue reen!
 Kneis Børs for Danmarks Sønner
 Som *Christians* Bautasteen.

Det omtalte Interesseselskab i Møbelhandelen var i Aarenes Løb kommet stærkt paa Retur: 1829 anføres det, at dets Forretninger var gaaet tilbage, dets Deltagere var fra oprindelig 27 nu faldet til 9. I 1833 maatte det give op og opsige sit Lejemaal.

Og saaledes gik det flere af de gamle Lejere. Rørende er det at se, hvorledes flere af disse kæmpede til det yderste for at blive paa det Sted, hvor de og deres Familier saa længe havde drevet deres Virksomhed. Den gamle Major Peter Thomads Hoyer, der endog maatte afse sin ringe militære Pension til Afdrag paa resterende Leje, nævner saaledes i sin Skrivelse af 23. Maj 1830 til Statsgældsdirektionen, hvorledes hans Slægt i umindelige Tider havde været Bodlejer paa Børsen: »En Forkærlighed har jeg haft for Børsen og vilde jeg gerne have blevet dér til min Dødsdag; thi jeg har arbejdet under dens Tag fra 1786.«

Længe og med Rette havde der været klaget over Børsbygningens Tilstand, ikke mindst fra Lejernes Side. Eksempelvis skal anføres, at Brandassurance-Kompagniet androg om, at der maatte blive lagt dobbelte Gulve, og at Mellemmurterne maatte blive fyldt med Sand for derved at undgaa den skadelige Fodkulde og det ubehagelige Besøg af Rotter og Mus, som kom op gennem Gulvet.

Efter at Hofbygmester Hornbeck først havde fremsat et Forslag til en Reparation, der vilde andrage 16,656 Rbdl., anmodede Statsgældsdirektionen i 1825 Rentekammeret om Bemyndigelse til at overdrage Hofbygmester Jørgen Hansen Koch at forfatte et Overslag omfattende en Hovedrestaurering af Børsen, saaledes at dens arkitektoniske Stil bibeholdtes.

Efter en foreløbig Undersøgelse kalkulerede Koch i sin Skrivelse af 17. Maj 1826 til Rentekammeret Tagets Reparation alene til 16,150 Rbdl., naar Renderne skulde sættes i ordentlig Stand, og det af Taget, der var dækket med Blik, skulde overdækkes med Bly. Med Hensyn til de øvrige Reparationer erklærede han, at det var aldeles umuligt at forudsige, hvad disse vilde koste, dog vilde de ikke selv med den strengeste Økonomi være at udføre for 20,000 Rbdl.

Man overvejede herefter Mulighederne for at dække Taget med graa Tagsten i Stedet for med Bly. Omkostningerne ved paa denne Maade at sætte Taget i Stand ansatte Koch til 13,278 Rbdl., og da det gamle Bly antoges at kunne udbringes til 21,364 Rbdl., vilde man paa denne Maade til de andre Reparationer indvinde c. 8000 Rbdl. Statsgældsdirektionen modstod imidlertid Fristelsen til denne Finansoperation, idet den i sin Skrivelse af 22. Juli 1826 til Rentekammeret udtalte, at man overfor en Bygning som Børsen burde tilsidesætte Hensynet til den nævnte Besparelse, hvor denne som her ikke vilde kunne ske uden at forringe Bygningens Værdi og udvortes Anseelse; man vilde derfor hellere underkaste sig den vistnok betydelige Bekostning, der udfordredes til at bringe Børsbygningen i fuldkommen Stand paa den af Hofbygmester Koch foreslaaede Maade.

Fra Koch forelaa der imidlertid ikke noget detailleret Forslag eller Overslag; Koch havde kun henstillet, at man begyndte med Taget og derefter efterhaanden gik videre med Reparationerne i Løbet af de følgende Aar. Hele Restaureringen var i Virkeligheden saaledes ganske lagt i Kochs Haand, omend som han skriver i sin Indberetning af 4. April 1829 »selve Direktionen for Statsgælden under Arbejdets Gang havde taget dette i Øjensyn.« Noget detailleret Regnskab over de paaløbende Udgifter ses Koch, der i det hele taget optraadte meget myndigt overfor Statsgældsdirektionen og Rentekammeret, ej heller at have afgivet, — i Almindelighed trak han 10,000 Rbdl. ad Gangen til Dækning af udførte Arbejder. Man kan godt forstaa, at Finansmyndighederne

blev betænkelige ved saaledes ikke at have nogen Oversigt over eller at kunne se nogen Ende paa de Omkostninger, som Børsens Reparation vilde foranledige. Synderlig Beroligelse fik de forøvrigt ikke ved Kochs ovennævnte Indberetning af 1829. I denne omtalte han bl. a., hvor umuligt det havde været at forudse den elendige Tilstand, i hvilken hele Tagets Tømmerværk havde været. Alene Istandsættelsen af dette havde kostet 9000 Rbdl. og foruden de til Tagets Dække oprindelig kalkulerede 16,150 Rbdl. var der til Reparationer allerede medgaaet 45,500. Da

Børstrappen mod Kristianshavn. Efter Maleri af M. C. V. Rørbye. 1827.

han skønnede, at omtrent det halve Arbejde var gjort, mente han, at det resterende kunde udføres for c. 40,000 Rbdl., heri dog ikke indbefattet Istandsættelsen af begge Hovedtrapperne. Det skulde imidlertid ikke blive derved. Af Rentekammerets Skrivelse af 14. November 1833 ses det, at dette efter Kochs Rekvisition ialt havde udbetalt ham 120,967 Rbdl. i Sedler og 292 Rbdl. i rede Sølv.

At Administrationen dog paaskønnede Kochs Arbejde fremgaar af, at der 1834 udbetaltes ham en Gratifikation af 2000 Rbdl. Sedler. Af Stenhuggermestrene Schellers og Dantzers Enkes Afregninger ser man, at ogsaa Sandstensarbejderne blev grundig eftergaaede, omend man savner de tvende Figurer paa Gavlene og Frontespicerne paa Taggesimsen, som Koch af økonomiske Hensyn saa sig nødt til at opgive. Større Forandringer af Bygningens Indretning skete iøvrigt ikke ved denne Lejlighed; nævnes kan egentlig kun, at Trappen og Reposen paa Østgavlen blev nedtaget og Indgangen lagt ned i Stueetagen, hvorfra en bred Trappe førtes op til Midtergangen paa 1ste Sal. Naar det andetsteds omtales, at ogsaa Rampen paa Vestgavlen blev erstattet med en Trappegang, beror dette paa en Misforstaaelse.

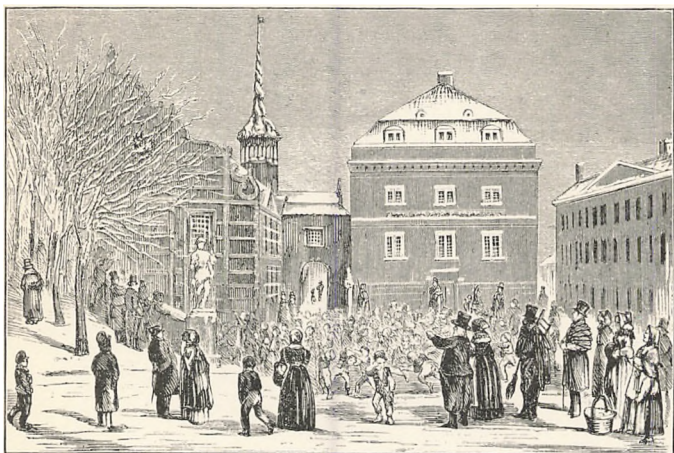
Samtidig med at gengive Børstrappen mod Christianshavn giver det ovenfor afbildede Maleri af M. C. V. Rørbye (udstillet paa Charlottenborg 1827) et karakteristisk Tidsbillede. Vi ser

til højre Skilderhuset — saalænge Banken havde til Huse paa Børsen, var der Vagt ved denne; vi træffer Konen med Æbler og Appelsiner, Drengene, der spiller Klink og endelig det højst uensartede Publicum, der søgte Børsen: den unge og den gamle Grosserer, Amagerkonen og Borgermadammen, der har været oppe at gøre sine Indkøb, den jødiske Vexellerer o. s. v.

Kun ringe Tilfredsstillelse havde imidlertid Staten af de store Ofre, som den havde ydet til Børsbygningen: saaledes som den da var indrettet med Hørkramlagrene i Stueetagen og med 1ste Salen anvendt dels til egentlig Børs, dels til Basar, aaben og tilgængelig for alle, var det simpelthen umuligt at holde den i god Stand og at overholde den for Børsens Værdighed naturlige Orden.

Paa Foranledning af en Klage fra Auktionsdirektøren udtalte Grosserer-Societetets Komite

saaledes i Skrivelse af 7. Marts 1833 til Statsgældsdirektøren: »at overholde Ordenen er forbundet med Vanskelighed, saalænge den største Del af Børsbygningen »vert imod sin Bestemmelse er bortlejet »til Detailhandlere«. Komiteen nævnede, at den af sine egne Indtægter lønnede en Vægter, der posteredes ved Indgangen, hvilket dog ikke afværgede, at Forsamlingspladsen selv i Børstiden i Almindelighed var et Tilflugtssted for Børn, Gadedrenge og fattige Folk, som i Vintertiden dér søgte Beskyttelse mod Kulden, og at en stor Del af Passagen mellem Slotspladsen og

Fastelavn ved Børsen. Efter Træsnit.

Christianshavn som hidtil foregik gennem Børsbygningen. Dette var ikke mindst Tilfældet i Sne og Regnvejr, og under disse Forhold var det næsten umuligt at holde Børsen ren.

Komiteen tilføjede derfor:

»men skulde engang, hvad Komiteen af Hjærtet ønsker, Regeringen beslutte at gøre en »væsentlig Forandring i hele Børsbygningen, at opsigte den i den etablerede Boutikshandel og i »dennes Sted at træffe andre for Handelen i Almindelighed mere gavnlige Indretninger, da vil det »utvivlsoimt være den københavnske Handelsstand og navnlig dennes Komitee som sammes Repræsentantskab i højeste Maade behageligt at meddele sine Tanker.«

En Uskik, som Komiteen ogsaa søgte at faa afskaffet, var Fastelavnsløjerne i og ved Børsen. Disse havde Traditionen for sig, ja allerede i kongelig Ordre af 28. Juni 1726 til Præsens i Politio- og Kommerce-Kollegiet berettes det, at 4 Hørkræmmerdrengene Fastelavndag efter en paaberaabt ældgammel Sædvane havde brikset en anden Dreng med en stor Briks, saa at han en Tid havde maattet holde Sengen. Det paalagdes herefter Præsens at paase, at en »saadan Uskik vorder hemmet og afskaffet«.

I Skrivelse af 29. Maj 1833 til Statsgældsdirektøren anførte Komiteen, hvorledes en Mængde Drengene af den laveste Pøbel den Dag plejede at indfinde sig ved Børsen, hvor der fra Rampen kastedes »i Grams«, hvilket naturligvis affødte Slagsmaal med Hujen og Piben. »Næppe er Børstiden endt, førend Drengene med samme Støj styrte sig ind i Børssalen. Komiteen beder derfor Statsgældsdirektionen, under hvis Resort Børsen hører, efterdi vores Virksomhed, forsaa vidt Orden paa Børsen angaar, er indskrænket til den egentlige Børstid, om at Politiet maa blive opfordret til i Fremtiden at forebygge den nævnte Uskik.«

Et Billede i Claudius Rosenhoffs: »Fastelavn i dette Aarhundrede« (1855) viser imidlertid, at Traditionen, som i det hele har præget Børsens Liv, heller ikke paa dette Punkt saa let lod sig rokke. Den gamle Børstjener Stormgaard var sikkert ej heller den rette Mand som Ordenshaandhæver: idelig og med særlig Styrke netop i 1833 klages over hans Slaphed og, hvad værre var — hans Hang til stærke Drikke. Han afløstes 1835 af Børstjener Jørgensen.

Fastelavnsløjerne ved Børsen fortsattes forøvrigt helt op til vor Tid, kun at de indskrænkedes til, at Børsherrerne fra Rampen kastede Strutter og Skillinger i Grams ned til Børnene. Drabelige Kampe udfegtedes herefter mellem disse — man vil erindre Opsangen »Hiv, Hiv« og »Gode Herre, hiv en Terre«, naar Børnene fandt, at det ikke gik rask nok med Gramskastningen.

Et andet livligt Folkebillede fra Børsen vil mangen sikkert ogsaa endnu mindes: Om Morgenen tidlig holdt Amagerbønderne Stade og Torv mellem Rampen og Nationalbanken.

Fastelavn paa Børsen. Efter Rosenhoff.

Hidtil havde saavel Komiteen som Societetet maattet holde sine Møder udenfor Børsen, dog havde Societetet ved Auktionssalens Etablering faaet Tilladelse til at afholde sine Generalforsamlinger i denne.

I Skrivelse af 7. Marts 1838 til Statsgældsdirktionen paatalte Komiteen, at der foruden Børssalen ikke fandtes noget Lokale til Møder for de Handlende udenfor Børstiden, og hvori merkantile Efterretninger af almindelig Interesse kunde samles og meddeles. Komiteen androg derfor om, at der maatte blive overladt den de Lokaler i den østlige Del af Bygningen, som den kgl. Grønlandske og Færøiske Handel havde overtaget efter Speciebanken, idet Komiteen forudsatte, at Handelsstanden havde et billigt Krav paa fortrinsvis at kunne benytte Børsbygningen til sine Formaal. Statsgældsdirktionen imødekom dette Ønske, og fra Mikkelsdag 1838 fik Komiteen, der vedvarende havde boet til Leje i den Sundorpske Ejendom, Lokalerne overladt for en aarlig Leje af 300 Rdl. Samtidig erholdt »Den merkantile Forening« Husrum sammesteds.

Om denne Forening vides forøvrigt saare lidt. Den stiftedes 1838 og havde ligesom den omtrent samtidig dannede merkantile Industriforening vel nærmest haft merkantile Formaal for Øje. Sin væsentligste Betydning fik den dog derved, at den skaffede de Børssøgende et hyggeligt Lokale paa Børsen, hvor de kunde samles til Drøftelser om Dagens Spørgsmaal og læse Aviserne og Ugebladene. I Børsarkivet findes om den merkantile Forening kun opbevaret en Protokol, hvori Foreningens Medlemmer kunde indføre, hvad de »maatte have at meddele udenfor de trykte Tidender, og som kunde have Interesse for den danske Handel og Skibsfart, saavel som Forslag til Forbedringer i Foreningens Indretning«. Protokollen er dog kun benyttet nogle faa Gange. Som Curiosum kan nævnes Forslaget af 26. Januar 1847 om at »opfylde fleres Ønske ved at holde Bladet Flyveposten, hvilket indeholder By-Nyheder og andre morsomme Sager; det er ganske interessant maaske mest af den Grund, at ikke alt, hvad der stod, er paalideligt.«

»Da Almuevennen koster saa ubetydeligt, ønsker undertegnede, at den maatte som før holdes i Foreningen, da det er godt at være bekendt med Bondevennernes Gøren og Laden«, protokollerede Joseph Owen i Oktober 1852.

Ved Bekendtgørelse af 5. Februar 1844 meddelte Komiteen, at den til de Handlendes Bekvemmelighed havde anskaffet og opsat i den merkantile Forenings Lokale en af Thieles Korn-

vægte, paa hvilken enhver kunde faa Kornprøver vejet. Dernæst havde Børstjeneren faaet Anvisning paa og forskaffet sig Øvelse i nøjagtig at afveje saadanne Prøver, hvorefter Komiteen bemyndigede ham til at udfærdige skriftligt Bevis for hver saadan Prøvevejning. For en saadan Vægtseddel oppebar Børstjeneren 16 Skilling.

Med Boderne havde saavel Statsgældsdirektionen som Grosserer-Societetet flere og flere Plager. Adskillige af Boderne stod ledige; 1838 overlod Direktionen »Komiteen for Salg af Gibsafstøbninger fra Thorvaldsens Museum til Fordel for dette« vederlagsfrit en Butik med tilhørende Kælder — en Ret, som ikke viste sig at være meget værd, eftersom den blev opgivet allerede 1842.

Et Forslag om at genrejse Butikslivet paa Børsen fremkom i 1839 fra den merkantile Industriforening, der under sin energiske Ledelse »ligesom aabnede Sluserne for en ny økonomisk Udvikling herhjemme« ved at give Impulsen til Dannelsen af en Række større industrielle Aktieselskaber. Denne Forening havde ogsaa sat sig til Opgave at oprette en stor Bazar, der skulde forhandle indenlandske Industrigenstande og samtidig arbejde som en Haandværker-Kreditanstalt, idet den skulde give Forskud paa de Varer, den fik til Forhandling.

I en saadan Bazar vilde efter Foreningens Mening »Nysgerrighed, Mode, egen Fordel og Patriotisme forene sig om at tiltrække Publikums Opmærksomhed, nære Interessen for den nationale Industri og udrydde de Fordomme, der mere end noget andet staa i Vejen for dens Flor«. Foreningen havde som Sted for denne Bazar tænkt sig Børsen, og i Børsens historiske Billedsamling findes ogsaa Udkast til Indretningen af en saadan, udarbejdede af C. F. Hetsch. Statsgældsdirektionen synes imidlertid at have været betænkelig ved Planen og henstillede i Marts 1841 til Foreningen, om Foretagendet ikke kunde realiseres »uden at den ved sin Ælde og karakteristiske Arkitektur interessante Bygning udsattes for nogen Fare.« Bazarsagen døde forøvrigt hen, selv efter at Industriforeningen, der havde sluttet sig sammen med den merkantile Industriforening, havde sat den paa sit Program.

Den optoges omend i langt mindre Stil og uden nogen autoritativ Støtte i 1843 af et Interessentskab »Børsbazaren«, som efterhaanden lejede samtlige Boder paa første Sal, undtagen den Schubotheske og tillige flere af Kælderrummene. 1844 fik dette Interessentskab, hvis Bestyrelse bestod af Kamfabrikant Gold og Kunstrejerne Holm og Bang, Tilladelse til i Vintermaanederne at oplyse Bazaren med Brandlygter, hvilket betragtedes som en saadan Begivenhed, at der udstedtes Indbydelser til Autoriteterne om at bese Bazaren, Aftenen før den aabnedes for Publikum. I 1852 fik Lejerne yderligere Lov til i Juletiden at oplyse Bazaren ved Bordlamper, anbragte paa Disken.

Bazaren reusserede imidlertid ikke, og dens Levetid opfyldtes af stadige Beklagelser fra Interessenternes Side.

I 1843 androg de saaledes om, at det maatte blive Betlere og andre sletklædte Personer af et mistænkeligt Udseende forment at møde i Bazaren. I sin Betænkning herover anførte imidlertid Komiteen, at det, saa langt Erindringen gik tilbage, havde været enhver Person, uden Hensyn til Stand, Vedkom, Paaklædning eller Udseende, tilladt *udenfor* Børstiden at passere igennem Børsbygningen. Komiteen fraraadede derfor i Skrivelse af 1ste Maj samme Aar Andragendet, men udtalte, at hvis Interessenterne i Bazaren vedblivende skulde formene, at det kunde være overensstemmende med deres Interesse, at Adgangen til Børsbygningen vanskeliggjordes, vilde det være nødvendigt, at der fra det Offentliges Side udkom en Bestemmelse om, at Passagen kun skulde staa aaben for velklædte Personer, hvilket imidlertid nødvendiggjorde, at der ved begge Indgangene til Bazar-Lokalet posteredes Vagt.

Ikke mere Held havde Interessenterne med deres Andragende om at faa fjernet de 3 gamle

Mægler-Kamre (Eskildsens, Swanes og Richardts), som fandtes i Sidegangen ud mod Børskanalen, og som betog denne Gang en hel Del Lys, og det uagtet Interessenterne sikkert med Rette anførte, at disse Kamre var til Vansir for Bazaren og til Skade, da »den vestre Sidegang paa Grund af dens skumle Udseende af Publikum er stedmoderlig behandlet.«

Skæbnsvangert for Bazaren var det endelig, da Komiteen 1849 under L. N. Hvidts Formandsskab gennemførte strengere Regler for Børstiden og Forsamlingspladsen. Allerede i længere Tid havde den ved Plakat af 28. Juli 1835 fastsatte Børstid Klokken 1—2¹/₂ ikke været overholdt, ligesom Passanter ikke holdtes ude. De Børssøgende kom, naar det passede dem — og samtidig blev Tiden for Slutningen af Børsforsamlingen mere og mere skudt ud, uden at det havde været muligt ved Aftaler at forhindre dette.

Den 19. December 1840 blev der opslaaet Bekendtgørelse om, at fra næste Aar at regne vilde Nationalbankens Vekselsomsætning Tirsdag og Fredag allerede finde Sted Kl. 1—2, ved hvilket sidste Klokkeslet Kursen vilde blive noteret. »Det bringes derfor i Erindring, at Børstiden i Almindelighed ophører Kl. 2¹/₂, til hvilket Klokkeslet der afringes.«

Efter Henstilling af 80 Handlende og Mæglere besluttede Komiteen sig dernæst i 1848 til at træffe effektive Foranstaltninger for at skaffe Børstiden respekteret. For at kunne gennemføre dette, var det imidlertid nødvendigt at hindre den i saa mange Aar tolererede Passage gennem Salen i Børstiden. Statsgældsdirektionen bifaldt dette og meddelte Bazar-Interessenterne, at hvis de ikke kunde indrette sig herefter, vilde de blive opsagte.

Interessenterne maatte bøje sig, og et Andragende fra dem om, under disse Omstændigheder, hvor der paa en vis Tid af Dagen kun vilde være én Adgang til Bazaren, nemlig fra Christianshavns-Siden, at erholde en ny Opgang fra Midten af Børsfaçaden, blev afslaaet.

Generalforsamlingen, der afholdtes 4. Marts 1849, vedtog herefter at sætte Børstiden til Kl. 2—3; Kl. 3 ringedes der af i 5 Minutter, hvorefter Børsen holdtes lukket ¹/₂ Time. Det vedtoges dernæst, at der skulde erlægges en Kendelse af 8 sk. af dem, der søgte Adgang til Børsalen efter Kl. 2 (de saakaldte »Spærrepenge«).

Med Hensyn til Adgangen til Forsamlingssalen i Børstiden ser vi Komiteens Stilling hertil præciseret i dens Skrivelser til Magistraten angaaende Mæglerbetjentenes Adgangsbeføjelser. Medens Mæglerkorporationen ønskede, at Komiteen paa Forlangende af den inspektionshavende Mægler skulde udvise Mæglerbetjentene, mente Komiteen, at den ikke kunde yde Mæglerne denne Assistance uden at overskride sin Competence. I Skrivelse af 9. Oktober 1837 udtalte Komiteen saaledes: »Ordene i den ophævede Børsordonnans af 18. Juni 1692 dennes § 1 og An. af 22. December 1808 § 1 synes klarligen at vise, at det ingenlunde har været Hensigten med Børsen, at den udelukkende skulde frekventeres af Handlende, men at man allene har villet udelukke Bettlere eller lignende Personer, der maatte antages at ville forstyrre den nødvendige Orden og Rolighed, samt dem der uden dertil at være berettigede sammesteds afsluttede Handler. At udelukke Alle, som ikke vare Handlende, fra Børsen, vilde deels i Udførelsen have sine store Vanskeligheder deels indføre en utaalelig Tvang og være i Strid med de Handlendes egen Interesse. Det er nemlig en stor Behagelighed for alle Vedkommende, naar de der have noget at afhandle med Handlende og Mæglere, hvilket ofte forgieves maa søges i deres Hjem, at vide, at de med Sikkerhed kunne træffe dem paa Børsen og netop paa den Tid af Dagen, da det i Almindelighed convenerer de fleste Forretningsmænd at være fra deres Hjem. — — —«

»Forsaauidt det derimod overfor de inspektionshavende Medlemmer af Komiteen maatte godtgøres, at Mæglerbetjentene slutte Handler paa Børsen, vilde de naturligvis ikke undlade paa Forlangende af den inspektionshavende Mægler og under hans Ansvar at bortvise en saadan

»Person, men Komiteen gientager, at den ingenlunde kan erkiende, at hans blotte Tilstedeværelse »i Børssalen kan hjemle en saadan Fremgangsmaade. Iøvrigt synes Mæglerne selv bedst at kunne »forebygge den af den paaankede Ulempe, naar de forenedes om at forbyde deres Beljente at »indfinde sig paa Børsen og i Tilfælde af Overhørighed afskedige dem.«

1849 oprettede Finansministeriet et særligt Børsinspektørembede. Som Børsinspektør ansattes Kammerassessor Stangerup, under hvem Børstjeneren sorterede. Stangerup viste sig straks som en meget nidkær Embedsmand. Han sørgede saaledes for, at de to Børsvægtere fremtidig

Parti ved Børsen. Efter Sortekunstblad af L. Garneray.

ansattes og lønnes af ham mod at Bodlejerne til ham svarede »Vægterpenge«, og han gav Instrukser saavel for Vægterne som for Børstjeneren. Vægterne blev nu i Børstiden posterede ved begge Indgangene til Børssalen. Af Hensyn til Brandfaren blev det desuden i 1852 ved Opslag forbudt at ryge Tobak i Børsbygningen.

Det lykkedes ogsaa Stangerup at bringe Indtægterne af Børsen op, dels ved Udleje til flere Mæglere, dels og navnlig ved Forhøjelse af Lejen for Rummene i Stueetagen.

Auktionssalen ses ogsaa at være anvendt til forskellig Brug: saaledes blev Lotteriet trukket der i 1852. I Forbindelse hermed kan nævnes, at Børssalen i 1853 benyttedes som Valglokale.

Fra gammel Tid af havde de 2 Brandassurance-selskaber boet Dør om Dør med hinanden i Børsbygningens østre Del ud mod Børsgraven, og uagtet den indbyrdes Konkurrence havde Det kgl. oct. københavnske Brandassurance Compagni overladt Det kgl. oct. alm. Brandassurance-Compagni det ene af sine 2 Værelser til fælles Benyttelse. Konkurrencen, der med Aarene blev bitrere og bitrere, indtil den førte til Sammenslutningen i 1896, havde imidlertid allerede i 1849 stukket Hestefoden frem ved Spørgsmaalet om Kontorerne paa Børsen. Først sagde det københavnske Compagni det alm. Compagni Benyttelsen af Fælleslokalet op, hvorefter det alm. Compagni saa sig nødsaget til at se sig om efter nye Lokaler udenfor Børsen. Da Stangerup ved

denne Lejlighed saa, hvor interesserede Compagnierne var i at blive boende, søgte han at lægge paa Lejen for det københavnske Compagni. Dette syntes imidlertid utilbøjet til at gaa ind herpaa, og det almindelige Compagni benyttede saa Lejligheden til at tilbyde Stangerup den ønskede højere Leje. Det blev herefter det københavnske Compagnis Tur at blive opsagt. Indigneret herover beklagede dette sig til Ministeriet, og Enden paa Legen blev da den, at begge Compagnier blev boende, og at det omstridte Fællesværelse blev delt i 2 Rum, hvoraf hvert af Compagnierne fik eet. Den, der smilede af denne Kontrovers, var Stangerup, som nu fik 100 Rdl. mere i Leje.

1854 stillede Regnskabet for Børsen sig saaledes:

Indtægterne:

Leje af Kælderetagen	Rdl. 5262. 85 Sk.
» - 1ste Etage: Børsbazaren	Rdl. 789. 48 Sk.
» - » » Sø-Assurancen	» 40. » »
» - » » Mæglerkontorer ...	» 330. » »
» - » » Gros.-Soc. Komite..	» 300. » »
» - » » Brandass.-Kontorer	» 280. » »
	— » 1739. 48 Sk.
» - Lofterne	» 349. 32 »
Auktionsafgifterne	» 769. 31 »
Vægterpenge	» 235. » »

	Rdl. 8356. 4 Sk.

Udgifterne:

Skatter	Rdl. 2243. 76 Sk.
Lønninger	» 1650. » »
alm. Vedligeholdelse	» 742. 8 »
Hovedreparationer	» 2706. 58 »
mindre Udgifter	» 71. 78 »
	— — — — — » 7414. 28 »

Overskud	Rdl. 941. 72 Sk.

Af Interesse er det her navnlig at se, hvor ringe Statskassens Netto-Overskud af Børsen var, uagtet Indtægterne ved Udleje af Kælderrummene dog var betydelig forøgede, og dernæst at Lejen af Boderne paa 1ste Sal var reduceret til c. 800 Rdl., hvilket tilstrækkeligt viser deres Forfald. Hertil bidrog ikke mindst det vaagnende Butiksliv i Byens Gader, i hvilken Henseende København iøvrigt var kommet meget sent med.

Trods de voldsomme Brande, som Byen havde været underkastet, og som havde foranlediget talrige Nybygninger og Omlæg af Gaderne, havde disse langt hen i Aarhundredet et fuldstændig provinsielt Præg: Brolægningen var slet, Fortovene smalle, Husenes Façader Ked-sommeligheden selv, og mistroisk saa den københavnske Detailhandler paa de enkelte nye Forretninger, der tog Reklamen og Vinduesudstillingerne i deres Tjeneste.

I »Skilderiet« for 6. April 1816 lader Digteren det gamle Østergade og den gamle Borger synge:

Oh! hvilke taabelige Ting,
 hvorpaa nu Mænd og Kvinder raabe!
 hvad skal det Ganteværk da til?
 det Gøgleri, det Abespil?

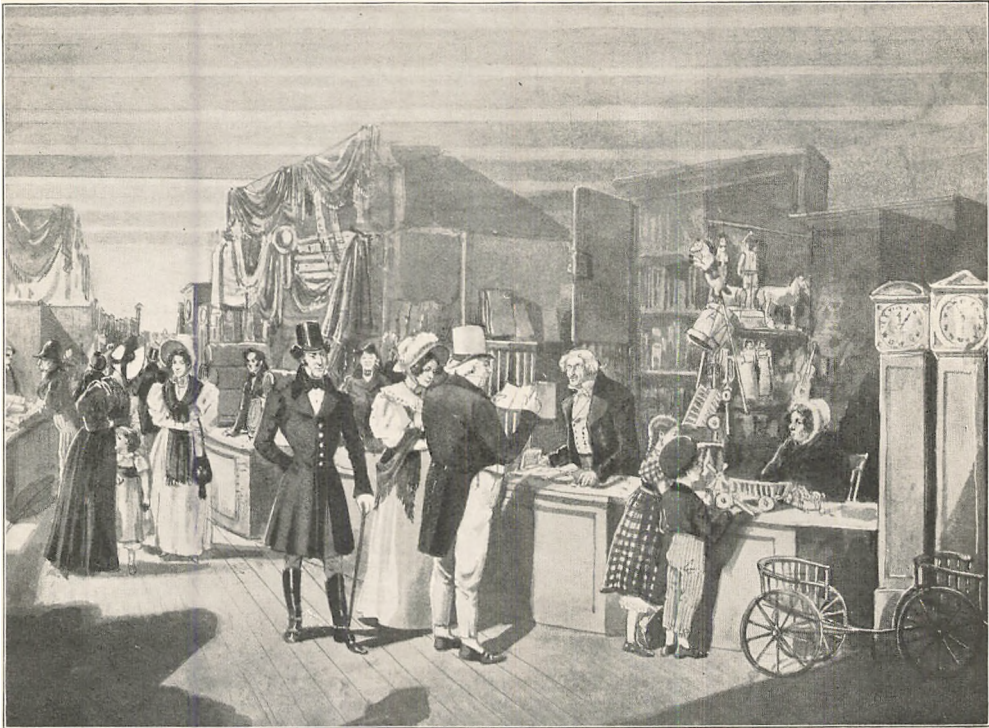
Er det den gamle Østergade,
 hvor tidt vi var saa hjærtensglade.
 Oh! hvilken fremmed Pomp og Pragt
 i Stedet for de gamle Sæder!

Er det en Dannequindes Dragt,
som ønsker Landets Tarv og Hæder?
See, hvilket udansk usselt Fjas

hist bag de store Ruder titter!
forbandet være al den Stads,
der kogler Nord ved Sydens Flitter!

De store Ruders Tid var imidlertid endnu ikke kommen — der skulde hengaa over en Menneskealder, før København fik sit virkelige »Strøg«, før Butikerne lyste og drog det store Publikum til sig.

Vel gjordes der allerede i 1816 udenfor Blikkenslagermester Irgens paa store Købmagergade

Fra Boderne paa Børsen. Efter Tegning af Knud Gamborg.

et Forsøg med Gasbelysning; men det var dog først den 4. December 1857, at Gaslygternes Lys afløste de 1800 gamle Tranlamper paa Københavns Gader.

Det var en Begivenhed, da Firmaet I. H. Bing og Søn i 1846 aabnede sin Kunst og Galanteri-Butik paa Hjørnet af Kronprinsensgade og Pilestræde — Christian VIII indviede for saa vidt den nye Æra, som han var den første, der gjorde Indkøb der. Det vakte en saadan Opsigt, da Beauvais i sit Kældervindue paa Østergade fristede Publikum med sine Delikatessevarer, at Politiet flere Dage i Træk maatte »rydde Gaden«, og det betragtedes næsten som Udslag af »Frivolitet«, da enkelte Modehandlere udstillede hele Toiletter og fuldt paaklædte »Dukker«.

Men Tiderne forandrede sig, og lidt efter lidt saa Strøgets Handlende deres Fordel ved at indrette deres Lokaler og Udstillinger paa moderne Vis.

Med disse kunde selvfølgelig den beskedne Børsbazar i Længden ikke konkurrere; dens Dage var talte, da Grosserer-Societetet overtog Børsbygningen.

Et karakteristisk Stykke af det gamle Kongens København bortfaldt med den, og ejendommeligt er det at se, hvorlænge Minderne om den bevaredes. Man havde vænnet sig til »Børslugten«, denne aparte Blanding stammende fra Klipfisk og Tjære, Støv og forgemte Sager, man huskede de gamle Expedienter, der Aar ud og Aar ind havde falbudt deres Varer — om Vinteren

i den strængeste Kulde, »saa Tænderne klaprede i Munden paa dem«, om Sommeren i en kvælende Varme. Man glemte ikke let disse Optog af Far, Mor og Børn, naar Landmanden kom paa Besøg i Hovedstaden og skulde vise Familien Børsens Herligheder. Men navnlig mindedes man fra sine egne Barndomsdage Bazaren som »Børnenes Paradis« med alt dens Legetøj og Skrammel. Endnu i vore Dage danses i Hjemmene den gamle »Børsdans«, hvor Børnene under Omkvædet »Og jeg har faaet Lov af Far og Mor at gaa paa Børsen« parvis bevæger sig frem og tilbage over Gulvet som op og ned ad Bazarens lange Gange.

At Publicum dog billigede Nyindretningen af Børsen faar man et Indtryk af gennem Visen:

Skal til Amagers Hovedstad,
Til Christianshavn Du Coursen tage,
Du gjerne, som i Barndomsdage,
Igennem Børsen stikke gad.
Men af den rigeste Boutik
Tilbage staae kun nogle Rester —:
Faa Sælgere og færre Gjæster
Deroppe møde blot Dit Blik.

Dog Taarnet, rankt og smekkert sat,
End kneiser over Lem og Luge,
Dets fire Drager synes ruge
End over en forborgen Skat.
Pas paa: før Nogen her det troer,
Neptun sin Fork paany vil hæve,
Mercur paa vinget Fod fremsvæve
Og atter fremme Børsens Flor.

I Skrivelse af 10. Februar 1855 til Finansministeriet indledede Grosserer-Societetet Forhandlinger om Køb af Bygningen. »Handelsstanden i Kjøbenhavn har længe beklaget, at Børslokalet, hvor Kjøbmændene dagligen forsamle sig for at udføre deres Forretninger, i mange Henseender er mangelfuldt; dels nemlig ubekvem indrettet, dels uhyggeligt og helbredsskadende som Opholdssted; hvortil kommer, at den indvendige Del af Børsen i det hele i arkitektonisk Henseende ikke tilfredsstillende selv simple Fordringer nuomstunder. Kjøbenhavn staar saaledes langt tilbage, hvad dens Børsindretning angaar, for andre større Handelsstæder.

»Handelens Flor og Udvidelse i de senere Aar og den dermed følgende større Frekvens af Børsen indeholde paatrængende Opfordring til at søge de nævnte Mangler afhjulpne, og undertegnede Komite anser det for sin Pligt at bidrage hertil. Dette vilde efter dens Overtydning bedst kunne ske, naar Børsbygningen blev stillet til Handelsstandens Raadighed, under dens Repræsentanters Bestyrelse; som det overhovedet er en naturlig Tanke, at Kjøbmænd bedst ville kunne indrette og bestyre Børsen og dens Anliggende; hvilket derfor ogsaa paa andre Handelsstæder skeer. —«

I Skrivelsen anføres yderligere, at det var Komiteens Mening i Tilfælde af, at Børsen blev den overdraget, at Bygningen skulde bevares i sin ejendommelige Stil som et historisk Monument. Købesummen foreslog Komiteen beregnet saaledes, at Renten af denne vilde svare til den Nettoindtægt, Staten havde haft af Bygningen gennemsnitlig i flere Aar.

Finansminister Andræ viste sig straks tilbøjelig til at imødekomme Komiteens Ønsker, og de følgende Forhandlinger drejede sig væsentlig kun om Købesummens Størrelse og Spørgsmaalet om den fremtidige Bevarelse af Bygningens Ydre. I førstnævnte Henseende satte Ministeren Købesummen til 70,000 Rdl., idet han regnede med en gennemsnitlig Indtægt i de sidste 5 Aar af 3455 Rdl., derunder 653 Rdl. i Auktionsafgift, og holdt ude fra Beregningen de Udgifter, som var afholdt til Hovedreparationer.

I sidstnævnte Henseende havde Ministeriet ladet sig nøje med, »at Kjøberen forpligtes til bestandigen at vedligeholde Bygningens nuværende ydre arkitektoniske Stil«. I Skrivelse af

30. Oktober samme Aar maatte imidlertid Ministeren meddele Komiteen, at »Hans Majestæt har udtalt, at der til de ovenmeldte Modifikationer maatte føjes, at ogsaa Planerne, saavel for de nu forestaaende som for de fremtidige Hovedforandringer ved Bygningens Indre maa forelægges til allerhøjeste Approbation inden de iværksættes, da saadanne Forandringer ligeledes kunne ytre Indflydelse paa det Ydre af Bygningen«.

Efter forgæves Indvendinger herimod, idet Komiteen bl. a. ytrede (jfr. Skrivelse af 6. November 1855), at en »Forpligtelse af denne Beskaffenhed ikke vel lader sig bringe i Forbindelse med den Dispositionsret over Bygningen, der udgør en væsentlig Del af Ejendomsretten«, maatte

Gammelholm.

Christianshavn og Amager.

Børsen.

S. H. Petersen. 1845.

Udsigt fra Nicolai Taarn.

Komiteen bøje sig, og paa Grosserer-Societetets Generalforsamling den 27. December 1855, der afholdtes i Den merkantile Forenings Lokaler paa Børsen, approberedes endelig Købet med samtlige Stemmer mod 3.

Paa Generalforsamlingen den 13. Februar 1856 foretoges dernæst Valg af 2 Medlemmer af Societetet udenfor Komiteen, nemlig Emil Z. Svitzer og Chr. Christiansen, til i Forening med Komiteens 3 Medlemmer A. N. Hansen, H. P. Hansen og M. G. Melchior at danne et Udvalg, der skulde foranstalte det fornødne med Hensyn til Bygningens Overtagelse saavel som til at afgive Indstilling angaaende dens Indretning og Benyttelse.

Med Erhvervelsen af Børsbygningen afsluttede L. N. Hvidt sin saa fortjenstfulde Virksomhed som Komiteens Formand. I Mødet den 21. Febrnar 1856 valgtes i hans Sted A. N. Hansen, der samtidig modtog Societetets Kassebeholdning, der kontant og i Værdipapirer androg 20,726 Rdl. 3 M. 7 Sk.

Børsen overgaves Grosserer-Societetet ved en Afleveringsforretning den 9. April 1856, hvor Departementsdirektør L. P. Larsen repræsenterede Indenrigsministeriet, og Grosserer Moritz G. Melchior og Emil Z. Svitzer repræsenterede Grosserer-Societetet.

Den formelle Berigtigelse af Salget skete ved saalydende Skøde:

»Vi Frederik den Syvende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers,

»Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg, gjøre vitterligt: at
 »Vi ved allerhøjeste Resolution af 10. November 1855 allernaadigst have tilladt, at Børsbygningen
 »i vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn maa overdrages Grosserer-Societetet sammesteds til
 »Ejendom for en Kjøbesum af 70,000 Rdl., skriver Halvfjerdsindstve Tusinde Rigsdaler samt
 »iøvrigt paa følgende Vilkaar:

- »1. at Grosserer-Societetet overtager Lønningerne til Bestyreren af Børsbygningen, Kammerraad
 » Stangerup, og Børstjeneren Jørgensen med respektive 500 Rdl. og 670 Rdlr. aarlig, imod at
 » de vedblive deres Forretninger ved Eiendommen, samt ligeledes overtager deres eventuelle
 » Pensionering;
- »2. at Societetet udreder samtlige Omkostninger ved Ejen-
 » dommens Overdragelse, dog at Skjødet udfærdiges paa
 » ustemplet Papir, samt tilsvare alle Skatter og Afgifter
 » af Ejendommen fra 1. Oktober 1855, men derimod fra
 » samme Tid oppebærer den ved Placaterne af 18. De-
 » cember 1816 og 15. Februar 1823 bestemte Børsafgift,
 » og fra October Flyttetid 1855 at regne den af Ejen-
 » dommen gaaende Leje;
- »3. at Societetet overtager Statskassens Forpligtelser efter
 » de med vedkommende Lejere i Børsbygningen indgaaede
 » Kontrakter;
- »4. at Societetet skal være forpligtet til bestandig at vedlige-
 » holde Børsbygningens nuværende arkitektoniske Ydre,
 » hvormed Staten, gennem Indenrigsministeriet, er beret-
 » tiget til at føre det fornødne Tilsyn, saa at ingen For-
 » andring ved Børsbygningens Ydre maa foretages, uden
 » at dertil er erhvervet Samtykke fra Statens Side, samt
 » at Planerne saavel for de Hovedforandringer, der første Gang agtes foretagne, som for frem-
 » tidige Hovedforandringer ved Bygningens Indre, derhos blive, da saadanne Forandringer
 » ligeledes kunne yttre Indflydelse paa det Ydre af Bygningen, at forelægge til Vor allerhøjeste
 » Approbation, forinden de iværksættes;
- »5. at der af Kjøbesummen, som forrentes med 4 p. Ct. aarlig fra 1. Oktober 1855, contant betales
 » 20,000 Rdlr., skriver Tyve Tusinde Rigsdaler, hvorimod de øvrige 50,000 Rdlr. kunne blive
 » indestaaende i Ejendommen mod 1ste Prioritets Panteobligation, lydende paa at forrentes og
 » afbetales i 28 Aar med 6 p. Ct. aarlig af sidstnævnte Sums oprindelige Beløb, idet det dog
 » staar Societetet frit, til enhver Termin, efter foregaaende 3 Maaneders Varsel, ogsaa contant
 » at betale denne Deel af Kjøbesummen i det Hele eller for en Deel.

Grosserer L. N. Hvidt. f. 1777, d. 1856.

»Da nu Grosserer-Societetet har betalt de 20.000 Rdlr., som efter det anførte skulde contant
 »udredes af den betingede Kjøbesum for Børsbygningen, tilligemed 500 Rdlr. som Kapitalsfradrag
 »for 11. Juni Termin 1857, og det for Resten af Kjøbesummen, 49,500 Rdlr., har ved dets Comitee
 »under 1ste dennes udstedt behørig Panteobligation til Statskassen, mod 1ste Prioritet i bemeldte
 »Bygning, saa meddele Vi herved, i Overensstemmelse med det Ovenanførte, Grosserer-Societetet
 »nærværende Vort Skjøde paa fornævnte paa Slotsholmen beliggende Børsbygning, og skal be-
 »meldte Bygning med sammes Grund, ifølge Maalebrev af 17. Februar d. A. matrikuleret under
 »No. 61 i Strand-Quartrer og dens muur- og nagelfaste Appertinentier, under de ovenanførte Vil-

»kaar, saaledes være Grosserer-Societetet tilhørende med samme Ret og Forpligtelser, hvormed »Statskassen hidtil har ejet samme.

»Forbydende Alle og Enhver herimod, eftersom foreskrevet staaer, at hindre eller i nogen »Maade Forfang at gøre, under Vor Hyldest og Naade.

»Givet i Vor Kongelige Residentsstad Kjøbenhavn den 7de September 1857.

Under Vort Kongelige Segl.

(L. S.)«

Naar Berigtigelsen af Skødet ikke fandt Sted samtidig med Afleveringen, skete dette efter Komiteens Anmodning, idet denne først ønskede at have en Oversigt over, hvad Bygningens Restaurering vilde koste, for derefter at tage Bestemmelse om, hvorvidt den vilde betale den resterende Købesum kontant eller ved Obligation.

Efter at have indhentet Planer og Overslag for Restaureringen bestemte Komiteen sig for det sidste Alternativ, hvorefter den erholdt Bemyndigelse paa Generalforsamlingen den 15. Januar 1857 til at optage et Laan, stort 100,000 Rdl., med 2den Prioritet i Bygningen. Dette Laan tegnedes i Partialobligationer à 500 Rdl. af Societetets Medlemmer.

Vi ser altsaa nu Grosserer-Societetet som Herre i sit eget Hus, som Ejer og Pantsætter.

I saa Henseende turde det have sin Interesse at gengive følgende fra A. N. Hansens og Moritz G. Melchiors Betænkning af 18. Juli 1855:

»Hvad det Spørgsmaal angaar, som er blevet opkastet i Komiteen, om hvorvidt Grosserer-Societetet maatte være kompetent til at optræde som Køber og Besidder af Børsbygningen, og i Anledning af dette Køb og de dermed i Forbindelse staaende Byggeforetagender at stille sig i en Debtors Forhold, da skulde vi være af den Formening, at der intet er til Hinder derfor, naar Societetet til saadanne Transaktioner ikke benytter eller »stiller til Sikkerhed andre Midler end de, over hvilke den kan antages at have fri Raadighed.«

I Skødet til Grosserer-Societetet er Bygningens Areal ikke nærmere opgivet; det solgte angives som »Børsbygningen — — — med sammes Grund ifg. Maalebrev af 17. Februar 1857«. Der havde tidligere ikke været udfærdiget Maalebrev paa Grunden, og først ved denne Lejlighed blev et saadant afgivet af Stadskonduktøren. Det opgiver Arealet til 7054 Kvadrat-Alen, hvilket kun svarer til det Areal, hvorpaa selve Bygningen er beliggende. Imidlertid er Rampen dog medindtegnet paa Plantegningen, ligesom Maalebrevets Beskrivelse af Grunden er suppleret med følgende Paategning:

»Desuden maa betragtes som henhørende til denne Ejendom den paa Maalebrevsfigurerne viste Opgang fra Slotspladsen, saaledes som samme nu befindes anlagt og af Størrølse og Figur som medføjede Konstruktionsmaal udvise.«

Dette bringer i Erindring den mellem Finansministeriet og Magistraten ved Maalebrevets Udfærdigelse opstaaede Disput, under hvilken Magistraten i Skrivelse af 3. Juli 1857 forsøgte at hævde, at Rampens Areal ikke rettelig kunde henregnes til selve Bygningens Grund. I Skrivelse af 7. August s. A. erklærede dog Magistraten, at det ikke var dens Mening, at Bygningens Ejere ikke skulde have Ret til ogsaa for Fremtiden at benytte Rampen paa samme Maade som hidtil nemlig til Opgang for Bygningen, »hvorpaa der vist nok er vundet Hævd«; derimod skulde efter Magistratens Formening Børsens Ejere ikke kunne gøre anden Brug af Grundstykkerne, idet de, naar Opgangen til Børsen i Tiden maatte blive indrettet paa anden Maade, maatte udlægge den Del af Grunden, som ikke benyttedes dertil, til offentlig Brug som Gade eller Torv.

Denne Magistratens Opfattelse bestred imidlertid Finansministeriet paa det bestemteste, og nogen Retsafgørelse herom fandt Magistraten sig ikke foranlediget til at indhente.

Et andet Spørgsmaal er blevet rejst, nemlig om Skødet som saadant gør andre Indskrænkninger i Grosserer-Societetets Dispositionsret over Bygningen end de, som indeholdes i § 4 med Hensyn til Vedligeholdelsen af og Ændringer i Børsens arkitektoniske Ydre. Navnlig har man spurgt, om Grosserer-Societetet eventuelt kunde afhænde Bygningen og dens Grund.

I saa Henseende har man henvist til Bestemmelsen i Skødets § 5 om, at Bygningen skal være »Grosserer-Societetet tilhørende med samme Ret og Forpligtelser, hvormed Statskassen hidtil har ejet samme«, og man har hævdet, at ligesom Kongen i sin Tid indrettede Bygningen til Børs, og dennes Anvendelse som saadan har været respekteret gennem flere Hundrede Aar, saaledes maatte i alt Fald denne Anvendelse paahvile Børsbygningen som en servitutmæssig Forpligtelse i Lighed med den Begrænsning, der i 1647 blev taget i Salgsbrevet til Jacob Madsen: »og maa samme Børs til ingen anden Brug bruges end til en Børs, med mindre Hans kong. Majestæt det naadigst særdeles vil tillade og consentere — —«.

Det turde imidlertid være yderst tvivlsomt, om man tør udlede denne Retsvirkning af den ovenciterede traditionelle Passus fra Skødets § 4. Sikkert er det i alt Fald, at Spørgsmaalet om andre Indskrænkninger i Societetets Dispositionsret end den i § 4 fastsatte ikke har været berørt under de vidtløftige skriftlige Forhandlinger, som Societetet havde med Regeringen om Købet af Børsen.

I denne Forbindelse turde det forøvrigt have sin Interesse at referere Højesterets Dom af 29. April 1869 og dennes Præmisser. Ved Overrettens Dom af 24. Februar 1868 var Grosserer-Societetet blevet frifundet for at svare Indkvarteringsskat, idet Børsen i sin Tid, nemlig ved den nye Grundtakst-Matrikuls Indførelse i 1756, udtrykkelig var fritaget herfor: »Hans Kongelige Majestæts Børs er ej taxeret, saasom den er bleven anset for en publique Bygning, hvoraf intet svares«. I Overrettens Dom udsagdes herefter, at da der i Henseende til Øjemed og Anvendelse ikke var foregaaet nogen væsentlig Forandring med Børsen derved, at den i 1857 fra kongelig Ejendom var gaaet over i Grosserer-Societetets Eje, forelaa der heller ikke nogen tilstrækkelig Hjemmel til at betragte Skattefriheden som derved ophævet.

Ved Højesteretsdommen kendtes imidlertid Grosserer-Societetet pligtig at tilsvare Indkvarteringsskatten, idet det udtaltes, at ligesom der maa siges ved Salget af Børsbygningen til Grosserer-Societetet at være sket en væsentlig Forandring i dens Anvendelse, derved at Indtægterne af samme ikke længer indflyder i den Kongelige Kasse, saaledes har dette Salg overhovedet medført en fuldstændig Forandring i de i 1756 angivne Forhold, hvortil Friheden refererede sig, idet baade Betegnelsen af Bygningen som »Hs. Majestæts Børs« er bleven uanvendelig, og der derhos, efter at Grosserer-Societetet har faaet fri Raadighed til at benytte den uden Indskrænkning i Henseende til Brugens Art, mangler Føje til fremdeles at betragte den som en publique Bygning.

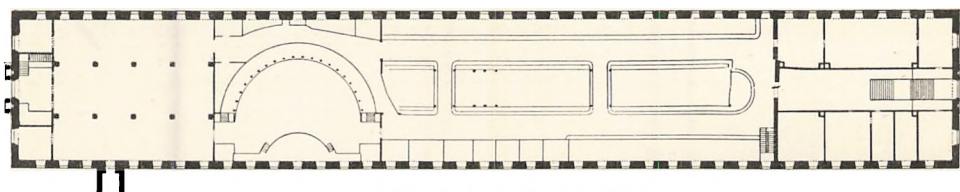
Som Minde om den Tid, da Børsen var »Hs. Majestæts Børs« har den Tilladelse til at føre Splitflag. Overensstemmende med Traditionerne flager den ved højtidelige Lejligheder med 8 store Flag fra Taarnaabningerne, hvilket klæder Bygningen aldeles fortræffeligt og giver et ganske eget Indtryk af Fest og Feststemning.

Straks efter at have erhvervet Børsen gik Komiteen i Lag med Omdannelsen og Restaureringen af dennes Indre : af 1ste Salsetagen, idet Komiteen ansaa det som sin nærmest liggende Opgave snarest at skaffe Societetet tidssvarende Lokaler dør. Forøvrigt havde Komiteen forinden

Købet ladet selve Bygningens Fundamenter, Bjælker, Mur- og Tagværk undersøge af Tømmermester Blom og Arkitekt Stilling, der i deres Betænkning omtalte disse som solide og gode; Bygningens Ydre nævnedes derimod kun som temmelig vel vedligeholdt. Man indskrænkede sig imidlertid for disses Vedkommende til det mindst mulige. Af de ved det Indres Omdannelse nødvendiggjorte ydre Forandringer skal anføres de to nye Indgange midt paa Sidefacaderne, de store flade Tagvinduer og forskellige Skorstene, der førtes op gennem Bygningen med Piber udenfor Taget. Gas og Vand blev indlagt i Bygningen; hidtil havde Lejerne maattet hente Vand fra Posten ved Slotsholmsvagen.

Stueetagen besluttede Komiteen sig til foreløbig at lade forblive som hidtil, alene med den Forandring, at der nu i Tilslutning til de nye Sideindgange anlagdes en Vestibule midt i Bygningen med et tilstødende Restaurationslokale og en Trappegang imellem Taarnstolperne op til 1ste Sal. Dernæst indlagdes Varmeapparat til at opvarme Børssalen og de omliggende Lokaler.

Ved disse Indretninger maatte Komiteen inddrage flere af de hidtil udlejede Rum; tilbage

Børsens 1ste Etage som den var 1855.

blev dog en ret broget Kreds af Lejere: Hørkræmmere, Høkere, Urtekræmmere, Vinhandlere, Skibsproviantører, en Jernstøber, en Melhandler, en Restauratør og 4 Værtshusholdere.

Med Hensyn til Hovedetagens Omforandring kavde Arkitekterne I. D. Herholdt, I. H. Nebelong og H. C. Stilling indgivet Planer til det af Societetet og Komiteen nedsatte Bygnings-Udvalg. Med 3 Stemmer mod 2 (der faldt paa Nebelong) blev det i Udvalgets Møde den 5. Maj 1856 vedtaget at antage Stilling som Arkitekt. Denne, der samme Aar blev Bygningsinspektør i København, havde paa flere Omraader vist sig som en dygtig Arkitekt. Hans første større Bygningsforetagende var Tivoli, senere byggede han Casino; 1843 havde han erholdt Akademiets mindre, 1847 den store Guldmedaille. Det blev nu overdraget ham at udføre endelige Tegninger og Overslag. Et af Udvalgets Medlemmer havde foreslaet at indsende Dekorationstegningerne til Kunstakademiets Bedømmelse: Majoriteten fandt imidlertid ikke for Tiden Anledning dertil.

Forudsætningen var, at Hovedetagen udelukkende skulde benyttes af Grosserer-Societetet og til Kontorer. Alle Bodlejerne blev derfor opsagte.

I Udvalgets Møde den 13. Oktober samme Aar fremlagdes og godkendtes Stillings Planer og Overslag, der lød paa 93,003 Rdl.

Efter at Kongen ved Resolution af 14. samme Maaned havde approberet Planerne, blev disse paa Komiteens Indstilling endelig vedtagne af Societetets Generalforsamling den 30. samme Maaned.

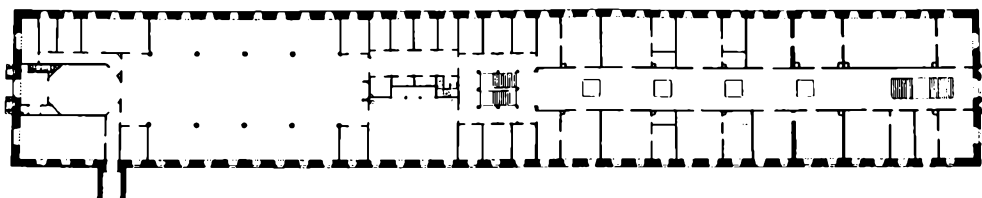
Som det vil ses af Stillings ovenfor gengivne Tegning, etableredes ved Indgangen fra Slotspladsen en mindre Vestibule, hvorfra man kom ind i den ottekantede Forhal, der ligesom nu havde Ovenlys. Paa højre Side af disse to Rum laa Auktionssalen — et Værelse med 1 Fag i Gavlen og 3 Fag ud mod Slotsholmsgade. Ogsaa denne Sal havde Ovenlys. Ved 4de Fag i Bygningen var den overdækkede Overgang til Banken.

Paa venstre Side indrettedes et Værelse til Kursnoteringen og nogle mindre Værelser til Kontorer. I Kursnoteringsværelset, der omfattede 3die, 4de og 5te Fag ud mod Børsgade — altsaa

indbefattet det Lokale, hvor senere 4de Søforsikringselskab fik sit Kontor, var anbragt et langt ovalt Bord med Siddepladser for Vexelmæglerne; langs Væggen fandtes Skrivepulte.

Fra Forhallen førte 3 Døre ind til Børssalen, der i Form og Størrelse indrettedes, som den nu er, altsaa 1575 Kvadrat-Alen stor med 10 Fag til hver Side. I Hjørnerne anbragtes 4 smaa Kontorer, hvert $5\frac{1}{2} \times 7$ Alen med 1 Fag, som overlodes Søforsikringselskaberne. Den midterste Del af Salens Loft hævedes op til Hanebjælkerne under Taget, ved at man overskar Loftsbjælkerne i hele Salens Længde, saaledes at Salen inddeltes i to 8 Alen høje Sideskibe og et 15 Alen højt Midterskib. Imellem dette og Sideskibene anbragtes paa hver Side fem $12 \times 12''$ Træsøjler, der bar Sideskibenes overskaarne Bjælkeender og Midterskibets hævede Loft. I dettes Sidevægge indsattes en Række store Vinduer med matte Ruder, der fik Lys fra Tagets Vinduer og Sidegavle. Over Hovedindgangsdøren sattes en Buste af Frederik VII og i den modsatte Ende af Salen en stor Marmorkamin med en af Zinkstøber Rasmussen støbt Gengivelse af Thorvaldsens Christian IV's Statue.

Til de 2 store Felter paa Bagvæggen af Sideskibene købtes Lorenz Frølichs Kultegninger

Stillings Forslag til Omforandringen af Børsens 1ste Sal.

»Retfærdigheden« og »Fliden«, hvilke man forøvrigt havde tænkt sig at erstatte med tilsvarende Malerier af samme Kunstner.

Over Dørene til Salen var Frontespicer med Billedskærerarbejde af Billedhugger Fjeldskov. Lofter og Vægge var holdt i en lys — nærmest violet — Tone med rig Guldstaffering.

I Salen indlagdes Varmeledninger; Gulvene i hele Etagen blev rettede af og omlagte og Indskud anbragt paa fornaglede Lister mellem Bjælkelagene. I Børssalen lagdes Parketgulv.

Paa Børssalens Bagvæg var to Døre. Døren til højre førte ind til Læseværelset, der ligesom nu havde 3 Fag og et Kvadratindhold af 257 Alen. Med Etableringen af dette Læseværelse havde den merkantile Forening udspillet sin Rolle, og den gik kort efter ind. Fra Døren til venstre kom man ud i en Gang, der satte Børssalen i Forbindelse med Vestibulen ved Børsens Midtertrappe. Paa den ene Side af denne Gang, der oplystes ved Ruder foroven, laa 4 Mæglerkontorer med Vinduer ud mod Børsgade, paa den anden Side nogle Smaarum, der stødte op mod Læseværelsets Bagvæg. I et af disse Rum var anbragt Servanter til de Børssøgendes Brug i et andet en Opgang til Loftet.

Paa hver Side af Vestibulen var indrettet Mæglerkontorer. Fra Vestibulen og Midtertrappen gik en bred Midtergang ned gennem Bygningens Længde med Kontorer paa begge Sider. Disse Kontorer var oprindeligt bestemte for en større Del Handlende, men her skete en væsentlig Ændring i Planen, da Privatbanken midt under Byggearbejderne besluttede sig til fra Oktober 1858 at leje hele den Del af Børsens 1ste Etage, der laa øst for Brandmuren, og hvor tidligere de to Brandassurance Compagnier, Komiteen og den merkantile Forening havde haft deres Lokaler.

Paa højre Side af Midtergangen indrettedes, nærmest Vestibulen og med Indgang fra denne, Børskontoret, en 1 Fags Stue med 4 Pulte; op til denne laa »Safen«, hvor Jærnskabet og de autoriserede Vægte forefandtes, og dernæst Grosserer-Societetets Komites Forsamlingsværelse. Dette var i 2 Fag med Gibsloft, Gesims og højt Brystpanel, hvori der var anbragt 14 Skabe. Væggene

beklædtes med Lædertapeter, Inventaret var ret spartansk. Det bestod af 15 Fyrretræsstole og tilsvarende Bord betrukket med Klæde. Under Bordet var et Cocustæppe. Imellem Komiteens Værelse og Brandmuren laa 5 Værelser i 7 Fag, der udlejedes til de 2 Brandassurance Compagnier.

Paa venstre Side af Gangen og nærmest Vestibulen var en Opgang til Loftet og enkelte mindre Mæglerkontorer; derefter fulgte nogle Kontorer, der i Begyndelsen ogsaa udlejedes til Mæglere, og endelig Telegrafvæsenets Lokaler.

Under Ombygningen havde Grosserer-Societetet maattet holde Børs i nogle midlertidig dertil indrettede Rum i den østre Del af Bygningen, og med Længsel imødesaa de Børsøgende den Dag, da den nye Børssal kunde tages i Brug. Om dennes imponerende Størrelse og rige Udstyr havde der længe været talt Mand og Mand imellem, og det var et almindeligt Ønske, at Indvielsen skulde finde Sted under særlig festlige Former: man saa nemlig heri ikke blot det, at Grosserer-Societetet tog Børsen i Besiddelse, men ogsaa Indledningen til en ny Æra for den københavnske Handelsstand.

Paa mange Punkter varslede ogsaa Aaret 1857 om nye Tider og nyt Liv for Hovedstaden og dens Næringsliv. Betegnende er det saaledes, at det var i dette Aar, at de gamle for Færdslen saa generende Byporte blev revne ned, og at Gaslygterne afløste Byens søvnige Tranlamper.

Siden 1840 var Københavns Befolkning vokset fra 120,000 til 150,000, og samtidig og ikke mindst efter Trearskrigen sporedes en betydelig Fremgang i Byens Handel. Medens der i 1847 saaledes kun var 171 Grosserere, var Antallet i 1857 steget til 319.

Af Betydning for Kornhandelen var det navnlig, at England fra 1. Februar 1849 havde aabnet sine Havne for Indførsel af Korn fra Danmark. Kornbørsen manifesterede sig nu ogsaa som saadan ved Vedtagelsen i 1856 af den første trykte, af Komiteen autoriserede Slutseddel (for Korn frit ombord). Ved Øresundstoldens Ophævelse i 1857 lettedes endelig Københavns Handel for det Tryk, som i saa lange Tider havde holdt den nede i Konkurrencen.

Nævnes skal her ogsaa, at det var i 1857, at vor første private Bank — Privatbanken stiftedes. Efter at Bankraadet havde konstitueret sig ved et Møde i Grosserer-Societetets Komites Lokale, aabnede Banken d. 2. November med Fremtidens Mand — C. F. Tietgen som Direktør.

Men ogsaa Lovgivningsmagten gav Aaret sit Præg som Fremskridtets Aar. Ved Loven af 4. Marts fik København sin nye og frisindede Kommunalforfatning; ved Næringsloven af 29. December ophævedes Lavsvæsenet.

Som det vil erindres, foreskrev Kommerceforordningen af 1742, at Handels-Lavenes Medlemmer kun maatte handle en detail og Groshandlerne kun en gros. Ved Raadstueplakat af 1. Oktober 1810 havde Magistraten dog erholdt Ret til at give Interessenterne i de københavnske Handelslav Bevilling til ogsaa at handle en gros med de samme Varer, som de var berettigede til at sælge en detail, mod at svare forøget Næringsskat.

Efter at Anordningen om Handelsberettigelse af 23. April 1817 (jfr. Side 99) havde ophævet den af Kommerceforordningen indførte Sondring mellem de indskrevne Grosserere og de andre i Fr.'s § 10 nævnte Grosserere, men paa den anden Side sat Grænsen for Grosserernes Salgsret op til de i Fr.'s § 10 anførte Kvanta (for ubenævnte Varer 50 Rdl.), blev deres Salgsret ved Plakat af 19. Oktober 1836 udvidet til de i Fr.'s § 11 angivne Kvanta (for ubenævnte Varer 20 Rdl.). Ved Raadstueplakat af 13. Juni 1838 blev der endelig givet Kancelliet Bemyndigelse til at tilstaa Grossererne i København Ret til mod at opgive Grossererborgerskabet at indtræde i et hvilket-somhelst Handelslav dèr, saaledes at de saavel en detail som en gros kunde forhandle de til Lavet hørende Varer, naar og forsaa vidt de i 8 Aar havde haft Borgerskab som Grosserere og i den Tid drevet en saadan Handel, at de var bleven ansatte til mindst det dobbelte af den Nærings-

skat, der udgjorde Minimum for en Grosserer. For at opnaa denne Ret maatte Vedkommende ogsaa tage den i bemeldte Lav foreskrevne Eksamen.

Næringsloven af 29. December 1857 ophævede som nævnt Handelslavene og indførte for Københavns Vedkommende de 2 Handelsklasser: Detailhandelen og Engroshandelen, hver med sit Borgerskab, saaledes at Detailhandleren (Detaillisten) herefter kun maa handle en detail og kun fra aaben Bod og Grossererne kun en gros indenfor de Kvanta, som Loven nærmere anviser. Disse Grænser for Engros-Handelen kommer dog ikke i Betragtning, naar Varerne sælges til en Anden, som dermed er handelsberettiget, ligesom det ogsaa er Grossererne tilladt at sælge enhver Varesort i Kvantiteter til Salgspris af mindst 20 Rdl. I den Grossererne ved Pl. af 6. November 1821 forbeholdte Ret til Kreditoplag gjorde Næringsloven ingen Forandring.

Desuden gaves der nu Grossererne Adgang til ogsaa at drive Detailhandel mod tillige at løse Detailhandlerborgerskab.

For at vinde Grossererborgerskab kræves ifg. Næringsloven herefter kun de alm. Betingelser for Borgerskabets Erhvervelse, nemlig at Vedkommende er fuldmyndig, at Vedkommende ikke ved Dom er funden skyldig til Straf paa Æren eller offentligt Arbejde eller er under Tiltale for en Forbrydelse, der kan medføre saadan Straf; endelig, forsaavidt Vedkommende ikke har Indfødsret, at Vedkommende i det mindste i 5 Aar har opholdt og ernæret sig ærligt her i Riget.

For Borgerskabet, der meddeles af Magistraten, fastsattes en Betaling af 100 Rdl. og Stempelgebyr (opr. 12 Rdl., ved Lov af 8. Juni 1912 forøget til 40 Kr.).

Grosserer-Societetets og Grosserer-Societetets Komite's Organisation berørtes ikke af Næringsloven. Det hedder saaledes i Lovens § 31: »Grosserersocietetet i Kjøbenhavn og den dermed forbundne Komite vedbliver under sin nærværende Indretning og med den samme for Tiden tilkommende Virksomhed«.

Enhver, der har erholdt Borgerskab som Grosserer, er saaledes ifg. Pl. af 10. Februar 1818 Medlem af Grosserer-Societetet og skal erlægge det af Komiteen fastsatte aarlige Kontingent. Denne Grosserernes Kontingentpligt er senere fastslaaet — ogsaa for Aktieselskaber, der har løst Grossererborgerskab — ved en Række Gældskommissions-Domme. Vedkommende kan kun udtræde af Societetet ved at opgive sit Borgerskab og kan kun fritages for at svare Kontingentet ved at deponere Borgerbrevet i Magistraten. Det skal her bemærkes, at Spørgsmaalet, hvorvidt Borgerskabet kan annulleres for den, der undlader at betale Kontingent til Societetet, har været rejst af Komiteen, idet denne ved Skrivelse af 8. April 1832 i Anledning af, at 22 Grosserere nægtede at betale Kontingentet under Opgivende af, at de ikke drev Handelsforretninger, indstillede til Magistraten at tilbageholde deres Borgerbreve. Magistraten fandt imidlertid ikke at have Beføjelse hertil og henviste Komiteen til at inddrive Kontingenterne ad Rettens Vej.

Det vil erindres, at der tidligere, som Betingelse for at erhverve Borgerskab som Grosserer, krævedes Attest fra Grosserer-Societetets Komite. Denne Betingelse er ikke gentaget i Næringsloven, men ikke desto mindre vedblev det dog i en Række af Aar at være Praksis, at Magistraten inden Borgerskabets Udstedelse affordrede Vedkommende en Attest fra Komiteen, som herfor beregnede sig det saakaldte Indskrivningsgebyr. Fra 1862 ophørte imidlertid dette Forhold, og i Indenrigsministeriets Skrivelse af 8. Maj 1865 udtales udtrykkelig, at det efter Bestemmelsen i Næringslovens § 2 ikke kan stilles som en Betingelse for Meddelelse af Grosserer-Borgerskab, at den Paagældende *forinden* har indmeldt sig i Societetet.

KAPITEL VI

INDVIELSEN af den nye Børssal var tænkt at finde Sted i December 1857. Komiteen og Grosserer-Societetet fik imidlertid andet at tænke paa.

Den store Krise, som var opstaaet i August Maaned i de nordamerikanske Fristater og derefter forplantede sig til Europa, havde i Slutningen af November naaet Hamborg. Paa Grund af det Afhængighedsforhold, hvori en saa stor Del af vor Forretningsverden den Gang stod til den mægtige Finans- og Handelsstand, og som Følge af de store Engagementer, som ikke blot Private, men ogsaa Nationalbanken havde med denne, var vor hjemlige Børs straks klar over, at den stod overfor en Fare, som kun den mest anspændte Energi kunde afværge, og som ogsaa kun afværgedes ved en enestaaende Samvirken mellem Regeringen, Nationalbanken, Privatbanken, med dens Direktør C. F. Tietgen og Grosserer-Societetets Komite.

Det er ikke her Stedet at gengive disse Decemberdages bevægede Optrin. Nævnes skal kun Komiteens raadsnare Optræden, idet det fortrinsvis skyldtes den, at Regeringen, der paa dette Tidspunkt lykkeligvis ved Afløsningssummen for Øresundstolden kunde yde Hjælpen, virkelig ogsaa ydede denne, bl. a. ved i Henhold til Lov af 18. s. M. at stille £ 300,000 til Disposition for den saakaldte »Midlertidige Laanekasse«. Men ogsaa Societetet selv havde vist sig som den værdige Indehaver af Københavns Børs: den 9. December tegnedes paa Børsen den betydelige Garanti, som Regeringen og Nationalbanken havde forlangt for at træde hjælpende til overfor Handels- huset H. Pontoppidan & Co. i Hamborg.

Men var end saaledes »det store Krach« afværget, havde Krisen dog haft sine tabbringende og vidtrækkende Følger; ikke mindre end 42 Firmaer falledes saaledes i Løbet af December i København.

Under disse Forhold besluttede Komiteen i sit Møde den 18. December at udsætte Indvielsen af Børssalen indtil videre, medens man overlod »den midlertidige Laanekasse« Læsesalen og de dertil stødende Lokaler til Kontor og Ekspedition.

Indvielsen af Børssalen skete først den 2. Marts 1858 og foregik uden større Højtideligheder. Komiteens Formand A. N. Hansen begav sig i Spidsen for Komiteen og Societetets Medlemmer fra de midlertidige Lokaler over i Børssalen, hvor han holdt en kort Tale, der sluttede med Leve- raab for Kongen og Grosserer-Societetet. Den 16. Juni samme Aar tog Kong Frederik VII Børssalen i Øjesyn efter i April samme Aar at have vist Børsen sin Interesse ved at skænke den et fra Øresunds Toldkammer i Helsingør hidrørende allegorisk Maleri af C. F. Hoyer. — Dette er iøvrigt senere havnet i det i Helsingør dannede historiske Bymuseum.

Da man var bleven færdig med Indretningen af Børsbygningen, traf Komiteen en Række organisatoriske Bestemmelser.

Efter at Societetet paa Generalforsamlingen den 25. Februar 1858 havde approberet det af Komiteen forfattede Børsreglement (Børsorden), traadte dette i Kraft den 1. Marts s. A. Den 12. Februar s. A. fastsatte Komiteen nærmere Regler for Optagelse af Papirer til den ordinære Notering.

Dernæst vedtog Komiteen, efterat et Udvalg, bestaaende af 2 Grosserere og 3 Mæglere havde været nedsat med en Forbedring af Priskuranten for Øje, at lade den ugentlige Priskurant udgive ved een af den antagen Redaktør (Grosserer H. Chr. Green). Man fordelte dernæst Opgivelserne af Vareartiklerne paa de forskellige Mæglere, hvem det herefter paahvilede at indsende deres Indberetning til Redaktøren. Under 14. April udfærdigedes Bestemmelser for Børsinspektøren Stangerup, og Instrukser for Børsassistenten John Good, Børstjeneren Poul Andersen og Børsbudet N. Jørgensen.

Da Børsbygnings-Komiteen i Februar 1859 havde aflagt endeligt Regnskab over Restaureringen, bestemte Komiteen, at Børsbygningen fremtidig skulde administreres af en særlig Bygningsbestyrelse, bestaaende af 2 af Komiteens Medlemmer med Børsinspektøren som Forvalter. Bygningsbestyrelsen, der i Sager af større Betydning havde at forelægge disse for Komiteen, havde sin egen Protokol og aflagde Aarsregnskab for Børsbygningen til Komiteen og Societetets Generalforsamling. For Børsbygningen vedtoges et særligt Budget, hvorefter Societetet skulde tilsvare dette Leje af Komiteens Værelse med 200 Rdl., Leje af Læseværelset med 500 Rdl., Bidrag til Varme, Gas og Vand med 300 Rdl., samt det Tilskud, der udkrævedes til at dække Under-skudet af Læseværelset.

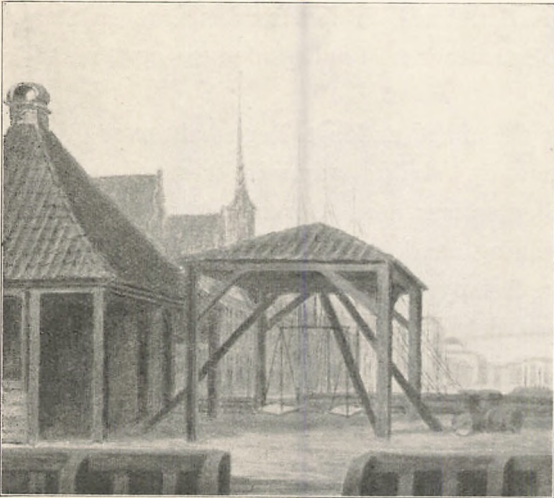
Foruden Lønningerne skulde Bygningens Budget bære Forrentning og Afdrag paa Statskassens Obligation, opr. 50,000 Rdl. samt forrente Partialobligationslaanet, opr. 100,000 Rdl., og det Beløb, 20,000 Rdl., som Societetets Kasse havde udbetalt til Købet af Bygningen.

Børsbygningens Budget for 1862 præsenterede sig herefter saaledes:

<i>Indtægt</i>	Rdl. Sk.	<i>Udgift</i>	Rdl. Sk.
<i>Leje af Underrummene</i>	7,790. 00	Skatter	2,800. 00
derunder af Rummet under Rampen		Lønninger:	
100 Rdl. og Privatbankens 2 Kælder-		Børsinspektøren	700
rum 500 Rdl.		Assistenten	500
<i>Leje af Hovedetagen:</i>		Børsbudet	670
3 Kontorer i Børssalen	300	2 Børstjenere	600
22 Mæglerkontorer	1100		2,470. 00
Læseværelset	500	Renter og Afdrag til Statskassen .	3000
Vagtstuen	30	Renter til Partialobligationerne .	3920
Komiteens Værelse	250	Renter til Societetet	840
7 Fag i søndre Side	1050		7,760. 00
7 - i nordre Side	1200	Brandforsikringspræmie	406. 48
Privatbanken	2000	Kontorhold	50. 00
	6,430. 00	Renholdelse	100. 00
Børsafgift af Auktioner	700. 00	Brændsel og Gas	500. 00
Societets Bidrag til Varme, Vand og Gas	300. 00	Vedligeholdelse	500. 00
Renter	40. 00	Ekstraarbejder	330. 00
Skattegodtgørelse	50. 00	Arkitektens Gage	50. 00
		Inventar	50. 00
		diverse	100. 00
		Overskud	193. 48
	<u>Rdl. 15,310. 00</u>		<u>Rdl. 15,310. 00</u>

Spærrepengene, der i 1861—62 indbragte 854 Rdl. 38 Sk., tilfaldt Grosserer-Societetets Understøttelsesfond, der ligesom Børsbygningen havde sin egen Bestyrelse — 2 af Komiteen valgte Medlemmer — med egne Protokoller og Regnskaber.

Da Grosserer-Societetet overtog Børsbygningen, veg man tilbage for de store Bekostninger, som en fuldstændig Restaurering af den vilde koste. Man indskrænkede sig til i 1861—62 at underkaste Bygningen den nødvendigste Reparation, hvortil Komiteen efter Børsarkitekt Stillings Overslag bevilgede 9184 Rdl., heraf til Stilladser 1146 Rdl., Murerarbejde 1239 Rdl., Stenhuggerarbejder 4613 Rdl. og Malerarbejder 1184 Rdl. Yderligere blev Taget, Vinduer og Døre reparerede.

Vejerboden veil Børsen. Efter Akvarel.

Det ses, at Stenhuggerarbejdet blev eftergaaet med Stenkit, og kun hvor Sandstenen var særlig forvitret, lappedes den ved Indsætning af nye Sten. Murværket repareredes dels ved Indmuring af nye, røde Sten, dels, hvor det var dækket med Kalkpuds, ved at den løse Puds blev afhugget, paany pudset og fuget og overmalet med rød Murstensfarve. Samtidig anbragtes paa Vestgavlen Figuren »Fortuna« og paa Østgavlen »Freden«, begge af Zink og modellerede af Billedhuggeren H. Conradsen.

I de følgende Aar foretoges der ikke Reparationer af nogen Betydning undtagen med Hensyn til Tagets Blydække, der i 1869 blev eftersat og lappet. Da Lejerne skamferede Façaderne med Indsætning af Jernkroge og Opslag af smagløse udstaaende Skilte, lod Bygningsbestyrelsen i 1861 forfærdige en Række Skilte til Ophængning paa hver Side af Indgangsdørene til hvert af Underrummene.

Først i Aarene 1879—83 underkastedes Bygningen en Hovedreparation. Naar denne fik til Opgave ikke blot at istandsætte Bygningen, men ogsaa saa vidt mulig at føre den tilbage til dens oprindelige glansfulde Ydre, skyldtes dette forskellige Omstændigheder.

Da Frederiksborg Slot nedbrændte den 17. December 1859, følte det som en Nationalulykke. Først nu kom man til Erkendelse af, hvad man havde forsømt og mistet, og ikke blot vakttes der en levende Bevægelse for at rejse Kongeborgen, men ogsaa en virkelig Interesse for vore andre offentlige Bygninger fra Frederik II og Christian IV's Tid -- en Interesse, der faldt i Traad med den Bevægelse, som samtidig var opstaaet i Udlandet for Bevarelsen og Restaureringen af de gamle Renaissancebygninger. I denne Bevægelse stod herhjemme Arkitekten Ferd. Meldahl som Foregangsmanden, og det blev ogsaa ham, der kom til at lede Genopførelsen af Frederiksborg Slot og de omfattende Restaureringer af Kronborg og Rosenborg.

At G. F. Lassens Oplysninger om Børsens Tilbliven og Opførelse i særlig Grad henlede Opmærksomheden paa dennes historiske Værd, turde være tvivlsomt; men ogsaa andre Omstændigheder bidrog til Beslutningen om dens omfattende Restaurering. Allerede længe havde det i Magistraten været under Overvejelse at skabe en bedre Adgang til Christianshavn end den, den gamle Knippelsbro frembød, ligesom man ønskede at gennemføre en Forbindelse mellem Havnegade

(Gammelholm) og Terrainet ved Langebro og Kalvebodstrand. En radikal Omforandring af Børsens Omgivelser stod saaledes for, og i høj Grad trængte de ogsaa hertil.

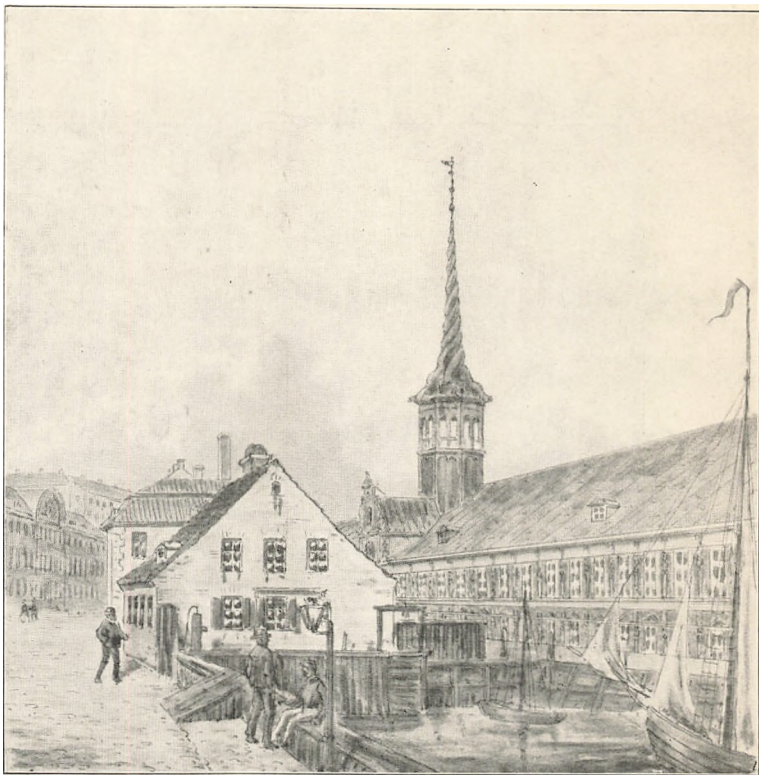
Børs-gadens Bolværk var ganske vist i 1843 rykket 12 Alen ud, men ikke desto mindre var det altfor smalt til den stærke Færdsel. Hér lossede efter gammel Tradition Finlapperskibene, der efter endt Losning blev liggende ved Bolværkerne hele Vinteren over og med deres Bougspryd ragede langt ind over Gaden. Ogsaa Knippelsbro, som der ikke var rørt ved siden 1816, var ved sin Smalhed og sit lille Sejlløb ganske utjenlig for den stærke Trafik.

Men endnu mere paakrævede Forholdene syd for Børsen og de 6 Søstre en Indgriben. Her laa Nationalbanken, selv ganske forældet i sin Indretning, spærende enhver Udvikling, og bag den Slotsholmsvagten, der mere og mere forfaldt, samt dennes Anneksbygning, som snart var brugt til Sprøjtehus snart til Værtshus. Kun een »moderne« Indretning havde dette Kvarter faaet, nemlig »Urinskabet« mellem Børsrampen og Banken. Offentlige Nødtøftshuse eller »Retraiter« havde hidtil ikke været kendt, og først efter at den hygiejniske Kommission havde foreslaaet Opførelsen af saadanne, vedtog Borgerrepræsentationen i 1852 at opstille to — det ene lige overfor Slotskirken og Thorvaldsens Museum, det andet som sagt ved Børsen. Det var af Træ og kun 1 Alen i Kvadrat.

Selve Børsgraven var med sine forsømte Bolværker og sit stillestaaende Vand reduceret til en stinkende Rende, hvor kun enkelte Kulpramme søgte Ly. Som bekendt var der ikke nogen Forbindelse over Børsgraven, og først efter at Kommunen c. 1843 havde købt den yderste Bygning nærmest Knippelsbro, var der etableret Passage langs med de 6 Søstre ud til Broen.

I Løbet af Tredserne og de første Aar af Halvfjerdserne skete nu de store Omforandringer. »Revieret« — den gamle Holmens Kanal — blev kastet til, og Gammelholms Kvarteret bebyggedes. Nationalbanken og Slotsholmsvagten købtes af Magistraten til Nedrivning, Børsgraven opfyldtes, den brede Slotsholmsgade anlagdes, og den ny Knippelsbro anbragtes ud for denne. Endelig kastedes ogsaa Tøjhus havnen til, og Christiansgade gennemførtes hen til Langebro ved Opfyldninger ud for Proviantgaarden og Tøjhuset og ved Nedbrydningen af den gamle Gaard Nr. 14 i Slotsholmsgade. I 1879—80 forbandtes Christiansgade med Gammelholm ved den nye Havnebro; ved denne Lejlighed bortfaldt den gamle Vejer- og Accissebod, som laa paa den af Christian IV ud i Havnen byggede Mole.

Under alle disse Omforandringer var der ikke gjort meget ved Børsbygningen. Kun ved

Bag Børsen. Efter Akvarel.

Nedrivningen af Nationalbanken havde man maattet istandsætte Børsen paa det Sted, hvor Kommunikationsbygningen havde været forbundet med denne.

En virkelig Fare truede en Tid lang Børsen, idet Magistraten stærkt insisterede paa at faa Rampen helt eller delvis fjernet for derved at skabe en bedre Adgang til den nye Slotsholmsgade. I Skrivelse af 23. September 1868 udtalte imidlertid Komiteen, at den ikke var stemt for nogen Forandring, og at en saadan under alle Omstændigheder maatte fyldestgøre Skønhedens Fordringer, hvorfor man henstillede, at der ved Magistratens Foranstaltning aabnedes en Konkurrence

Parti fra Børsgraven c. 1860. Efter Fotografi.

herom. I Skrivelse af 21. Februar 1871 gentog Magistraten, at det var nødvendigt at borttage eller i alt Fald at formindske Rampen saa meget som muligt, hvorhos den udtalte som sin Formening, at Rampen rettest burde afløses af en Stentrappe med flere Reposer, »hvorved Børsbygningens særdeles smukke Gavlparti vilde træde langt mere synligt frem end nu og Bygningen altsaa vinde derved«.

Under disse Omstændigheder, og hvor det tilmed var Komiteen bekendt, at Magistraten paatænkte en eventuel Ekspropriation, bestemte Komiteen sig til selv at foranstalte en Præmie-Konkurrence om Udkast til et Trappparti enten udenfor eller inde i Bygningen. Til at bedømme Planerne nedsatte Komiteen et Udvalg bestaaende af: M. G. Melchior, J. Adolph og R. Puggaard, hvilket Udvalg suppleredes med Arkitekt Stilling som valgt af Kunstakademiet og af Borgmester Ehlers som valgt af Magistraten. Der indkom ialt 6 Udkast, hvoraf Præmien, 300 Rdl., tilkendtes Arkitekterne L. P. Knudsen og N. J. E. Schwanenflügel.

I den Skrivelse, hvormed Komiteen gjorde Magistraten bekendt hermed, udtalte den dog, at det efter dens Formening ikke vilde være rigtigt at bringe Planen til Udførelse, og at den foretrak at lade Børsopgangen forblive uforandret.

Sagen hvilede herefter til 1876, da Magistraten atter tog den op, og efter at Komiteen bestemt havde modsat sig Rampens Omforandring i Overensstemmelse med et af Etatsraad Chr. Hansen i 1871 for Magistraten udarbejdet Udkast, enedes man endelig om et af Vej- og

Brolægningsinspektør Lindberg fremsat Forslag, hvorved Rampen kun forkortedes nogle faa Alen, medens dens karakteristiske Form og Udstyr bibeholdtes. Dette Forslag approberedes af Indenrigsministeriet ved Skrivelse af 27. September 1876, efter at ogsaa Kunstakademiet havde afgivet sin Betænkning herom. Det blev herefter nødvendigt at lægge to Trappetrin ved Foden af Rampen, ligesom Merkurs og Neptuns Fodstykker maatte forhøjes. Da Trappetrinene kort efter viste sig for smalle, omlagde Magistraten dem med bredere Sten. Det skal forøvrigt her nævnes, at den gamle Neptun Figur i 1862 blev paakørt og molesteret af en med Hø belæsset Arbejdsvogn.

Broen over Holmens Kanal, der førte til »Vierftet«. Til højre Hovedvagten, i Baggrunden Børsen, til venstre Sejlvaskehuset, Klokkegalgen, Kontrolvaghuset og Værkstedslængen. Efter Tegning 1861.

Den maatte fjærnes: »Væk er Neptun, men heel Merkur« hedder det i Chr. Richardts Kantate ved Indvielsen af den nye Studenterforenings Bygning d. 17/4 1863, og den blev erstattet med en ny, der var modelleret af C. J. Rosenfalk. Som det vil ses af det Side 130 gengivne Rids over Rampen i dens nuværende Skikkelse, er dennes søndre Side ligesom tidligere noget kortere end den nordre; Differencen andrager c. 3 Alen. Rampens største Bredde — Afstanden mellem Figurerne — andrager c. 48 Alen, dens Længde inklusive Reposen 60 Alen.

Efter at Børsbygningen ved Anlæget af den nye og brede Slotsholmsgade havde faaet sin fri Beliggenhed, og efter at den saa stærkt forsømte Façade mod denne Gade var bleven Hovedfaçaden, stod Børsens Restaurering næsten som en *Nødvendighed*.

I hvor høj Grad Christian IV's gamle Bygning interesserede vore Kunstnere og Arkitekter, ses blandt andet deraf, at Kunstakademiet i 1866 og 1870 udstedte som Opgaver til den Neuhausenske Konkurs for Arkitekter følgende: »En Opmaaling af Børsens Gavle og midterste Del af Sidefaçaden med Spiret og de 2 Sidegavle udførte med Skygge og Farve i 1 Tomme pr. Alen, de tilhørende Detailler at udføre i 1/4 naturlig Størrelse«.

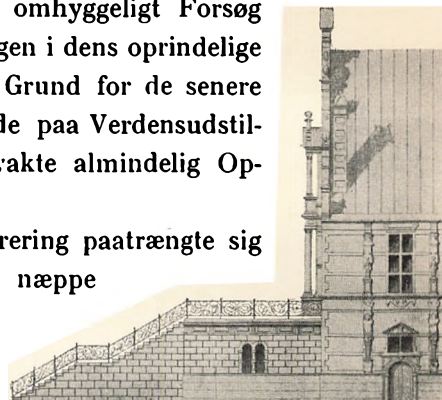
Præmien tildeltes i 1867 Arkitekten H. C. Amberg for hans Opmaaling af Gavlene og i 1871 Arkitekt N. J. E. Schwanenflügel for dennes Opmaaling af Sidefaçaden med Spiret. Det skal anføres, at Amberg var udelukket fra den sidste Konkurrence, da hans Tegninger var indleverede for sent.

Det præmierede Udkast til Rampens Omforandring til Trappe med indvendig Opgang.

De Ambergske Tegninger (se Afbildningerne Side 14, 15, 24, 25 og 132) er senere købt af Grosserer-Societetet og findes ophængte i Komiteens Lokaler. De er et omhyggeligt Forsøg paa at rekonstruere Børsbygningen i dens oprindelige Skikkelse og er ogsaa lagt til Grund for de senere Restaureringer. De var udstillede paa Verdensudstillingen i Paris 1878, hvor de vakte almindelig Opmærksomhed.

Kravet om Børsens Restaurering paatrængte sig imidlertid med en Styrke, som næppe nogen havde ventet. Efter at Bygnings-Bestyrelsen havde henvendt Komiteens Opmærksomhed paa Bygningens manglende Stabilitet, og efter at Komiteen

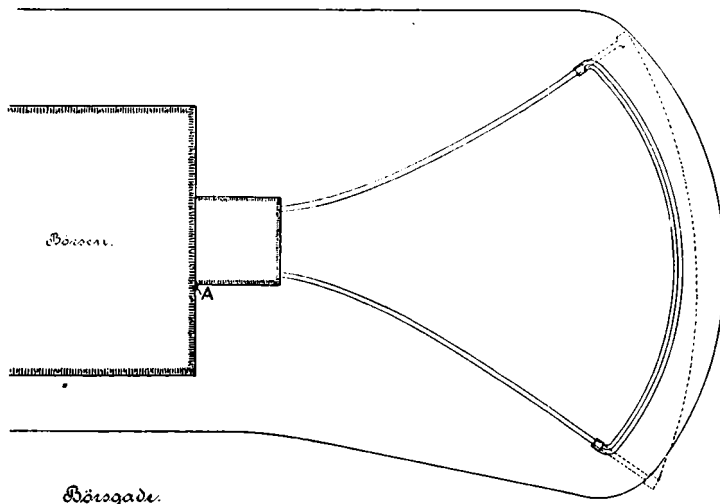
Det præmierede Udkast til Rampens Omforandring til Trappe med udvendig Opgang.

derpaa havde anmodet Arkitekt Ferd. Meldahl og Oberst Petersen om at undersøge Bygningen og afgive Betænkning over samme, viste det sig ved denne Undersøgelse, at Bygningens Sidemure stod i Fare for at skride ud, saa at man kunde risikere, at den faldt sammen. Foranstaltninger til at hindre dette var derfor uopsættelig nødvendige.

Det var her Fortidens Synder, der hævnedes sig: ustraffet havde Børsen ikke kunnet taale de mange Omforandringer, der var sket med Hensyn til dens Indre uden tilstrækkelig Hensyntagen til Bygningens Bæreevne og Soliditet.

Det fremgaar saaledes af Meldahls og Oberst Petersens Betænkning af 31. Januar 1878, at Tagværket over Børssalen havde sænket sig ret betydeligt, og at Sidemurene imod Syd hældede udefter og var trykkede ud af Lod, medens Sidemurene mod Nord hældede indad. Ydermurene havde herefter paa flere Steder skilt sig fra Bygningens Tværskillerum.

Kalamiteterne skyldtes for en Del Murene selv. Som tidligere omtalt var disse ikke massive og byggede i Et. Paa flere Steder op langs Murenes Inderside var opsat udmuret Stolpeværk, dels for at støtte Ydermurene, hvor disse særlig havde været molesterede, dels og navnlig for at bære Bjælkelagene, hvor Endestykkerne var fortærede af Raaddenskab eller Svamp. Men hvad der navnlig svækkede Bygningen, var den Omstændighed, at saa godt som alle Tværskillerummene var af yderst spinkel Konstruktion — oftest uden Mur — og opført saaledes, at de hverken dannede nogen gennemgaaende Tværforbindelse med Forankring til Mu-

Plan af Børsrampen i dens ændrede Skikkelse.

rene eller noget Fundament for Skillerummene i de øvre Etager. Disse var endog paa flere Steder anbragte uden Hensyn til, om de støttede sig til nogetsomhelst Fundament i den nedenunder værende Etage.

Det samme var Tilfældet med de 10 Søjler i Børs-

salen, der bar Loftet; de var enten slet ikke eller mangelfuldt funderede, og flere af dem stod ogsaa ude af Lod.

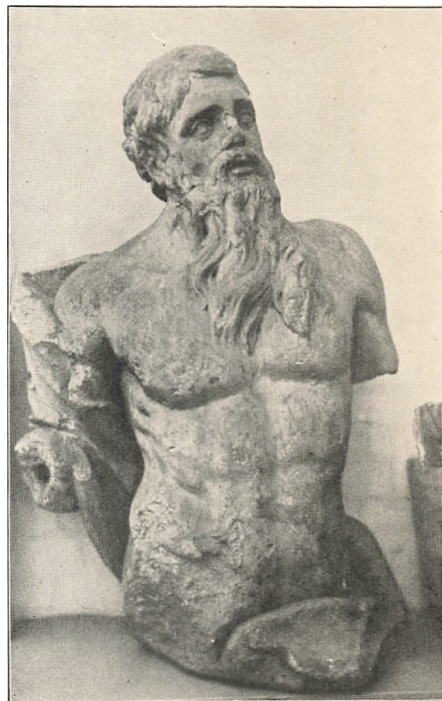
Værst var det imidlertid med Loftet over Børssalen, hvis Bjælker, da Børssalen udvidedes og højnedes i 1857—58, var overskaarne, uden at man havde sørget for anden tilstrækkelig Forbindelse mellem Tagværket til at modvirke dettes Tryk paa Ydermurene.

Taarnet havde vel ikke givet sig saa meget, at der her forelaa nogen Fare; men det henstilledes dog i Betænkningen, at man ved passende Lejlighed undermurede det og i alt Fald indsatte en Tværafstivning mellem de to Stenmure, der bar Taarnets Træpillere. Yderligere gjorde Betænkningen opmærksom paa, at Gavlene, navnlig Østgavlen, ogsaa havde sat sig noget, hvilket dog formentes at være en gammel Skade, der stammede allerede fra den Tid, da Valmkonstruktionen var bleven afløst af Gavlparterne. Endelig anbefaledes det at føre Skorstenene i Bygningen saa vidt muligt lodret ud af Taget, idet de daværende Skorstenene ved at være trukne skraat hen over Lofterne, udøvede et betænkeligt Tryk paa den i Forvejen svage Tagkonstruktion.

Der var saaledes nok at tage Vare paa, og efter Bygningsbestyrelsen: Alfr. P. Hansen's og I. Adolph's Henstilling i Skrivelse af 10. Marts 1878 besluttede Komiteen sig til ikke blot at foretage de for Bygningens Soliditet nødvendige Foranstaltninger, men i Forbindelse hermed ogsaa at iværksætte de til dens Forskønnelse paakrævede Arbejder. I Komiteens Møde den 6. Juni 1878 blev derpaa nedsat et særligt Byggeudvalg, bestaaende af Moritz G. Melchior, I. Adolph, Alfr. P. Hansen og Georg Petersen (afløst i 1882 af A. E. Hiort). Til at forestaa Restaureringen antoges Arkitekt L. Fenger.

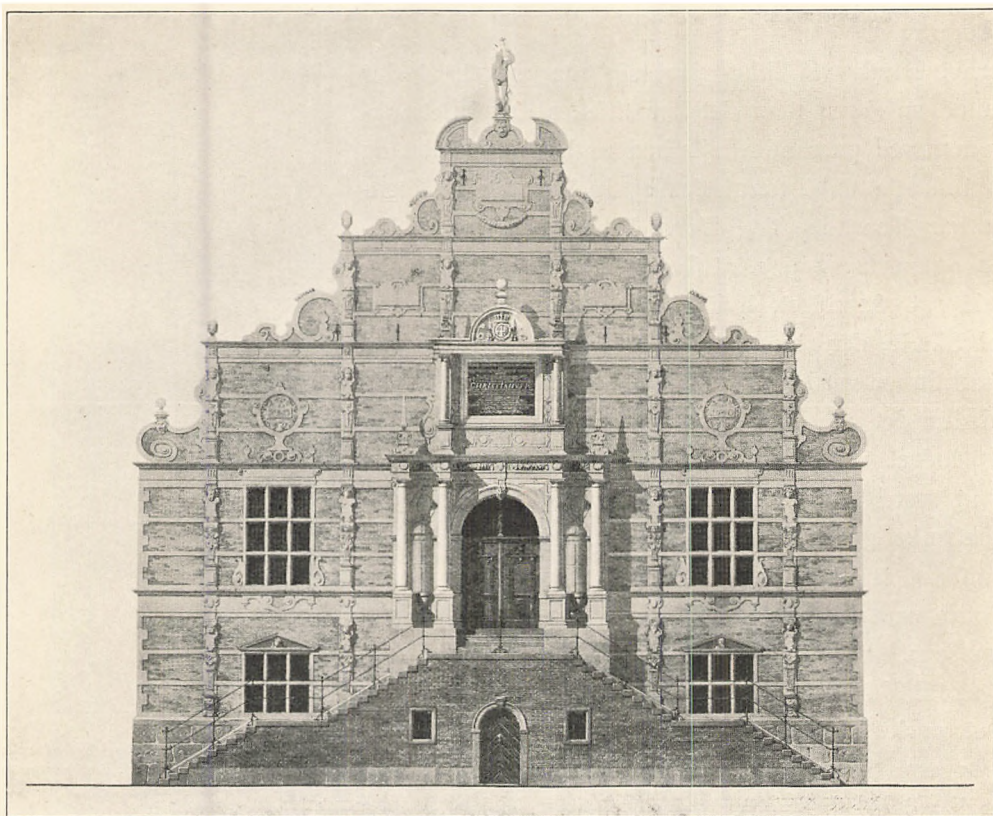
Da man ikke turde opsætte de nødvendigste Sikringsforanstaltninger, som ogsaa Stadsbygmesteren indtrængende havde udtalt sig for, blev der allerede i 1878 lagt nye Fundamenter under Børssalen, hvorhos efter Samraad med Etatsraad W. Wain Børssalens Sideskibe og dermed den søndre og nordre Ydermur sammenskruedes med de Jærnstænger, som endnu findes trukne henover Salens Midterskib, ligesom Lofterne over Privatbanken afstivedes. I Februar 1879 kunde Fenger fremkomme med Planer til den samlede Restaurering og med Overslag, der inklusive, hvad der alt var bekostet, androg Kr. 353,213.64. Af dette Overslag foreslog Adolph i sin Betænkning af 2. Februar s. A., at man foreløbig udskød de Arbejder, som enten ikke var absolut nødvendige: Pyramiderne og Ornamenterne paa Taggesimsen, — eller som kunde opsættes: Taarnets Fundamentering, Ventilationsanlægget og Børssalens Restaurering, derunder dens Belægning med nyt Gulv.

Hvad Kvistene angik, da var Forholdet jo det, at der ud mod Slotsholmsgade kun fandtes 1 saadan — en et Fags Midterkvist — som det var fundet naturligt at erstatte med en større 3 Fags Kvist ligesom paa Nordsiden. Da saavel Arkitekten som Bygge-Udvalget og Komiteen i høj Grad ønskede at smykke Bygningen ogsaa med 8 mindre Kviste svarende til dem ud mod Børgsgade, men man samtidig nærrede Betænkelighed ved at belaste Grosserer-Societetet med denne

Brudstykke af den gamle Neptunstatue.
F findes nu i Raadhusmuseet.

ekstraordinære Udgift, formaaede I. Adolph d'Herrer L. P. Holmblad, Edv. I. Hvidt, Carl Jacobsen og Rud. Puggaard til sammen med sig at skænke Grosserer-Societetet disse 8 Kviste, der til sammen kostede at opføre Kr. 37,846. 80. Det lykkedes derimod ikke Brygger Carl Jacobsen trods ihærdige Bestræbelser at faa gennemført Frontespicerne og Pyramiderne over Hovedgesimsen.

Efter H. C. Ambergs Rekonstruktionstegning af Børsens østre Gavl.

Med Hensyn til de »nødvendigste og uopsættelige« Foranstaltninger, der ialt kalkuleredes til 224,000 Kroner, henstillede Betænkningen, at de fordeltes paa Aarene 1879—83, idet Adolph regnede med, at de kunde afholdes af Societetets og Børsbygningens Indtægter og Reservefond, forsaavidt Medlemmernes Kontingent forhøjedes med 10 Kroner aarlig.

Efter at Adolphs Indstilling var bleven accepteret af Udvalget og Komiteen, kom Restaureringen i Hovedtrækkene til at omfatte: Afstivningen under Børssalen, dennes Sammenskruning og Dragerværk over Privatbanken, Tagets Dækning, Opmuring af Skorstenspiberne, Istandsættelse af Murene, Façaderne og Gavlene og endelig Opsætning af nye Kviste mod Slotsholmsgade.

Foruden Kvistene indsattes i Taget en spids Karnap mellem hver Kvist, dels for at bryde Tagets Flader dels for gennem disse at have Udgange til Taget.

Bly-Taget, der var meget molesteret, erstattedes med et Kobbertag, navnlig fordi dette var meget lettere og man saaledes befriede Bygningen for den betydelige Vægt, som sikkert i Tidernes Løb havde bidraget meget til at svække dens Soliditet.

Taarnets Sideflader dækkedes ligeledes med Kobber, hvorimod det var ugørligt at erstatte Lindormenes Blybetræk med Kobberforhudning.

For Façadernes Vedkommende havde man været meget i Tvivl; dog ønskede man ikke at komme tilbage til den Behandling af disse, som Bygningen havde været underkastet i alt Fald

de sidste 200 Aar, nemlig at udbedre dem med Puds og derefter overstryge dem med Farve. Man stod derimod overfor Valget mellem at udhugge de yderste Sten og erstatte dem med nye eller at belægge Murene med Skalsten, de saakaldte »Verbländer«, hvis Tykkelse kun andrager $\frac{3}{4}$ ". Man valgte efter Meldahls og Fengers Indstilling det sidste, dels fordi man nærrede Frygt for at svække Murværket ved at udtage de gamle Sten, dels fordi man var ængstelig for, at de nye Sten skulde afficeres af det Salt, som fra Kramboderne havde angrebet og helt gennemsyret

Parti af Slotsholmsgade med Børsen c. 1885.

det gamle Murværk. Forinden Verbländerstenene paalagdes, blev selvfølgelig Murværket gennemgaaet og pudset.

Alt Sandstensarbejdet blev eftergaaet og befriet for Farve, de mørke Steder blev afhuggede og nye Stykker indsatte; det nye, derunder Hovederne og en Del af Karyatiderne, hvortil der formedes 50 Modeller, blev hugget i gullandsk Sten.

I Slutningen af 1883 var Restaureringen i det væsentlige færdig. Den havde da ialt, bortset fra de 8 Kviste, kostet Kr. 294,259. 84, hvorfra dog maa drages det ved Salg af kasseret Bly og Kobber indvundne Beløb Kr. 32,802. 79. Af det samlede Beløb faldt Kr. 25,291. 86 paa Konsolideringen af Rummene under Børssalen, Jerndragerne og Afstivningen af den østre Gavl, Kr. 256,826. 70 paa Façaden og Taget — det egentlige Stenhuggerarbejde kostede saaledes Kr. 97,377. 39, Kobberet til Taget m. m. Kr. 50,326. 51 —, og Kr. 12,121. 28 paa Taarnet.

Beregningen, hvorefter Omkostningerne skulde kunne dækkes uden Optagelse af Laan, viste sig at holde Stik. Den 1. Januar 1878 udgjorde Børsbygningens Prioritetsgæld til Statskassen Kr. 35,137. 74 og til Partialobligationer Kr. 96,000, dens Kassebeholdning og Reservefond Kr. 31,992. 94. I ekstraordinære Tilskud havde Komiteen paa Societetets Vegne af dettes Aarsoverskud i Aarene 1878—83 overført til Børsbygningen Kr. 159,525. 78. Det skal her anføres, at Bygningens Lejeindtægter i disse Aar androg c. 31,000 Kroner aarlig, og at Societetets Medlemskontingent, der nu var sat til 30 Kr., i 1883 udgjorde Kr. 46,950. 00. Medlemstallet var dette Aar 1681 (mod i 1873 ialt 1069, i 1863 ialt 521 Medlemmer). Ved Regnskabsafslutningen den 31. De-

cember 1883 havde Børsbygningen en Kassebeholdning af Kr. 528.48 og tilbage af sin Reservefond endnu 14,600 Kroner. 1ste Prioriteten til Statskassen var paa dette Tidspunkt nedbragt til Kr. 30,497.31 og Partialobligationslaanet til Kr. 84,000.00.

I Skrivelse af 28. Februar 1884 til Formanden for Børsens Byggeudvalg, Etatsraad Moritz G. Melchior, udtalte *Kunstakademiet*:

»Efter at Restaurationen af Børsbygningens Ydre nu er fuldført, kan Akademiet ikke undlade at bede Hr. Etatsraaden bringe saavel Grosserer-Societetet, som har givet Midler til Udførelsen, som ogsaa det Udvalg og den Kunstner, der har varetaget Gennemførelsen af dette Værk, en Tilkjendegivelse af den store Glæde, det har været for Akademiet at see den smukke og Kunsten værdige Maade, hvorpaa et af Renaissancens vigtigste Mindesmærker i Hovedstaden nu fremtræder i hele sin Skønhed.«

C. F. Tielgens Skydeskive med Gengivelse af Indgangen til Privatbanken paa Børsens Østgavl.

I sit Møde den 10. Januar 1884 nedsatte Komiteen et Byggeudvalg til at fremkomme med Forslag til Istandsættelsen af *Bygningens Indre* og til de Omforandringer, som maatte anses hensigtsmæssige; særlig henleddes Udvalgets Opmærksomhed paa en Udvidelse af Læseværelset. Til Medlemmer af dette Udvalg valgtes Komiteens Formand Moritz G. Melchior, Alfr. P. Hansen, A. E. Hiort, C. E. de Coninck og

H. Fritsche. Efter Melchiors Død indtraadte Veksellerer Ludvig Hansen, og Alfr. P. Hansen valgtes til Udvalgets Formand.

Dette Udvalgs Arbejde blev ikke nogen Sinecure: det viste sig snart, at der var overordentlig meget at overveje, og ikke mindst, da der skulde træffes Bestemmelse om en hensigtsmæssig Indretning af Hovedetagen for Societetet og de til denne knyttede Institutioner, stødte man paa de Vanskeligheder, som Taarnet med dets Støtter og dernæst Bygningens Længde i Forhold til dens Bredde frembød.

Naar Restaureringen og Ombygningen blev saa omfattende, maa erindres, at Børsens Indre havde staaet omtrent urørt siden 1858. En Undtagelse herfra var dog den østlige Del af Bygningen paa den anden Side Brandmuren, som var overladt Privatbanken. Her var der bl. a. fra Indgangen mod Christiansgade lagt en Midterkorridor i Stueetagen, og Opgangen til Hovedetagen, der oprindeligt havde været lige for Indgangen, blev anbragt til højre for Korridoren ved det 7de Fag fra Hjørnet. I Hovedetagen var Bankens Hovedkontor lagt ud mod Christiansgade i hele Bygningens Bredde med 3 Fag mod Gavlen og 2 Fag til hver af Sidefåçaderne. Oprindeligt havde Banken af Underrummene kun lejet 2; 1863 lejede den yderligere 1 Rum og 1865 de resterende Rum indenfor Brandmuren. Efterhaanden som Bankens Virksomhed udvidedes, blev Pladsen for indskrænket, og i 1872 fik den overladt de 3 følgende Fag i alle Etager, hvilket foranledigede, at Brandmuren maatte flyttes hen til Pillerne mellem 10. og 11. Fag og opføres fra ny op gennem Etagerne. Ved denne Udvidelse inddroges de af Store nordiske Telegrafelskab og Jydske Købstads Kreditforenings Skiftekommission benyttede Kontorer ud mod Børsgaden samt det københavnske Assurance-Kompagnis Lokaler mod Slotsholmsgade. Medens Skiftekommissionen flyttede ned i Stueetagen, flyttedes Assurance-Kompagniets Kontor over paa den modsatte Side af Gangen i de hidtil af to Mæglere lejede Lokaler. 1888 erholdt Banken yderligere de 2 af det

almindelige Assurance-Kompagni benyttede Værelser ud mod Slotsholmsgade, og i 1890 det københavnske Assurance-Kompagnis Kontorlokaler paa den anden Side af Midtergangen. Den samlede Leje androg da 13,000 Kr. (forøget i 1900 til 18,000 Kr.), men desuden havde Banken paataget sig Vedligeholdelsen af alle de af den lejede Lokaler, ligesom den ogsaa selv havde bekostet de væsentligste Forandringer. Det var heller ikke smaa Summer, den havde ofret paa sine Lokalers Udstyr, navnlig skal fremhæves foruden Hovedkontoret og Midtergangen med dens høje Træpaneler det historiske Kontor: Tietgens Værelse med dets rige Minder om vor store Handelsmands Væren og Virken for vort Lands økonomiske Udvikling.

Af Forandringer i den øvrige Del af Bygningen skal for Stueetagens Vedkommende kun nævnes, at der var lagt en smal Midterkorridor fra Trappepartiet og hen mod Brandmuren, og at Børskafeen, der laa til Venstre for Indgangen til Vestibulen, var bleven udvidet og moderniseret. I Hovedetagen var den væsentligste Omforandring, at Auktionerne i 1874 var bleven forlagt til Hjørneværelset tilvenstre for Hovedindgangen, og at den gamle og rummeligere Auktionssal tilhøjre for Indgangen samtidig var bleven overladt og indrettet for Kursnoteringen, der i høj Grad havde savnet et mere tidssvarende Lokale. Med de opgaaende Tider og Oprettelsen af Kreditforeningerne og de mange

Aktieselskaber var baade Omsætningen og Antallet af Obligationer og Aktier steget i overordentlig Grad, og Kursnoteringen havde lidt efter lidt antaget den Karakter, som den senere har bibeholdt, nemlig som en auktionlignende Handling, hvorunder de af Kursnoteringsdeltagerne under Ledelse af en særlig dertil valgt Mand indbyrdes udvekslede Bud og Udbud, konstateres. Veksellererne, hvis Antal fra 13 i 1858 var vokset til 33 i 1874, var nu blevne medtagne som Kursnoteringsdeltagere, og Sammenslutningen mellem Vekselmæglerne og Veksellererne var bleven organiseret ved de af dem i 1871 vedtagne Regler for den offentlige Kursnotering og ved de i 1874 og 1876 vedtagne Vedtægter for Kursnoteringsudvalget og Kursnoteringsdeltagerne. Den nye Kursnoteringssal blev udstyret med den amfiteatraliske Forhøjning, hvorpaa Deltagerne sad bænkedede.

Eet var Udvalget enig med Fenger om, da Omforandringen af Lokalerne stod for i 1885, nemlig at man nu skulde søge at komme bort fra den hidtidige Anvendelse af Stueetagen til Kramboder og Beværtninger. Flere af disse Underrum var udnyttede til det yderste, indrettede som de var fra gammel Tid med Hængelofter eller en særlig »Entresol«. I Anledning af Frederiksborg Slots Brand var der vel bleven truffet forskellige Sikringsforanstaltninger, men med Krambodernes letantændelige Stoffer og usle Varmeindretninger, og da tilmed flere af Rummene benyttedes ogsaa til Beboelse, frembød de stadig en ikke ringe Brandfare. I September 1870 udbrød der ogsaa en Ildløs i Hørkræmmer J. H. Smith's Bod, der dog lykkeligt hurtig blev slukket, uagtet det viste sig, at Bodens indeholdt Oplag af Blaar, Tjære og Kul.

C. F. Tietgen i sit Direktionsværelse paa Børsen.
Efter Fotogravure.

Men ogsaa andre Ulemper frembød Udlejningen af Underrummene. Atter og atter klagedes der til Komiteen over Støj og Spektakler i Beværtningerne. I 1861 besværede »en fredelig Christianshavner« sig saaledes over det Publikum, der søgte disse, og karakteriserede dette som »voxne Gadedrenge og Labaner«, ligesom han anførte, at Vagten ofte maatte hentes i Anledning af Skandaler. Lejeren af Bod Nr. 3 lovede derfor Børsinspektøren at afskedige det Sangerselskab, hvormed han hidtil havde forlystet sine Gæster. Ifølge Instruksen skulde Beværtningerne lukke

Titelblad til Radeerforeningens Medlemsblade.
Efter Tegning af Heinrich Hansen.

Kl. 11, og da Stangerup gentagne Gange havde foreholdt Lejerne at overholde dette, fortælles det, at en af disse en Nat, — vel nok for at drille den strenge Børsinspektør — søgte Stangerup op i hans private Bolig og bad ham være behjælpelig med at kaste Gæsterne ud. Dette fandt dog den ellers saa nidkære Stangerup at være under sin Værdighed, og han skammede Vedkommende ud, »at han ikke var saa meget Herre i sit eget Hus«, at han selv kunde besørge dette.

Man var ogsaa meget utilfreds med Hørkramboderne. I sin Betænkning af 7. April 1885 omtalte saaledes A. C. Andersen, der havde efterfulgt Stangerup som Børsinspektør, at da Gulvene i Hovedetagen ikke i sin Tid var lagt med tilstrækkelig Nøjagtighed, fyldtes Lokalerne dør med Lugt af Sild og Klipfisk fra Underrummene. Jydske Købstads Kredilforenings Skiftekommission havde allerede i 1867 klaget over, at man knap kunde aande for Stank i dens Kontorer, og Store nordiske Telegrafsekselskab synes ej heller — at dømme efter dets Besværing 1870 — at have gouteret den Gammel-

ost, som var lagret i Rummet neden under dets Værelser.

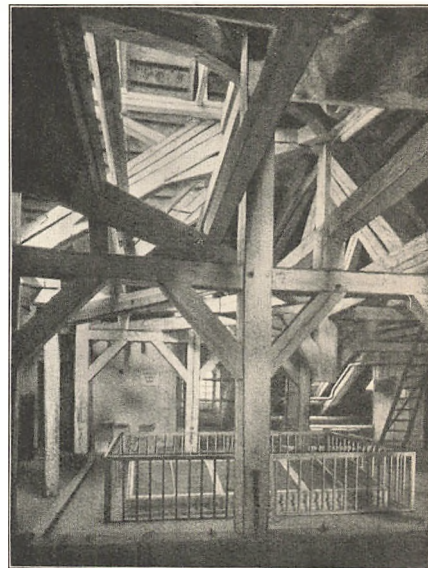
Stangerup ses ogsaa at have ført en stadig Kamp med Lejerne om Skiltene, idet de langt fra alle benyttede de autoriserede Skilteplader, som Bygningsbestyrelsen havde overladt dem, og tilmed hængte de deres Varer op udenfor Boderne. Da Stangerup endelig vilde statuere et Eksempel og anmeldte Detailhandler Richardi for Politiet, havde han den Ærgrelse, at dette ikke vilde tage sig af Sagen, idet Politiet forment, at de udhængte Varer ikke generede Færdslen.

Med Fjernelsen af Hørkrambutikerne haabede man ogsaa endelig at blive »Børsrotterne« kvit. I 200 Aar havde disse været Børsens faste og uundgaelige Gæster og for en ikke ringe Del bidraget til Bygningens Forfald. Da Grosserer-Societetet overtog Børsen, og man herefter opførte at benytte Lofterne til Kornoplæg, var vel deres bedste Tilholdssted taget fra dem, og efter at Grosserer Green, der havde faaet et Par Loftsrum overladt til Arkiv og Prøveværelser, i 1858 havde klaget over, at Rotterne, »den største Skræk for alle Arkiver og Samlinger«, vedvarende i store Mængder spadserede omkring paa Børsens Lofter, havde Børsinspektøren nu ogsaa søgt Rottejægerens Hjælp. Endnu finder man under Børsloftets Gulv Rester af Børsrotternes Reserveforraad af Havre, ja, da Nationalbanken blev revet ned, berettes det, at Jorden mellem Børsen og Banken var fuldstændig undermineret af Rotte gange, og at man i de hule Vægge i Banken traf paa store Kvanta af gammel Havre, som Rotterne havde gemt dér, eller som det spøgende blev sagt, »sat i Sparekassen«.

At samtlige Lokaler saavel foroven som forneden i høj Grad trængte til Istandsættelse, var

Udvalget ganske klar over. Men hermed hørte ogsaa Enigheden op, og en Række Kampe udfægtedes ikke blot indenfor Udvalget men ogsaa mellem dette og Fenger. Bedre blev det ikke, efter at Meldahl og Oberst Petersen paa Fengers Henstilling var tilkaldte som Raadgivere. Striden drejede sig først om Børssalens Udvidelse hen til Taarnpillerne, hvilket Fenger og Udvalgets Formand modsatte sig som unødvendig og kun medførende Vanskeligheder for Indretningen af de øvrige for Børsen nødvendige Lokaler, medens det øvrige Udvalg samt Meldahl og Oberst Petersen ønskede Udvidelsen og ikke nærede Betænkeligheder ved den yderligere Overskæring af Loftsbjælkerne, som denne vilde medføre — blot man traf passende Sikringsforanstaltninger. Komiteen bestemte imidlertid i sit Møde den 30. April 1885, at Børssalen ikke skulde udvides som foreslaaet, og ligeledes opgav man Tanken om at forøge Salens Størrelse ved Nedrivning af de fire Hjørneværelser, hvilket Fenger ogsaa indstændigt havde fraraadet som et altfor stærkt Indgreb i Salens hele arkitektoniske Stil.

Dernæst drejede Striden sig om den af Udvalget opstillede saakaldte »Programplan«, som Fenger fordømte saavel af praktiske som af kunstneriske Grunde. Da Børslokalernes Omforandring ogsaa i vor Tid saa ofte er paa Tale, turde der formentlig være Anledning til at nævne denne Plans Hovedprinciper, hvorefter:

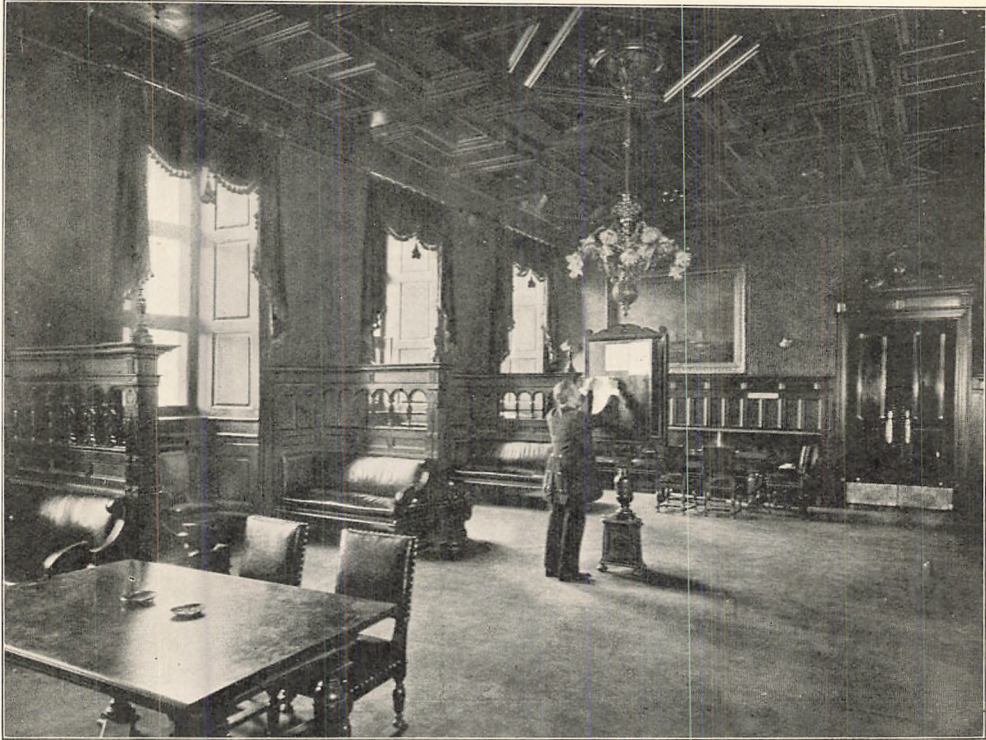
Parti af Børsens Loft.

- a) Det gamle Læseværelse skulde omdannes til Konversations- og Rygeværelse og et nyt Læseværelse indrettes bag dette op til Børskontoret og ud til Taarnstolperne.
- b) Kursnoteringsværelset skulde lægges ud mod Børsgaden med Indgangen fra Børssalens nordøstlige Hjørne, helt hen til Skillerummet i Linie med Børskontoret og ud til Taarnstolperne.
- c) Midtertrappen skulde nedlægges, og Gulv lægges saaledes, at der etableredes en Midtergang mellem Læseværelserne og Kursnoteringsværelset. Fra denne Midtergang skulde der være Indgang til Børssalen. I den Anledning vilde Kaminen være at nedtage, og Glasdøre skulde da anbringes i dennes Sted.
- d) Trappen skulde anbringes længere hen mod Brandgavlen i Bygningens Nordside og kun med een Indgang, nemlig fra Børsgaden.
- e) Det gamle Kursnoteringsværelse skulde indrettes til Garderobe, medens Auktionssalen skulde forlænges med 2 Fag.
- f) En større Forsamlingsaal skulde anbringes i Stueetagen ud mod Vestgavlen og med Nedgang fra Hovedetagen.

Programplanen vakte ikke Komiteens Tilslutning, og efter at Komiteen i sit Møde den 4. Februar 1886 havde vedtaget, at det nye Konversationsværelse burde ligge i umiddelbar Forbindelse med Børssalen, gennemførtes i de følgende Aar — efter Udvalgets i Overensstemmelse hermed ændrede Indstilling — de store Omforandringer, som sikkert for lange Tider vil danne Grundlaget for Børsens indre Indretning.

I 1886 indrettedes det nuværende Konversationsværelse ved Inddragning af de nærmest Børssalen beliggende Mæglerkontorer og den bag disse løbende Gang; samtidig blev det gamle Læseværelse istandsat og forbundet med Konversationsværelset ved Glasdøre, der ifølge en af Komiteen 1898 tagen Beslutning holdes lukkede i Børstiden. Foruden Høyers gamle historiske

Maleri opsattes i Læseværelset L. N. Hvidts Marmorbuste, som i 1860 var skænket Societetet af en Kreds af Medborgere, og i Loftet anbragtes 6 Malerier, der forestiller Ugens 6 Dage og er malede af Overgaard. Adgangskort til Læseværelset for dem, der ikke var Medlemmer af Grosserer-Societetet, forhøjedes nu til 30 Kr. aarlig, for Mæglere dog kun til 20 Kroner. Medens Aviser, Tidsskrifter og Haandbibliotheket forbeholdtes Læseværelset, blev fremtidig Telegrammerne

Børsens Konversationsværelse 1915. Efter Fotografll.

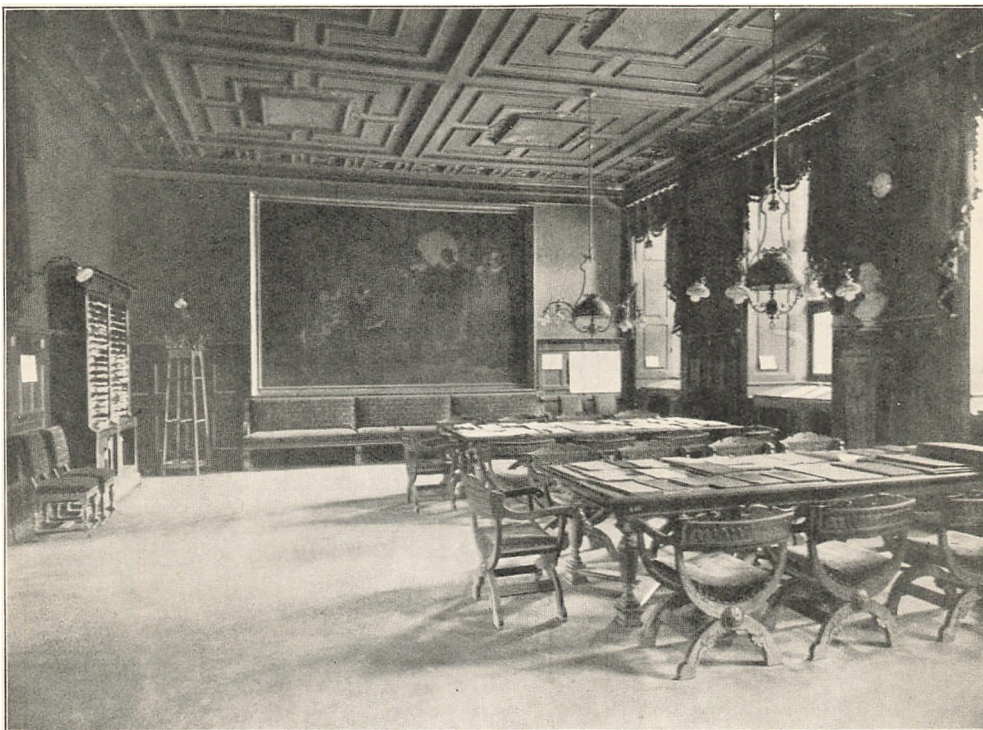
opslaaede i Konversationsværelset, hvor Tobaksrygning var tilladt. Til dette Værelse skænkede Generalkonsul H. Pontoppidan 1887 et Marinebillede af Anton Melbye og Grosserer Næser i 1890 et Søstykke af Chr. Mølsted.

I 1887 beskæftigede man sig navnlig med Forandringerne af Stueetagen, hvorved man ogsaa havde for Øje at fundere og styrke Konstruktionen af Bygningen.

Til Afholdelse af Handelsmøder, større Sammenkomster af kommerciel Natur, Generalforsamlinger og Auktioner indrettedes Forsamlingssalen op imod den vestlige Gavl i dennes hele Bredde og i en Dybde af 17 Alen. For at skabe den fornødne Højde — 6 Alen 15 Tommer — sænkedes Gulvet 1 Alen under Gadens Niveau. Indgangen til Salen etableredes dels gennem en under Rampen indrettet Forstue, dels ad en fra Vestibulen i Hovedetagen førende Trappe. Væggene beklædtes med Træpanel, og Salens Loft fremtræder som et Bjælkeloft baaret af 4 Søjler. Fra den paa Salens Bagvæg anbragte Forhøjning kommer man gennem en bred Dør ud til den gennem Stueetagen indrettede Midtergang, der fører hen til Bygningens Midtertrappeparti. Paa begge Sider af denne Gang laa Kontorlokaler, og nærmest Opgangen til Hovedetagen indrettedes Toiletrum samt Lokaler for Telegraf-Stationen, der erholdt direkte Indgang fra Børsgade. Ud til samme Gade fik Den københavnske Brandassurance og Statsbanernes Indleveringskontor nu sine Lokaler. Paa den mod Slotsholmsgade vendende Side indrettedes Kontorer for Det alm. Brandassurance-Kompagni og Fyrrum til Varmeapparaterne. Ved Midtertrappen fik Portnerboligen sin Plads.

I Hovedetagen afgaves den tidligere Auktionssal til Københavns Bedømmelses- og Voldgifts-Udvalg for Korn- og Foderstofhandelen.

1888 anbragtes i Stuen Toiletrum og — imellem Toldkontorerne og Brandgavlen — 2 Rum til Lysmaskiner og Gasmotorer, der forsynede Børsen og Privatbanken med elektrisk Lys. Alle-rede i 1892 opgav man imidlertid selv at fremstille Elektricitet, idet det viste sig billigere at tage

Børsens Læseværelse 1915. Efter Fotografi.

sit Elektricitetsforbrug fra Kommunen. I Hovedetagen udvidedes Kursnoteringsværelset med det tilstødende lille Sideværelse, dernæst udvidedes Børskontoret med »Safen«, og Sekretariatet fik nu sit særlige Værelse bag Komiteens Forsamlingslokale.

I 1889 udlejedes de af Børsrestaurationen og af Havnebanen tidligere benyttede Lokaler til Københavns Amtstue. I disse ligesom i de øvrige Underrum viste det sig nødvendigt at udgrave Grunden og bortføre det daarlige Fyld, paaføre nyt Ler og belægge dette først med Beton og derefter med Asfalt, dernæst at borttage de gamle Bindingsværks-Skillerum og erstatte disse med Grundmur samt helt eller delvis ommure Pillerne i Ydermurene, da Stenene i disse flere Steder var forvitrede.

Da Konversationsværelset blev indrettet i 1886, fik de Mæglere, der før havde haft deres Kontorer dér, anvist foreløbig Plads i de tidligere Telegraflokaler i den brede Midtergang i Hovedetagen; da disse imidlertid 1890 udlejedes til Privatbanken, maatte Mæglerne opgive dem. 1889—90 foretoges en grundig Reparation af Børsens Midtparti, der erholdt nyt Gulv og bedre Ovenlys. Samtlige Mæglerkontorer om Midtertrappen blev samtidig moderniserede og forsynede med Glasruder i Dørene ud til Gangen. Paa venstre Side af den brede Midtergang indrettedes et Værelse til Prøvebokser.

Hermed var den store indre Hovedrestaurering til Ende; alt i alt havde den med almindelige Vedligeholdelsesudgifter kostet Kr. 271,513.85, som var afholdte af de aarlige Budgetter uden

Optagelse af Laan. Det skal hér nævnes, at samtidig med at disse Restaureringer paabegyndtes, ophørte man at føre selvstændig Administration og Regnskab for Børsbygningen. Børsbygningsudvalget vedblev vel at bestaa med 2 dertil af Komiteen valgte Medlemmer, men den egentlige Administration af Bygningen saavel som Regnskabsførelsen for denne overgik til Komiteen og Børskontoret. 31. December 1891 viste Hovedregnskabet en Beholdning af Kr. 24,113.42, og af

Børssalen 1915. Efter Fotografi.

Prioritetslaan skyldtes kun til Rest paa Partialobligationslaanet 84,000 Kroner. Den samlede Leje var ogsaa stegen til c. 30,000 Kr. og Grosserernes Kontingent til Kr. 54,135.00. Bygningens Inventar var assureret for 50,000 Kr., Bygningen for 1,294,000 Kr.

I 1892—93 gik Komiteen i Gang med selve Børssalens og dermed Vestibulens og Assurancekontorernes Restaurering, som længe havde været paakrævet: Gulvene var saaledes opslidte, Vinduerne utætte, og Stukarbejdet begyndte at falde ned.

Med Bevarelse af de givne Inddelinger af Loft og Vægge søgte nu Fenger at nærme Salens Udstyr mere til Bygningens historiske Stil, navnlig ved at erstatte dens oprindelige, lyse Farve med Egetræsmaling og ved at dække Vægpartierne med Gyldenlæderstapeter. I Stedet for de matte Glasruder i Midterskibet sattes blyindfattede Ruder med Vaabnene for de vigtigste udenlandske Handelsstæder. Paa Buerne, som støttede Midterskibets Hovedbjælker, fæstnedes danske Købstæders Vaabner. Over Kaminen anbragtes et Uhr og paa den modsatte Væg Vindskiven, hvis Viser var sat i Forbindelse med en Vejrfloj paa Tagryggen. Det morede imidlertid ofte Spasmagere at bringe »Mekaniken« i Uorden, saa at Vindskiven viste forkert, og den sattes derfor sluttelig ud af Funktion. Det havde endelig været Fengers Tanke, at de gamle Frølichske Tegninger skulde borttages, og at Salens store Felter skulde smykkedes med Malerier fra Island, Grønland og vore vestindiske Øer. Dette opgav man imidlertid foreløbig.

I Stedet for at belægge Gulvet med Linoleum, som af Fenger foreslaaet, besluttede Komi-

teen sig til at erstatte det gamle af Danzigerplanker lagte Gulv med Parket af det særlig holdbare Jarrahtræ. Langs Salens Endevægge og alle Vinduespillerne sattes bekvemme skindbetrukne Sofaer. 4 store Kroner anbragtes i Midterloftet og paa Pillerne mellem Vinduerne Lampetter. Paa Pillerne opsattes Børsens »Tavler«, hvor der finder Opslag Sted med Hensyn til Børsordenen, de officielle Kurser paa Fonds og Aktier, Valuta-Kurserne og Bankernes Diskontosatser, Fortegnelse over Mæglerne i København, Navnene paa de 2 jourhavende Grosserere og den jourhavende

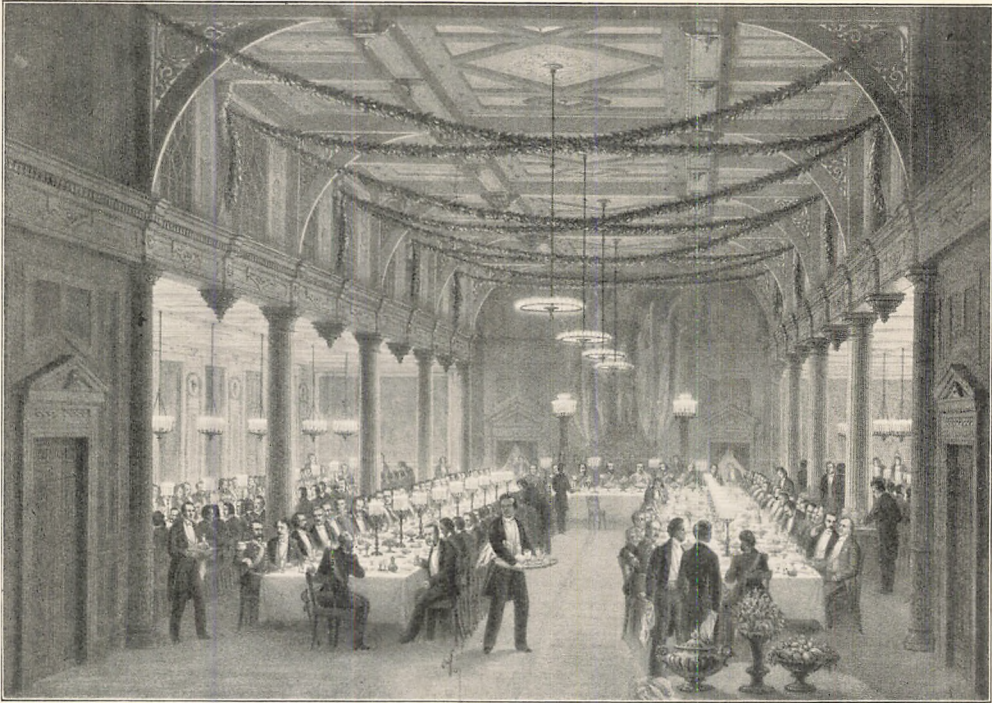

L. Frølichs Karton »Retfærdigheden« paa Børssalens Bagvæg.

Mægler, Navnene paa Medlemmerne af de forskellige Bedømmelses- og Voldgifts-Udvalg og af Smørnoteringsudvalget, derhos Vejrberetninger og Skibsefterretninger. Ikke mindst bekendt er endelig »Børsens sorte Tavle«, paa hvilken opslaaes Navnene paa Firmaer, som undlader at efterkomme de af Børsens officielle Bedømmelses- og Voldgifts-Udvalg afsagte Kendelser.

Børssalen er jo imidlertid ikke blot Stedet for de daglige Børsforretninger, men ogsaa Grosserer-Societetets store Repræsentationssal, hvor det holder sine Generalforsamlinger og Børsmøder. Den, der ved disse Lejligheder har set Salen ved Lys glemmer ikke let det ualmindelig festlige og værdige Indtryk, som den frembyder. Adskillige Gange har den været benyttet til større Fester og Højtideligheder. I 1881 bestemte Komiteen, at den ikke maatte udlaanes til politiske Møder; 1882 vedtoges det, at den ikke maatte anvendes til Festmaaltider. Af tidligere større Festligheder i Børssalen skal her nævnes Kommunalbestyrelsens Banket den 19. Juli 1862 for Nordens Konger. Ifølge Dagspressen begav de kongelige Herskaber sig gennem et myldrende Menneskehav tilfods og ledsaget af et glimrende Følge fra Christiansborg Slot til Børsopgangen. »Under Blomsterregn fra de paa Rampen forsamlede Damer« drog Majestæterne ind i Børssalen, der var smagfuldt, men ikke stærkt dekoreret, da dennes rige og smukke Udstyr vanskelig tilsteder nogen yderligere Udsmykning. 1873 afholdtes i Børssalen paa Foranledning af Tietgen og Det store nordiske Telegrafelskab Festen for det japanske Gesandtskab, i 1880 Festen for Nordøstpassagens Opdager A. E. Nordenskiöld. Fra Vedtagelsen i 1882 har Komiteen gjort een Undtagelse, nemlig ved Festmaaltidet den 18. November 1888 for Kong Christian IX i Anledning

af dennes 25 Aars Regeringsjubilæum. Denne Fest var forberedt med særlig Solennitet. Ikke blot var Børsen og omliggende Bygninger dekorerede, men en hel Række festlig smykkede Dampere og Sejlskibe var opankrede i Børsens Nærhed. Udenfor Børsen var opstillet et Æreskompagni med Fane og Musik, der modtog Kongen og Dronningen, da de ankom i Guldkaret ledsagede af et fyrsteligt Følge og eskorterede af Husarer. Børssalen var efter Fengers Udkast omdannet til

Festmaaltidet for Nordens Konger d. 19. Juli 1862 i Børssalen. Efter Træsnit.

en nordisk Riddersal. Væggene var dækkede af kostbare Tæpper og Gobeliner og Bordene overdaadigt smykkede med Blomster og Sølvgenstande fra københavnske Grosserer-Hjem.

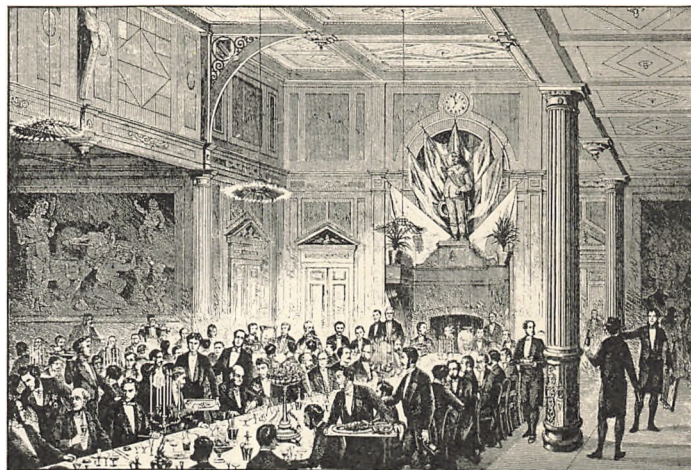
Ved Bordet holdt Kongen følgende Tale:

»Jeg beder Dem være forvissat om, at det er med oprigtig Glæde og Paaskønnelse, at jeg, min Familie og mine Gæster overvære denne skønne Fest. De mægtige Fremskridt, som den danske Handel og Søfart har gjort i de sidst henrundne 25 Aar, vidne for mig om den danske Handelsstands store Energi og Dygtighed, og er mig tillige en Borgen for dens stadige Fremskridt i Fremtiden, som endnu aabner den en vid Mark for dens Virkelyst. Jeg benytter denne Lejlighed til at udtale min varme Paaskønnelse af al den Redebonhed, hvormed den københavnske Handelsstand gaar i Spidsen, hvor det gælder patriotiske Øjemed; og jeg nærer det sikre Haab, at den saaledes vil vedblive. I taknemlig Følelse af, at det lille Uheld blev afvendt, hvorved denne smukke gamle Børs kunde være bleven et Offer for denne Fest, udbringer jeg med disse Ord et Leve for den københavnske Handelsstand.«

Det Uheld, som Kongen sigtede til i sin Tale, og som Tietgen i sin Henvendelse til Kongen betegnede som den Ilddaab, der bandt Grosserer-Societetet end nærmere til Kongehuset, var følgende:

Ved Begyndelsen af Maaltidet antændte et af de langs Midterskibets nederste Gesims anbragte Stearinlys nogle bagved ophængte Draperier. Et Øjeblik saa det truende ud; Ilden syntes at tage

fat, og en Regn af Ildgnister faldt ned over de nedenunder siddende Gæster. Tanken om Børsens Brandfarlighed greb flere af de Tilstedeværende; et enkelt Udraab »frels Kongefamilien« hørtes. Meget hurtigt førte imidlertid Børstjernerne een af Børsens Brandslanger og Stiger ind i Salen, Ilden slukkedes uden at have anrettet nogen nævneværdig Skade, og Spændingen afløstes af Beundring for den Ro og Koldblodighed, hvormed Kongen, der ikke havde forladt sin Plads, havde taget Situationen. Man nævner fra dette bevægede Optrin Tietgens Ord til Kongen, efterat han havde forvissat sig om, at Faren var overstaaet. »Jeg indestaar deres Majestæt med mit Liv« og Kongens jævne og for Festens Fortsættelse saa afgørende Bemærkning: »Lad os saa tage Plads«. Og Festen fortsattes saa i Christian IV's gamle Sal »i Røg og Damp« — Røgen, der lagde sig hen langs Loftet — under Sprøjternes Klemten udefra og med Brandmændenes noget demonstrative Tilsynkomst og Forbliven i Salen.

Festmaaltidet i Børsalen for det japanske Gesandtskab d. 20. April 1873. Efter Træsnit.

Naar Etatsraad Meldahl i »Berlingske Tidende« for 4. Marts 1879 havde skrevet: »Ved grundig Undersøgelse af Bygningens nuværende Tilstand er det lykkedes de ledende Mænd at skabe en Restaureringsplan, der vil sikre Bygningens Bestaaen gennem Aarhundreder«, da viste det sig dog desværre meget hurtigt, at denne Spaadom ikke skulde gaa i Oplydelse.

Kun faa Aar efter var nemlig Sandstens-Ornamenterne og Figurerne i fuld Opløsning. De ældste Sandsten havde ikke kunnet taale Afdækningen af den paalagte Farve, og paa de Steder, hvor de gamle Sandstensarbejder var reparerede med nye Sten, havde Frost og Fugtighed løsnet Forbindelsen. Endelig viste en ikke ringe Del af de nye Sandsten betænkelige Tegn paa en fremadskridende Forvitring.

I Slutningen af Halvfemserne var det endog saa galt, at store Stykker af Sandstenen faldt ned til virkelig Fare for de Forbipasserende.

At dette kom Komiteen ganske overraskende, kan man godt tænke sig. Den havde fulgt Datidens mest Sagkyndiges Anvisninger, den havde herefter ofret c. 100,000 Kroner paa Sandstensarbejderne og mente hermed for lange Tider at være fri for yderligere Reparationer.

Det er en kendt Sag, hvorledes Meldahls og dermed ogsaa Fengers Virksomhed ved Restaureringen af vore gamle Bygninger er bleven underkastet en meget skarp Kritik fra flere af vore nulevende kendte Arkitekters Side. Specielt har man bebrejdet Meldahl en vis Hensynsløshed overfor de gamle Murværker og Sandstensarbejder og en Mangel paa kunstnerisk Hensynstagen ved det Nye, som skulde erstatte det Gamle. Denne Kritik rammer ogsaa paa flere Punkter Restaureringen af Børsen. Stadig vil man betvivle, at det har været nødvendigt at beklæde Murene med Skalstenene. Med Rette maa man beklage, at de gamle nedtagne Karyatider og Hoveder ikke er søgt opbevarede, men ogsaa at Børsens daværende Arkitekt ikke som Hans Steenwinkel — 280 Aar før i Tiden — havde Øjet tilstrækkelig op for den ualmindelig interessante Opgave, der her forelaa, i Udførelsen og Variationer af de omfattende rige Billedhuggerarbejder, som skulde

smykke Façaderne — en Opgave, som kunde og burde have haft Krav paa den største Opmærksomhed fra vore udøvende Kunstneres Side.

Til Arkitektens Undskyldning overfor Stenhuggerarbejdernes Forfald tjener dog, at man endnu i 1879 ikke havde tilstrækkelige Erfaringer fra de alt foretagne store Restaureringer af Slotte og Herregaarde med Hensyn til den gullandske Sandstens Anvendelighed og Holdbarhed. Man havde saaledes undladt at præparere denne, ligesom det ogsaa fra Fagmænds Side hævdedes, at den benyttede Sten ikke havde været behørig lagret og tillugget. At de haarde og for Vand uigennemtrængelige Skalsten havde ledet Fugtigheden fra Murene hen til de porøse Sandsten og udsat disse for Fordærv, lader sig vist heller ikke bestride.

Fra Itaadhusmuseets Samling af Modeller til Børsens Karyatider.

Belært af de sørgelige Erfaringer ansøgte Komiteen ved Skrivelse af 18. Januar 1900 Indenrigsministeriet, der jo for Statens mange Bygningers Vedkommende var særlig interesseret i den bedste Løsning af Spørgsmaalet, om at nedsætte en Kommission til at undersøge de forskellige Sandstensarters Anvendelighed som Byggemateriale og specielt, hvorledes disse kunde hærdes mod Vejrligets Indflydelse.

I Skrivelse af 27. Marts s. A. afslog imidlertid Ministeriet Ansøgningen. Be-

tegnende for Meldahls Selvtillid og Egenraadighed er det, at han, efter fra Ministeriet at være afæsket en Udtalelse, fraraadede Kommissionens Nedsættelse, idet han henviste til sine egne Erfaringer, ja endog syntes at ville bebrejde Komiteen, at denne ikke havde forsøgt de af ham i de senere Aar prøvede Hærdninger med Magnesiafluat — noget han dog havde været den nærmeste til at henlede Komiteens og Børsarkitektens Opmærksomhed paa.

Efter Fengers Henstilling lod Komiteen herefter gennem Statsprøveanstalten anstille en Række Forsøg, hvorefter den sluttelig bestemte sig til at anvende Fluatering paa de Sten, der endnu stod til at redde, og til at erstatte de øvrige gullandske Sandstensarbejder, der navnlig paa den søndre Façade og begge Gavle var mest medtagne, med Bremersandsten, som i Tyskland havde staaet deres Prøve. Det Offer, som Societetet her maatte bringe, var utvivlsomt ganske nødvendigt, hvis man vilde bevare Bygningen som forudsat, men paa den anden Side overordentlig stort. Restaureringen, der stod paa i Aarene 1902—06, og som af Fenger var kalkuleret til 340,000 Kroner, kostede ialt Kr. 345,285. 59, hvoraf Kr. 6213. 75 til N. Chr. Petersens Modeller, Kr. 245,193. 98 til det egentlige Stenhuggerarbejde, der udførtes af Firmaet C. Wienberg, Kr. 39,567. 11 til Murerarbejdet (C. F. Beckman) og Kr. 6213. 75 til Fluateringen (Malermester A. C. Johansen). Under Restaureringen døde Fenger, og Fuldendelsen af denne blev da lagt i hans Medarbejder, Arkitekt A. M. Andersens Haand.

Efter den Tid har man stadig fortsat med Fluateringen, og alt tyder paa, at man nu for Sandstensarbejdernes Vedkommende kan se Fremtiden roligt i Møde.

Børsens Ydre har ikke senere været underkastet Restaureringer eller Omforandringer. Nævnes skal dog Opstillingen af C. F. Tietgens Broncestatue paa Rampen, der afsløredes ved en Højtidelighed den 21. September 1905. Statuen er modelleret af Billedhugger Rasmus Andersen

efter forudgaaende Konkurrence og kostede 32,000 Kroner, der indkom ved offentlig Tegning. At det var et Fejlgreb at anbringe denne for Tietgen saa lidet karakteristiske Statue paa dens nuværende Plads, er vist alle enige om at erkende. Dette kan dog med Tiden redresseres.

Hvad man derimod uigenkaldelig har tabt er »de sex Søstre«, som i 1899 købtes af Privatbanken til Nedrivning. Vel havde Tidens Tand og Vanrøgt — og da navnlig Opførelsen af den

De 6 Søstre kort forinden Nedrivningen.

høje Bygning ud mod Christiansgade, noget svækket Harmonien i det for 250 Aar siden skabte saa smukke Bybillede; det var dog endnu saa ejendommeligt, at stærke Røster rejste sig for dets Bevarelse. De 6 Søstres Dage var imidlertid talt, og den imponerende Bankbygning, som Privatbanken herefter opførte, blev ikke en Søsterbygning men en mægtig og, det kan ikke nægtes, noget trykkende Genbo. Interessant er det at gennemgaa de forskellige Udkast, som fremkom efter den af Banken foranstaltede Konkurrence, og som alle viste, hvor vanskelig en Opgave det var, der her var stillet Bygmesteren.

I Meddelelser fra akademisk Arkitektforening (1900—1901) udtaler Præmietageren, Arkitekt Axel Berg sig saaledes om sit Projekt:

»Der er sagt om mit Arbejde, at det danner et godt Overgangsled mellem København og Christianshavn, og dette er egentlig et træffende Udtryk for min Tanke. Dog har jeg fornemmelig søgt at tilvejebringe et Ydre, der harmonerede med Børsen og de paa Slotsholmen liggende offentlige Bygninger med den bevidste Stræben efter at undgaa en Stilretning, der var beslægtet med Børsarkitekturen, og et altfor regelmæssigt Anlæg og dominerende Taarnpartier, som efter min Anskuelse kun vilde bidrage til at knuge Børsen — — — —«

I 1907 valgtes kgl. Bygningsinspektør Martin Borch til Børsarkitekt. 1910 afleveredes Fengers Opmaalingstegninger af Børsen til Nationalmusæet. Modellerne til Sandstens-Karyatiderne er deponerede og ophængte i Raadhusmusæet.

Siden 1893 har Børsbygningens Indre ikke været underkastet større Forandringer og Restaureringer, naar undtages Installeringen af det nye Varmeapparat for den midterste og vestlige Del af Bygningen, der indlagdes i 1909—11 og ialt kostede Kr. 69,100. 51 samt de Omforandringer, som foraarsagedes ved, at Privatbanken, efter at denne havde bygget sin egen Bygning, sagde sit Lejemaal op til Oktober Flyttedag 1904. Medens de af Banken hidtil benyttede Underrum udlejedes til Privatkontorer, indrettedes Lokalerne i Hovedetagen øst for Brandmuren til De danske Spritfabriker og Dansk-russisk Dampskibsselskab. Selv inddrog Komiteen de vest for Brandmuren

af Banken tidligere lejede Lokaler til Societetets og sit eget Brug. Værelset paa højre Side af Midtergangen henlagdes til Sekretariatet, der fra 1897 havde været installeret i et Værelse paa den anden Side af Gangen. I Lokalerne paa venstre Side af Midtergangen indrettedes en større Forsamlingsaal med tilhørende Forstue til Brug ved større Udvalgmøder etc. Endelig blev i 1914 Kursnoteringsværelset udvidet med det Den københavnske Søassurance Forening hidtil overlodte Hjørneværelse, ligesom det andet Hjørneværelse i Børssalens vestre Side blev inddraget til Telefonrum. Efterat De danske Spritfabriker havde opsagt deres Lejemaal

Privatbankens Bygning; tilhøjre Børsen. Efter Fotografi.

til April Flyttedag 1915 inddrog Komiteen den store Sal, som Privatbanken i sin Tid anvendte til Bankraadssal, til Mødeværelse for Komiteen, hvorefter Dansk-russisk Dampskibsselskab har lejet samtlige de øvrige Lokaler paa 1ste Sal øst for Brandmuren. Det gamle Komiteværelse paatænkes anvendt til Brug for Sekretariatet og Børskontoret.

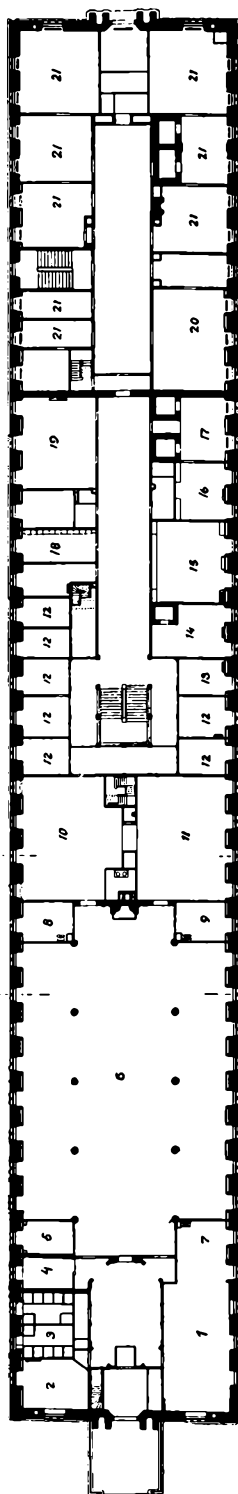
Foruden at miste som Lejer den Institution, hvis Ledelse og hele Virksomhed saa nøje har været knyttet til Børsen og Børslivet, kostede de ved Privatbankens Flytning foraarsagede Omforandringer Societetet ialt Kr. 114,984. 98, af hvilke dog 15,000 Kr. skyldtes et nyt Varmeapparat for den østlige Del af Bygningen og en meget væsentlig Del den gennemgribende Restaurering af Bjælkelagene og af Loft og Gulve, som det havde vist sig nødvendigt at foretage udover, hvad der oprindeligt var kalkuleret. Denne store Udgift kom lige umiddelbart efter den ovenfor omtalte Hovedstandsættelse af Stenhuggerarbejdet paa Børsens Façader og Gavle, og til at dække de dertil fornødne Beløb saa Komiteen, der forøvrigt i 1900 med Tilslutning af Grosserer-Societetets Generalforsamling havde givet Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse Tilsagn om et Tilskud paa 100,000 Kr. til Opførelsen af Købmandsskolen, sig nødsaget til, foruden at forøge Medlemskontingentet fra 30 til 40 Kroner om Aaret, i 1901 at optage et 1ste Prioritetslaan hos Statsanstalten for Livsforsikring paa 375,000 Kr., hvilket nødvendiggjorde Indfrielsen af det gamle Børsbygningsslaan til Rest 83,000 Kr., og til i 1908 at tage et 2det Prioritetslaan hos Sparekassen for København og Omegn paa 200,000 Kr. Disse Laan var den 31. December 1914 nedbragt til henholdsvis 313,021 Kr. og 176,581 Kr.

Børsen er i 1905 til Ejendomsskyld ansat til en Værdi af 1,400,000 Kr., til hvilket Beløb den blev nedsat, efterat Skyldraadet først havde takseret den til 2,135,000 Kroner: den er til Brandassurance vurderet til 1,500,000 Kr. og assureret for samme Beløb. Dens Inventar er assu-

reret for 136,500 Kr. Bygningen er forsynet med automatisk virkende Brandallarmerings-Apparater, der staa i direkte Forbindelse med Brandstationen.

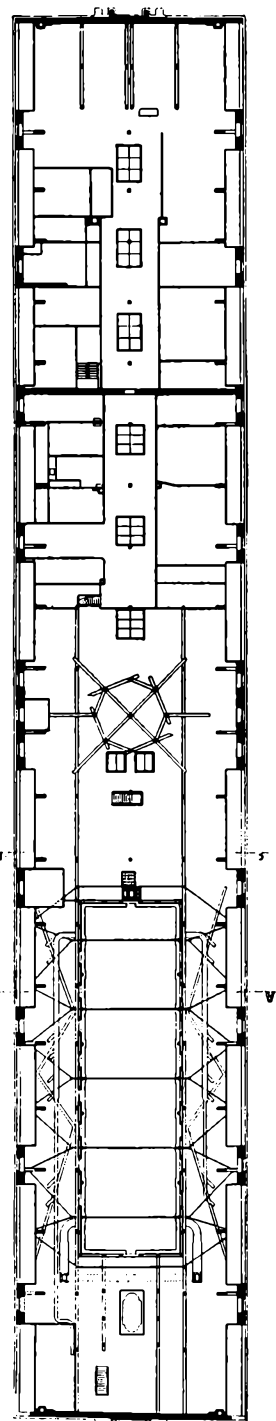
Af Inventaret stammer kun saare lidt fra ældre Tid; nævnes kan egentlig kun Arkivet og det tidligere omtalte Maleri af Høyer samt Billedet af Christian IV. En sjælden værdifuld Gave fik Societetet i 1895 ved P. S. Krøyers store »Børsbillede«. Ideen til dette var udgaet fra Direktør G.A. Hagemann, der havde tænkt sig gengivet en Scene fra Børssalen fra Slutningen af det 19. Aarhundrede. Tanken realiseredes ved, at de Mænd, som formaaedes til at lade sig medoptage paa Billedet, udredede Omkostningerne til dettes Udførelse. Paa Billedet savner man adskillige af Børsens Mænd, som burde have været med, men dette turde vel ogsaa være den eneste Anke mod dette saavel ved sin Komposition som ved sin Karakteristik af de enkelte Personer udmærkede Billede (Side 148).

Der herskede nogen Tvivl om, hvor Børsbilledet skulde ophænges. Allerede i 1860, da Komiteen modtog L. N. Hvidts Marmorbuste, havde der rejst sig Røster for, at Børssalen ikke skulde være Stedet for synbare Minder over Børsens egne Folk, og specielt Komiteens daværende Formand, A. N. Hansen, modsatte sig bestemt af Hensyn til de Konsekvenser, som de enkelte Tilfælde let kunde drage med sig, at L. N. Hvidts Buste opstilledes der. Ogsaa overfor det store Børsbillede gjorde lignende Betæneligheder sig gældende, omend dettes Karakter som historisk Billede traadte særlig frem. For at det ikke »skulde give Anledning til Mistydning«, bestemtes det herefter, at Maleriet foreløbig skulde ophænges i Komiteens Værelse indtil 1. Januar 1925, hvorefter det vil være at anbringe i et af de store Felter i Børssalen. Foruden Børsbilledet findes i Komiteens Værelse malede Portræter af følgende af Komiteens Formænd:

Plan
af
Børsens 1ste Sal.

1 og 2	Kursnoteringssalen	9	De private Assurandører	15	Den gamle Komite-Sal	20	Komiteens nye Sal
3	Kornudvalgets Værelse.	10	Konversationsværelset	16	Komiteens Formands Værelse	21	Akts. Dansk-russisk Dampskibsselskabs Lokaler
4 og 5	Telefonrum	11	Læseværelset	17	Sekretariatet		
6	Børssalen	12	Mæglerkontorer	18	Prøveværelse		
8	kgf. octr. Seassurance Co.	13, 14	Børskontoret	19	Forsamlingsaal		

Plan
af
Børsens Loftsetage.

Foruden Børsbilledet findes i Komiteens Værelse malede Portræter af følgende af Komiteens Formænd:

Johan Hansen.
H. P. J. Lyngbye.
Jacob A. C. Holmblad.
Jacob B. A. Salomon.
Carl Will.
Georg Petersen.
S. Seidelin.
J. Moresco.
S. M. Plum.

A. Næser.
Emil Vett.
Th. V. Wessel.
Bernh. Ruben.
J. F. Carøe.
Harald Hansen.
Alfr. Hansen.
Vilh. Petersen.
Ferd. Ekman.

B. L. Frænckel.
F. A. Lorck.
Harry Hertz.
F. C. Smidt.
M. Levy.
L. Bramsen.
Claus L. Smidt.
P. N. Damm.
M. R. Henriques.

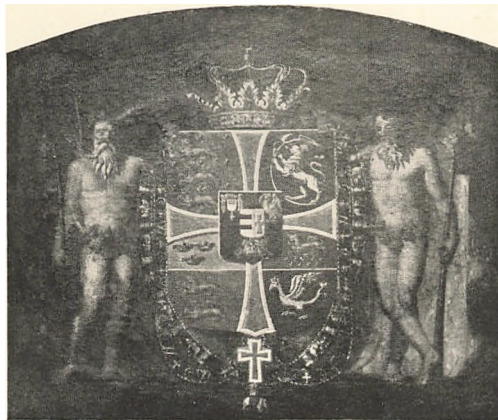
J. S. Salomonsen.
J. Glückstadt.
Axel Prior.
C. Holm.
C. F. Tielgen.
Toxen Worm.
G. Halkier.
Adolph Carl.
J. A. Collstrop.

Alb. Berendsen.
Victor Hoffding.
Johannes Holm.
W. Fischer.
F. Schiødte.
Marcus Meyer.
Chr. Cloëtta.

S. V. Isberg.
Siegfr. Goldschmidt.
Philip W. Heyman.
R. S. Sthyr.
Carl Gammeltoft.
Vald. Holm.
Louis Meyer.

A. N. Hansen, 1856—1873, (Kopi af Kai Lange efter Originalmaleri), Moritz G. Melchior, 1873—1885, (malet af Bertha Wegmann), C. F. Tietgen, 1885—1897, (Kopi af Kai Lange efter Professor Jensen), Frantz Th. Adolph, 1897—1907, (Kopi af Gabriel Jensen efter Otto Bache), Wm. Th. Malling, fung. Formand $1/2$ 1907— $26/3$ 1907, (malet af Julius Paulsen), C. A. Olesen, 1907—1912, (malet af Knud Larsen) og H. Klitgaard, 1912—1915, (malet af Knud Larsen).

I de senere Aar har der vist sig en stigende Interesse for at samle Minder og Erindringer om svundne Dage. I Komiteens Lokaler er saaledes ophængt det legemsstore Portræt af Kong Christian IV (skænket Societetet i 1915 af nogle af Komiteens Medlemmer), som er afbildet Side 9, Portræter af Legatstifteren Niels Brock († 1802), hans Hustru Lene Brock, født Bredahl († 1786), og af Joseph Hambro († 1848), samt en Del historiske Billeder vedrørende Børsen. Dette er dog kun en beskedent Begyndelse. Thi hvad kan og bør der ikke her i denne paa Minder saa rige Bygning kunne samles af Illustrationer til Oplysninger om Børsens og den danske Handelsstands Historie!

Rigsvaabnet fra Børsen. nu i Raadhusmuseet.

Børsens vestre Gavl. Efter Fotografi.

KAPITEL VII

De mange stolte Bygningsværker fra Christian IV's Tid i Hovedstaden og dens Omegn er enten forsvundne eller tjener andre Formaal end dem, hvortil de oprindelig var indrettede. Kronborg Slot er saaledes Kaserne, Rosenborg og Frederiksborg historiske Musæer. Af de borgerlige Huse er Rentemester Henrik Müllers Ejendomme, Nr. 54 paa Østergade og de seks Søstre, nedrevne.

Alene Børsen lever Livet efter sin kongelige Bygherres Bestemmelse. Aldrig har »den danske Børs« staaet rigere og bedre bevaret end nu, ingensinde før har den været Vidne til et Handelsliv indenfor Hovedstaden som i vore Dage.

Men hvad har den ikke oplevet i de henrundne snart 300 Aar, nær knyttet som Stadens Handel ifølge sin Natur har været til Landets Skæbne i Medgangens og Modgangens Tider. Institutioner og store Foretagender har den set opstaa og forgaa. Hele Handelsudviklingen med dens mange Faser fra Jacob Madsen til C. F. Tietgen, fra Ove Gieddes æventyrlige Togter med de kongelige Orlogsskibe til det østasiatiske Kompagnis regelmæssige Motorskibs-Ruter paa Østasien — har den fulgt. Den har set Hovedstaden voxe sig frem fra den lille indsnævrede By til det i Omfang mægtige Stor-København med sine c. 600,000 Mennesker.

Det vil forstaaes, at Traditionerne i udpræget Grad er knyttede til denne i Alder saa ærværdige og paa Minder saa rige Bygning, og at disse Traditioner ogsaa har præget Børsordenen og Børsinstitutionerne: Grosserer-Societetet og Grosserer-Societetets Komite. Ovenfor er jo omtalt, hvorledes Komiteen i 1817 afløste det ved Kommerceforordningen af 1742 stiftede Formandskab,

og hvordan endelig dette saavel som Børsanordningen af 22. December 1808 kan pege tilbage paa den gamle Børsordonnans af 15. Juni 1692. Hvad der ikke mindst har karakteriseret disse Børsinstitutioner under deres Udvikling er Grosserernes Handlefrihed. »Den vigtigste Handelsgreen er Groshandelen« siger Kollegiets Motiver til Pl. af 23. April 1817. Og de tilføje: formentlig med

Børsens østre Gavl. Efter Fotografi.

god Grund har Groshandelen efter de hidtil gældende Love været friere end Detailhandelen, da en Stat under en regelret Handelstilstand maa være vel tjent med et stort Antal virkelige Grosserere. »Man vogte sig for at gaa for vidt med at lægge end flere Baand paa denne Handel.«

Naar Kollegiet forment, at Regeringen dog burde foreskrive Grosserer-Societetet en Styrelse, da var det ikke for at begrænse Grosserernes Selvstyre, men som Kollegiets Betænkning udtrykker det: »Det har i forekommende Tilfælde, hvor enten fra Collegiernes og andre offentlige Autoriteters Side indhentes Betænkning fra Grosserer-Societetet, eller dets Responsa i Rettergangssager af Private begærtes, formedelst dette Societets Talrigbed, medført Vanskelighed og Tidsspilde, naar alle dets Medlemmer skulde kaldes sammen til at stemme om en Sag. Det kunde derfor

ikke andet end ansees ønskeligt, at der havdes en mindre Samling af oplyste, retskafne og erfarne Groshandlere, der kunde iagttage de Pligter, som hidtil havde paahvilet Societetet.« Og naar Regeringen i Anordningen af 23. April 1817 forbeholdt sig Valget af denne Komites Formand samt Stadfæstelsen af Valget af dens øvrige Medlemmer — en Ret som Regeringen, som ovenfor omtalt, opgav 1842 — skete dette ogsaa kun med den Motivering, at Komiteen »der i mange Tilfælde skal have fidem publicam«, nærmest var at ligne med saadanne Styrelser, der med juridisk Virkning skulde repræsentere en Kommune eller Korporation, overfor hvilke det Offentlige overalt medvirkede ved Valg af Bestyrelser.

Men iøvrigt gav Regeringen hverken da eller senere nærmere Forskrifter angaaende Societetets eller Komiteens Væren og Virken udover de faa Sætninger i Anordningen af 23. April 1817, Rescriptet af samme Dato og Plakat af 10. Februar 1818. Af legale Beføjelser, der er tillagt Komiteen foruden dens Ret til at afgive Responsa, kan kun anføres:

Tilsynet med Mæglernes Priskuranter, dens Ret til at blive hørt angaaende Mægler-Bestallinger og til at afholde Mæglerexaminer ifølge Fr. 22. December 1808.

Dens Deltagelse i Vexelkursens Notering (jfr. Pl. 2. Maj 1811 og senere Anordninger), dens Deltagelse i Valget af Medlemmer til Sø- og Handelsretten (jfr. Lov af 19. Februar 1861).

Dens Ret til — »som offentlig Myndighed« — vederlagsfrit at erholde Oplysninger af Firma-registrene (jfr. Lov af 23. Januar 1862), og endelig dens Ret til at indvælge 2 Medlemmer i Københavns Havns Bestyrelse (jfr. Lov 29. April 1913).

Det er saaledes ikke Privilegier eller legale Beføjelser, der har givet Grosserer-Societetets Komite dens Myndighed og Levedygtighed. Vil man søge Forklaringen paa, hvorledes Komiteen gennem de lange Tider har kunnet hævde sig og været i Stand til at udføre sin for Handelsstanden og vort Fædreland betydningsfulde Virksomhed, da turde denne nærmest findes i de vide Rammer, Komiteen har haft, i dens Frihed og det dermed følgende Ansvar. Grossererne har følt Betydningen af at vælge til sin Repræsentation de dertil egnede Mænd, og denne Repræsentation har uden Baand og Sidehensyn kunnet følge Udviklingen og Udviklingens Tarv, det være sig i gode som i daarlige Tider. Aldrig — ja, det lyder ejendommeligt, men er dog rigtigt — *aldrig* har Komiteens Virksomhed været hæmmet af indre Splid eller Mistænkeliggørelse.

Atter og atter har Komiteen fastholdt overfor Lovgivningsmagten, at Handelen og Handelsstanden var bedst tjent med at leve under de uskrevene af den naturlige Udvikling — gennem Praxis og Sædvaner — skabte Normer. Betegnende for Societetets og Komiteens Virken er det ogsaa, at disse Institutioner heller ikke selv har følt Trangen til at have skrevne Love. Først efterat der paa Generalforsamlingen den 18. Marts 1875 var bleven lyst efter saadanne, nedsatte Komiteen et Udvalg til at fremsætte Forslag til Vedtægter for Generalforsamlingerne og for Komiteens Forretningsorden. Disse Vedtægter vedtoges endelig af Komiteen i dens Møde den 17. Februar 1876.

Den nugældende Børsorden lyder saaledes:

1.

Børsen aabnes Kl. 1¹/₄; Børstiden er fra Kl. 2—3; Kl. 3¹/₂ lukkes.

2.

Adgang til Børsen i Børstiden har enhver ordentlig klædt Person.

Udelukkede fra Adgang ere:

1. Børn og Andre, der ikke komme i bestemt Gerning.
2. Straffede eller berygtede Personer.

3. Personer, hvis Bo er under Fallitbehandling eller som efter en Fallit ikke have faaet dette udleveret til fri Raadighed, samt Personer, som ere under Administration eller som vitterlig søge Akkord eller have standset deres Betalinger.

Twistigheder om Adgangsberettigelse afgøres af de af Komiteens Medlemmer, der føre Overtilsynet med Ordenen paa Børsen.

3.

Tvende af Grosserer-Societetets Komites Medlemmer, hvis Navne ville findes opslaaede i Børssalen, føre Overtilsynet paa Børsen, og alle Børsbesøgende ere underkastede deres Autoritet. Uden Komiteens Formands eller deres Samtykke tør ingen offentlig Diskussion eller Bekendtgørelse finde Sted paa Børsen.

Forøvrigt ere Børstjenere ansatte til fornøden Tjeneste.

4.

Tobaksrygning er ikke tilladt i Børslokalerne, Konversationsværelset undtaget. Hunde maa ikke medbringes.

5.

Kursnoteringslister og offentlige Bekendtgørelser opslaaes paa de dertil bestemte Tavler. Private Bekendtgørelser opslaaes efter indhentet Tilladelse enten i Børssalen, Læse- eller Konversationsværelset, saaledes som det ved Tilladelsens Meddelelse bestemmes. Opslaget sker ved Børsbudet.

6.

Aviser, daglige Telegrafetterretninger og Skibslistes, hvis Bekostning afholdes af Grosserer-Societetets Kasse, findes i Læse- og Konversationsværelserne, som ere aabne hver Søndag fra Kl. 9—5, Søn- og Helligdage fra Kl. 12—3. Til Læse- og Konversationsværelserne have Medlemmer af Grosserer-Societetet fri Adgang; de ere tillige aabne for Andre, som løse Adgangskort. Fremmede have fri Adgang i 14 Dage, men maa, for saa vidt de i øvrigt ere adgangsberettigede til Børsen, indføres af en Adgangsberettiget og af denne indtegnes i Fremmedprotokollen.

7.

Salen i Underetagen kan ved Henvendelse paa Børskontoret faas til Auktioner, Licitationer etc. mod en Leje af 20 Kr., som dog nedsættes til 10 Kr., naar Salgsbeløbet er under 2000 Kr., eller intet Salg finder Sted. Den kan efter dertil givne Tilladelse af Grosserer-Societetets Formand erholdes til Afbenyttelse udenfor Børstiden til Generalforsamlinger m. m., fornemmelig i merkan- tile Øjemed, mod Betaling af 30 Kr.

8.

I Kursnoteringsværelset, som er aabent i Børstiden, finder Kursnoteringen Sted:

1. Mandag, Onsdag og Fredag af fremmede Veksler,
2. hver Børsdag af Obligationer og Aktier, og
3. hver Torsdag den saakaldte ekstraordinære Notering af visse Arter af disse.

Kursnoteringen af Veksler sker ved den i Lovgivningen bestemte Komite, af Obligationer og Aktier ved Kursnoteringsudvalget.

Noteringerne under 1 og 2 indføres i de dertil autoriserede Protokoller og underskrives henholdsvis af Komiteen for Noteringen af Vekselkursen og af Udvalgets Formand; over Noteringen udfærdiges Lister til Opslag paa Børsen.

Paa Børskontoret, som er i Hovedetagen, henvender man sig i Anliggender betræffende Børsen og Børsbygningen, ligesom ogsaa Breve og Sager til Grosserer-Societetets Komite der kunne afleveres.

Kontoret er aabent fra 9—4.

Hvad Spærrepengene angaar var Forholdet oprindelig det, at de Børssøgende for at opnaa Frihed for at erlægge disse, skulde være indenfor Døren ved Hovedindgangen, naar Ringningen, der

Foran Børsen. Efter Fotografi.

forkynder Børstidens Indtræden, ophørte. Senere regnedes det for tilstrækkeligt, at Vedkommende var paa Reposen og sluttelig, at Vedkommende havde den ene Fod paa Rampens nederste Trin. Dette gav imidlertid Anledning til gentagne Uenigheder imellem de Børssøgende og den ved Indgangen posterede Børstjener, og fra 1. Januar 1891 fastsættes herefter følgende Regel for Spærringen:

»Spærreklokken ringer fra Kl. 2,4 M. til Kl. 2,5 M. præcis. Enhver Børssøgende, der ikke ved Ringningens Ophør er indenfor henholdsvis Hoveddøren mod Slotspladsen eller de yderste Glasdøre ved Konversationsværelset, maa for at faa Adgang erlægge det fastsatte Spærregebyr, forsaavidt Frikort ikke kan forevises.« Spærrepengene, der fra 1. April 1894 forhøjedes fra 20 til 25 Øre, tilfalder efter Komiteens Bestemmelse Grosserer-Societetets Understøttelsesfond. Fondet havde paa denne Maade i Aaret 1914 en Indtægt af Kr. 5435. 50.

De i Børsordenens § 2 givne Regler om Adgangen i Børstiden fandtes ikke i de første Børsordener af 1856 og 1869 men stemmer med Børsens gamle Traditioner. I den kendte »Gedalia-Sag« var Spørgsmaalet fremme, om Komiteen som saadan uden at indhente Regeringens Sanktion kunde fastsætte Børsordenen specielt Bestemmelserne om Adgangen til Børsen. Ved Overrettens Dom af 4. August 1890, der stadfæstedes ved Højesteretsdom af 25. Maj 1891, anerkendtes Komiteens Ret i saa Henseende, idet det dog udtaltes, at denne Ret ikke kan støttes blot paa den Omstændighed, at Grosserer-Societetet er bleven Ejer af Børsbygningen men paa Forholdets Natur og den historiske Udvikling, saaledes som denne er sket paa Basis af gældende Forskrifter fra Børsordonnancen af 1692, dennes §§ 1 og 9, til Næringslovens § 31. Gedalia var af Komiteen bleven nægtet Adgang i Børstiden, fordi han ikke havde faaet sit Bo ekstraderet til fri Raadighed; og at han ikke opfyldte denne Betingelse, stadfæstedes af Retten, uanset at hans Konkursbo var sluttet, og uanset at han havde erholdt Samtykke til Extraditionen af de Kreditorer, som havde meldt sig efter det af ham senere udstedte præklusive Proklama. For under en Reassumering af Konkursboet at kunne erholde sit Bo ekstraderet til fri Raadighed statuerede Højesteretsdom af 2. December 1887, at dertil udkrævedes Samtykke fra samtlige oprindelig i Konkursboet anmeldte Fordringshavere.

Ved kongelig Resolution af 13. Juli 1914 er Komiteens Medlemstal iflg. Andragende fra Komiteen udvidet fra 13 til 17. Denne Udvidelse stod i Forbindelse med den mellem Komiteen og Kursnoteringsdeltagerne 1914 truffne Overenskomst, hvorefter der skulde aabnes Kursnoteringsdeltagerne Adgang til at blive repræsenteret inden for Komiteen med 2 Medlemmer. Komiteen afholder ordinært sine Møder hver Torsdag Kl. 2³/₄ i sit Forsamlingsværelse paa Børsen. Møderne ledes af Formanden, i dennes Forfald af en af de 2 Viceformænd. Over Forhandlingerne føres Protokol, der underskrives af samtlige Mødende. Tilstede i Møderne er Komiteens Sekretær samt dens juridiske og nationaløkonomiske Consulenter. Forinden Mødet er Komiteens Medlemmer gjort bekendte med Dagsordenen og de foreliggende Responsum-Begæringer, ligesom samtlige Mødesager har henligget forinden til Gennemsyn for Medlemmerne med Udkast til Expeditionerne af samme. For at lette disse og for at skaffe Sagerne den sagkyndigste Undersøgelse nedsætter Komiteen hvert Aar indenfor sine Medlemmer en Række faste Udvalg, der afgive deres Indstillinger til Komiteen. Af disse Udvalg skal nævnes Udvalgene for Børsbygningen, Læseværelset, Legaterne, Understøttelsesfondet, Responsum-Begæringerne og Skole-Udvalget.

Fra 1888 har Komiteen hvert Aar udgivet sin Handelsberetning samt fra 1907 hvert Aars 31. December udsendt en Oversigt over »Verdensmarkedet og Danmark« i det forløbne Aar. Dagbladet »Børsen« er Komiteens officielle Organ og i dette indrykkes ogsaa den paa Komiteens Foranstaltning udgivne Skibs- og Vareliste. Aarsberetningen afgives paa Societetets ordinære Generalforsamling, der afholdes i Marts Maaned, og hvor Genvalg eller Nyvalg sker af Komiteens Medlemmer, af hvilke 3 afgaa hvert Aar efter Tur.

Til Sammenligning med Grosserer-Societetets beskedne Budget fra 1857 henvises til dettes Hovedregnskab for 1914. Det vil af dette ses, at Aarskontingentet, der i en Række af Aar har andraget 40 Kr. men for 1916 er forhøjet til 50 Kr., i 1914 indbragte 111,640 Kr. mod 1914 Rdl. i 1857. I dette Tidsrum er Societetets Medlemstal vokset fra 319 til 3071.

Men samtidig vil det ogsaa bemærkes, i hvilken Grad Udgifterne ere stegne dels til de af Societetet støttede Formaal, dels til Børsens Administration og til Kontorhold. Til Lønninger og Pensioner udbetales nu 25,260 Kr. mod i 1857 3070 Rdl.

I denne Sammenhæng skal anføres, at det Komiteen underlagte Understøttelsesfond i 1914 har udbetalt i Understøttelser Kr. 43,340.00, og at de under Komiteens Bestyrelse værende Legaters Kapitalformue den 31. December 1914 androg Kr. 1,269,600.00, hvoraf i 1914 er udredet Legatportioner til Beløb af Kr. 49,800.00.

Yderligere administrerer Komiteen Grosserer Niels Brocks Skolelegater og de under Understøttelsesfonden hørende O. B. Suhrs og Hustrus Friboliger i Valdemarsgade, som afgiver Bolig for 14 fhv. Grosserere og Grosserer-Enker.

Da Grosserer-Societetet overtog Børsbygningen havde Komiteen til sin Assistance Sekretæren, Børsinspektøren, Børsassistenten, Børstjeneren og Børsbudet. Komiteens Bureau bestaar nu af Sekretariatet og Børskontoret. Sekretariatet dannes af Sekretæren og dennes Assistent samt af Komiteens juridiske og national-økonomiske Consulent. Børskontorets Personale bestaar af Børsinspektøren, der tillige er Kasserer og Regnskabsfører, samt af Bogholderen og en Medhjælper, endelig af 3 Børstjenere og 1 Børsbud.

Københavns Børs er baade Vare- og Fondsbørs. Den store Børssal med det i Forbindelse med denne værende Kursnoteringsværelse er Sæde for Børslivet, og omend de moderne Samfærdsels- og Meddelelsesmidler — navnlig Telefonen — har forringet Antallet paa de Børssøgende,

træffer man dog daglig i Børstiden en fyldig Repræsentation for den københavnske Groshandel og Skibsfart, Mægler, Assurance, Veksellerer og Pengeforretning.

Paaklædningen har fulgt Tidens demokratiserende Tilbøjeligheder — den høje Hat, ja selv den lange, sorte Frakke er nærmest nu Undtagelsen.

Endnu grupperer Varebørsens Medlemmer sig væsentlig i Salens venstre, Fondsbørsens i

Kursnoteringsværelset 1915.

dens højre Side, men forøvrigt har hverken Brancherne eller de enkelte Firmaer deres faste Pladser i Børssalen.

Medens de forskellige Brancher har dannet deres Grossist-Foreninger, er der ikke indenfor Varebørsen oprettet officielle Børssektioner. Alle Grossierer vælger under Eet Medlemmerne af Grosserer-Societetets Komite, omend der stedse ved Valgene er taget Hensyn til at sikre Komiteen en saa alsidig Repræsentation som mulig af de større Brancher.

Hver Lørdag udkommer Mæglernes Priskurant. Nogen egentlig officiel Børsnotering for Varer finder kun Sted for Smørrets Vedkommende. Denne Notering sættes hver Torsdag af Smørnoteringsudvalget.

Indenfor Fondsbørsen forekommer Vekselnoteringen og Kursnoteringen.

Vekselnoteringen — af fremmede Veksler — foretages hver Mandag, Onsdag og Fredag af den tilforordnede Komite, der bestaar af eet af Grosserer-Societetets Medlemmer og een af Nationalbankens Direktører, jfr. Bekendtgørelse af 30. September 1858 § 2 og kgl. Resolution af 19. Juli 1909.

Kursnoteringen, der omfatter de til Notering optagne Obligationer og Aktier, finder Sted i

Kursnoteringsværelset paa hver af Ugens Søgnedage. En ekstraordinær Notering med Hensyn til visse — ikke til ordinær Notering optagne — Papirer sker hver Torsdag. Efterat Noteringen er sluttet, afholdes den saakaldte Efternotering inde i selve Børssalen i dennes sydvestlige Hjørne, der adskilles ved en Snor fra den øvrige Børssal. Andragender om Papirers Optagelse til Notering indgives til Kursnoteringsudvalget, og dennes Beslutning, hvad enten den gaar ud paa Antagelse eller Forkastelse, forelægges Grosserer-Societetets Komite til Afgørelse, hvilket ogsaa gælder om ældre Papirers Udslettelse af Kurslisten.

Kursnoteringen og de forud for det enkelte Papirs Notering skete Bud og Udbud mellem Kursnoteringsdeltagerne foregaar offentlig. Berettiget til at deltage i Noteringen — dennes Bud og Udbud — er kun de saakaldte Kursnoteringsdeltagere. Det er ovenfor omtalt, hvorledes selve Noteringsmaaden og Kursnoteringsdeltagernes Organisation med sin Repræsentation: Kursnoteringsudvalget har dannet sig ad Frivillighedens og Udviklingens Vej. Sit officielle Stempel som Børsinstitution har Organisationen faaet i 1914 i Henhold til den mellem Grosserer-Societetets Komite og Kursnoteringsdeltagerne sluttede Overenskomst, i Henhold til hvilken Kursnoteringsdeltagerne løser Grossererborgerskab og dermed har erholdt Adgang til at blive repræsenteret i Komiteen, og ifølge hvilken der er fastsat nye »Vedtægter og Regler for Kursnoteringsdeltagerne og for Kursnoteringen paa Københavns Børs«, der er approberede af Komiteen og ikke kan forandres uden dennes Sanktion. Samtidig er Kursnoteringsdeltagerne underkastede den ved Komiteens Foranstaltning etablerede Voldgiftsret.

For Varebørsens Vedkommende findes officielle Bedømmelses og Voldgiftsudvalg for Korn- og Foderstofhandelen, Smørhandelen, Frøhandelen og Kaffehandelen, samt et Voldgiftsudvalg for Jærn- og Metalbranchen. For disse Udvalg er der af Grosserer-Societetets Komite givet særlige Reglementer, ligesom Udvalgenes Medlemmer vælges af Komiteen for 1 Aar ad Gangen. Udvalgets Kendelser ere endelige og forbindende for Parterne.

Københavns Bedømmelses- og Voldgiftsudvalg for Korn- og Foderstofhandelen har i 1913 paakendt 769 Sager. I Tilfælde af at nogen, der har underkastet sig et af disse Udvalgs Afgørelse, ikke efterkommer dets Kendelse, bliver Vedkommendes Navn ved Komiteens Foranstaltning opslaaet paa Børsens sorte Tavle, og saalænge dette Opslag opretholdes, kan Vedkommende ikke som Part erholde nogen Sag optaget til Bedømmelse eller Voldgift ved Udvalget.

Med Hensyn til gældende Usancer og Handelssædvaner afgiver Komiteen sine »Responsa«. Disse er for Aarene 1874—1884 og for Aarene 1895—1909 samlede i de af Komiteen 1885 og 1910 i Trykken udgivne Samlinger. Men i øvrigt er en Række af de for enkelte Brancher gældende Børsusancer anført paa Bagsiden af de ved Komiteens Foranstaltning udarbejdede og trykte officielle Slutsedler for Korn, Foderstoffer, Smør, Sædefrø, Kaffe, Jern og Metaller.

Disse Slutsedler, saavel som de gældende Bestemmelser vedrørende Børsen, Grosserer-Societetet, Komiteen, Noteringerne, Udvalgene, Understøttelsesfondet og Legaterne, findes trykt i den af Komiteen udgivne Børshaandbog.

HENVISNING TIL LITTERATUR OG UTRYKTE KILDER

LITTERATUR.

- G. F. Lassen: Bidrag til Børsens Historie i de første halvhundrede Aar (1858).
- Th. Green: Børsen i Kjøbenhavn (1898).
- Aarsberetninger fra Grosserer-Societetets Komite 1877—1914.
- Handelsberetninger, udgivne af Grosserer-Societetets Komite 1888—1914.
- Johs. Steenstrup, Kr. Erslev m. fl.: Danmarks Riges Historie.
- Edv. Holm: Danmark-Norges indre Historie.
- J. A. Fredericia: Adelsvældens sidste Dage (1894).
- Ludvig Holberg: Dannemarks Riges Historie.
- Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire (1899).
- Marcus Rubin: 1807—1814 (1892).
- — : Frederik VI's Tid (1895).
- Bering-Liisberg: Christian IV.
- Bricka: Dansk biografisk Lexicon 1887—1905.
- P. Resen: Atlas danicus (1677).
- L. de Thurah: Den danske Vitruvius (1746—49).
- - - : Hafnia hodierna (1748).
- Carl Bruun: Kjøbenhavn I—III.
- O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse I—VI (1877—1892).
- O. Nielsen: Kjøbenhavn paa Holbergs Tid (1884).
- V. Christensen: København 1840—1857 (1912).
- V. Christensen: Historiske Meddelelser om København: H. D. Lind: Søkvæsthusets Historie. V. A. Secher: Bidrag til Københavns Rets- og Kulturhistorie.
- Rasmus Nyerup: Kjøbenhavns Beskrivelse (1800).
- N. Jonge: Den kgl. Hoved og Residentz Stad Københavns Beskrivelse (1783).
- S. Stern: Stat. topog. Beskrivelse af Kjøbenhavn (1841).
- L. J. Flamand: Kjøbenhavn, dens ældre og nyere Historie (1855).
- Alb. Gnutzmann og Helmer Lind: Stor-Kjøbenhavn (1907).
- C. Nyrop: Bidrag til den danske Boghandels Historie (1870).
- C. Nyrop: Industriforeningens Historie 1838—1888.
- Fr. Olsen: Det københavnske Postvæsen 1624—1912.
- Det kgl. octr. alm. Brandassurance Co. 1798—1898 (1898).
- Meddelelser om Silke, Ulden og Lærredskræmmerlavet 1651—1861 (1887).
- Meddelelser om Vintapperlavet i Kjøbenhavn 1694—1861 (1894).
- Mæglerkorporationen i Kjøbenhavn 1808—1908 (1908).
- Personalhistorisk Tidsskrift 3. R. VI.
- Etatsraad K. N. Knudsens Ungdomserindringer.
- P. W. Becker: Samlinger til Danmarks Historie II Del. Den svenske Resident Gustav Lilliecronæs Breve til Carl XI 1663—1670.
- Julius Clausen og P. Fr. Rist: Memoirer og Breve: Charles Ogier: Det store Bilager. Grandmamas Bekendelser.
- Handbuch der Architektur IV Theil II Halbband 2. 1902.
- Hans Auer: Børsengebäude.
- F. Meldahl: Denkmäler der Renaissance in Dänemark (1888).
- F. R. Friis: Bidrag til dansk Kunsthistorie (1890—1901).
- F. R. Friis: Kulturhistoriske Studier (1909).

Tidsskrift for Kunstindustri:

2. R. II 1896: V. Klein: Nordiske Renaissance-Gavle.
2. R. V 1899: Fr. Schiøtt: Fra C. F. Harsdorffs Embedsvirksomhed.

Fra Arkiv og Musæum:

2. B. 2. Hæfte: Chr. Axel Jensen og M. Mackeprang:
»Nybørs«.

Fr. Beckett: Frederiksborg (1914).

Fürbringer: Die Stadt Emden (1892).

F. Ritter: Zur Geschichte des Emder Rathaus-Baues.
Kunst: 4de Aargang:

Fr. Beckett: Udkast til Tietgen-Monumentet.

F. Zachariae: Før og Nu.

UTRYKTE KILDER.

Børsens Arkiv, derunder navnlig: Societetets og Grosserer-Societetets Komites Forhandlingsprotokoller 1742—1914, sammes Kopibøger, indgaaede Breve, Groshandler Societetets Cassa-Bog 1790—1801, Børsbygnings-Udvalgets Forhandlingsprotokol 1856—58 og Regnskaberne for Børsens Reparationer.

Rigsarkivet: Pakkerne:

Afregninger III Nr. 35: Hans Hansen, Proviant-skriver (Finansarkiverne).

Afregninger VIII Nr. 130—131: Jacob Madsens For-dringer (Finansarkiverne).

1661—1823: Diverse Dokumenter vedk. Bygnings-væsenet, de kgl. Slotte og Haver (Rentkam. Arkiv).

1694—1738: Dokumenter angaaende adsk. kgl. Byg-ningers Reparation i Kjøbenhavn (s. St.).

1748—1850: 5 Pakker Børsen vedkommende Do-kumenter (Finansarkiverne).

1760—1801: Div. Dokumenter ang. Bankbygningen (s. St.).

1764—1782: Breve fra Banken i Kjøbenhavn til Overskattedirektionen (s. St.).

1785—1788: Kgl. Resolutioner, Dokumenter og Regn-skaber vedrørende Opførelsen af den nye Bank-bygning (Overbankdirektionens Arkiv).
samt derhos:

1622—27: Rentemesterens Regnskaber: Udgifter.

1670—1688: Rentekammerets Deliberations Proto-koller.

1685—1704: Kvæsthusbogen.

1695—98: General-Kommissariatets ordin. Ordres Bog vedrørende Søe-Etaten.

1694—99: Rentekammerets Kjøbenhavns Distrikts Kontors Copibøger

1700—1702: Rentekammerets Kjøbenhavns Kontors Copibøger.

1702—1709: Kjøbenhavns Civil Etats-Kontors Copi-bøger.

1720—1730: Militæretatens Kontor: kgl. Resolutioner.

1728—1744: Hof- og Militæretatens Kontor: kgl. Resolutioner.

1737—1746: Protokol over de fra Søe Etatens Krigs Cancelli exp. kgl. Resolutioner m. m.

1739—1769: Kgl. Partikulær Kasse: kgl. Resolu-tioner Bygningsprotokollen vedk.

1736—1813: Courantbankens Bankkommissærers Deliberationsprotokoller.

1742—1746: Indkomne Sager til Bygningskommis-sionens Journal A.

1774—1793: Courantbankens Referatprotokol.

1775—1778: Extra Steuer Correspondent Protokol.

1778: Statsbalance og Overskattedirektionens kgl. Rescripter, Resolutioner m. m.

1792—1812: Courantbankens Realisations Kommis-sions Resolutions og Deliberationsprotokol.

1814—1822: Grossererkomiteen til Sedlers Ud-stedelse Forhandlings- og Resolutionsprotokol.

1816—1848: Kgl. Rescripter og Resolutioner med Forestillinger samt Indberetninger og Betæn-ninger fra Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond.

Kgl. Bibliothek:

G. F. Lassens haandskrevne Noter.

Raadhusarkivet:

Carl Bruuns Collectanea.

Nationalbanken:

En Mappe med Originaltegninger til den gamle Bankbygning.

Et Eksemplar af denne Bog med indføjede detaljerede Henvisninger til Kildestederne vil blive overgivet Børsarkivet.

PERSONREGISTER

(KGL. PERSONER IKKE MEDTAGNE)

- Adeler, Kort, Admiral, 47.
Adolph, Fr. Th., Grosserer, 149
— J., Grosserer, 128, 131, 132.
Agerskov, C. P., Justitsraad, 73.
Agier, J. A., Grosserer, 98.
Alba, Hertugen af, 20.
Allard, Hugo, Forlægger, 31.
Amberg, H. C., Arkitekt, 14, 15, 24, 25, 129, 130, 132.
Andersen, A. C., Børsinspektør, 136.
— A. M., Arkitekt, 144.
— Joh., Grosserer, 87.
— Lars, 57.
— Poul, 125.
— Rasmus, Billedhugger, 144.
Andrade, J., Mægler, 87.
Andræ, C. C. G., Minister, 115.
Andresen & Schmidt, Grosserer, 87.
Annamøller, Hans, Tømmermester, 29.
Anthon, G. D., Hofbygmester, 73.

Bache, Johannes, Entreprenør, 52, 53.
— Maren, 52.
— Otto, Maler, 149.
— P., Grosserer, 87.
Backmann, Geert, Murmester, 23, 24, 32.
Bang, Kunstdrejer, 110.
Banner, Niels, Admiral, 45.
Beauvais, Delikatessehandler, 114.
Beck, H. H., Grosserer, 66.
— J. & Co., Grosserer, 87.
Becker, C. L., 87, 100.
— P. F., 87.
Beckett, Fr., Kunsthistoriker, 21.
Beckmann, C. F., Murmester, 144.
Behrends, Agent, 99.
Berendsen, Alb., Grosserer, 148.
Berg, Axel, Arkitekt, 145.
— O., Grosserer, 87.
Bernstorff, Andreas Peter, Minister, 70, 82, 83, 88.
Bernstorff, Joh. Hartvig Ernst, Minister, 69, 70.
Bierring, Overretsprokurator, 92.
Bindseil, J. A., Grosserer, 87.

Bing, I. H. & Son, 114.
Birk, C. F., Grosserer, 87.
Bjorn, Andreas, Grosserer, 60, 64, 66.
Blachs Enke & Co., Grosserer, 87.
— Oluf, Grosserer, 66.
Blasius, Lenert, kgl. Bygmester, 22.
Blom, Tømmermester, 120.
Bodenhoff, Andreas, Grosserer, 66.
Borch, Martin, kgl. Bygningsinspektør, 145.
Borre, Peter, Grosserer, 69.
Bortman, P., Grosserer, 66.
Bourgeois, David, Mægler, 87.
Braem, Johannes, Købmand, 11, 35.
Brahe, Sophie, 35.
— Tycho, Astronom, 20, 95.
Bransen, Louis, Grosserer, 148.
Brandenburger, Ernst, Bygningsinspektør, 53, 60.
Brandt, Kammerraad, 48.
Brock, Lene, 149.
— Niels, Grosserer, 84, 87, 149, 155.
Bruun, Madam, Bodlejer, 105.
Bull, B. B., Mægler, 87.
Buntzen, Andreas, Grosserer, 87.
Burmester, Nicolai, Grosserer, 66.
Burse, ter., Bankier, 18.
Busky, Carl F., Grosserer, 87.
Bügel, P. C. & Co., Grosserer, 87.
Bøving, Kammerraad, 103.

Carl, Ad., Dampskibsrheder, 148.
Cantor, Brødr., Grosserer, 87.
Carøe, I. F., Grosserer, 148.
Charisius, Jonas, 19.
Christensens Sønner & Harboe, Grosserer, 87.
Christiansen, Chr., Grosserer, 116.
Christoffersen & Co., 87.
Cloëtta, Chr., Fabrikant, 148.
Colbjørnsen, Kancelliraad, 99.
Colding, N., Boghandler, 105.
Collstrop, Andr., Grosserer, 87, 89.
— I. A., Grosserer, 148.
Condevin, Baltser, Købmand, 11.

Coninck, de & Co., Grosserer, 87.
— de C. E., Grosserer, 134.
— de Frederik, Grosserer, 67, 84.
— de Jean, Grosserer, 93, 98, 100.
Conradsen, H., Billedhugger, 126.
Conradi, Bygningsinspektør, 73.
Cornelis, Willum, kgl. Bygmester, 21.
Cortsen, Morten, Grosserer, 87.
Coyet, P. J., svensk Gesandt, 32.
Cramer & Sonner, Grosserer, 87.
— L. I., Grosserer, 87.
Cromvell, Oliver, 30.

Dahlberg, Erik Jónsson, General, 72.
Dajon, Bygningskommissær, 73.
Damm, P. N., Bankdirektør, 148.
Dantzers Enke, Stenhuggermester, 107.
David, Joseph David, Grosserer, 87.
Delft, Marten Arens v., Mester, 20.
Deuntzer, I. H., Professor, 97.
Dirksen, Jan, Kobberstikker, 13, 30.
Drewsen, Carl Ludvig, Grosserer, 87.
Due, Henrik, Kræmmer, 35.
Duntzfeldt & Co., Grosserer, 87.

Eekersberg, C. V., Maler, 68, 89.
Edinger, Willem, Købmand, 49.
Ehlers, E. D., Borgmester, 128.
Eigtved, N., Hofbygmester, 62.
Ekman, Ferd., Grosserer, 148.
Elsegaard, Søren G., Grosserer, 66.
Elzevir, Bogforlægger, 35.
Erichsen, Erich, Grosserer, 98, 99, 102.
Ernst, I. B., Politimester, 57.
— I. C., Hofbygmester, 52, 60, 61.
Eskildsen, Mægler, 111.

Fabritius, Michael, & Wewer, Grosserer, 66, 87.
Fenger, L., Arkitekt, 76, 131, 133, 135, 137, 140, 142, 143, 144, 146.
Fenger, Peter, Grosserer, 69.
Fiedler, C. F., Grosserer, 87.
Fincke, Nikolai, Tømmermester, 52.
Fischer, V., Købmand, 148.

- Fjeldskov, N. V., Billedhugger, 121.
 Floris, Cornelis, Arkitekt, 20.
 Focken, Hendrick, Forlægger, 28.
 Fraenckel, B. L., Veksellerer, 148.
 Friderici, C. F., Grosserer, 87.
 Friis, Chr., Kansler, 19, 24, 26.
 — H., Grosserer, 87, 98.
 Fritsche, Harald, Grosserer, 134.
 Frølich & Co., Grosserer, 87.
 — Lorenz, 121, 140, 141.
 Fuchs, Gotfried, Major, 53, 54.
 Fürst, Ruben, Jøde, 58.
- Gabel, C. C., Admiral, 59.
 Galt, Peder, Admiral, 46.
 Gammeltoft, Direktør, 148.
 Gandil, Joh. C., Mægler, 87.
 Garbrecht, I., Visedigter, 105.
 Gedalia, G. A., Banquier, 154.
 Gercken, I. D., Stenhugger, 61.
 Getreuer, C. P., Maler, 64.
 Gicde, Ove, Admiral, 11, 15, 150.
 Glückstadt, I., Bankdirektør, 148.
 Gold, Kamfabrikant, 110.
 Goldschmidt, Magnus, 71.
 — Siegf., Grosserer, 148.
 Good, J., Børsassistent, 125.
 Goth, Marcus, Grosserer, 87.
 Gram, Edw., Grosserer, 87.
 Green, O. Chr., Grosserer, 125, 136.
 — Th., Konsul, 7.
 Griffenfeld, Kansler, 47.
 Guldberg, Ove Høegh, Statsminister, 78, 79.
 Gustmeyer, C. H., Grosserer, 66, 87.
 Gyldenløve, Ulrik Christian, 59.
 Gæde, H., Sekretær, 85.
- Haelwegh, Kobberstikker, 29.
 Hagemann, G. A., Direktør, 147.
 Hagen, H. Staal, Grosserer, 87.
 Hahn, Overjægmester, 45.
 Halkier, G., Grosserer, 87.
 — G., Grosserer, 148.
 Hambro & Søn, Grosserer, 102.
 — C. I., Grosserer, 99, 101, 102.
 — Joseph, Grosserer, 149.
 Hansen, A. N., Grosserer, 116, 118, 124, 147, 149.
 Hansen, Alf P., 131, 134, 148,
 — Chr., Arkitekt, 128.
 — C. F., Arkitekt, 95.
 — Christian, Grosserer, 69, 87.
 — Hans, Provianskriver, 47
 — H. P., Grosserer, 116.
 — Harald, Grosserer, 148.
 — Heinrich, Arkitekturmaler, 136.
 — Johan, Dampskibsrheder, 148.
 — Jørgen, Tømmermand, 31.
 — Ludvig, Veksellerer, 134.
 — Mathias, Borgmester, 14.
 — N. Brock, Grosserer, 87.
 Harboe, I., Grosserer, 100.
- Harsdorff, C. F., Arkitekt, 73, 77, 78.
 Heckscher, Simon, Mægler, 101.
 Hegelund, O.'s, Enke, Boghandler, 105.
 Heideritter, Ludvig, Pousserer, 24.
 Heimbach, W., Maler, 33, 42, 43.
 Hellekande, Rasmus Jensen, Købmand, 11, 19.
 Hemert, v., & Co., Grosserer, 87.
 — Joost v., Grosserer, 66, 78, 79.
 Henrik, 57.
 Henriques, M. R., Vekselmægler, 148.
 Herholdt, I. D., Arkitekt, 120.
 Herløv, H. I., Mægler, 87, 101.
 Hermannsen, Johan, 26.
 Hertz, Harry, Varemægler, 148.
 Hetsch, C. F., Arkitekt, 110.
 Heyder, Otto, Ingeniør, 26, 27, 29.
 Heyman, Philip W., Grosserer, 148.
 Hiort, A. E., Grosserer, 131, 134.
 Hjørring, Anders, Præst, 42, 46.
 Høegh, Jacob, Mægler, 87.
 Hofman, C. H., Grosserer, 87.
 Holberg, Ludvig, 12, 60.
 Holm, Chr., Grosserer, 148.
 — I., Kobberstikker, 103.
 — Johs., Grosserer, 148.
 — Vald., Grosserer, 148.
 — Kunstdrejer, 110.
 — Rabe & Co., Grosserer, 87, 101.
 Holmblad, L. P., Grosserer, 132.
 — Jacob, Grosserer, 148.
 Holmsted, Fr., Grosserer, 66.
 Holten, N., Mægler, 92.
 Hornbeck, C. B., Hofbygmester, 97, 106.
 Howitz, Joh. H., Grosserer, 87.
 Høye, Rombout v. d., Kunsthandler, 29, 30, 31, 32.
 Huth, General, 77.
 Hvidt, Edw. I., Assurandør, 132.
 — L. N., Grosserer og Børskommissær, 16, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 111, 116, 138, 147.
 Hvidt, Niels Nielsen, Hørkræmmer, 93.
 Hyllested, C. A., Mægler, 92, 99, 102.
 Häring, W., Forfatter, 101.
 Høffding, V., Grosserer, 148.
 Høyer, Chr. Fædder, Historiemaler, 95, 124, 137, 147.
 Høyer, P. Th., Major, Bodlejer, 105, 106.
- Jacobsen, Bertel, 46.
 — Carl, Brygger, 132.
 — Ivar, Børsmester, 34.
 — Jacob, Mægler, 87.
 — Signetstikker, 85.
 Jansen, I. G., Mægler, 87.
 — Kaptajn, 85.
 Janssen, Jan, Boghandler, 35.
 Jensen, G., Bodlejer, 105.
 — Gabriel, Maler, 149.
 — H. Chr., Portritmaler, 149.
 — H., Bodlejer, 105.
 — Søren, Blvtækker, 52.
- Joachim, B. I., Mægler, 87.
 Johansen, A. C., Malermester, 144.
 — Bertel, Glarmester, 25.
 Jollain, Forlægger, 28.
 Jonge, Nik., Forfatter, 17, 75.
 Josty, Konditor, 96.
 Irgens, Blikkenslagermester, 114.
 Isberg, S. V., Grosserer, 148.
 Issenberg, Joh. P., Grosserer, 66.
 Junge, Boye, Hoftømmermester, 73.
 Jürgensen, H., Mægler, 87.
 — Fr. C., Mægler, 87.
 Jyde, Jens, Grosserer, 87.
 Jørgensen, Børstjener, 109, 125.
 — Søren, Grosserer, 66.
- Kaiser, Marcus, Maler, 26.
 Kalthoff, Peter, 42.
 Keyser, Henrik de, Billedhugger og Bygmester, 21.
 Kirkerup, Brandmajor, 95.
 Kirketerp, R., Grosserer, 87, 99, 101.
 Klauemann, Werner, Købmand, 36.
 — Gregorius, Grosserer, 66.
 Klitgaard, J. G., Grosserer, 66.
 — Harald, Grosserer, 149.
 Kløcker, Abraham, Købmand, 63.
 Knudsen, Chr., Mægler, 63.
 — L. P., Arkitekt, 128.
 Knutzon, P. C., Grosserer, 102.
 Koch, I. H., Hofbygmester, 106, 107.
 Kofoed, Sekretær, 85.
 Kok, Nikkel, Købmand, 36, 37.
 Korfitsen, Bodlejer, 105.
 Krabbe, P. G., Orlogskaptajn, 85.
 Kragen, Vidt, Tømmermester, 23, 24, 25, 32, 33.
 Krossman, Johann, Stenhugger, 26.
 Krøyer, N. I., Mægler, 92.
 — P. S., Maler, 147.
 Kye, H., Grosserer, 87.
 Kyhn, G. A., Grosserer, 87.
- Lacoppidan, Bankbogholder, 100.
 Landtman, Jacob, 73.
 Lange, Kaj, Maler, 149.
 Larsen, Knud, Maler, 149.
 — L., Grosserer, 87.
 — L. P., Departementschef, 116.
 Lassen, G. F., Historiker, 3, 23, 126.
 — Jens, Kommissarius over Holmen, 47.
 Lauritzen, I., Grosserer, 84, 87.
 Lazarus, Isak, 57.
 Leiner & Co., Grosserer, 87.
 Lerche, Peder Pedersen, Købmand, 50.
 — Vincentz, Kammerjunker, 50.
 Levin, Josef Mejr, 58.
 Levy, M., Nationalbankdirektør, 148.
 Lilliecrone, G., Gesandt, 47.
 Lind, Jørgen, Rentemester, 22.
 Lindberg, Vej- og Brolægningsdirektør, 129.

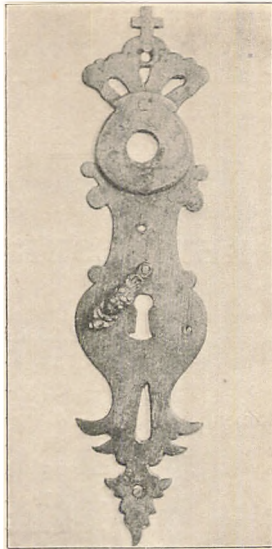
- Lindeman, Daniel, Grosserer, 66.
 Longomontanus, Mathematiker, 35.
 Lorck, F. A., Veksellerer, 148.
 — Thomas, Købmand, 11.
 Ludwig, F., Mægler og Børskommissær, 71.
 Ludwig, H. D., Boghandler, 105.
 Lund, Fuldmægtig, 85.
 Lycke, Børskommissær, 71, 85.
 Lyngbye, H. P. I., Grosserer, 148.
 Lütken, C. L., Grosserer, 87.
 Læssøe, N. F., Grosserer, 87.
- Madsen, Jacob, Købmand, 28, 36, 37, 38, 39, 119, 150.
 Madsen, Jacobs, Enke, Karen Eilertsdatter, 44, 45, 46, 47.
 Malling, Chr., Forfatter, 82.
 — Wm. Th., Grosserer, 149.
 Mander, Karel v., Maler, 22.
 Mariboe, Grosserer, 87.
 Mathiesen, Banner, Stadsbygmester, 64.
 Meersck, Abraham v. d., Købmand, 15.
 Meinertz, P. I., Mægler, 87.
 Melbye, Anton, Maler, 138.
 Melchior, Moritz G., Grosserer, 116, 118, 128, 131, 134, 149.
 Melchior, Moses & Søn G., Grosserer, 102.
 Meldahl, Ferd., Arkitekt, 126, 130, 133, 137, 143, 144.
 Meldola, Raphael, Mægler, 87.
 Meltzers Enke, Bodlejer, 105.
 Mesmes, Claude de, Greve d'Avaux, 35.
 Meyer, David Amsel, & Trier, Grosserer, 87, 89.
 Meyer, Jacob F., Mægler, 87.
 — Jacob, 57.
 — Louis, Grosserer, 148.
 — Marcus, Varemægler, 148.
 Meyn, Peter, Arkitekt, 79, 82.
 Moresco, J., Grosserer, 148.
 Moth, Sophie Amalie, 59.
 Muhle, C. A., Medaillør, 105.
 Munch, Hans, Grosserer, 66.
 Munk, Jens, Polarfarer, 11.
 Musfeld, Peter, Købmand, 36.
 Müller, Henrik, Rentemester, 11, 14, 28, 29, 39, 44, 150.
 Mühlenstedt, Kaptain, 99.
 Møller, P., Grosserer, 87.
 Mølsted, Chr., Marinemaler, 138.
- Nansen, Hans, Købmand, Borgmester, 11, 16, 41.
 Nebelong, I. H., Arkitekt, 120.
 Nebenlaw, J. K., Nürnberger, 54.
 Neergaard, H., Grosserer, 87.
 Neptunstatuen, 15, 62, 64, 129, 131.
 Nielsen, Anders, 24.
 — Andreas, Grosserer, 99, 102.
 — P., Grosserer, 87.
 — Rasmus, Murmester, 26.
 Nissen, Nic., Grosserer, 87.
 Nordenskjold, A. N., Nordpolsfarer, 141.
- Noor, I., Grosserer, 87.
 Numsen, M., General, 71.
 Nyegaard, Kammerraad, 101.
 — L., Prokurator, 101.
 Næser, A., Grosserer, 138, 148.
- Oesede, Gerhard v., Børsmester, 34, 37.
 Ogier, Charles, Advokat, 35.
 Olesen, C. A., Direktør, 149.
 Olivarius, Bankbogholder, 72.
 Opbergen, Anton v., Bygmester, 20, 21.
 Owen, Joseph, Grosserer, 109.
 Overgaard, Dekorationsmaler, 138.
- Pachs, Mogens, 23.
 Pahlen, G. D. v. d., Grosserer, 87.
 Paulsen, Julius, Maler, 149.
 Perch, I., Grosserer, 87.
 Peschier, Pierre, Grosserer, 84, 87, 88.
 Petersen, Andr., Grosserer, 87.
 — Georg, Grosserer, 131, 148.
 — L. A., Oberst, 130, 137.
 — N. Chr., Billedhugger, 144.
 — Villh., Grosserer, 148.
 Petresch, H. B., Grosserer, 87.
 Petzholdt, J. C., Billedhugger, 64.
 Peymann, H. E., General, 73, 95.
 Picker, Valentin, Skiferdækker, 24.
 Platen, V. von, Generalbygmester, 61.
 Plessen, Chr. S., Præsident for Rentekammeret, 52.
 Plum, S. M., Grosserer, 148.
 Pontoppidan, Erik, Biskop, Forfatter, 63.
 — H. & Co., Firma, 124.
 — H., Generalkonsul, 138.
 Potter, Thomas, Grosserer, 87.
 Pram, Chr., Assessor, 49.
 Prior, Axel, Grosserer, 148.
 Prætorius, Jeppe, Grosserer, 87, 98.
 Pufendorf, Samuel, Historiker, 32.
 Puggaard, R., Grosserer, 128, 132.
- Rach og Egeberg, 32, 34.
 Rantzau, Fr., Statholder, 35.
 — Kay, Lensmand, 23.
 Rasch, W. A., Grosserer, 87.
 Rasmussen, Zinkstøber, 121.
 Rathje, J. W., Grosserer, 87.
 Resen, Peder Hansen, 17, 30.
 Reventlow, Anna Sophie, 58.
 Richardi, Detailhandler, 136.
 Richardt, Mægler, 111.
 — Chr., Digter, 129.
 Richters Enke, Bodlejer, 105.
 Rohweder, Claus, Børsmester, 48.
 Rollefincck, Hermann, Stenhugger, 22, 23, 24, 32.
 Rollufs, Caspar, Auktionsmester, 44, 46.
 Rosenfalk, C. I., Billedhugger, 129.
 Rosenhoff, Claudius, Forfatter, 109.
 Rotthøll, Højesteretsadvokat, 93.
 Ruben, B., Fabrikejer, 148.
 Ryberg & Co., Handelshus, 81, 84, 87.
- Ryberg, Niels, Grosserer, 67, 69.
 Rønnenkamp, C., Grosserer, 102.
 Rørbye, M. C. V., Maler, 107.
- Saabye, H. R., Grosserer, 84, 98.
 Salomon, Jacob B. A., Grosserer, 148.
 Salomonsen, I. S., Banquier, 148.
 Schack, Hans, Feltherre, 44.
 Scharff, Urtekræmmer, 56.
 Schartau, Johan, Grosserer, 87, 98, 100.
 Scheller, Stenhuggermester, 107.
 Schiffer, R. I., Grosserer, 87.
 Schimmelmann, Heinr. Carl, 68, 70.
 Schindel, Grevinde, 58.
 Schiøtte, F., Mægler, 148.
 Schiøtt, N., Mægler, 87.
 Schmidten, v., Generalkrigskommissær, 99.
 Schneider, Blytækker, 73.
 Schubothe, I. H., Boghandler, 105.
 Schwanenflügel, N. I. E., Arkitekt, 128, 129.
 Sehested, Karen, 35.
 Seidelin, S., Grosserer, 148.
 Selboe, Schambach, Grosserer, 87.
 Selby & ter Borch, Grosserer, 87.
 Selmer, R. I., Grosserer, 87.
 Semb, Johan, Arkitekt, 17.
 Skyldenberg, 57.
 Smidt, Grosserer, 100.
 — Claus L., Banquier, 148.
 — F. C., Nationalbankdirektør, 148.
 Smith, I. H., Hørkræmmer, 135.
 Speyer, Kræmmer, 58.
 Stangerup, Børsinspektør, 112, 113, 136.
 Starmer, A. H., 50.
 Steen, Boghandler, 105.
 Steenwinkel, Peter, Maler, 20.
 — Willem, Stenhugger, 20.
 — Lorenz, Murmester, 19, 20.
 — Hans d. æ., Arkitekt, 20.
 — Hans d. y., kgl. Bygmester, 20, 21, 22, 23, 24, 143.
 Steenwinkel, Laurids, Stenhugger, Bygmester, 20, 21, 22, 23.
 Steenwinkel, Hans, Enke, Trine Willom Hybers Datter, 21.
 Steenwinkel, Hans, kgl. Bygmester, 52.
 Steinkuhl, Johan, Købmand, 42.
 Sternberg, Rasmus, Grosserer, 66.
 Stilling, H. C., Arkitekt, 120, 128.
 Stormgaard, Børstjener, 109.
 Struensee, 72.
 Suel, D., Grosserer, 100.
 Suhr, I. P., Grosserer, 67.
 — I. P. & Søn, Grosserer, 87.
 — O. B., Grosserer, 135.
 Sundorph, Madame, 100.
 Surbæk, Simon, Købmand, 11, 36.
 Svitzer, Emil Z., Grosserer, 116.
 Swane, Mægler, 105, 111.
 Søbøtke & Co., Grosserer, 87.
 Sørensen, Hans, 32.

- Tang, Knud, Grosserer, 87.
 Thiesen, L., Boghandler, 105.
 Thomsen, Chr., Grosserer, 100.
 Thorvaldsen, Bertel, Billedhugger, 121.
 Thurah, L. de, Arkitekt, 15, 17, 28, 62, 63.
 Tietgen, C. F., Bankdirektør, 122, 124, 134, 135, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150.
 Tilly, Feltherre, 26.
 Tostrup, F., Grosserer, 87.
 Trier, S. S., Grosserer, 100.
 Tutein, D., Grosserer, 99, 100, 101.
 — T., Grosserer, 99, 100, 101, 102.
 — & Co., Grosserer, 87.
- Ulfeldt, Corfitz, 28, 29, 37, 38, 44.
- Valentin, Magister, Notarius, 34.
 Veith, Ignatius, Galanterihandler, 86.
- Vett, Emil, Grosserer, 148.
 Vinhofer, Dina, 46.
 Vogel, Joh. D., Grosserer, 87.
 Volckerts Enke, Bodlejer, 105.
 Vollmeister, Hoftømrermester, 73.
- Wain, W., Etatsraad, 131.
 Walker, Dan., Grosserer, 87, 99, 102.
 Wallébye, Bodlejer, 105.
 Wallich, Levin Isak, 58.
 Wassard, H., Grosserer, 87.
 Wedege, Chr., Grosserer, 87.
 Wedell, F., Kobberstikker, 54.
 Wegmann, Bertha, Malerinde, 149.
 Weichardt, Morten, Murmester, 23, 32.
 Wessel, Th., Grosserer, 148.
 Wessely, M., Mægler, 87, 99, 102.
 Wewer, Joh. C. P., Mægler, 87.
- Wexelsen, Justitsraad, 99, 102.
 Wibe, Mikkel, Købmand, 11.
 Wick, J. v., Maler, 12, 30, 32.
 Wiedewelt, Hans, Murmester, 52.
 Wielandt, Peter, Købmand, 49.
 Wienberg, C., Stenhuggermester, 144.
 Will, Carl, Assurandør, 148.
 Winding, Peter, Børmester, 50.
 Winther, H., Mægler, 87.
 — Iver C., Mægler, 87.
 Wolff, Jens Lauridsen, Litterat, 35, 46
 Worm, Toxen, Grosserer, 148.
 Wust, Johan, Købmand, 36.
- Zeug, Just, Tømmermester, 23, 32, 33.
 Zinn, I. F., Grosserer, 100.
 — J. L., Grosserer, 67, 82, 84, 87.

RETTELSER

<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 15%;">Side 8 Linie 9</td> <td style="width: 15%;">f. o.</td> <td rowspan="10" style="font-size: 3em; vertical-align: middle; padding: 0 10px;">}</td> <td rowspan="10" style="vertical-align: middle;">Kjøbenhavn læs København.</td> </tr> <tr> <td>— 16 — 12 og 15</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 19 — 7</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 23 — 3 og 5</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 41 — 9</td> <td>f. n.</td> </tr> <tr> <td>— 93 — 19 og 31</td> <td>f. o.</td> </tr> <tr> <td>— 98 — 9</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 28 — 3</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 61 — 7</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 62 — 8, 9 og 17</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>— 63 — 9</td> <td>—</td> <td rowspan="4" style="font-size: 3em; vertical-align: middle; padding: 0 10px;">}</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle;">Vetruvius læs Vitruvius.</td> </tr> <tr> <td>— 74 — 18</td> <td>—</td> </tr> <tr> <td>Side 18 Linie 14</td> <td>—</td> <td>Antwerpen læs Antwerpen.</td> </tr> <tr> <td>— 23 — 27</td> <td>—</td> <td>Magistråts læs Majeståts.</td> </tr> </table>	Side 8 Linie 9	f. o.	}	Kjøbenhavn læs København.	— 16 — 12 og 15	—	— 19 — 7	—	— 23 — 3 og 5	—	— 41 — 9	f. n.	— 93 — 19 og 31	f. o.	— 98 — 9	—	— 28 — 3	—	— 61 — 7	—	— 62 — 8, 9 og 17	—	— 63 — 9	—	}	Vetruvius læs Vitruvius.	— 74 — 18	—	Side 18 Linie 14	—	Antwerpen læs Antwerpen.	— 23 — 27	—	Magistråts læs Majeståts.
Side 8 Linie 9	f. o.	}			Kjøbenhavn læs København.																													
— 16 — 12 og 15	—																																	
— 19 — 7	—																																	
— 23 — 3 og 5	—																																	
— 41 — 9	f. n.																																	
— 93 — 19 og 31	f. o.																																	
— 98 — 9	—																																	
— 28 — 3	—																																	
— 61 — 7	—																																	
— 62 — 8, 9 og 17	—																																	
— 63 — 9	—	}	Vetruvius læs Vitruvius.																															
— 74 — 18	—																																	
Side 18 Linie 14	—			Antwerpen læs Antwerpen.																														
— 23 — 27	—			Magistråts læs Majeståts.																														

 | | | | |-----------------|-------|--| | Side 25 Linie 3 | f. n. | Larverna læs Laverna. | | — 33 — 18 | — | Arveyldning læs Arveylding. | | — 36 — 19 | f. o. | imellem læs imellem. | | — 42 — 13 | — | Historiegraf læs Historiograf. | | — 44 — 14 | — | i Nr. læs Nr. | | — 45 — 18 | f. n. | det læs der. | | — 47 — 23 | f. o. | Criffenfeldt læs Griffenfeld. | | — 67 — 20 | f. n. | Grossere læs Grosserere. | | — 71 — 5 | f. o. | men læs med. | | — 75 — 20 | f. n. | Føjstang læs Fløjstang. | | — 83 — 20 | — | 1907 læs 1807. | | — 113 — 5 | — | det læs den. | | — 147 — 9 | — | 1 og 2 Kursnoteringssalen læs 1 og 7 Kursnoteringssalen. | |

Gammelt Nøgleskilt fra Børsen.